

**T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**EŞİTSİZ GELİŞME VE MEKÂNSAL AYRIŞMA ÜZERİNE
KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ: İzmir (Karşıyaka) Örneği**

Doktora Tezi

LEMAN İNCEDERE

Coğrafya Anabilim Dalı

İZMİR

2019

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

EŞİTSİZ GELİŞME VE MEKÂNSAL AYRIŞMA
ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR ANALİZ: İzmir
(Karşıyaka) Örneği

Doktora Tezi

Leman İncedere

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Mustafa Mutluer

Coğrafya Anabilim Dalı

Doktora Programı

ETİK KURALLARA UYGUNLUK BEYANI

Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne sunduğum,

“Eşitsiz Gelişme ve Mekânsal Ayrışma Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz: İzmir (Karşıyaka) Örneği” adlı doktora tezinin tarafımdan bilimsel, ahlak ve normlara uygun bir şekilde hazırlandığını, tezimde yararlandığım kaynakları bibliyografyada ve dipnotlarda gösterdiğimi onurumla doğrularım.

Leman İNCEDERE

İmza

EGE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL ve BEŞERİ BİLİMLER
BİLİMSEL ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİĞİ KURULU
KARAR BELGESİ

YÜRÜTÜCÜNÜN ADI SOYADI / KURUMU	Prof. Dr. Mustafa MUTLUER / Edebiyat Fakültesi	
DANIŞMANIN ADI SOYADI / KURUMU	-	
DİĞER ARAŞTIRMACILAR	Leman İNCEDERE / Sosyal Bilimler Enstitüsü	
ARAŞTIRMANIN TÜRÜ	☐ Yüksek Lisans Tezi ☒ Doktora Tezi ☐ Özgün Araştırma	
ARAŞTIRMANIN BAŞLIĞI	Eşitsiz Kalkınma Kapsamında Karşıyaka Kent Mekanlarının Gelişimi ve Dönüşümü	
BİLİRKİŞİ GÖRÜŞÜ	Yok	
KARARIN ALINDIĞI TOPLANTI TARİHİ	29.05.2019	
TOPLANTI / KARAR SAYISI	08 / 14	PROTOKOL NO: 272
KARAR	Araştırma, OYBİRLİĞİ ile etik açıdan uygun bulunmuştur.	

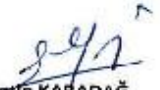

Prof. Dr. Mehmet ERSAN
Kurul Başkanı

Prof. Dr. Hülya YILMAZ
Kurul Başkan Yardımcısı

Prof. Dr. Fazlı GÖKÇEK
Kurul Üyesi

(Toplantıda bulunmadı.)
Prof. Dr. Sonia AMADO
Kurul Üyesi

(Bu oturuma katılmadı.)
Prof. Dr. Mustafa MUTLUER
Kurul Üyesi

Prof. Dr. Metin KARADAĞ
Kurul Üyesi

Prof. Dr. Nadim MACİT
Kurul Üyesi

T.C. EGE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA
TEZ SAVUNMA TUTANAĞI

ÖĞRENCİNİN

Adı Soyadı : **Leman İNCEPERE**
Numarası : **32110002201**
Anabilim Dalı : **Coğrafya**
Tez Başlığı (Türkçe) : **Eşitsiz Kalkınma Kapsamında Karsiyaka-Giğli Kent Alanlarının Gelişim, Dönüşüm ve**
Tez Başlığı (İngilizce) : **Development and Transformation of Urban Areas in Karsiyaka-Giğli Under Equalized Development.**
Tez Savunma Tarihi : **26.09.2019**
Tez Başlığı Değişikliği Varsa Yeni Başlık : **Eşitsiz Gelişim ve Mekansal Ayırma Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz: İzmir (Karsiyaka) Örneği.**

JÜRİ ÜYELERİ

Jüri Başkanı

Unvan, Adı, Soyadı : **Prof. Dr. Mustafa MUSTAFA**
Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi (Tez İzleme Komitesi Üyesi)

Unvan, Adı, Soyadı : **Prof. Dr. Zeynep İZİK**
Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi (Tez İzleme Komitesi Üyesi)

Unvan, Adı, Soyadı : **Prof. Dr. Nezzat GÜMÜŞ**
Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : **Doç. Dr. Ayşe KARADAĞ**
Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme
İmza :

Jüri Üyesi

Unvan, Adı, Soyadı : **Doç. Dr. Hikmet YAVUŞ**
Karar : Başarılı Başarısız Düzeltme
İmza :

TEZ HAKKINDA JÜRİNİN GENEL GÖRÜŞÜ

(Jüri Başkanı Tarafından Doldurulacaktır)

Tez savunması sonucunda öğrenci tarafından hazırlanan çalışma;

Oybirliğiyle
Oy çokluğuyla

Başarılıdır

Düzeltilmelidir

Başarısızdır

- Bu tutanak üç (3) işgünü içerisinde jüri üyelerinin raporlarıyla beraber Anabilim Dalı Başkanlığı üst yazısıyla Enstitü Müdürlüğüne gönderilmelidir.
- Doktora programlarında düzeltme alan öğrencinin 6 (altı) ay içerisinde yeniden savunmaya girmesi zorunludur.

ÖNSÖZ

Kent mekânlarındaki sosyal ve mekânsal ayrışmanın daha da görünür hale gelmesini temel çıkış sorunsalı olarak ele alan bu tezde, İzmir, Karşıyaka örneğinde yer alan sosyo-ekonomik, kültürel, mekânsal yapı ve daha birçok yönden farklı olan kaplı yerleşim alanları ve gecekondu bölgeleri sosyal ilişkiler üzerinden irdelenmiştir. Elde edilen sonuçlar, en basit tarifıyla, artık birbiri ile sosyal ve mekânsal olarak ilişkisizliği tercih eden ancak kent mekânı üzerinde yan yana bulunan mekânların varlığına ve bu durumun giderek derinleşmekte olduğuna işaret etmektedir.

Kuşkusuz ki, uzun bir çalışma döneminin ve yoğun bir emeğin sonucu olarak oluşan tez çalışmalarında bireysel çaba kadar çalışmaya verilen destek de yadsınamaz bir öneme sahiptir. Bu noktada öncelikle danışmanım Prof. Dr. Mustafa Mutluer'e minnetarlığımı ifade etmek istiyorum. Coğrafya disiplini içinde çok da alışagelmış olmayan bir konuda çalışma isteğime bana güvenerek destek verdiği ve fikirlerimi sınırlandırmadan yönlendirdiği için kendisine çok teşekkür ederim. Bana her zaman yapıcı eleştiriler ve sürekli cesaretlendirme ve dostane tavırları ile ilham veren tez izleme komitemdeki değerli hocalarım Prof. Dr. Hale Okçay ve Doç. Dr. Arife Karadağ'ın fikri ve duygusal desteğine müteşekkirim. Ayrıca yaptıkları titiz okumalar ve yapıcı eleştirileri için tez komitesi üyelerim Prof. Dr. Şevket Işık, Prof. Dr. Nevzat Gümüş ve Doç. Dr. Hikmet Yavaş'a sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu tez ve dayandığı araştırma, hiçbir çıkarları olmadan çalışmama destek olan katılımcılarım olmadan gerçekleşemezdi. Öncelikle, bana yaşamlarını ve mahalleye olan bağlantılarını anlatmak için zaman ayıran Yalı ve Cumhuriyet mahallesi sakinlerine teşekkür etmek istiyorum. Onlarla tanışmak ve hikâyelerini duymak saha çalışmamı eşsiz bir deneyim haline getirdi. Ayrıca Karşıyaka'daki yerel sosyal hayatın önemine dair ilave iç görü kazanmamı sağlayan uzmanlara ve yerel yöneticilere de bir teşekkür borçluyum.

Çalışma boyunca çeşitli açılardan verdikleri yönlendirmelerle, fikir alışverişleri ile ve yapıcı eleştiriler ile destek veren değerli hocalarıma ve meslektaşlarıma teşekkür etmeden devam edemem. Öncelikle uzun doktora çalışması sürecinde bana ikinci bir ev olan Ege Üniversitesi Coğrafya Bölümünün tüm değerli üyelerine, özellikle de çalışmamın haritalarını tasarlarken yardımını esirgemeyen Doç. Dr. Kirami Ölgen ve anket sorularımın tasarımında zaman ayırıp geri dönütleriyle çalışmamı zenginleştiren Dr. Öğretim Üyesi

İlkay Südaş'a, çalışmamın alan araştırması sürecinde katılımcılara ulaşmamda yardımını esirgemeyen değerli meslektaşım Ersin Demir'e ve zor zamanlarıma, güzel anlarıma eşlik eden meslektaşım Bahar Kaba'ya desteklerinden dolayı çok teşekkür ediyorum. Ayrıca fikir karmaşasına düştüğüm çalışmanın özellikle ilk zamanlarında maillerime büyük bir içtenlik ve titizlikle cevap veren Prof. Dr. David Seamon'a, Londra'da bulunduğum süreç ve sonrası için önemli kaynakları sağlamama yardımcı olan Sussex Üniversitesi'nin değerli araştırmacısı Dr. Kerem Nişancıoğlu'na ve King's College London'da tanışıp güzel bir bağ kurduğum Dr. Sanchari Roy ve Dr. Rapheal Susewind'e, İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü'ndeki şehir ve bölge planlama bölümü öğretim elemanları Doç. Dr. Hasan Ergin Duran ve Doç. Dr. Fatma Şenol'a yardımları ve yönlendirmeleri için çok teşekkür ederim.

Tüm bu süreç içinde bana verdikleri büyük destek nedeniyle özellikle ismini anmak istediğim kişiler var. Varlıkları, destekleri, yaptığım işe her zaman inandıkları için Umberto Lombardo, Neriman Sönmez, Gülsüm Tezcan, Yazgı Yıldız'a sonsuz minetarım. Son olarak eğitim sürecim boyunca büyük fedakârlıklarda bulunan aileme borçluluğumu ifade etmek isterim. Onların hayatımı daha iyi hale getirmek için inanılmaz desteği ve anlayışı için çok teşekkür ediyorum. Sizler olmasanız başaramazdım.

Leman İncedere

İzmir, 2019

ÖZET

Mekânsal eşitsizlik sonucunda ortaya çıkan ayrışma, sosyal kutuplaşma ve sosyal dışlanma günümüzün kentsel tartışmalarında merkezi kavramlar arasındadır. Bu çalışmanın amacı, İzmir (Karşıyaka) kentinde yaşayan nüfusun sosyo-ekonomik özelliklerinin mekânı nasıl şekillendirdiği ve bunun kentsel mekânda nasıl bir ayrışma yarattığının incelenmesidir. Çalışmada genel olarak metropol kentlerde eşitsiz gelişmeyle oluşan mekânsal ayrışma faktörü üzerine tartışmalar mahalle ölçeğinde karşılaştırmalı olarak ele alınmış ve bu genel araştırma hedefine ulaşmak amacıyla eleştirel teori bir çerçeve olarak seçilmiştir. Bu genel çerçeve içinde mekânı toplumsal ilişkileri üreten ve tüketen bir unsur olarak odağa alan modern Marksist yaklaşım ve özellikle insan-yer ilişkilerine dikkat çekerek, yer duygusuna vurgu yapan hümanist yaklaşım temele alınmıştır. Ayrıca Henri Lefebvre, David Harvey, Edward Soja'nın modern Marksizm ve eleştirel toplumsal teoride mekânı yeniden ileri sürülme çalışmalarına yer verilmiştir.

Sosyo-ekonomik eşitsizliğin olumsuz etkileri özellikle 1970 sonrasında kapitalist ekonominin yeniden yapılanması ile birlikte Türkiye'de kaygı verici bir şekilde artmaya başlamıştır. Bu durum sosyal bütünlüğü ve istikrarı tehdit edici bir unsur olarak görülmektedir. Şaşırtıcı bir şekilde, yükselen sosyo-ekonomik eşitsizliğin neden olduğu sonuçların mekânsal boyutları hakkında nispeten az şey bilinmektedir. Çalışma alanı olarak belirlenen Karşıyaka İlçesi, bir tarafı orta-üst ve üst sınıf tarafından talep edilen kapalı yerleşimler ile yenilenmeye başlayan dokusuyla, diğer tarafı göçün de etkisiyle yoğunlaşan alt ve orta gelir grubunun köhnemiş tarihi binaları ile eşitsizliklerin ve çelişkilerin birlikte aynı zamanda gözlenebileceği bir mekân olarak dikkat çekmektedir. Mekânsal eşitsizliğin çok boyutlu olarak irdelenmeye çalışıldığı çalışmada karma araştırma yöntemi kullanılmış, her iki örneklem alanından toplam 220 kişiye çeşitli yapılardan oluşan anket uygulanmış ve veriler SPSS programı ile analiz edilmiştir. Bunun yanı sıra çalışma bulgularını desteklemek amacıyla 13 kişi ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler yapılmış, bulgular MAXQDA programı ile desteklenen içerik analiz ile ortaya konulmuştur. Araştırma bulguları, çalışma alanında sosyo-ekonomik kaynakların mekâna dağılımındaki eşitsizliklerin mekânsal ayrışmayı artırdığını göstermiş ve toplumsal sınıflar arasındaki mesafenin kentlerin sürdürülebilirliği ve sosyal refahı açısından önemli bir problem olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Kent, Eşitsizlik Gelişme, Mekânsal Ayrışma, Neoliberalizm, Mekân

ABSTRACT

Decomposition, social polarization and social exclusion are central concepts in today's urban debates resulting from spatial inequality. The aim of this study is to investigate how the socio-economic characteristics of the population living in Izmir (Karsiyaka) shape the environment and how this formation creates a differentiation in urban space. In this study, the debates on the spatial differentiation factor caused by unequal development in metropolitan cities are discussed comparatively at the neighborhood scale and critical theory is chosen as a framework in order to achieve this general research objective. In this general framework, the modern Marxist approach that focuses on space as a factor that produces and consumes social relations, and the humanist approach emphasizing the sense of place, drawing attention to human-place relations, are taken as a basis. In addition, the Works of Henri Lefebvre, David Harvey, Edward Soja on rediscovering space in modern Marxism and critical social theory are included.

The negative effects of socio-economic inequality, has increased in a worrisome way in Turkey especially with the restructuring of the capitalist economy after 1970. This situation is seen as a threat to social integrity and stability. It is surprising that little is known about the spatial dimensions of the consequences of rising socio-economic inequality. Karsiyaka District, which is determined as the area of the study, draws attention as a place where inequalities and contradictions can be observed together on the one hand, with the texture that has started to be renewed with the closed settlements demanded by the middle-upper and upper class, on the other hand with the dilapidated historical buildings of the lower and middle income groups intensified by the effect of migration. In the research, a mixed research method was used, a questionnaire consisting of various structures was applied to 220 people from both sample areas and the data were analyzed with SPSS program. In addition, semi-structured in-depth interviews were conducted with 13 people in order to support the study findings, and the findings were revealed through content analysis supported by the MAXQDA program. The findings of the study showed that inequalities in the distribution of socio-economic resources in the study area increase spatial differentiation and that the distance between the social classes is an important problem for the sustainability and social welfare of the cities.

Key Words: *City, Unequal Development, Spatial differentiation, Neoliberalism, Space*

İçindekiler

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
Şekiller Listesi	x
Tablolar Listesi	xi
Fotograflar Listesi	xii
Haritalar Listesi	xii
Kısaltmalar	xiii
GİRİŞ	1
Araştırmanın Önemi ve Araştırma Soruları.....	9
Araştırmanın Amacı	11
Araştırmanın Sınırlıkları.....	12
Araştırmada Kullanılan Terimler.....	12
1. BÖLÜM: ELEŞTİREL TEORİ	13
1.1. Marksizm: Karl Marx ve Friedrich Engels	16
1.2. Eşitsiz ve Bileşik Gelişme Teorisi	23
1. 2. 1. Eşitsiz ve Bileşik Gelişme Teorisine Yeni yaklaşımlar ve Mekân.....	28
1. 3. Eleştirel Kent Teorisi ve Modern Marksist Coğrafya	33
1. 3. 1. Eleştirel Kent Teorisi.....	34
1. 3. 2. Modern Marksist Coğrafya ve Mekân.....	36
1. 3. 2. 1. David Harvey: Kentsel Mekânda Eşitsizlik.....	38
1. 3. 2. 2. Henri Lefebvre: Kentsel Mekân ve Mekânın Üretimi.....	41
1. 3. 2. 3. Edward Soja: Eşitsiz Mekânsal Gelişme	47
2. BÖLÜM: KENT VE MEKÂN	50
2. 1. Anahtar Kelime Olarak Mekân ve Yer	50
2. 2. Bir Ölçek Olarak Mekân	55
2. 3. Kentsel Mekân	59
2. 3. 1. Kentsel Mekânın Ortaya Çıkışı	60
2. 3. 2. Modernizmde Kent ve Mekân	62
2. 3. 3. Post-Modernizm ve Kentsel Mekân	67
BÖLÜM 3: MEKÂNSAL EŞİTSİZLİK VE KENT ÖLÇEĞİNDE YANSIMALARI	71
3. 1. Değişen Kentsel Mekân Üzerinde Küreselleşme ve Neoliberalizmin Etkisi	71
3. 1. 1. Küreselleşme	71
3. 1. 2. Neoliberalizm	74
3. 2. Kentsel Mekânda Ayrışma	75
3. 2. 1. Türkiye’de Kentleşme Süreci ve Sosyo-Mekânsal Ayrışma.....	82
3. 2. 2. Türkiye’de Mekânsal Ayrışma Unsuru Olarak Konut Politikaları.....	86

3. 2. 2. 1. Bir Ayrışma Mekânı Olarak Gecekondu	91
3. 2. 2. 2. Bir Ayrışma Mekânı Olarak Kapalı Yerleşimler	94
4. BÖLÜM: KARŞILAŞTIRMALI BİR ALAN ARAŞTIRMASI: KARŞIYAKA (İZMİR)	97
4. 1. Mekânsal Bir Ölçek Olarak Mahalle	97
4. 2. Karşıyaka'nın Kentsel Gelişim Dönemleri	100
4. 2. 1. 19. Yüzyıl Öncesi Kentsel Gelişim	105
4. 2. 2. 1850-1923 Cumhuriyet Öncesi Kentsel Gelişim	107
4. 2. 3. 1923-1960 Dönemi Kentsel Gelişim	112
4. 2. 4. 1960-1980 Dönemi Kentsel Gelişim	114
4. 2. 4. 1. Bir Gecekondu Mekânı Olarak Cumhuriyet Mahallesi	117
4. 2. 5. 1980 Sonrası Kentsel Gelişim	120
4. 2. 5. 1. Karşıyaka'da Kapalı Yerleşimlerin Gelişimi ve Yalı Mahallesi	124
5. BÖLÜM: ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE VERİ TOPLAMA	132
5. 1. Araştırma Yöntemi	133
5. 2. Araştırma Alanının Seçilmesi	134
5. 3. Araştırma Evreni ve Örneklem	136
5. 3. 1. Anket Örneklemi	137
5. 3. 2. Görüşme Örneklemi	139
5. 4. Veri Toplama Teknikleri	140
5. 4. 1. Anket	140
5. 4. 2. Görüşme:	143
5. 4. 3. Gözlem	144
5. 5. Verilerin Analizi	144
5. 5. 1. Nicel Veri Analizi	145
5. 5. 2. Nitel Veri Analizi	146
6. BÖLÜM: ARAŞTIRMA BULGULARI	148
6. 1. Nicel Bulgular	149
6. 1. 1. Demografik Özellikler	149
6. 1. 1. 1. Cinsiyet ve Yaş	149
6. 1. 1. 2. Eğitim Durumu ve Siyasi Yakınlık	152
6. 1. 1. 3. Doğum Yeri	154
6. 1. 1. 4. Çalışma Durumu, Hane Halkı Geliri ve Sosyal Statü Algısı	155
6. 1. 1. 5. Hane Halkı Özellikleri ve Medeni Durum	158
6. 1. 2. Mekânsal Ayrışma Unsuru Olarak Konut	160
6. 1. 2. 1. Konut ve Özel Araç Mülkiyeti	160
6. 1. 2. 2. Konut Hareketliliği ve Konut Tipi	161
6. 1. 3. Mekânsal Ayrışma Alanı Olarak Mahalle	165
6. 1. 3. 1. Mahalle Seçimi ve Memnuniyeti	165
6. 1. 3. 2. Mahalle (Komşuluk) İlişkileri	172

6. 1. 3. 3. Kentsel Dönüşüme Yönelik Tutum.....	173
6. 1. 4. Yer Algısı ve Mahalleye Bağlılık Ölçeği.....	175
6. 1. 4. 1. Karşılaştırmalı Yer Algısı	175
6. 1. 4. 2. Mahalleye Bağlılık Ölçeği	177
6. 1. 5. Eşitsizlik ve Sosyo-Mekânsal Ayrışma Deseni.....	180
6. 1. 5. 1. Sosyo-Mekânsal Ayrışma Deseni	182
6. 2. Nitel Bulgular.....	187
6. 2. 1. Nitel Verilerle Oluşturulan Temalar.....	188
6. 2. 1. 1. Mahalle Seçimi ve Memnuniyeti İle İlgili Temalar	189
6. 2. 1. 2. Güvenlik İle İlgili Temalar.....	194
6. 2. 1. 3. Mekânsal Ayrışma İle İlgili Temalar	195
6. 2. 1. 4. Eşitsizlik ve Dezavantajlı Mahallelere Yönelik Tutum İle İlgili Temalar	199
7. BÖLÜM: SONUÇ VE TARTIŞMA	204
7. 1. Teori ve Yöntem Üzerine	204
7. 2. Karşıyaka'da Sosyo-Mekânsal Eşitlik Olanığı Üzerine	207
7. 3. Sosyo-mekânsal Ayrışmaya Dair Anahtar Bulgular Üzerine.....	208
7. 4. Mekânsal Eşitlik Üzerine Öneriler	216
KAYNAKLAR.....	219
EK-A: ANKET SORULARI (Cumhuriyet Mahallesi).....	242
EK- B: ANKET SORULARI (Yalı Mahallesi)	245
EK- C. TEMALAR.....	248

Şekiller Listesi

Şekil 1. Kent İçindeki İlişki Ağları	4
Şekil 2. Çalışmanın Genel Şeması	7
Şekil 3. Eleştirel Teorinin Gelişim Şeması	14
Şekil 4. Marx'ın Kapitalist Üretim Yapısı	20
Şekil 5. Eşitsiz ve Bileşik Gelişme Teorisinin Kapsamı	30
Şekil 6. Farklı Düzeylerde Yaşam Kalitesi, Mekân ve Yer Arasındaki İlişkiler	54
Şekil 7. Coğrafi Bir Kelime Olarak Ölçekler Analizi	57
Şekil 8. Ekonomik Bağlamda Kentsel Mekânın Değişimi	65
Şekil 9. Dünyadaki Gelir Eşitsizliği	77
Şekil 10. Mekânsal Eşitsizliğin Sosyal ve Fiziksel Perspektifi	79
Şekil 11. Kentsel Mekânda Eşitsizlik Unsurları	81
Şekil 12. Türkiye'de Kentsel Nüfus Artışı	83
Şekil 13. Farklı Boyutlarda Yüksek ve Düşük Yoğunlukta Konut Ayrışması	85
Şekil 14. Türkiye'de Cumhuriyet Sonrası Konut Üretiminin Tarihsel Gelişimi	87
Şekil 15. Mahalle Ölçeğinde Mekânsal Eşitsizlik	97
Şekil 16. Kapalı Yerleşimler ve Gecekondu Mahallesi Mekânsal Yapılanma	99
Şekil 17. Örneklem Alanının Yaş ve Cinsiyet Yapısı	100
Şekil 18. Yalı Mahallesi'nde Mekânsal Dönüşüm	128
Şekil 19. Teori ve Araştırma Alanının Tamamlayıcı Yapısı	134
Şekil 20. Yalı ve Cumhuriyet Mahallesi Nüfus Dağılışı	137
Şekil 21. Anket Örnekleme Yaş Oranları	137
Şekil 22. Veri Analiz Yöntemi	144
Şekil 23. Bulguların Analizi	148
Şekil 24. Katılımcıların Yaş Aralıkları	150
Şekil 25. Katılımcıların Eğitim ve Siyasi Yakınlık Durumu	152
Şekil 26. Aylık Hane Halkı Gelir Dağılımı (solda) ve Sosyal Statü Algısı (sağda)	156
Şekil 27. Katılımcıların Hane Yapısı	159
Şekil 28. Katılımcıların Mahallede Oturma Süresi ve Taşınma Durumları	162
Şekil 29. Katılımcıların Mahalle Tercihinde Etkili Olan Unsurların Önem Derecesine Göre Dağılımı	166
Şekil 30. Çalışma Alanına Göre Mahalle Memnuniyeti	167
Şekil 31. Katılımcıların Mahallerinde Sorun Olarak Gördükleri Unsurlar	170
Şekil 32. Katılımcıların Buldukları Mahallede Güvende Hissetme Durumu ve Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi	171
Şekil 33. Katılımcıların Komşuluk İlişkileri ve Bir Araya Geldikleri Mekânlar	173
Şekil 34. Cumhuriyet Mahallesi Katılımcılarının Kapalı Yerleşim Denilince Aklına Gelen Kelimeler	176
Şekil 35. Yalı Mahallesi Katılımcılarının Gecekondu Mahallesi Denilince Aklına Gelen Kelimeler	176
Şekil 36. Katılımcıların Gelir Eşitsizliği Algısı	181
Şekil 37. Katılımcıların Gelir Eşitsizliği Algısı	182
Şekil 38. Katılımcıların Çeşitli Faaliyetler İçin Kullandıkları Mekânlar	183
Şekil 39. Katılımcıların Alışveriş İçin Tercihleri ve Sıklıkları	186
Şekil 40. Nitel Verilerin Analizi	188
Şekil 41. Araştırmanın Boyutları	208
Şekil 42. Mekânsal Ayrışmanın Nedenleri	212
Şekil 43. Katılımcıların Yer Duygusu	214

Tablolar Listesi

Tablo 1. Seçilmiş Ülkelerde Gecekondularda Yaşayan Kentsel Nüfus, 1990-2014	92
Tablo 2. İzmir Özelinde Karşıyaka'nın Kentsel Gelişim Dönemleri	104
Tablo 3. Karşıyaka'da Mekân Üretim Periyodu	105
Tablo 4. Araştırmanın Örneklem Alanı	138
Tablo 5. Görüşme Örneklemine Özellikleri	139
Tablo 6. Veri Toplama Yöntemi	140
Tablo 7. Anket Örneklemine Cinsiyet ve Yaş Yapısı	150
Tablo 8. Araştırmaya Katılanların Mahalleye Bağlılık Ölçeği ve Alt Boyutlarının Yaşa Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan F (ANOVA) Testi Sonuçları	151
Tablo 9. Katılımcıların Eğitim ve Siyasi Yakınlık Durumu	152
Tablo 10. Katılımcıların Eğitim Durumu İle Yakın Hissettikleri Siyasi Parti Arasındaki İlişki	153
Tablo 11. Katılımcıların Çalışma, Gelir ve Statü Durumu	156
Tablo 12. Araştırmaya Katılanların Mahalleye Bağlılık Ölçeği ve Alt Boyutlarının Sosyo-ekonomik Statüye Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan F (ANOVA) Testi Sonuçları	158
Tablo 13. Katılımcıların Medeni Durumu	159
Tablo 14. Katılımcıların Konut Mülkiyeti Durumu	161
Tablo 15. Katılımcıların Mesken Hareketliliği	162
Tablo 16. Katılımcıların Mesken Hareketliliği ve Nedenleri	164
Tablo 17. Katılımcıların Cinsiyeti ile Mahallede Kendilerini Güvende Hissetme Durumu Arasındaki İlişki	172
Tablo 18. Örneklem Alanlarına Göre Gecekodu Mahalleleri ile İlgili Tercih Edilen Uygulamalar	174
Tablo 19. Katılımcıların Eğitim Durumu ile Mahallede İstenilen Değişiklik Arasındaki İlişki	174
Tablo 20. Katılımcıların Yaşları İle Mahallede İstenilen Değişiklik Arasındaki İlişki	175
Tablo 21. Katılımcılar Tarafından Kullanılan Kelime Grupları	177
Tablo 22. Mahalleye Bağlılık Ölçeğine İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları	178
Tablo 23. Araştırmaya Katılanların Mahalleye Bağlılık Ölçeği ve Alt Boyutlarının Gruplara Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan t Testi Sonuçları	179
Tablo 24. Katılımcıların Eğitim Durumu İle Temel İhtiyaçları İçin İnternet/Telefon Kullanım Sıklıkları Arasındaki İlişki	187

Fotograflar Listesi

<i>Foto 1. 19. Yüzyılda Karşıyaka'dan Bir Görünüm</i>	108
<i>Foto 2. 1900'lü Yılların Başında Karşıyaka'dan Bir Görünüm</i>	111
<i>Foto 3. 1940'lı Yıllarda Karşıyaka'dan Bir Görünüm</i>	113
<i>Foto 4. Karşıyaka'da 1970'li yıllara Bir Gecekondu</i>	116
<i>Foto 5. Cumhuriyet Mahallesi'nde Klasik Mahalle Dokusu Örnekleri.</i>	118
<i>Foto 6. Cumhuriyet Mahallesi'nden Bir Görünüm</i>	119
<i>Foto 7. Cumhuriyet Mahallesi'nde Tek Katlı Bir Evden Görünüm</i>	119
<i>Foto 8. Yalı Mahallesinde Yer Alan Kapalı Yerleşimler: a) Park Yaşam Mavişehir, b) Mavişehir Modern 3 c) Soyak Mavişehir</i>	129
<i>Foto 9. Yalı Mahallesi'nden Genel Bir Görünüm.</i>	130
<i>Foto 10. Park Yaşam Sitesinde Göz Tarayıcı Güvenlik Ekipmanı ve Giriş Yapmaya Çalışan Bir Site Sakini</i>	130

Haritalar Listesi

<i>Harita 1. Karşıyaka İlçesi Lokasyon Haritası</i>	101
<i>Harita 2. Yalı ve Cumhuriyet Mahallesi Lokasyon Haritası</i>	102
<i>Harita 3. 19. Yüzyılda İzmir</i>	108
<i>Harita 4. 1940'lı Yıllarda Karşıyaka'da Arazi Kullanımı</i>	113
<i>Harita 5. 1960-1975 Döneminde İzmir'de Gecekondu Alanları</i>	116
<i>Harita 6. Cumhuriyet Mahallesi Kat Analizi</i>	119
<i>Harita 7. Karşıyaka'nın Mahalleleri ve Nüfus Özellikleri</i>	123
<i>Harita 8. Karşıyaka'da Kapalı Yerleşimlerin Dağılışı</i>	126
<i>Harita 9. Cumhuriyet Mahallesi'ndeki Katılımcıların Doğum Yeri</i>	154
<i>Harita 10. Yalı Mahallesi'ndeki Katılımcıların Doğum Yeri</i>	155

Kısaltmalar:

<i>AB</i>	: Avrupa Birliği
<i>ABD</i>	: Amerika Birleşik Devletleri
<i>AKP</i>	: Adalet ve Kalkınma Partisi
<i>AVM</i>	: Alışveriş Merkezi
<i>bkz.</i>	: Bakınız
<i>BM</i>	: Birleşmiş Milletler
<i>CHP</i>	: Cumhuriyet Halk Partisi
<i>diğ.</i>	: Diğerleri
<i>fr.</i>	: Frekans
<i>GYO</i>	: Gayrimenkul ve Yatırım Ortaklığı
<i>KİPTAŞ</i>	: İstanbul Konut İmar Planı ve Sanayi
<i>M.Ö.</i>	: Milattan önce
<i>Mah.</i>	: Mahalle
<i>OECD</i>	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
<i>TOKİ</i>	: Toplu Konut İdaresi
<i>TÜİK</i>	: Türkiye İstatistik Kurumu
<i>UN-HABITAT</i>	: Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı

GİRİŞ

Kent coğrafyası ile ilgili çalışmaların artması ile birlikte, kentte yaşayan insanların ekonomik, demografik ve kültürel alanlardaki bireysel özelliklerine ve kentsel çevrenin tarihine bağlı olarak belirli kentsel mekânlarda kümelenme ve mekânsal değişim üzerinde durulmaya başlanmıştır. Doğrudan kent üzerine odaklanmamış olmasına rağmen, kent mekânında oluşan eşitsizlik ve kentlerin metalaştırılması ile ilgili ilk çalışma Marksist teorinin kurucularından Friedrich Engels tarafından 1844 yılında yapılmıştır. “İngiltere’de emekçi sınıfların durumu” adlı çalışmasında Engels (2013), kentlerin kapitalizm ile dönüşümünü Manchester özelinde gösterirken, kapitalizmin yarattığı sömürünün ve ayrımcılığın sadece iş yerine özgü olmadığını kent mekânlarında da benzer bir yapının ortaya çıktığını savunmuştur. Bu dönemden itibaren kapitalizmin yarattığı eşitsizlik ve sömürgeye bağlı kentsel alanlardaki mekânsal yapılanmalarda ayrışmalar giderek artmaya başlamıştır. Fakat Engels ve Marx’ın kent mekânı ile ilgili görüşleri sistematik bir değerlendirme ve kuram yoksunluğu nedeni ile daha sonraki Marksist teorisyenlerce takip edilmemiştir. Marx için kentsel alan sorunu doğrudan bir çalışma alanı değildi. Ülkeler arasındaki ve kent-kır düzleminde yaşanan gelişim farklılıklarına değindiği halde kentsel alanda yaşanan eşitsizliklere yer vermemiştir. Marx ve Engels sonrasında Marksizm, sosyal ilişkilerin oluşturulmasında mekânsal dinamikler konusunda derin bir sessizliğe gömülmüştür. 1900’lü yıllarda Rusya’da ortaya çıkan Marksizm savunucuları Lenin ve Trotsky ise eşitsizlik konusuna değinirken mekânsal boyuta sınırlı düzeyde önem vermiştir. Özellikle Trotsky’nin eşitsiz ve bileşik gelişme teorisi çok boyutlu bakış açısına rağmen yine de Marksist teorinin analizinin ötesine geçmemiş ve 1960-70’lere kadar kentsel mekân tartışmaları Marksizm içinde çok fazla yer almamıştır.

1960 sonrasında gelişen modern Marksist teori ile doğrudan ilgisi olmamasına rağmen kentsel mekân ve mekânsal eşitsizlik ile ilgili çalışmaların yaklaşık bir asır önceye dayandığını söylemek mümkündür. Burgess’in (1924: 71) modern toplumun olağanüstü gerçeğinin, büyük kentlerin büyümesi olduğunu vurguladığı ve Chicago kentinin sosyal mekânsal modelini (sosyal halkalar) açıklamaya çalıştığı makalesi olan “*The Growth of The City: An Introduction to A Research Project*” (*Kentin büyümesi: Bir araştırma projesine giriş*) gibi klasik sayılabilecek çalışmalarda güçlü bir düzen keşfedilmiştir. Özellikle sosyo-ekonomik farklılık ile karakterize edilen bir sektör teorisini geliştiren Hoyt (1939) gelir farklılaşmasının kentte sektörler biçiminde geliştiği gözlemini ortaya

koymuştur. Yaklaşık bir asır önce yapılan bu geniş ölçekli ekolojik ve niceliksel kentsel sosyal desen çalışmaları, çoğunlukla politik olmayan ve indirgemeci pozitivism anlayışıyla ilişkilidir.

19. ve 20. yüzyıllarda etkili olan pozitivist anlayış 1970'lerde özellikle modern Marksist yazarlar tarafından, insanlar arasında olan ilişkileri sayılara indirgemekle, toplumsal ilişkileri önemsememekle, genellemeci yapısı ve insanların hissetme ve düşünme becerilerini dikkate almamakla eleştirilmiştir. Ayrıca 1960'ların başlarından itibaren, ekonomik coğrafya ile insan arasındaki kaçınılmaz bağı destekleyici bir unsur olarak Kantitatif Devrim, coğrafyayı teorik bir disiplin olarak yeniden şekillendiren önemli bir gelişme olmuştur. Castells'in 1970'lerin başında dile getirdiği "*Kentsel sosyoloji var mı?*" sorusu ile simgelenen bu durum, daha önce yapılan kentsel analizleri ideolojik olduğu için reddederek sosyal etkinlik ve ilişkiler hakkında objektif bilimsel bilgiye sahip olduklarını iddia eden öncü düşünürlerin görüşlerini destekleyici olması nedeniyle pozitivist ampirik bilgiyi statükonun basit destekleyicisi olarak nitelendirmiştir (Keat ve Urry, 1975). Kentleşme ve toplumsal çevrede meydana gelen değişiklikler pozitivism anlayışından uzaklaşarak yeni ampirik ve teorik analizlere ihtiyaç duyulmasına sebep olmuştur. Yapıların zamanla değişen toplumsal unsurlardan etkilenerek dönüştüğünü fark etmek zor değildir. Bu hızlı değişim kent açısından yeni kentleşme ve onun getirisi olarak gecekondulaşma süreçlerine yol açarken, neoliberalizmin çeşitli yansımaları da yeni toplumsal, demografik ve kültürel kompozisyonlar ile ayrışma, soylulaştırma ve çöküş süreçlerine katkıda bulunmaktadır.

Küreselleşmeye ve ekonomik yeniden yapılanmaya dayanan ve giderek artan neoliberal servetin birikimi modellerinin tetiklediği toplumsal değişimler, kent mekânı üzerinde çeşitli etkilere sahiptir. Bu durum aynı zamanda, toplumsal eşitsizliği de artırmaktadır. Küresel ekonomik ağlara sıkı sıkıya bağlı ekonominin yapısındaki bu değişimler yeni bir kentsel sınıf coğrafyası yaratmıştır (Butler ve diğ. 2008, Hamnett 1984). Bunun bir sonucu olarak konut farklılaşması da artmaktadır. Değişiklikler, bir dizi hane halkının yeni yaşam şekilleriyle sonuçlanmaktadır. Bazı hane halkı türleri belirli mahallelere daha fazla çekilebilirken, diğerleri zorla yerinden edilme mağdurları olabilmektedir. Başka bir deyişle, hanelerin kentsel coğrafyası muhtemelen kentsel bölgelerdeki sınıf fonksiyonlarının yeni bir şekilde farklılaşmasına yol açmaktadır. Dinamik kentsel değişimin genel olarak kent yaşamı için birçok etkisi olması nedeniyle,

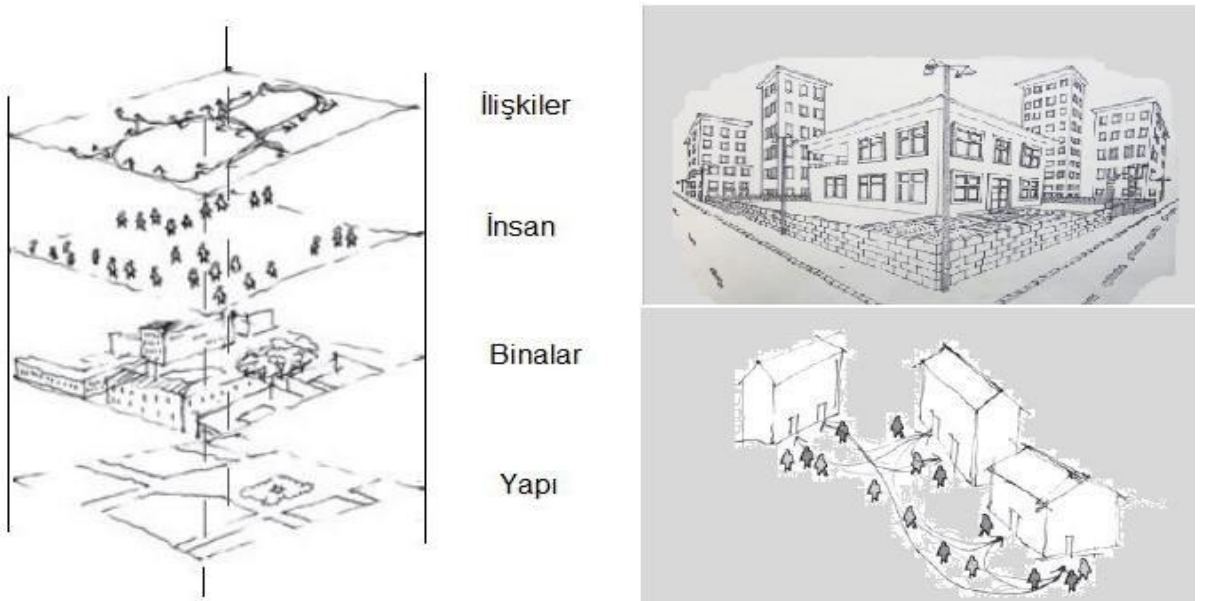
geniş bir yelpazede faaliyetler, kentsel konut, sosyal politikalar ve yeniden yapılanmanın şekillenmesi ile ilgili yönler için, farklı sosyo-ekonomik sınıflara ait kültürlerin mahalle yönelimleri ve bunun oluşturduğu sonuçlar hakkındaki bilgimizi arttırmak son derece önemlidir. Modernistler tarafından sınıflama ve genellemeye verilen önemin ardından 1980-1990 sonrasında ortaya çıkan postmodernistler bu ayrımı çökertip kent toplumunu farklılaşma, parçalara ayrılma açısından incelemiş aynı zamanda da birey ve bireyin kimliğinin önemini görmeye çalışmışlardır. Kent analizi, sosyal analizin postmodernist eleştirisinin ortaya çıkışından oldukça etkilenmiştir. Soja (1989), postmodernist meydan okumanın sadece kentin nasıl değiştiği ile ilgili değil aynı zamanda bu değişikliği nasıl kavramsallaştıracığımızla da ilgili olduğuna dikkat çekmiştir.

Marx ve Engels'ten son zamanlardaki post-yapısalcı yaklaşımlara kadar, kentsel mekânsal gelişimi nasıl düşünmemiz ve yeniden düşünmemiz gerektiği ve bunun sonuçlarını nasıl ortaya koyacağımız sorusu gündeme gelmiştir. Elbette Marx için bir dil, bir sermaye, emek, değer ve sınıf politikası vardı. Post-yapısalcı teori için ise, yeni ekonomik yapılar ve olasılıklar arayışında sınıf, mücadele ve ekonomik çeşitliliğin dikkatli bir şekilde yeniden okunması ihtiyacı vurgulanmaktadır (Lee ve Diğ. 2008). Kentsel ekonomik yeniden yapılanmanın önemli bir sonucu eşitsizliğin yükselişi olmuştur. Gelir eşitsizliği, zengin ve yoksul mahalleler arasındaki kutuplaşmanın artmasıyla ifade edilen mekânın üretilmesi ve tüketilmesi süreçlerinden doğar (Chen ve diğ., 2012). Aynı zamanda gelir eşitsizliği toplumsal koşulların bir ölçüsüdür. Birçok düşünür giderek artan eşitsizliğin toplumsal istikrar için potansiyel bir zararlı olduğunu savunmaktadır. Yoksullar daha da fakirleşirken zenginlerin giderek daha fazla gelir elde etmesi kent yaşamı için dikkate alınması gereken önemli bir sorundur (Weinberg, 2011). Özellikle 1980 sonrası neoliberal politikaların artması ve yaygınlaşması ile birlikte gelişmiş ülkeler de dâhil olmak üzere pek çok ülkenin kentlerinde eşitsiz gelişme sorununun büyüyerek devam ettiği görülmektedir. Dolayısıyla kentsel ve bölgesel araştırmalarda eşitsiz mekânsal gelişme konusu, 1970'lerin ve 1980'lerin sonlarında dikkat çekmeye başlamıştır (Dunford 1988, Massey 1984, Harvey 2015, Dunford ve Liu 2017, Smith 2017). Manuel Castells, Henri Lefebvre, David Harvey ve Niel Smiht kentsel mekân ve eşitsiz gelişme konuları üzerinde önemli çalışmalar yapan araştırmacılarıdır.

Sosyal eşitsizlik büyük olasılıkla sosyo-mekânsal ayrışmaya neden olan en önemli faktörlerden biridir. Kentlerde, yoksulluk sıklıkla kentlerin belirli bölgelerinde ve

dezavantajlı mahallelerde yoğunlaşmaktadır. Bu durum “iç kentsel çevre”, yoksul kent bölgelerinde, aynı zamanda gelişen kent bölgelerinde de bulunabilir. Mekânsal ayrışma aynı zamanda benzer şekilde ancak kendilerini yoksulların aksine gönüllü olarak toplumun geri kalanından ayıran ve (üst) orta sınıf yerleşim bölgelerine yoğunlaşan daha yüksek sosyal katmanları da karakterize eder (Atkinson ve Blandy, 2006).

Türkiye’de sosyo-mekânsal ayrışmanın arttığı iddia edilse de, bu konudaki ayrıntılı çalışmalar sınırlıdır. Bu ayrışma biçiminin değişen seviyelerine ilişkin karşılaştırmalı ve sistematik araştırmalar (Tammaru ve diğ. 2013) sınırlı olduğu için sosyo-mekânsal ayrışmadaki tarihsel süreç, kentler arasındaki ve kentin farklı mekânlarındaki değişiklikleri açıklayan unsurlar hakkında göreceli olarak az şey biliyoruz. Sosyal eşitsizlikler, refah rejimleri, konut sistemleri, ekonomik yapıların değiştirilmesi ve küresel bağlantı düzeylerinden etkilenir (Hamnett 1984, Musterd ve Ostendorf 1998, Sassen 1991). Bu faktörler zaman içinde örtüşür ve etkileşime girer ve bu etkileşimler farklı ulusal ve yerel bağlamlarda farklı şekilde ortaya çıkar. Bunların sistematik bir şekilde ve kentsel formun oluşturduğu ilişkilerle ele alınmasını amaçladığımız bu çalışma, mekânsal konumdan çok mekânsal ilişkilere odaklanma eğilimi göstermektedir. Mekânda coğrafi dağılımları tanımlayan konut ayrımı üzerine yapılan araştırmalarla kıyaslandığında, bu tez, mekânın dağılımı ve mekân boyunca dağılım ve etkileşim üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Şekil 1. Kent İçindeki İlişki Ağları

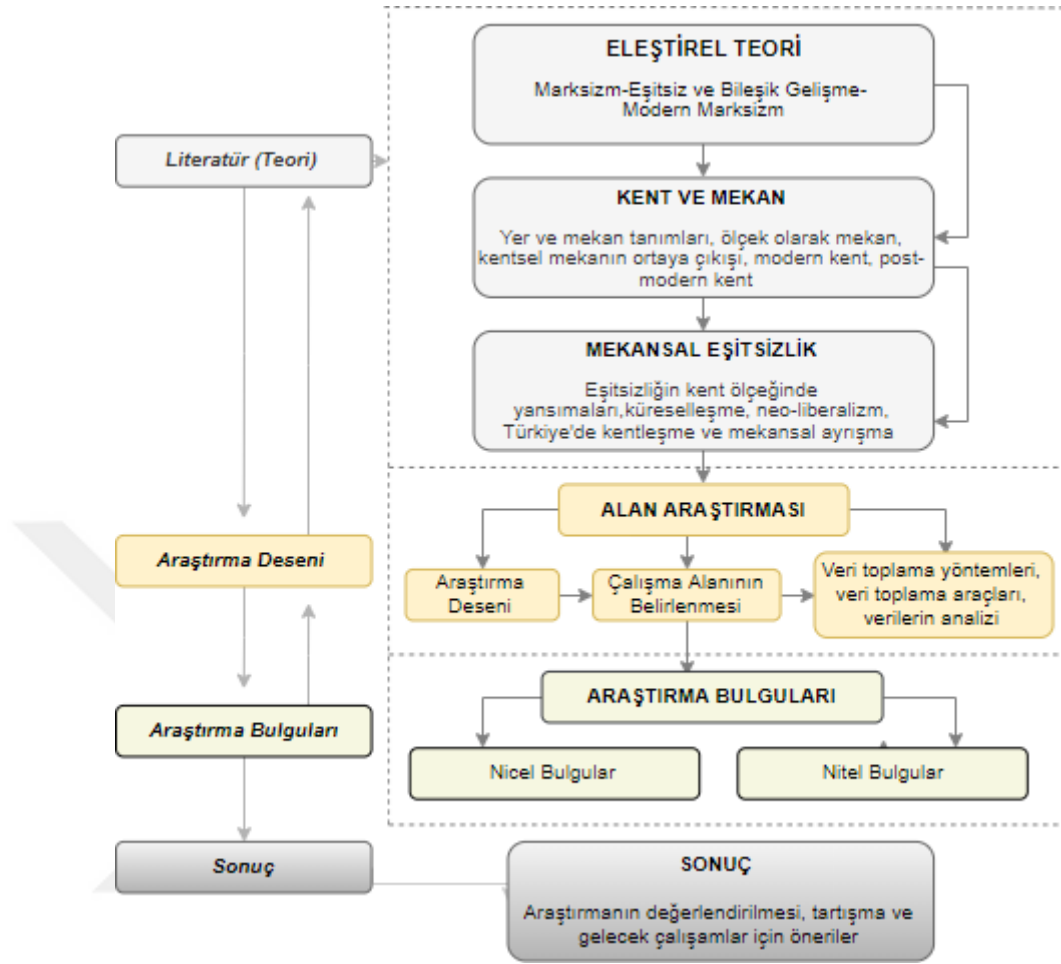
Mekânın ayrışması, kendi içinde kentsel mekânın nasıl yapılandırıldığını ifade eder. Araştırmanın tasarlanması sürecinde, iki temel kriter öne çıkmıştır. İlk olarak, kentin kapsamlı bir görünümünü içeren bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Kentlerdeki yoksunluk alanları, sosyal ve ekonomik eşitsizliğin temelini oluşturmaktadır. Bu eşitsizlik, geçmişte yaşanan konut geliştirme kalıplarının ve mevcut konut sisteminin dinamik işleyişinin mirası ile mekânsal yoğunluk ve yoksunluk konsantrasyonlarına çevrilir. Seçim sahibi olan insanlar, genellikle benzer değerler ve deneyimlere sahip olanların yaşadığı yerlerde yaşarlar. Kısıtlı kaynakları olanlar ise, genellikle kendileri gibi diğer insanlar tarafından işgal edilen en az çekici bölgelerde yaşamak zorunda kalmaktadırlar.

Bu nedenle kentler, hem ayrıcalıklı zenginliklerin hem de yoksulluğun, yoksunluğun bir arada bulunduğu kırılğan yaşam deneyimlerine sahne olan bir mekândır. Bu mekânlar kent sakinlerinin farklı ve karmaşık biçimlerdeki fırsatlarını şekillendiren yerler haline gelmiştir. Bu durum kentsel eşitsizlik ve sosyal adalet hakkında önemli sorular doğurmaktadır. Kent mekânlarında toplumsal olarak homojen hem zengin hem de yoksul adalar ile karakterize edilmiştir. Belirli kent sakinleri tarafından işgal edilen parçalanmış mekânların gelişimi kentsel tartışmalarda önemli bir yere sahiptir. Bunlar gecekondu ve kapalı, üst, orta sınıflı toplulukların kendilerini bol bol tezahür ettiği, açıkça bölünmüş mekânsal bağlamlardaki deneyimlere dayanmaktadır. Ayrım merkezlerinin yoksulluk ya da belirli dezavantajlı etnik grupların konsantrasyonlarına dair çok fazla literatür bulunmaktadır (bkz. Hammet 1996, Murie, 1998, Fincher ve Saunders 2001, Musterd 2006). Her ne kadar alt sınıfların kümelenmesine ilişkin bol miktarda kanıt bulunsa da, hem çok hem de daha ılımlı bir şekilde ayrıştırılmış olan çeşitli kentsel bağlamlardan gözlemler, sosyo-ekonomik ayrıştırma dağılımlarının çarpık U şeklini aldığını göstermektedir. En yüksek ayrışma seviyeleri, sosyal dağılımın her iki ucunda da bulunabilmektedir. Daha düşük sınıf grupları göreceli olarak yüksek düzeyde ayrışmaya sahip olabilir ancak orta ve üst sınıfta olanların daha derin bir ayrışma deseni oluşturduğu da unutulmamalıdır (bkz. Reardon ve Bischoff, 2011; Musterd ve diğ. 2017).

Bu noktada kentsel mekânı daha iyi analiz edebilmek amacıyla, bölünmüş bir toplumun tanımı olarak, eşitsizliğin yapılandırılmış bir görüşünün ifade edilmesi yetersiz görülmektedir. Kentsel araştırmalar toplumsal yapıyı parça parça bir şekilde ele almamalıdır. Sadece dışlanmış olarak daha kötü mekânlarda yaşayan insanlara ya da refah içinde kendi korunaklı alanları içinde yaşayan insanlara odaklanmak yerine bu insanların

kentsel mekânı kullanım farklarının ve bunun kentsel mekânda yarattığı sonuçların araştırılması önemlidir.

İkinci olarak kullanılan teorilerin, yöntemlerin ve araçların mekânsal özellikleri, kentsel mekânın analiziyle yakalama ve ayırt edebilme kabiliyetine sahip olması gerekir. Bir kentin fiziki modelindeki mekânsal eşitsizlik olgusu, kentlerde sosyal parçalanmayı, ayrışmayı da teşvik etmektedir. Türkiye'nin hızlı kentleşen ve kentleşme açısından da en büyük üçüncü kenti olan İzmir'in Karşıyaka İlçesi'nde mahalle ölçeğinde spesifik bir çalışma ile konu ile ilgili mikro boyutta var olan eksikliğin doldurulması hedeflemektedir. Kentsel mekânda yaşanan dönüşümleri açıklamak aynı zamanda bize makro boyutta da bir bakış açısı sağlayacaktır. Çalışma konusu ile ilgili ülkemizde yapılan çalışmalar ağırlıklı olarak, şehir ve bölge planlama, iktisat ve sosyoloji alanlarında yoğunlaşmıştır. Mekânsal değişim ve eşitsiz gelişmenin bir sonucu olan sosyo-mekânsal ayrışma konuları doğrudan coğrafya bilimin alanına girmesine rağmen konu ile ilgili yapılan çalışma sayısı çok sınırlıdır. Sonuç olarak, bu çalışmanın amacı, kentin mekânsal örüntülerine eleştirel bir teorik çerçeve ile bakmak, eşitsizlik kavramını daha geleneksel yaklaşımların etkilerini de içerecek şekilde modern bir perspektif üzerinden ele almaya çalışarak daha entegre ve çok boyutlu bir teorik çerçeve üretmektir. Bu genel amaç doğrultusunda çalışma şu şekilde düzenlenmiştir;

Şekil 2. Çalışmanın Genel Şeması

1. Bölüm: Öncelikle araştırmanın temel noktasını oluşturan eleştirel teoriye değinilerek Marx'ın kapitalist modernite anlayışı ortaya konulmuş ve klasik Marksist teorinin kapitalist gelişimin tarihsel bir kavramsallaştırmasını neden açıkça ortaya koyamadığı açıklanmaya çalışılmıştır. Bölümün devamında Trotsky'nin eşitsiz ve bileşik gelişim fikrinin böyle bir kavramsallaştırmayı nasıl sağladığı ve bu şekilde kalkınma olgusunun kendisini nasıl tarihselleştirdiği gösterilmektedir. Trotsky'nin teorisinin kendi formülasyonunun sınırları ve bu sınırlardan ortaya çıkan yeni bir versiyonun, kapitalist gelişimin karmaşık mekânsal-zamansallığını daha iyi açıklayabileceğini ve alandaki yükselen kültürel yaklaşımların oluşturduğu en son zorluklardan yapısal olarak nasıl sıyrılabileceği yönünde önerilerde bulunulmuştur. Bölümün sonunda Marksist teori ve eşitsiz bileşik gelişim teorisi içinde mekânsal dinamiklerin göz ardı edilmesinin bu teoriler aracılığıyla dünyayı anlama ve çözümleme amacının yerine getirilmesinde önemli bir

sorun oluşturduğu fikrinden hareket ederek modern Marksizmde mekânsal bir bakış açısının önemi üzerinde durulmuştur. Bu düşüncenin öncüleri arasında yer alan Henri Lefebvre, David Harvey, Edward Soja'nın Marksist teoriye mekânsal bakış açısını dâhil etme yolundaki çabalarına ve eleştirel toplumsal teoride mekânın yeniden ileri sürülmesi çalışmalarına yer verilmiştir.

2. Bölüm: Kent manzarasını şekillendiren süreçlerin anlaşılmasına yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Bu bölümde, özellikle sanayi devrimi sonrası artan kapitalist süreçlerin mekânsal ve sosyal dönüşüme nasıl etki ettiğini göstermek için sanayileşme, modernite ve modernizm sonrası süreçler incelenmektedir. Bu bölüm, ekonomik sistemlerin kentin fiziksel ve sosyal coğrafyası üzerindeki önemini vurgulamaktadır. Çağdaş kent manzarası, post-endüstriyel, post-fordist ve post-modern olarak çeşitli tanımlanmış süreçlerle şekillenmiştir. Türkiye'nin son dönemdeki büyümesini, bu süreçlerin şekillendirdiğini vurgulamak için bu değişimler yönünde bir analiz yapılmaya çalışılmıştır. Bazı teorisyenler için sanayi sonrası toplum daha eşit bir hale gelmiştir. Bu bakış açısının aksine, bu bölümde gelişmiş, gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerde kutuplaşmaya doğru yeni ve yoğunlaşan bir eğilime işaret ederek, neoliberalleşme ve küreselleşme süreçlerinin bununla bağlantısı açıklanmaya çalışılmıştır.

3. Bölüm: Spesifik olarak mekânsal boyuta odaklanmaktadır; yapılı çevre ve kentsel formun farklı gelenekler içinde nasıl tanındığı ve bu tür tanımlamaların ve kavramsallaştırmanın mekânsal anlayışımız için ne anlama geldiği açıklanmaya çalışılmıştır. Tez, mekânsal konumdan mekânsal ilişkilere odaklanmada bir kayma olduğunu göstermektedir. Bu bölüm, teorik temelleri çalışmaya köprülemekte, metodolojik yaklaşımlar ve mevcut sorular ile ilgili farklılıklar vurgulanmaktadır. Bir kentte mekânsal ayrımcılığın nasıl analiz edilebileceğine dair bir açıklama vardır ve tezin ilk soruları işler hale getirilmiştir.

4. Bölüm: Bu bölümde, İzmir'in (Karşıyaka İlçesi'nin) kentsel gelişimi beş dönem içinde verilerek çalışma alanları tanıtılmaktadır. Mahalle ölçeğinde ele alınan her iki çalışma alanının kentsel gelişim açısından değişim süreçleri ve özellikleri bu dönemler içinde ayrı başlıklar halinde ve konu bütünlüğü bozulmadan ele alınmaya çalışılmıştır.

5. Bölüm: Araştırmanın yöntemi, veri toplama teknikleri, örneklem alanının seçilmesi, örneklem özellikleri ve veri analiz yöntemlerine yer verilen bu bölümde kullanılan yöntem, veri ve araçlar teori ile bağlantı kurularak açıklanmıştır.

6. Bölüm Araştırmanın bulgularına yer verilerek her iki çalışma alanı için karşılaştırmalı bir örnek olay incelemesi sunmaktadır. Bu bölüm nitel ve nicel verilerin analizini içeren iki bölümden oluşmaktadır.

7. Bölüm: Araştırmanın nicel ve nitel verileri ile elde edilen sonuçlar bu bölümde sunulur ve tartışılır Ayrıca, sonuçlar toplumsal ayrışma ve kentsel sürdürülebilirlik hakkında daha geniş bir perspektifle bağlantılı olarak tartışılmıştır.

Araştırmanın Önemi ve Araştırma Soruları

Son yirmi yılda dünya ekonomisinde yaşanan değişimler hem kapitalizmin mekândaki eşitsiz gelişimini hem de yerleşim sistemi ile yerleşim merkezleri arasındaki hiyerarşiyi yeniden yapılandırmaktadır. Bu noktada Soja (2000: 177)'nin ünlü eseri "*Postmetropolis*"te yönelttiği soru oldukça önemlidir: "*Nesneleri (insanları, aktiviteleri, yapıları çevreyi) farklı düğümlerde veya kümelenmelerde bir araya getiren nedir ve bu kümelenmenin sonuçları nelerdir?*". Toplumsal kümelenme ve eşitsiz gelişimin nedeni, esas olarak ekonomik coğrafya ile ilgili bir sorundur. Ancak bu çalışma, bu sorunu hem ekonomik kavramların hem de mekânsal kümelenme kavramlarının ötesine taşıyarak, daha geniş sosyal ve tarihsel yorum ile mekânı odağa alarak açıklamayı amaçlamaktadır.

Mekânsal eşitsiz gelişim, Türkiye'de özellikle sermayenin kentleşme süreci olan 1980'li yıllarda başlamış ve kentleşme sürecinde sermayenin hegemonyası arttığı için bu devam eden dönem, kentsel alanlarda daha çarpıcı bir gelişme örneği sergilemiştir. Kentlerde yatırımlarla sermayenin birikimi, bir yandan kent içinde yeni cazip alanların gelişmesine ve diğer taraftan bazı alanların çirkin ve fiziksel olarak mahsur kalan alanlara dönüşmesine yol açmıştır. Toplumsal ve mekânsal ayrışmayı üreten dinamikler, çoğunlukla kent yoksulları ve dezavantajlı alt sınıflar açısından ele alınmaktadır. Oysa üst sınıfların sahip oldukları araçlar ve olanakların çeşitliliği, mekânı tasarım ve donatım yoluyla dışlayıcı hale getirmek üzere biçimlendirmelerini kolaylaştırmaktadır. Sosyal ve mekânsal ayrışmanın, refah devletinin çözülmesi sürecine bağlı olarak doğrudan ve dolaylı gelirlerdeki uçurumun artması ile keskinleştiği görülmektedir. Zenginlerin ve yoksulların sosyal dünyaları birbirinden giderek ayrışmaktadır. Bu durumun gelişmiş ülkelerdeki örneklerine benzer şekilde, Türkiye'de kentleşme sürecini hızlı yaşayan İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlerde de bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmada kullanılan karma yöntemde amaç ifadesine odaklanmak ve ifadeyi daraltmak için hem

nicel hem de nitel araştırma soruları (veya hipotezler) geliştirilmiştir (Creswell, 2016: 148). “Kentleri, mahalleleri ve insanların durumlarını iyileştirmeyi amaçlayan politikadaki çeşitlilik (sosyal ve ekonomik) ne kadar önemlidir?”, “Sakinler bu politika ve düzenlemelerden nasıl yararlanıyor?” bu soruların yanı sıra farklı kentsel mekânlarda yaşayan katılımcılar ile yapılan anket ve görüşmeler temelinde, genel olarak kent yaşamlarını ve özellikle de ayrışmanın nasıl şekillendiğini anlamayı hedefliyoruz. Bu nedenle, bu çalışma cevaplanması gereken üç temel soruyu gündeme getirmektedir.

1. Giderek bölünen kentlerde mekânsal eşitsizlik artışının kentsel mekânda ve sosyal yapıda oluşturduğu sonuçlar nelerdir?
2. Kent mekânında eşitsiz gelişmenin sosyo-mekânsal özellikleri nelerdir?
3. Farklı kent kümelerindeki sosyal grupların yapıları, sorunları ve kendi yaşam alanları dışındaki yaşama bakış açıları nasıldır?

Bu soruların odaklandığı “*Çağdaş kentlerde yeni bir mekânsal düzen var mı?*” temel sorusundan yola çıkarak bazı hipotezler geliştirilmiştir;

H1. Neoliberalizm ve küreselleşmenin etkisi ile kentlerimizde sosyo-mekânsal yapı üzerinde çok önemli etkiler yaratan gözle görülür bir değişim vardır.

H2. Bu değişiklikler, Kentin dört bir yanındaki yapısal mekânsal bölünmeleri güçlendirmiştir; kentsel mekânda eşitsizlik artmıştır ve daha keskin bölünme çizgileri oluşmuştur.

H3. Kentsel mekândaki değişimlerden doğrudan olumlu yönde yararlanan zengin mahalleleri, onlara hizmet eden uzmanların, yöneticilerin uygulamaları ile diğer kent sakinlerine karşı dikilmiş duvarları ile sosyo-mekânsal ayrışmayı büyüten bir etki oluşturmuştur.

H4. Yoksul ve daha az avantajlı insanların yaşadığı mekânlarla zengin ve refah seviyesi yüksek kesimin yaşadığı mekânlar gittikçe daha çok izole hale gelmiş ve ayrılmıştır.

H5. Kentsel yaşamda artan bir şekilde konut, iş, ticaret ve eğlence amaçlı kullanımlar, farklı kesimlerden insanlar için ayrı ayrı kümelenmektedir.

H6. Bu yapısal bölünmelerdeki spesifik yeni mekânsal oluşumların yaygınlığı ve derinliğinde bir artış söz konusudur.

H7. Kentsel mekândaki süreçler, aile hayatının değişimi, çocukların ve gençlerin yakın mekânsal ölçekte eşitsiz eğitim ve sosyal imkânlara sahip olmaları, sosyal adalet ve

refahtaki bozulmalar, suç ve sosyal düzensizlik gibi bir dizi başka etkilerle sonuçlanmaktadır.

Araştırmanın Amacı

Tezin amacı mekânsal bakış açısıyla eşitsiz gelişme kavramını yeniden ele alarak tartışmak, eşitsiz mekânsal gelişme sürecini açıklayan kuramsal yaklaşımlarda göz ardı edilen coğrafya ilişkisini ortaya koymak ve Türkiye'nin eşitsiz gelişme sürecini, artan sosyo-mekânsal ayrışma çerçevesinde çözümlenmektedir. Bu amaç doğrultusunda Türkiye'deki mekânsal eşitsiz gelişme sürecinin, mekânsal bakış açısıyla ele alınarak değerlendirilmesi ve coğrafi farklılıklarla ilişkisinin anlaşılmasına yönelik bir çalışma geliştirilmiştir.

Kapitalist kentlerin tarihsel gelişimi de hesaba katılmış olmasına rağmen, bu çalışmadaki temel bakış açısı, kent kuramları ve fenomenleri üzerine eleştirel bir yaklaşımdır. Frankfurt Okulu aracılığıyla eleştirel teorisyenler, kapitalizmin modern özelliklerini eleştirme mantığını geliştirmiştir. Kapitalizmin çelişkilerinin eşzamanlı olarak sisteme nasıl zarar verdiği ve bunun ötesinde, maddi yaşam, sosyal kapasite ve toplum veya doğa ilişkilerini organize etmenin diğer yollarına nasıl yönelttiği konusundaki sorular yanıtlanmaya çalışmıştır. Türkiye'de son 30 yılda toplumsal yapı içinde eşitsiz mekânsal gelişmenin ve toplumsal ayrışmanın daha fazla belirginleşmeye başladığı görülmektedir. Bu durumda ekonominin ve devletin geçirdiği büyük dönüşümlerin ve küresel sisteme entegrasyon çabalarının etkili olduğu söylenebilir. Ciddi bir çözümlenmeyi bekleyen bu farklılaşma ve çeşitlenmelerin detaylı bir şekilde incelenmesine ve tartışılmasına ihtiyaç vardır. Son yıllarda kentlerdeki mekânsal ayrışmanın belirgin öznesi haline gelen kapalı yerleşimler ve kentsel dönüşüm uygulamaları ile alt gelir grubunu kent merkezi dışına iten politikaları ele alarak kentlerde belirgin hale gelen sınıfsal içerikli mekânsal farklılıkların ortaya konulmasına ihtiyaç vardı. Bu amaç doğrultusunda, araştırma eşitsiz mekânsal gelişim dinamikleri bağlamında kentsel yerleşim bölgelerinde yaşanan mekânsal eşitsizliğin nedenini incelemekte ve çözüm önerileri sunmaktadır. Eşitsiz mekânsal gelişimin kavramsal çerçevesinde araştırma, İzmir'in Karşıyaka İlçesi'nde mekânsal ayrışma sürecini inceler.

Araştırmanın Sınırlıkları

Kentsel mekânda ayrışma üzerine odaklanılan bu çalışmada, araştırmanın amacı öncelikli olarak günlük yaşamın mekânsal uygulamalarını araştırmak olduğundan, mekânsal uygulamalar ve günlük yaşamdaki deneyimlerle ilgili zengin ve bağlamsal veriler toplamak için araştırma amacına uygun iki mahalle seçilmiştir. Kent alanında benzer yapıya sahip diğer alanlar kaynak ve zaman kısıtlamaları gibi pratik gerekçelerle çalışmanın dışında bırakılmıştır. Bu mekânsal kısıtlamaların yanı sıra, tartışma konusu, kent sakinlerinin siyasi algılarını ve gelir düzeylerini saptamaya yönelik sorular içerdiği için bu verileri toplamak konusunda zorluklarla karşılaşmıştır.

Bunların yanısıra çalışmanın iki tane örneklem alanı içermesi ve bu örneklem alanlarının bir tanesinin kapalı yerleşmeler olması nedeniyle bu bölgedeki katılımcılara ulaşmak var olan güvenlik önlemleri nedeniyle meşakkatli olmuş ve önemli bir zaman kaybı yaratmıştır. Çalışmanın diğer örneklem alanı olan gecekondu mahallesinde ise kadın bir araştırmacı olmanın dezavantajları hissedilmiş ve güvenlik kaygısı nedeniyle belirli zaman aralıklarında ve belirli bölgelerde çalışma alanında bulunulabilmiştir.

Araştırmada Kullanılan Terimler

Bu çalışmada bazı terimler için aşağıdaki tanımlar kullanılmıştır:

Kamusal Alan: Kamusal alanlar herkesin/tüm yurttaşların erişebildiği, ortak kullanım alanları olarak tanımlanmıştır

Toplu Konutlar: Duvar, çit, tel örgü gibi herhangi bir giriş engeli olmayan apartman topluluklarıdır.

Kapalı Yerleşimler: Genel olarak, erişimin sınırlı olduğu, güvenlik görevlileri ve kameralarla korunan, tel örgü ve yüksek duvarların dış çevreye karşı bariyer olarak kullanıldığı, sosyal tesis imkânlarına sahip alanlardır. Bu çalışmada, kapalı yerleşimler, tam kontrollü güvenlik sistemleri ve topluluk çevresindeki çitler, duvar ve tel örgüler ile tanımlanmıştır.

1. BÖLÜM: ELEŞTİREL TEORİ

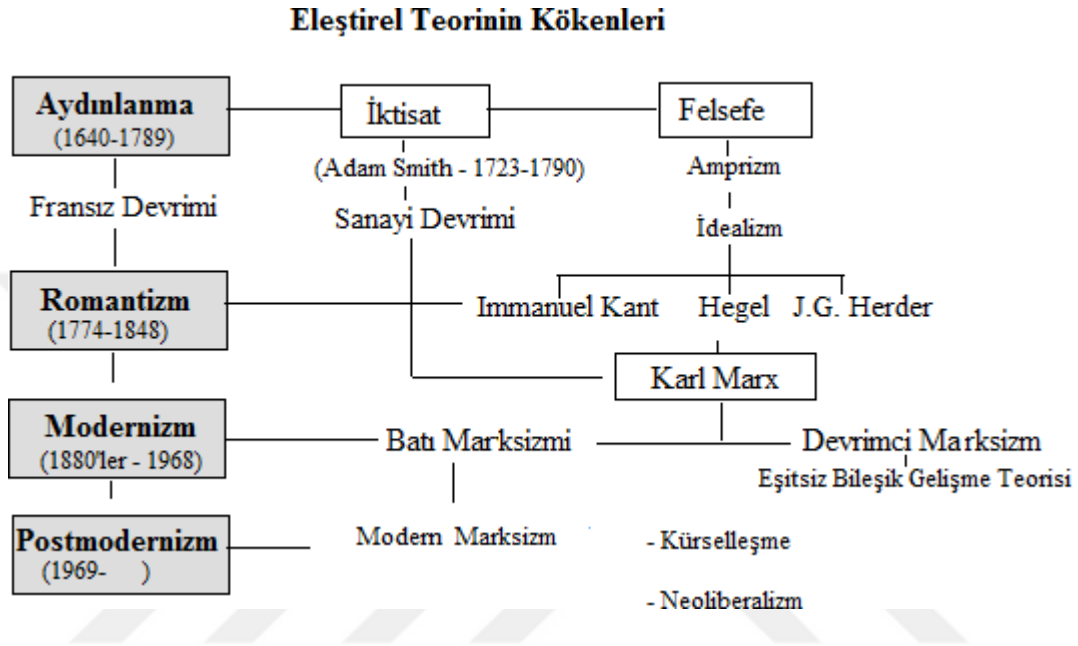
Teori, bilmenin ve bilme üzerine düşünmenin bütün alanını kapsamı açısından önemlidir. Tasarlanandan yaşanmışa, yani yaşamsız kavramdan kavramsız yaşama ve nihayet, mantıktan diyalektiğe gider ve onları birleştirerek, eklemelerine yerleştirir (Lefebvre, 2016a: 366). Teori araştırmalar ve uygulayıcılar için önemli bir faktördür. Wacker (1998: 362) iyi bir çalışmanın neden teoriye dayanması gerektiğini üç madde ile açıklamıştır;

1. Analiz için bir çerçeve sağlar;
2. Alan geliştirme için verimli bir yöntem sağlar;
3. Pragmatik dünya için net açıklamalar sağlar.

Teoriler araştırmacının yeni olgular bulmasına ve bu olguların önemli olanlarını önemsiz olandan ayırmasına yardımcı olur. Başka bir deyişle, teori, araştırmacılara olguları nerede arayacaklarını ve bir kez ortaya çıktıktan sonra onları nasıl ve hangi yaklaşımla yorumlayacaklarını gösteren bir haritadır. Yaklaşımlar dünyaya bakmanın, toplumsal gerçekliği gözlemlemenin, ölçmenin ve anlamının farklı yollarıdır. Toplumsal ilişkilerin altında yatan çatışma ve çelişkilerin üzeri örtülüdür. Sosyal bilim bu gerçeklerin üzerindeki örtüyü kaldırmaya ve toplumsal gerçeklerin aslında ne olduğunu göstermeye çalışır ve bu amaçla da *eleştirel yaklaşım* kullanılmaktadır. Bu yaklaşıma göre sosyal bilimin amacı, toplumsal ilişkileri eleştirmek ve dönüştürmektir. Bu dönüşüm, görünürdeki sosyal ilişkilerin altında yatan mekanizmaları ortaya koymakla ve böylece özellikle güçsüz olan insanlara, yaşadıkları dünyayı değiştirebilecek gücü vermekle gerçekleşecektir. Bilimsel yaklaşımların her birinin altında çeşitli teorik yaklaşımlar bulunur. Örneğin, özellikle 1960 sonrası önem kazanan işlevselcilik pozitivist yaklaşıma, sembolik etkileşimcilik yorumlayıcı yaklaşıma, Marksizm de eleştirel yaklaşıma dayanır (Neuman, 2006: 119). Bu konuya bir sonraki alt başlıkta daha ayrıntılı olarak yer verilecektir.

Eleştirel teoriler kapitalist toplumun mevcut yapısını temelde kusurlu olarak görme eğilimindedir. Liberal eleştirel teoriler demokratik müdahaleler yolu ile toplumun belirli özelliklerini değiştirmeyi amaçlar. Örneğin, devletler zenginlerden vergi almak yoluyla gelir dağılımını düzenleyebilir ve elde edilen gelirlerle herkes için ücretsiz eğitim ve sağlık hizmetleri gibi yardıma dayalı sosyal hizmetler oluşturabilir. Devrimci (sosyalist) eleştirel kuramlar bu yaklaşım ile hemfikirdirler ancak bunu yetersiz bulmaktadırlar. Onlara göre,

zengin insanların vergilendirilmesi çözüm değildir. Solcu eleştirmenler toplumun tüm yapısını dönüştürmek istemektedirler. Çünkü onlar, kapitalizmin doğal olarak eşitsiz, sosyal olarak adaletsiz ve çevresel olarak sürdürülemez olduğunu savunur. Genel olarak tüm eleştirel teoriler daha fazla büyüme yerine iyi planlanmış gelişmeyi savunmaktadır.

Şekil 3. Eleştirel Teorinin Gelişim Şeması

Kaynak: Sim ve Loon, (2012: 24) eserinden derlenmiştir.

Eleştirel teori kavramı, salt betimleyici bir kavram değildir. Aydınlanma'nın ve Aydınlanma sonrası çeşitli toplumsal felsefe akımlarından, en başta da Hegel, Marx ve Batılı Marksçı gelenekten gelen toplumsal teorik içeriği bulunmaktadır (Brenner ve diğ. 2014: 30). Eleştirel teori uzun yıllar boyunca farklı dönemlerde dönüşüm geçirmiş (Şekil 3) ve önemli temsilciler tarafından savunulmuştur (Geuss 1981, Marcuse 2001, Hobsbawn 2007, Brenner 2009). Çalışmanın bu bölümünde, eleştirel teoriyi dayanak alarak, eşitsiz mekânsal gelişme ve eşitsiz gelişmenin hafifletilmesi stratejileri arasında köprü kurulması amacıyla teorik bir çerçeve oluşturulması hedeflenmektedir. Soja'nın (2017: 14) vurguladığı gibi, toplumsal ve mekânsal diyalektiğin, kentsel alanın teorik özelliğinin ve kapitalizmin varlığını sürdürmesinde eşitsiz gelişmenin hayati bir rolü vardır. Bu üç tema, temel Marksist kavramları ve analiz yöntemlerini kullanarak eleştirel toplumsal teoride mekânın yeniden ileri sürülmesi adına önemli bir sıçrama tahtası sağlanmıştır.

Çalışmanın bu bölümünde eşitsiz mekânsal gelişim paradigması klasik Marksist teori, eşitsiz ve bileşik gelişme teorisi ve Marksist teoriden etkilenen modern Marksist yazarlar temele alınarak incelenmiştir. Öncelikli olarak, eleştirel kent teorisine ve onun temsilcileri modern Marksist yazarlara geçmeden, ilk eserlerini vermeye başladıkları 19. yüzyıldan 21. yüzyıla kadar sürekli yeniden okunma ihtiyacı duyulan Karl Marx ve Friedrich Engels'in düşüncelerinin daha iyi anlaşılmasının gerekliliği üzerinde durulmaktadır. Ekonomiden siyasete, sosyolojiden felsefeye kadar çok geniş bir alanda yankı bulan Marx ve Engels'in fikirlerini çağdaş dünyayı anlamlandırmak için kullanma girişimi, 21. yüzyılın baskın entelektüel akımları içinde yer almaktadır. Marx ve modern Marksist teorisyenlerin fikirlerinin uzlaşma noktaları ve farklılık gösterdikleri alanlar oldukça önemlidir. Bu nedenle klasik Marksist geleneğin, modern Marksist teoriye dayanan eleştirel kent teorisi tartışmalarına katkısının değerlendirilebileceği zemin çalışmalarını kurabilmek amacıyla Karl Marx ve Frederich Engels'in temel kavramları üzerinden bir inceleme yapılmaya çalışılmıştır.

Bölümde ikinci olarak, Marksizmin önemli bir yankı bulduğu ve küçük ölçekte de olsa mekâna önem verilmeye başlanan devrimci Marksist gelenek üzerinden bir irdelemeye gidilmeye çalışılmıştır. Karl Marx, 1837'de Hegel eleştirileri ile başladığı erken dönem yazıları, Feuerbach, Komünist Manifesto, Grundrisse ve 3 ciltten oluşan Kapital gibi tarihe damgasını vuran eserleri ile kapitalist üretim ilişkilerinin doğuşunu ve toplumun bununla birlikte dönüşümünü anlamak için sağlam bir kuramsal ve kavramsal çerçeve sağlamıştır. Ancak dönemin şartları ve İngiltere özelinde kalan yazımlar geç kapitalistleşen toplumların ve kürselleşmenin dinamiklerini açıklamakta yetersiz kalmaktadır. Hem bu eksiği tamamlamak, hem de Marksizm'den hareketle yeni açılımlar geliştirmek için 20. yüzyıl boyunca devrimci Marksist yazın adı verilen bir yazın türü ortaya çıkmıştır. Bu yazından Trotsky, özelde Rusya'nın, genelde geç kapitalistleşen ülkelerin kapitalistleşme sürecini çözümlmek için "*Eşitsiz ve Bileşik Gelişme*" kuramını geliştirmiştir. Eşitsiz ve bileşik gelişme teorisi uluslararası kapitalist gelişime maruz kalmış materyalist teorilerin kötüye gittiği iki temel sorun olan; Marx'ın kategorilerinin doğrudan tarihsel olarak yanlış okunması ve bu kategorileri çoklu ve etkileşimli toplumların dünyasını yorumlamak için kullanmak için yönlendirme yönteminin eksikliğine çözüm sunması açısından önemlidir.

Çalışmanın bu bölümde son olarak, modern Marksist teorisyenler Henri Lefebvre, David Harvey ve Edward Soja'nın mekân teorileri üzerinde durulmuştur. Bir kuşağın en etkili coğrafyacısı olan David Harvey, teorik olarak çevre, siyaset, kültür ve epistemolojik konuları içeren oldukça geniş bir çalışma alanına sahiptir. Harvey'in en yenilikçi çalışmalarından bazıları, hem toplumsal hem de mekânsal eşitsizliklerin üretilmesi ve kapitalizmin hayatta kalması dâhil olmak üzere belirli toplumsal süreçlerin ve çelişkilerin yeniden üretilmesi olarak kentsel mekânın üretim teorisini içerir. Harvey, Lefebvre'nin düşüncelerinden oldukça etkilenmiştir. Ona göre, Lefebvre, mekânı toplumsal boyutlar ve çoklu boyutlarda sosyal ilişkilere gömülü olarak bir araya gelen ontolojik bir kategori olarak görür. Lefebvre'nin mekânı, gündelik yaşamın mekânını yaratan, sosyal üretim ve yeniden üretim, birikim ve tahakküm ilişkilerini içeren mekânları anlatır. Lefebvre'nin sonrasında Soja ise, sistematik bir düşünürden ziyade eleştirel bakış açısı ile ön plana çıkmaktadır. Soja yaptığı çalışmalar ile sosyo-mekânsal diyalektiğin öncüllerini sentezlemiş, yeniden yorumlamış ve onların görüşlerini diğer coğrafyalara genişleterek yeniden sunmuştur. Bölüm sonunda Lefebvre, Harvey ve Soja'nın modern çalışmaları, kapitalizm etkisindeki insan yaşamının mekânsallığı üzerine yeniden gözden geçirilmiş ve aslında sosyal çelişkileri kavramak için tasarlanmış bu yaklaşımların sosyo-mekânsal çalışmalara ana katkıları tartışılmıştır.

Kısaca özetlemek gerekirse bu bölümde amaçlanan, eşitsiz gelişme kavramını klasik Marksist teori ile başlayarak açıklamak, Marksist teoriye getirilen eleştirileri ve sorgulamaları çok boyutlu bir süreçte ele almak için eşitsiz ve bileşik gelişme teorisini anlamlandırmak ve son olarak da büyük ölçüde Marx'tan etkilendikleri halde onun düşünce ve çalışmalarını geliştirerek eşitsiz mekânsal gelişmeye farklı bakış açıları kazandıran modern Marksist yazarların mekân üzerine fikirlerini açıklamaktır.

1. 1. Marksizm: Karl Marx ve Friedrich Engels

Marksizm, toplumsal eşitsizlik ve adaletsizliğe tepki olarak ortaya çıkmış bir akımdır. Bu bağlamda, çalışmanın odak noktası olan mekânsal eşitsizlik kavramı ile ilişkisi açısından Marx ve Engels'in bakış açıları üzerinde durulması yerinde olacaktır. Tarihsel süreç içinde şekillenen sınıf oluşumları ve sınıf çatışmaları gelecek zamanın bilmesinin anahtarıdır.

Marksizm, tarihsel materyalizm olarak adlandırılan sosyal varoluş felsefesi; diyalektik olarak ifade edilen tarih teorisi ve ekonomi üzerinde kolektif, sosyal kontrol anlamına gelen bir sosyalizm politikasıdır. Bu düşünce okulunun kurucuları Karl Marx (1818-1883) ve Friedrich Engels (1820-1895), aydınlanma modernistleriydi. Aydınlanma filozofları ile birlikte, sosyal ilerlemeye ve insanlığın mükemmelliğine inanmışlardır (Peet ve Hartwick, 2015: 163). Kapitalist dünya sisteminin teorisyenleri, Marx'ın eserinde (modern Marksist olsun ya da olmasın) temel ve önemli bir ilham kaynağının bulunabileceğini kabul etmektedirler.

Karl Marx'ın “*Kapital*” ve diğer yazılarını okuduğumuzda tüm içgüdülerimiz bunların adaletsiz bir siyasal sistemin temsili olduğunu söylüyor. Marx küçük bir sınıfın rahat ve huzur içinde yaşaması için diğerlerinin istemedikleri ve emeklerinin çalındığı bir hayat içinde yaşadığını vurgulamaktadır (Wood, 1972: 245). Marx'ın dünya sistemi ile ilgili nizamî bir teorisi ile günümüz kapitalizminin yapı ve dinamikleri değerlendirmek mümkün olmayacaktır. Ancak Neuman'ın vurguladığı gibi;

“Klasik toplumsal kuramcılar (örn. Durkheim, Weber, Marx ve Tonnies) yenilikçi fikirler oluşturmada önemli bir rol oynamıştır. Sonraki toplumsal düşünür kuşaklar için temel oluşturan orijinal kuramlar yaratmışlardır. İnsanlar klasik kuramcılar, bir seferde pek çok yaratıcı ve birbiriyle ilişkili fikir sağladıkları için incelerler. İnsanların dünyayı anlama ve görme biçimlerini radikal biçimde değiştirmişlerdir. Hala onları inceliyoruz, çünkü pek çok orijinal, kavrayışlı fikir üreten insanların toplumsal dünyaya bakışını temelden değiştiren dehalara çok az rastlanır.” (Neuman, 2006: 76)

Marx, problemin zenginliğinden dolayı, bizleri klasik teoriyi yeniden çizmeye ve çizdiği analitik sonuçların çoğulluğuna katılmaya davet etmekte ve bu akımın teorik temellerini kurarak, çağdaş yeniden yaratımını teşvik etmeye güçlü bir katkı sağlamaktadır. Kapitalist dünya sisteminin temel kuramlarının sunumunda daha iyi bir donanıma kavuşmak için, Marx aracılığıyla bir sapma yapmak üretici bir gerekliliktir (Herrera, 2008: 211). Marx'ın kapitalist üretim ilişkilerinin ortaya çıkardığı sonuçları gündelik yaşamla ilişki kurarak araştırmaktan ziyade, kapitalist üretim tazının işleyiş süreci veya mekanizmasının analizine yoğunlaştığı bunun sonucu olarak da kapitalizmin etkili olduğu çevre ve toplumla ilgili çok fazla açıklamada bulunmadığı yönünde eleştiriler bulunmaktadır. Ancak bu Marx'ın günümüzde insan deneyiminin sosyolojik boyutu olarak adlandırdığımız toplumsal süreç ile ilgisiz olduğu anlamına gelmez. Aynı zamanda Karl Marx çalışmalarında kent ve kent yaşamına yer vermemiş değildir. Çünkü Marx,

endüstriyel kapitalizm analizlerinde topluma atıfta bulunurken, onun tarif ettiği kırsal kesimden ziyade ağırlıklı olarak kent kesimidir.

Ancak şu da belirtilmelidir ki; Friedrich Engels'ın bazı çalışmaları Marx ile kıyaslandığında kent ile daha çok ilişkilidir. Özellikle, Lancashire'de işçilerin yaşadıkları koşulları ele aldığı “*The Condition of the Working Class in England (İngiltere’de Emekçi Sınıfların Durumu)*” adlı çalışması kapitalist kent yaşamında mekânsal farklılaşma ve sosyal statünün oluşturduğu sınıf yapısını ele alması açısından oldukça önemlidir. Engels (2013: 36) bu çalışmasında; büyük şehirlerde, işçi sınıfının bir araya geldiği bir veya daha fazla gecekondulu alanında yaşayan yoksulların zengin mülklerine yakın yerlerde çok farklı bir yaşam içinde olduğunu vurgular.

Marx, özellikle kapitalizmin hâkim olmaya başlaması ile tarihsel bakımdan insanın doğaya karşı mücadelesini modern sanayinin yarattığı proletaryayla, yani işçi sınıfıyla formüleştirmiştir. Daha gençlik yapıtlarından itibaren Marx teknikteki ilerlemenin, doğa üzerindeki egemenliğin artmasının, insanın doğa karşısında özgürleşmesinin ve “*modern*” toplumda, yani kapitalist toplumda genel zenginleşmenin toplumun büyük bir bölümünün git gide daha fazla yoksullaşırken, bir kısım elit tabakanın da giderek zenginleşeceğini öngörmüş ve tüm yaşamı boyunca bu durumun analizini ve yol alışı izlemeyi sürdürmüştür (Lefebvre 2016a: 18). Marx, tüm bu tarihsel mücadelelerin, ister politik, ister dini, ister felsefi ya da başka bir ideolojik alanda ilerlesin az ya da çok sosyal sınıfların mücadelelerinin ifadesi olduğunu savunmuştur.

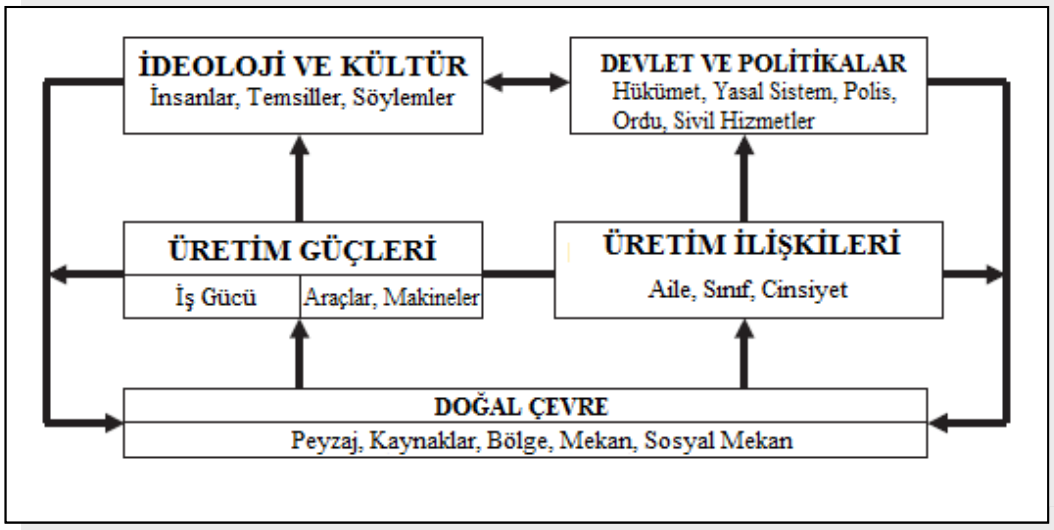
Bu nedenle, bu sınıflar arasındaki çarpışmalar da, ekonomik konumlarının gelişiminin derecesi, üretimlerinin şekli ve onun tarafından belirlenen değişimleri ile koşullu hale getirilir (Marx, 1969: 3). Marx ve Engels'ın, 1948 yılında yayınlanan ve dört bölümden oluşan “*Komünist Manifesto*” yazıları, özellikle de proletaryanın devlet aygıtına el koyması, yoksullaşma ve sınıf kutuplaşması üzerine olan bölümleri, o dönemde oldukça ses getirmiştir. Marx ve Engelse göre;

“Şu ana kadarki tüm toplumların tarihi, sınıf mücadeleleri tarihidir. Özgür insan ile köle, patrisyen ile pleb, lord ile serf, lonca ustası ile kalfa, tek kelime ile ezen ile ezilen sürekli karşı karşıya gelmiştir. Her seferinde ya toplumun tümüyle devrimci bir dönüşüme uğramasıyla ya da çatışan sınıfların ortak yıkımıyla sonuçlanmış, kimi zaman gizli olarak kimi zaman da açıkça, fakat hiç durmadan bir mücadele içinde olmuşlardır. Tarihin önceki dönemlerinde, toplumun neredeyse her yerde çeşitli zümreler halinde tamamen düzenlenişini, toplumsal konumlarını çok yönlü olarak derecelendirişini görüyoruz. Antik

Roma’da patrisyenler, şövalyeler, plebler, köleler; ortaçağda feodal derebeyleri, vassalar, lonca ustaları, kalfalar, çıraklar, serfler; ve bu sınıfların neredeyse hepsinde de yine özel derecelendirmeler yer almıştır. Feodal toplumun yıkıntısından doğan modern burjuva toplumu, sınıf karşıtlıklarını ortadan kaldıramamıştır. Yalnızca eskilerin yerine yeni sınıflar yeni baskı koşulları yeni mücadele biçimleri geçmiştir.” (McLellan, 2017: 271)

Marx’ın ana temalarından biri, Feuerbach’ın Hegel’i materyalist tersyüz edişine canlı bir tarihsel boyut ekleyen *“bilinç yaşamı belirlemez, tam tersine yaşam bilinci belirler”* temasıdır. Marx’ın bu bakış açısıyla tarihin nesnel bir değerlendirmesi; özel mülkiyete yol açan iş bölümünün, toplumsal iş bölümünün, toplumsal eşitsizliğin yaratılmasının, sınıf mücadelesinin ve politik yapıların inşasının nasıl halka hizmet etmekten çok ona hükmettiğini gösterir (McLellan, 2017: 172).

Marx’ın kapitalist toplum biçimlerini eleştirmek için geliştirdiği kategoriler oldukça önemlidir. Bu kategoriler, statik bir toplumu tanımlamak için değil, bu formları tarihsel bir sürecin ifadesi olarak kavramsallaştırmak için tasarlanmıştır. Dolayısıyla Marx için her devletin ekonomik kültürel ve siyasi yapısı arasında benzersiz yapılar ve bağlar vardır (Şekil 4). Marx, insanın doğasının da tarihin bir ürünü olduğunu, tıpkı tarih gibi diyalektik bir süreçle geliştiğini savunur. İnsanın sınıfını belirleyen ekonomik ilişkilerdir. Siyasal, dinsel, ideolojik, felsefi bilincini belirleyen ise bulunduğu toplumsal sınıftır. Koyu bir Marksizm karşıtı olmasına rağmen Durkheim, *“toplum yaşamının bu yaşama katılanların düşüncelerine atfen değil de onların kavrayamayabilecekleri temeldeki nedenlerle açıklanması gerektiğini gösterdiği için”* Marx’ın maddeci görüşünün toplumbiliminin, bilim niteliğini kazanmasına yardımcı olduğunu belirtir (Tan, 1981: 20). Marx toplumsal ilişkileri yok saymamıştır. Özellikle üzerinde durduğu değer, kullanım değeri ve emek kavramları içinde sosyal yaşama yer verdiği görülmektedir.

Şekil 4. Marx'ın Kapitalist Üretim Yapısı

Kaynak: Peet ve Hartwick, 2015: 177

Marx'ın, üretim güçleri ve ilişkileri ile maddi süreçlerde ortaya çıkan “kendinde sınıf (class in itself)” hali ile ideolojik ve politik süreçler sonucu oluşan “kendisi için sınıf (class for itself)” hali arasında yaptığı ayrım, Marksizm’in daha kuruluş aşamasında “ekonomist” değil, tüm toplumsal ilişkileri bütünsel olarak değerlendiren bir kuram olduğunu gösteren analizlerden biridir. Engels’in şu pasajı da ekonomi odağına yapılan eleştirilere açıklayıcı bir cevap niteliğindedir (Marx ve Engels, 1972):

“Materyalist tarih anlayışına göre, eninde sonunda tarihi belirleyen şey gerçek yaşamın üretim ve yeniden üretimidir. Ne ben ne de Marx, bunun dışında bir şey ileri sürmedik. Bu yüzden, eğer birileri çıkıp da bu açıklamamıza ekonomik ögenin tek belirleyici olduğu anlamını verirse bunu, anlamsız, soyut ve saçma bir ibareye dönüştürmüş olur. Ekonomik durum temeldir, fakat üstyapının çeşitli öğeleri de -sınıf mücadelesinin politik formları ve onun sonuçları, başarılı bir savaştan sonra zafer kazanmış sınıf tarafından kurulan kurumlar, vb. hukuksal formlar, felsefe teorileri, dinsel görüşler ve onların dogma sistemleri içindeki gelişmeleri- tarihsel mücadelelerin gidişatı üzerinde kendi etkilerini uygular ve çoğu durumda da bunların biçimlerini belirlemekte, ağırlıklarını gösterirler. Sonsuz tesadüfler çokluğunda, ekonomik hareketin, sonunda zorunlu olarak kendisini dayattığı bir karşılıklı etkileşim vardır”.

Benzer bir şekilde Marx'ın karmaşık sosyal ve ekonomik yapıların, kurumların, sınıfların ve ekonomik gereklilik ile sembolik bilinç arasında toplumsal ilişkilere bakış açısını “*Ekonomi Politikin Eleştirisine Katkı*” kitabında görmek mümkündür. Marx bu düşüncesini kısaca şöyle formüle etmektedir:

“Maddi hayatın üretim tarzı, genel olarak toplumsal, siyasi ve entelektüel hayat sürecini koşullandırır. İnsanların varlığını belirleyen şey, toplumsal

varlıklardır. Gelişmelerinin belli bir aşamasında, toplumun maddi üretici güçleri, o zamana kadar içinde hareket ettikleri mevcut üretim ilişkilerine ya da bunların hukuki ifadesinden başka bir şey olmayan, mülkiyet ilişkilerine ters düşer. Üretici güçlerin gelişmesinin biçimleri olan bu ilişkiler, onların engelleri haline gelir. O zaman bir toplumsal devrim çağı... İktisadi temeldeki değişme, üstyapıyı, büyük ya da az bir hızla altüst eder. Bu gibi altüst oluşların incelenmesinde, daima, iktisadi üretim koşullarının maddi altüst oluşu ile- ki bu bilimsel bakımdan kesin olarak saptanabilir- hukuki, siyasi, dini, estetik ya da felsefi biçimleri, kısaca, insanların bu çatışma bilincine ve onu sonuna kadar götürdükleri ideolojik sekilerli ayırt etmek gerekir.” (Marx, 1979: 24)

Marx bu pasajda ekonomik yapının (güçler ve üretim ilişkileri) genel olarak toplumun üstyapısını (kültür, siyaset, bilinç) belirlediğini, şekillendirdiğini vurgulamaktadır. Marx’ın kültür, siyaset ve bilinç olarak tanımladığı üstyapının politik kısmına dönersek; burjuva sınıfı ve devlet arasında nesnel bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Devletin belirleyici bir toplumsal formasyondaki işlevi egemen sınıfın çıkarları ile çakışırsa, sistemin kendisi yüzünden egemen sınıfın üyelerinin devlet aygıtına doğrudan katılımı söz konusu olduğu için onların çıkarları doğrultusunda karar alınır (Poulantzas, 1969: 73). Bu durum özel mülkiyet ve burjuvazinin gelişmeye başlamasından beri artarak devam etmiştir. Marx’ın sistematize ettiği gibi kalkınma emeğin sömürülmesi, artı değer üretilmesi ve bu artı değer bir kısmı ile rekabet için gerekli olan teknolojinin sağlanması şeklinde gelişir. Kapitalizm ekonomik büyüme için sömürü ve rekabete zorlayan tarihteki tek sistemdir.

Kapitalist sistemde, doğanın dönüştürülmesi için toplumsal beceri, üretim güçlerinin gelişim düzeyi ile ölçülür ve sömürgeci toplumsal ilişkileri yönlendirir. Bu noktada, toplumsal bilinci yönlendiren devlet kolektif şiddeti tekelleştirmekte, eşitsizliği rasyonelleştirmekte ve toplumsal düzenin değişmesine rağmen sürekli olarak eşitsiz biçimde yeniden üretilmesine etki etmektedir (Peet ve Hartwick, 2015: 177).

Marx ve Engels kapitalist sistemin oluşturduğu süregelen eşitsizliği vurguladıkları “*Alman İdeolojisi*” adlı çalışmalarında; insanın toplumsal var oluşunun onun toplumsal bilincini belirlediği tezini ortaya koyarlar ve bu tezi açıklarlar. İnsanın toplumsal yaşamının bütününde üretim biçiminin belirleyici rolünü gösterirler. “*Alman İdeolojisi*”ndeki bir diğer ideoloji kavramsallaştırması ise egemen sınıflarla ezilen kesimler ilişkisini yeniden üreten fikirler tanımlamasıdır. “Marx ve Engels’a (2013: 52) göre; “*Egemen sınıfın düşünceleri, her çağda egemen düşüncelerdir: Yani, toplumun maddi egemen gücü olan sınıf, aynı zamanda egemen fikri güçtür. Maddi üretim araçlarını*

elinde bulunduran sınıf, bu sayede aynı zamanda zihinsel üretim araçlarının da üzerinde denetim kurar; böylelikle zihinsel üretim araçlarından yoksun olanların düşüncelerini de, genel olarak, kendine tabi kılar. Egemen düşünceler, egemen maddi ilişkilerin fikri ifadesinden, düşünceler halinde kavranan egemen maddi ilişkilerden, yani o bir sınıfı egemen sınıf yapan ilişkilerden başka bir şey değildir; yani, onların egemenliğinin düşünceleridir.” Marx ve Engels bu pasajda çarpıcı bir şekilde ekonomiyi, üretimi ve dağıtımı kontrol edenlerin, fikirlerin de üretim ve yayılmasını kendi tekellerinde bulduklarına dikkat çekmektedir. Toplumsal eşitsizlikten faydalanan kesim, eşitsizlikler ve çelişkileri bundan zarar gören kesimlere göstermeme veya farklı şekillerde gösterme amacıyla ideolojiye başvurmaktadır.

Marx’ın ekonomik ve politik yazılarını bir araya getirdiğimizde analitik çerçevenin genişlediğini görüyoruz. Kapitalistler ve toprak sahipleri, sanayiciler ve küçük üreticiler ve maaşlı yöneticiler. Devlet, genellikle tanımlandığı gibi özerk bir ajan olmaktan uzak, doğrudan egemen sınıfların gücünün ve onun tavizlerinin kullanılmasıyla bağlantılıdır. Tarihin otantik okuması, bu güçleri ve mücadeleleri görmezden gelemez. Sistemin dönüşümlerinin her biri bunun içinde yer alır. 20. yüzyılın başında modern kapitalizmin kurumlarının ortaya çıkışı, 20. yüzyılın ilk yarısında özel, kamu yönetimi ve sosyal kurumların gelişmesini beraberinde getirmiştir. Bunlar neoliberalizme özgü güdülerdir. Politikalar, doğrudan keynesçilikten neoliberalizme doğru olan ifadeleri yansıtmaktadır. 20. yüzyılın başlarında kapitalizmdeki değişimlere, işçi sınıfı hareketinin gücü, yönetici sınıfların iç çelişkileriyle birleşerek, merkezi bir rol oynadığı mücadeleler tarafından kumanda edilmiştir. Benzer şekilde, mülk sahiplerinin neoliberalizmdeki gücünün yeniden tespiti, uzun süreli bir çatışmanın, azınlığın ayrıcalıklarını korumak için sürekli savaşın bir sonucuydu. Bu gibi önemli tarihsel gelişmeler ancak bu çeşitli unsurların birleşimi ile anlaşılabilir hale getirilebilir. Marksizm böyle bir yaklaşım için en uygun çerçevedir ya da öyle olmalıdır (Dumenil ve Levy, 2008: 117).

Sewell (1985: 58) Marksizmi olayları hiyerarşik bir nedensellik zinciri içinde ele alması açısından eleştirmiştir. Hiyerarşik yaklaşım ile ilgili sorun, bir faktörün nedensel dinamiklerini başarıyla belirlerken diğer faktörlerin rollerini yalnızca arka plan olarak ele alma eğilimidir. Marksist teori siyaseti kendi oluşumları ve dinamikleri ile ayırıcı bir kurum olarak görmek yerine, yalnızca sınıf iktidarının bir ifadesi olarak görme eğilimindedir. Sewell’in bu tespitleri geleneksel tarihsel materyalizme bir meydan okumadır. Jeopolitik

süreci yerel aktörler arasında karar verme süreciyle alakalı ya da alakasız bir arka plana indirgemek yerine, gerçek bir nedensellik etkisi kazandırmıştır.

İdeoloji, ne sınıf ilişkilerinin salt refleksi ne de entelektüellerin toplum hakkında sahip olduğu salt fikirler olarak görülmemelidir. Daha ziyade ideolojiler kurumların yapısını, sosyal işbirliği ve çatışmanın doğasını, nüfusun yatkinliklerini şekillendirir. Bütün toplumsal ilişkiler aynı zamanda ideolojik ilişkilerdir (Sewell, 1985: 61). Ancak Sewell haklıysa ve ideoloji bu kadar geniş bir kitleye sahipse bile, mantıksal bir bağımsızlık ya da onun belirttiği gibi “*kendi özerk dinamiklerini*” veren herhangi bir kavramsallaştırmayı sürdürmek zordur (Sewell, 1985: 58). Daha ziyade bu söylemlerin tarihsel gerçekliğinde insan etkileşimin toplumsal ve sınıfsal yönleriyle değişmez biçimde iç içe geçmiş somut süreçler olarak incelenmesi gerekir. Sınıfı ideolojiye dahil etmek yerine somut süreçlerin bütününe duyarlılığı Marx’ın vurgu yaptığı önemli bir husustur (Marx, 2008: 101). Marx soyuttan somuta bir hareketi savunmuştur. Bu soyutlamanın amacı nihai olarak somut tarihsel süreçte gerçek ilişkilerin hareketli bir resmini oluşturur. Marx Sewell’in aksine ideolojik biçimleri doğası gereği içsel olarak bağlı toplumsal süreç ile birlikte görmüştür.

Günümüzde ise kapitalist modernitenin dış merkezli olduğunu iddia eden bir yaklaşım Skocpol tarafından ortaya atılmıştır. O Batı’nın sosyolojik modern gelişiminde bir zamanlar içsel bir eğilim olduğunu ancak sonrasında karşı konmaz bir şekilde küreselleştiğini savunmuştur. “*Bütün modernleşme süreçleri mutlaka Batı medeniyetlerinden çıkar*” çünkü ticari, endüstriyel ve ulusal devrimlerin ortaya çıktığı yer burasıdır. Bununla birlikte, yakın zamana kadar egemen olan teorik yaklaşımlar çok daha genellemiştir (Skocpol, 1979: 19). Takip eden bölümde, eşitsizlik kavramının ve kentsel toplumun zaman ve mekânda örgütlenmesinin kapitalist kentin daha çağdaş eleştirilerinde nasıl araştırıldığını eşitsiz ve bileşik gelişme teorisinde açıklanması amaçlanmıştır.

1. 2. Eşitsiz ve Bileşik Gelişme Teorisi

Modernizasyon, öncelikli olarak feodalizmden kapitalizme yapılmış devrim niteliğindeki geçiş bağlamında kavramsallaştırılmıştır. Marx kapitalizme ilişkin eleştirel anlayışını bu geçiş ve devrim çağında meydana gelen geniş kapsamlı yeniden yapılandırmaya dayanarak kurmuştur. Fakat 19. yüzyıl sonunda, sadece Marx’ın çalışmalarını ele alarak teorik ve politik açıdan kavranabilmesi mümkün olmayan bir başka

problematik geçiş baş gösterdi. Gerek tehlikeleri gerekse olanaklarıyla bu modernizasyon sürecinin yorumlanmasında tekelci sermayenin, tekelci iktidarın ve emperyalist devletlerin uzatmalı yükselişine karşılık veren Lenist ncler temel rol oynadı. Lenin, Bakunin ve Trotsky gibi Marksizmin 20. yüzyıldaki modernizasyonunda kilit rol oynayan isimler yazılarında coğrafi meselelere büyük bir hassasiyet gösterilmiştir. Kendi aralarında hemfikir olmasalar da bu çalışmaların bütünü, kent ile kırsal, kümelenmiş merkez ile dağılmış çeper arasındaki bağdaştırıcı ve eşzamanlı zıtlık zerine Marx'ın kurduğu coğrafi açıdan en açıklayıcı kavramın kapsamını ve lğini genişleterek temel olan coğrafi (ve tarihsel) eşitsiz gelişmeye yönelik bir Marksist teoriye verimli bir zemin hazırlamıştır. Ne var ki 19. yüzyıl sonu Marksizmi, tarihselcilikle sıkı sıkıya kuşatılmaya devam etmiştir. Eşitsiz gelişmenin ardında yatan itici güç nihayetinde tarihseldi. Bu toplumsal sürecin coğrafyası ya dışsal bir kısıtlama ya da neredeyse önemsiz bir sonuç olarak yorumlanıyordu. Etki sahibi olan değişken taşıyıcı tarihi; coğrafya ise daha önce Marx'ın ifade ettiği üzere “*gereksiz bir prz*” olarak görülmeye devam ediliyordu. Tıpkı kapitalizmin kendisi gibi, kapitalizmin modern eleştirisi de mekânın zaman eliyle imhası sonucunda etkin hale geliyordu. Bu erken dönem emperyalizm teorileri içinde, özellikle eşitsiz ve bileşik gelişme teorisi, Marksist toplumsal teori içerisinde mekânın yeniden ileri sürülmesinin desteklenmesi için ele alınması gereken önemli bir teoridir (Soja, 2017: 49). Bu teori, özellikle 1980 sonrası dönemde Rosenberg ve Hosbawm yaptığı katkılarla ilerlemenin ve modernleşmenin zamansal ideolojilerinin merkezindeki doğrusal zaman-bilinçliliğini bozarak, eşitsiz ve bileşik gelişimin genişletilmiş bir fikrinin, daha ilişkisel bir toplumsal değişim anlayışına olanak sağladığını ortaya koymuştur.

Eşitsiz ve bileşik gelişme teorisi, 1917 Bolşevik Devriminden nce Rusya'nın ekonomik, politik ve kültürel gelişim özelliklerini açıklamak için Leon Trotsky tarafından ortaya atılmıştır Trotsky, ilk kez 1905 Rus Devrimini değerlendirmek için kaleme aldığı “*Sonuçlar ve Olasılıklar*” adlı yazısında eşitsiz ve bileşik gelişme kavramını ele almıştır. Trotsky'nin “*Sonuçlar ve Olasılıklar*” başlıklı kitabının 1906'da yayımlanmasına değin (Marx, Engels ve Lenin de dâhil) hiçbir Marksist kuramcı tarihsel gelişmenin bileşik niteliğini tam olarak saptayamamış ve aşamalı devrim teorisinden kesin olarak kopamamıştır. Trotsky, küresel sistemin, özellikle de Rusya'nın çevresindeki az gelişmiş devletleri etkileyen kapitalist modernleşmenin çelişkili etkisini kavramsallaştırmak için

eşitsiz ve bileşik gelişme teorisini ortaya çıkarmıştır (Trotsky, 1969, 1973, 1976, 2000, 2005, 2008, 2010, 2011).

Marx'ın ve Lenin'in çalışmalarının bir parçası olan Trotsky'nin 1930'lu yıllardaki yazıları, kapitalizmin, kapitalistleşmiş toplumlar üzerindeki etkilerini analiz ederek, “eşitsiz ve birleşik gelişme”nin ayrıntılı bir kuramını formüle etmiştir. Bu bağlamlarda, eşitsiz ve birleşik gelişme” teorisi, kapitalist biçimlerin ve ilişkilerin “eski ekonomik yaşam biçimleri” ve önceden var olan “sosyal ve sınıfsal ilişkilerin yanında” var olduğu bir durumu tanımlamak için kullanılmaktadır (Deckard ve diğ. 2015: 10-11). Trotsky, 20. yüzyılın başında eski mutlakiyetçi ve yarı feodal yapı ile hızlı endüstriyel modernleşme sürecini bir araya getirecek tarihsel sürecin diyalektik bir formülasyonuna ihtiyaç duymuştur. Çünkü Trotsky (2000: 21-32)’e göre sosyal kalkınmanın eski ve modern desenlerinin bir araya getirilmesi gerekiyordu.

Aslında Trotsky'nin eşitsiz ve bileşik gelişme teorisi, özellikle ikinci enternasyonal dönem boyunca tekdüze, durağan ve homojen bir yapının egemen olduğu Marksist teoriye bir tepki olarak ortaya çıkmıştır (Trotsky, 1969: 131). Trotsky tarihsel olarak geri kalmış ulusların gelişiminin tarihi süreçlerdeki farklı aşamalarla özgü bir kombinasyona yol açtığını ve dolayısıyla evriminin plansız, karmaşık, bileşik bir karakter kazandığını savunmuştur;

“Geri kalmış bir ülke, gelişmiş ülkelerin maddi ve entelektüel fetihlerini özümser. Ancak bu, onları körü körüne takip ettiği, geçmişlerinin tüm aşamalarını yeniden ürettiği anlamına gelmez. Bu sayede farklı milletler tarafından gelişme biçimlerinin tekrarı dışlanır. Gelişmiş ülkelerin peşinden gitmeye mecbur olmasına rağmen, geri kalmış bir ülke aynı düzene sahip değildir. Tarihsel geri kalmışlığın ayrıcalığı - ve böylesi bir ayrıcalık var - herhangi bir tarihten önce hazır olan her şeye izin verir, daha doğrusu tamamlar, bütün bir ara aşama dizisini atlar. Tarihsel olarak geri kalmış ulusların gelişimi, tarihsel süreçte farklı aşamaların tuhaf bir kombinasyonuna yol açar. Bir bütün olarak onların gelişimi, plansız, karmaşık, kombine bir karakter edinir.” (Trotsky, 2000: 2)

Trotsky, Marksizme karşı eleştirel yaklaşımına rağmen toplumsal farklılaşmanın ve çokluğun kavramsallaştırılmasında Marx'ın yöntemini temel almış, rekabet ilişkilerinin daha gelişmiş toplumlar ve daha az gelişmiş toplumlar arasındaki eşitsizlik koşullarını yarattığını vurgulamıştır. Trotsky tek bir toplumun farklı sosyal ve kültürel biçimleri bir araya getirdiğini savunarak bunu Rusya özelinde örneklendirmiştir;

“Rusya sadece iç eğilimlerin etkisi altında ve yalıtılmış bir halde kalsaydı toplumsal gelişimi nasıl bir biçim alırdı? Bunu kestirmek güçtür. Sadece bunun böyle olmadığını söylemek yeter. Belli bir iç ekonomik temel üzerine kurulmuş olan Rus toplumsal yaşamı, her zaman kendi dış toplumsal-tarihsel çerçevesinin etkisi hatta baskısı altında kalmıştır.” (Trotsky, 1976)

Eşitsizlik, küresel sosyal gelişmeler ile eşzamanlı olmayan bir yapıya işaret etmiştir. Farklı şekilde gelişen politikalar ve bölgeler coğrafi olarak teknik ve sosyal gelişim hızında büyük farklılıklar ortaya çıkarmıştır. Bileşik yani kombine gelişme bu formların birbiriyle bağlantılı olduğu zamanları belirleyen etkileşimli süreci göstermektedir (Rosenberg, 2006: 333). Trotsky çalışmasında birçok toplum arasında çok yönlü etkileşimi içermesi gereken toplumsal gelişmeyi, tarihsel materyalist araştırmaya yeni bir öncü araştırma olarak eklemiştir.

Trotsky, “eşitsizlik” kavramı ile küresel sosyal gelişimdeki, coğrafi olarak dağınık yatırımlar, bölgelerin farklı şekillerde gelişmesi, teknik ve sosyal ilerlemenin hızındaki değişim ve küresel toplum yapısındaki büyük çeşitliliğin eşzamanlı olmayan formundan bahsetmiştir. “bileşiklik”, terimiyle ise, bu formlar bir araya getirildiğinde ortaya çıkan etkileşimli süreci açıklanmaya çalışılmıştır (Cooper, 2013: 588). Trotsky’nin bu yaklaşımında “bileşiklik” (kombinasyon), özellikle kapitalizm tarafından üretilen etki ve sonuçları ifade etme eğilimindedir. Bu da kapitalist küreselleşmenin çelişkili dinamiklerini kavramaya imkân tanımıştır. Trotsky’nin eşitsiz ve bileşik gelişme teorisinde açıkladığı süreç görünüşte yerel ve konjonktürel olmasına rağmen, Rus Devriminin sosyolojik farklılığını, uluslararası ortamdaki uzun vadeli tarihsel evrimin bir parçası olarak yansıtmaktadır. Trotsky, Rusya’nın sadece coğrafi olarak değil, aynı zamanda sosyal ve tarihsel olarak Avrupa ve Asya arasında durduğunu vurgular. Bu ülkenin tarihi konumu Doğu ve Batı arasında hem kültürel hem de coğrafi açıdan bir köprübaşı olarak yansıtılmıştır. Rusya için Batı çoğunlukla tehditkâr bir düşman olmuş ama aynı zamanda da teknolojik, kültürel ve ekonomik gelişmede bir rehber olarak kullanılmıştır (Trotsky, 2000: 21-22).

Rusya’nın değişiminde, yoğunlaşan jeopolitik ve ekonomik rekabetin içinde ayakta kalabilme çabası etkili olmuştur. Bunun sonucunda ülkede hızlı bir sanayileşme süreci yaşanmıştır. Bu da kapitalist üretim tarzını etkili hale getirerek sosyal ve ekonomik eşitsizliği tetiklemiştir. Trotsky kullandığı metodolojide kültürel farklılıkların ve aynı zamanda kültürel etkileşimlerin daha iyi anlaşılabilmesini sağlayan eleştirel bir evrensel

yaklaşım önermektedir. Fakat Trotsky'nin yaklaşımında en önemlisi “bileşiklik” kavramıdır. Bu kavramla, dış ilişkiler ve dış aktörlerin etkileşimi ile şekillenen politikanın yoğunlaşan uzun vadeli tarihsel deneyimler içerdiğini savunmuştur. Görüldüğü gibi Trotsky bileşik gelişme kavramı ve bunu Rusya'ya uygulaması uzun ve kısa süreleri kavramsallaştırmanın alternatif bir yolunu sunmaktadır. Tarihsel süreçler, kendisini şu anda toplumsal olarak inşa edilmiş anlayışımıza dayatmaya devam etmektedir. Bu terimlerle kavramsallaştırdığımızda eşitsiz ve bileşik gelişme teorisi; yalnızca farklı toplulukların insan varoluşu boyunca birbirleriyle etkileştiği zaman ortaya çıkan toplumsal çelişkilerle bir yaklaşım sunmaz; aynı zamanda konjonktürel etken önderliğinde tarih yazım biçimlerinin bir sentezini de sağlar. Bu nedenle sosyal yapı kavramına odaklanma, süreçleri uzun zaman dilimi boyunca izleme ve belirli iç ilişkilerin farklı kültürel ve coğrafi bütünlüğünü birleştirme yaklaşımlarını da sağlayan sosyo-ekonomik dönüşümlerin somut tarihsel analizine de imkân sağlar.

Tarihsel gelişim için merkezi olmayan bir teorik çerçeve sunmak amacıyla eşitsiz ve bileşik gelişmeyi zaman içinde geriye dönük olarak kavramsallaştırırsak, kapitalist moderniteye yol açan tarihsel süreçler üzerindeki uluslararası alanın nedensel etkinliğini ortaya çıkarabiliriz. Bu bakış açısıyla tarihsel olarak bakıldığında Osmanlı İmparatorluğu'nun hiçbir zaman batıdan tam olarak izole olmadığı görülür. Ancak son derece gelişmiş bir sosyal sisteme sahip olmasına rağmen ağırlıklı olarak tarım toplumunun ötesine geçememiş ve batı ölçeğinde bir sanayi kapitalist gelişimini gerçekleştirememiştir. Bu noktada, Batı modernitesine karşı, Doğu geleneğine doğrudan olarak meydan okuyan epistemolojik dışsallığı yeniden değerlendirmek mümkündür. Trotsky'nin Rusya analizi, Doğu ve Batı'nın, çağdaş yapısına rağmen köklü bir tarihsel gelenekten geldiğini göstermektedir. Gelişimlerinin koşulları birbirleriyle ilişkileri ile belirlendiği sürece, ontolojik tekil ve dolayısıyla durağan özcü karakteristiğe yapılan her türlü vurgu yeniden gözden geçirilmelidir (Nişancıoğlu, 2014: 78). Eşitsiz ve bileşik gelişme teorisini, Türkiye özelinde somutlaştırmaya çalışırsak; Osmanlı devletinden devralınan feodalite benzeri yapının, Avrupa'nın gelişmiş devletlerini örnek alarak yirminci yüzyılın başında kurulan Cumhuriyet sistemi ile dönüşümün amaçlandığını görüyoruz. Trotsky'nin teorisinde vurguladığı gibi geri kalmış ülkelerin, gelişmiş ülkelerin deneyimlerinden ve teknolojilerinden yararlanarak ara basamakları atlama şansı vardır. Türkiye'de kapitalist üretim ilişkilerine geçiş için gerekli ara basamaklar, Atatürk

Devrimleri ile atlanmaya çalışılmıştır. Sonraki aşamalarda devletin izlemeye çalıştığı ekonomi politikaları, daha gelişmiş ve küresel ekonomilerin baskısı altında kalmıştır. Bu da teorinin bileşik yapısı ile ilgidir. Bu bağlamda konuyu daha iyi anlamlandırmak için Türkiye'nin ekonomik ve kentsel tarihine değinmek gerekmektedir. Bölüm 3'te mekânsal eşitsizlik ve kent ölçeğinde yansımaları başlığı altında bu konuya daha ayrıntılı olarak yer verilecektir.

1. 2. 1. Eşitsiz ve Bileşik Gelişme Teorisine Yeni yaklaşımlar ve Mekân

Eşitsiz ve bileşik gelişme kavramı günümüzde, dinamik tarihsel değişimi ve karşılaştırmalı coğrafi farklılaşmayı, üretim, tüketim, dağıtım ve değişim koşullarının farklılaşması ve eşitlenmesine yönelik eğilimlerin sermaye birikiminden ve siyasi çeşitliliğinden kaynaklanan eğilimleri yorumlamak için kullanılmaktadır. Esas olarak teoriye dahi edilen mekân boyutu önemli bir unsurdur çünkü Marx evrenselliğin ve heterojenliğin iç içe geçen yapısına karşı ve metodolojik ilgisine rağmen, bunu uluslararası bir bakış açısına çekememiştir. Marx, mevcut çalışmalarında zamansallığın mekânsal boyutunu anlamaya çalışmaktan ziyade kapitalist üretim tarzının zamansal yapısını kuramsallaştırmaya çalışmıştır. Marx'ın çalışmalarında kapitalist üretim tarzının mekânsal bileşenlerinin ve soyutlanmış mekânsal alanların daha fazla çalışmasını gerektiren mekânsal bileşenlerin hiçbir zaman tam ve açık olmadığı görülür (Harvey 2015b, Rosenberg 2006). Bu mekânsal eksikliği gidermek ve mekâna evrensel bir boyut katmak için Trotsky'nin eşitsiz ve bileşik gelişme teorisine yenilikçi bir ivme kazandırılmaya çalışılmaktadır.

Kentsel ve bölgesel araştırmalarda eşitsiz gelişme ve bunun mekânsal boyutu, özellikle 1970'lerin ve 1980'lerin sonlarında ele alınmaya başlamıştır (Harvey 2002 2013 2015, Massey 1984, Smith 2017). Aynı zamanda son dönemlerde, "*eşitsiz ve bileşik gelişme teorisi*" nin önemli çalışmalarda yeniden kullanılmaya başlaması dikkat çekicidir (Peck 2017). Trotsky'nin eşitsiz ve bileşik gelişme kavramı, Justin Rosenberg (1996, 2005, 2006, 2007, 2009, 2010) 'in "*küreselleşme teorisi*" ni özüne ilham kaynağı olması açısından da önemlidir. Rosenberg'in Trotsky'nin teorisini yeniden yapılandırması nedeniyle teori günümüzde önemini korumaya devam etmektedir.

Rosenberg (2006: 333)'e göre eşitsiz ve bileşik gelişimi temel varsayım olarak kullanmanın olumlu yönü, tarihsel süreçleri, fark ve tüzellikleri evrensel ve yanılıcı genel

değişkenlere dahil etmeden kendi sosyolojik analizine entegre etmemize izin vermesidir. Çünkü insanlığın gelişimi tek bir boyutta incelenemeyecek kadar karmaşık ve çok boyutludur. Gerçekten de Trotsky'nin çalışması insanlık gelişimini birçok toplum arasında çok yönlü etkileşimlerin bir kısmı olarak gören tarihsel materyalist araştırmaya tartışmalı bir öncül eklemiştir

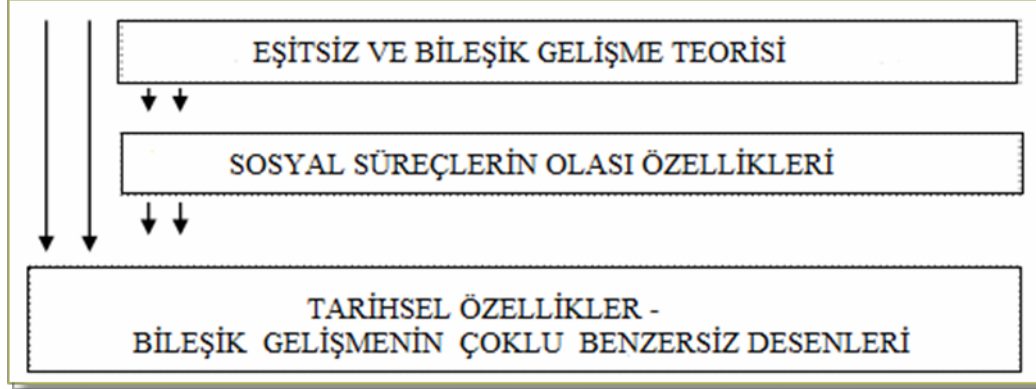
Eşitsiz ve bileşik gelişme teorisi, farklılaşmış toplumlardan/politikallardan oluşan bir dünyanın evriminin yalnızca içyapılar ve araçlarla değil aynı zamanda birbirleriyle bağlantılı birleşiminden kaynaklanan mekanizmalara bağlı olduğunu vurgular. Kapitalist üretim biçiminin egemen olduğu bir toplum dünyasında, sürekli yeni düzensizlik şekilleri yaratan mekanizmalar, gelişmeyi eşitleyen mekanizmalar ile birlikte var olurlar. Bu mekanizmalar ekonomik ve politiktir. Ekonomik mekanizmalar rekabet, sermayenin birikimi, talebin genişlemesi ve kurumsal adaptasyondan kaynaklanmaktadır. Politik mekanizmalar siyasi çeşitlilikten kaynaklanır ve ilişkilerin rekabetçi veya işbirliğine dayalı olup olmadığına ve yönetim kapasitesine bağlıdır. Birden fazla coğrafi ölçekte hareket eder ve zaman içerisinde değişen gelişim süreçlerini izler. Aynı zamanda tarihsel koşulların zaman içindeki herhangi bir nokta ile önceden olan kombinasyonu modern ve karmaşık eklemlere yol açmaktadır (Dunford ve Liu, 2017: 83)

Analizin diyalektik karakteri (düzensizlik > etkileşim > öznellik > eşitsizlik) toplumsal, tarihsel gerekliliklerin yol açtığı özel formlar oluşturur. Fakat gelişimsel ve kültürel biçimlerin farklı tarihsel örneklerini özellikle ortaya çıkarmak için güçlü bir unsur olması gerekmektedir. Eşitsizliğin doğal karakterini savunan Rosenberg (2006: 317) yazılarında “*sosyo-kültürel çeşitlilik somut bir modele bağlıdır, ancak bu gerçek çeşitlilik değildir*” şeklinde bir yaklaşım geliştirmiştir. Rosenberg, çeşitliliğin tarihsel gelişimdeki toplumsal gerekliliklerden kaynaklandığını savunur.

Rosenberg'e göre (2006) eşitsiz gelişme, kentsel ve bölgesel araştırmalarda merkezi bir konsepttir. Ancak eşitsiz ve bileşik gelişme teorisi daha kapsamlı bir yaklaşım sergiler. Bunun nedeni etkileşim ve siyasi çeşitliliği daha fazla dikkatte almasıdır. Eşitsiz ve bileşik gelişme teorisi coğrafi alan boyunca geçmiş zaman ve karşılaştırmalı farklılıklar üzerindeki dinamik değişim analizini birleştirir.

Rosenberg, yalnızca sosyal kültürel çeşitliliğin örüntüsünün daha geniş sosyal güçlere bağlı olduğunu vurgulamaya çalışmaz. Daha ziyade, sosyal güçlerin koşullu düzeninin, gelişimin zorunlu olarak eşitsiz ve birleşik doğasından kaynaklandığını ve

bunun sosyal-tarihsel özellik ile sonuçlandığını yönünde daha ilginç bir düşünce öne sürer. Ona göre, tarihsel süreç, içindeki olumsuzluklar zorunlu olarak ortaya çıkmaktadır (Cooper, 2013: 590).

Şekil 5. Eşitsiz ve Bileşik Gelişme Teorisinin Kapsamı

Kaynak: Cooper, 2013: 591

Bu birbiriyle bağlantılı etkileşimlerin birleşiminin eleştirel bir yansıması kapitalist modernite ilişkilerini anlamak için özel bir önem taşımaktadır. Sosyal gelişimin genel karakterini etkileşimli çoğulluk açısından yeniden kavramlaştıran eşitsiz ve bileşik gelişme teorisi, Avrupa merkezîyetçiliği (Eurocentrism) ve uluslararası etkileşime dikkat çeken (neorealizm) homojenleştirici etkiden yararlanan bir teori sunar. Ülkelerin genel yapıları kendi özünde oluşmaz bunun yerine interaktif ve heterojen olarak düşünülmelidir (Matin, 2013: 356). Toplumsal yapıda geçmişten günümüze; modern toprak devletlerinden, ulus ötesi şirketlere, kentsel yapılardan klasik uğralıkların ilk yerleşimlerine kadar insan sosyal etkileşiminin nasıl değişen bir yapı ürettiğini görebiliyoruz. Eşitsiz bileşik gelişme fikrini eleştirel bir yaklaşımla yeniden yorumlamak, sonuçları belirsiz tartışmalı bir yapı içinde sosyal unsurlar arasındaki etkileşimin gerektirdiği bir teori haline gelmiştir. Bu yaklaşım aynı zamanda mekânda ve zamanda toplumsal etkileşim şekillerini kavramadan herhangi bir ülkenin “toplumsal yapısını” anlayamayacağımızı savunur. Dolayısıyla, bu yaklaşım açık bir şekilde toplumsal hiyerarşinin ve eşitsiz gelişmenin oluşmasını sadece iç süreçler yoluyla açıklama eğilimi gösteren genel perspektifleri kabul etmez. Yerel bir gelişme süreci olarak görülmekten çıkan belirli bir hiyerarşi biçimi, etkileşimi, çatışması ve bilimsel-teknolojik değişimi küresel süreçlerle yansıtmaya eğilimi göstermektedir.

Hobsbawm (1995: 574), benzer bir yaklaşımla küreselleşme sürecinin eşitsiz gelişimi arttırdığını savunmaktadır: “...Servet yaratma sistemi... İnsanlığın şimdiye kadar

geliştirdiği en etkili sistemdir”. 20. yüzyılın ortalarından beri toplumsal değişimin olağanüstü bir şekilde artan ivmesi zamanımızın en önemli tarihsel olgusudur. Bu değişim siyaset, kültür ve sanattaki geleneksel olaylara paralel olarak ilerlemektedir.

Günümüzde Marx (1969: 31-32)’ın oraya attığı doğal mekândan sağlanan maddi kaynakları harekete geçirmek için sosyal işbirliği ilişkileri içeren “*aynı anda sosyal ve doğal olan*” çift ilişki kavramı çok sınırlı kalmaktadır. Ampirik olarak duyarlı bir araştırmayı sağlamak için çift ilişkiden daha genel bir analiz seviyesini; eşitsiz ve bileşik gelişme teorisini kullanmak mümkündür. Tarih, her şeyden daha önemli bir unsurdur. Çünkü bir kez gerçekleştiğinde değiştirilemez. Bu epistemolojik yaklaşım, artık çok desteklenmemesine rağmen yine de teorisyenler için karmaşık bir yapıya dönüşmüştür. Bu bağlamda konjonktürel (onların olayları, anları, eylemleri) ve daha genel olarak tüm deneyimlerinin varoluşsallığını uzun süreli ve gelişen nedenlerle nasıl bütünleştirebiliriz sorusu gündeme gelmiştir. Eric Hobsbawm çalışmalarında tarihsel sürecin bu ikinci boyutuna vurgu yapmaktadır (Hobsbawm 1995, 2006, 2007, 2008, 2014).

Jameson (1991: 188), modernitenin tekiliğini hem toplumsal bir form hem de eşzamanlılık olarak vurgulamaktadır. Tekillik fikrinde, yüzlerce yıllık diyalektik materyalist bütüncül sistem ve evrensellik tartışmasının yankılarını duyuyoruz; örneğin, Henri Lefebvre'nin “*Introduction to Modernity (Moderniyete Giriş)*” kitabının özellikle “*what is modernity*” bölümünde eşitsiz ve bileşik gelişme teorisini açık bir şekilde çağrıştıran fikirlere rastlamak mümkündür. Lefebvre çalışmasında bütün ülkeler, sosyal ve siyasal rejimler ve kültürler için geçerli olacak genel bir modernite kavramına duyulan ihtiyaç üzerinde durmaktadır. Deckard ve diğ. (2015: 17) ise, Lefebvre'nin zamansız mekân üretimi anlayışında da rastlanan aynı mekânda bir zaman yolculuğu biçimi olarak da tarif edilebilen; farklı zamanları mekânsal bir köprü olarak birleştiren, eşitsiz ve bileşik gelişmenin “*akordeonlaştırma*” ya da “*teleskoplama*” adı verilen işlevinden bahsetmişlerdir. Bu “*birlikte varlığın*” kendini gösterdiği çoklu modlar (eşitsizliğin çoklu görünüm biçimleri) birbirine bağlı olmaktan ziyade sosyo-tarihsel bir kombinasyon mantığı tarafından idare edildiği şekilde, bağlantılı ve sistematik olarak anlaşılmalıdır. Eşitsiz gelişime sadece modern ve diğerleri (modern değil, henüz değil) arasındaki ilişkiyi belirtmez (Fransa'nın Mali'ye ya da Elk City'e karşı, Oklahoma ile New York City karşılaştırması).

Bunun yanı sıra, eşitsiz gelişme, yalnızca “geri kalmış” oluşumların bir özelliği değildir. Birleşik Krallık'ta Middlesbrough, Kuzeydoğu Lincolnshire ve Londra, dünyanın en radikal olarak dengesiz gelişmiş kentleri arasındadır. Gelişimi daha iyi kavramak için onun sistematik ve düzensiz bir şekilde düzensizlik yarattığının kabul edilmesi gerekir. Eşitsiz ve bileşik gelişme: yalnızca modernliğin yansıması olan Şangay'daki Pudong Bölgesi ya da Londra'daki Shard ve Gherkin binalarının “fütüristik” silueti ile tanımlanamaz; modernite aynı zamanda Rio'daki Rocinha ve Jacarezinho ile Bombay'daki Oharavi ve Lagos'taki Makoko gibi yoksul ve atıl alanları da oluşturur (Deckard ve diğ. 2015: 12-13).

Küresel dünyada, her ne kadar homojen bir yapı vurgulansa da mekânsal ölçeğin kent hatta mahalle ölçeğinde bile oldukça heterojen bir yapı söz konusudur. Anderson'un (1984: 101) ileri sürdüğü gibi Trotsky, eşitsiz ve bileşik gelişme teorisi çerçevesinde Marx'ın 1840'ların sonlarından itibaren olgun yazılarında yer verdiği kapitalist üretim tarzının “bölümlerin veya dönemlerin birbirinden süreksiz olduğu ve kendi içlerinde heterojen olduğu” karmaşık ve diferansiyel zamansallığının bir tartışmasını yapmıştır.

Eşitsiz ve bileşik gelişme teorisi Marx'ın Engels'in, Lenin'in ve özellikle de Trotsky'nin çalışmalarından doğmuş olmasına rağmen Perry Anderson tarafından da oldukça geliştirmiştir. Toplumsal teorinin 1960'ların sonlarına kadar, pozitivist yaklaşımlarla mekândan arındırılma süreci üzerine önemli eserler veren Anderson'un çalışmaları bir yandan Rus devriminden sonra ana akım Marksizmde mekânsal bilincin yitirilmesinin tarihini tutarken diğer yandan da toplumsal yaşamda mekânın öneminin 1960'ların sonlarında neden ve nasıl yeniden keşfedilmeye başlandığını anlamaya zemin hazırlayan bir inceleme sunmaktadır. Andersona göre 1918'den 1968'e kadar modernite, modernizasyon ve modernizm olarak adlandırılan olguların tarihsel materyalist yorumlarını başka bir tarafa yönlendirmek adına yeni bir modern Marksist teori şekili ortaya çıkmıştır (Soja, 2017: 57). Bu yeni bakış açısı kentsel mekânın gelişiminde mekân kavramına ağırlık veren ve eleştirel teoriden beslenen yapısıyla coğrafya disiplini derinden etkileyen modern Marksist yaklaşımdır.

1. 3. Eleştirel Kent Teorisi ve Modern Marksist Coğrafya

Eleştirel sosyal teori kavramı Frankfurt Üniversitesi'nde ortaya çıkmış, felsefe ile bilimi, teori ve olguyu, evrensel ve özel bakış açısını birleştiren disiplinler arası bir yaklaşım için oluşturulmuştur (Kellner, 1975: 138). Teori, Max Horkheimer tarafından ortaya atılmış olup sonrasında meslektaşları Theodor Adorno ve Herbert Marcuse tarafından geliştirilmiştir. 1980'lerde Jürgen Habermas'ın eleştirel teoriye yaptığı katkılar da oldukça önemlidir (Brenner, 2009: 200). Eleştirel teori, Marx ve Frankfurt Okulu kuramcıları tarafından yoğun bir şekilde entelektüel ve politik bir zemin üzerinde geliştirilmiştir. Aynı zamanda eleştirel teorinin oluşturulması sürecinde Marksizm, Frankfurt Üniversitesi'nin programında ilham kaynağı ve teorik temel olarak kabul edilmiştir (Held, 1980). Özetle eleştirel kuramın kendisi, Marksist diyalektikte kökleşmiş bir diyalektik sosyal kuramdır.

Marx tarafından geliştirilen eleştiri kavramı ve Frankfurt Okulu'nda ortaya konan eleştirel teori vizyonu, kapitalizmin tarihsel olarak spesifik oluşumları içine gömülmüştür. Bu yansımaların gereklilikleri ile tutarlı olarak, bu yaklaşımların her biri, kendisini böyle bir oluşum içine gömülü olarak açıkça anlamlandırmaya çalışmıştır (Brenner, 2009: 204). Eleştirel teori, tanımladığı obje alanının (toplumsal dünyanın) bir parçası olduğunun farkındadır. Objeye alanı ile kendi arasına soğuk ve yabancı bir mesafe koymaz. Bir toplum teorisi, kendi sosyal bağlamı hakkında apaçık bir kavrayışı içinde barındırıyorsa, ancak o zaman bu teorinin düşününsel (self-refleksif) bir teori olduğu ileri sürülebilir. Frankfurt Okulu'nun eleştirel toplum teorisine dayanak teşkil eden Marksizm, bu anlamda düşününsel bir teoridir. Marksizm, hem toplumun objektif sosyo-ekonomik koşulları hem de aktörlerin öznel bilinçleri hakkında bir açıklama ortaya koymayı amaçlar (Geuss, 1981: 55-56). Ancak toplum bir kültür endüstrisidir ve eleştirel kurmacıların daha fazla yaşam alanına girebilmek için bakış açılarını genişletmeleri gerekmektedir. Bu noktada Marksizmin tarihselciliğini basit bir tarih karşıtlığına düşmeksizin eleştirmek, eleştirel düşünce ve politik eylemin mekânsallaştırılmasına yönelik atılması gereken önemli bir adım olmuştur.

Rus devriminden aşağı yukarı 1960'ların sonlarına kadar uzanan bir dönemi içeren kapitalizmin üçüncü modernizasyonu ve onu izleyen fordizm ve bürokratik devlet yönetimi çağı boyunca, tarihin coğrafya karşısında teorik öncelliği çok değişmemiş, ne var ki 1960'larda yaşanan krizin tetiklediği dördüncü modernizasyon ile birlikte bu uzun

soluklu modern eleştirel gelenek değişikliğe uğramaya başlamıştır. Hem Batı Marksizmi hem de eleştirel beşeri bilimler, kenetlenmiş merkeziyetini kaybederek daha heterojen parçalara bölünmüştür (Soja, 2017: 12). Buna rağmen modern sosyal teorinin eleştirel bilinci üzerinde, özü itibarıyla tarihsel bir epistemoloji halen hüküm sürmektedir. Teorik bilincin bu tarihselciliği öylesine baskındır ki toplumsal yaşamın mekânsallığına yönelecek benzer bir eleştirel hassasiyetin önü tıkanmıştır. Ancak eleştirel sosyal teorinin maddi ve entelektüel bağlamları günümüzde ciddi ölçüde değişmeye başlamış ve 1980'lerde tarihselciliğin mekâna kayıtlı kalan kadim geleneklerine karşılık, eleştirel tahayyülün kapsamlı bir biçimde mekânsallaşmasını öneren toplu itirazlar yükselmeye başlamıştır. Giderek belirginleşen bir şekilde postmodern ve eleştirel bir beşeri coğrafya şekillenmekte, çağdaş eleştirel düşüncenin tarihsel imtiyazlara sahip sınırları içinde mekânın yorumlayıcı önemi ideal bir şekilde öne çıkmaktadır (s. 20).

Eleştirel sosyal teoride, 1980'lere kadar olan dönemde, hem kent konusuna hem de diğer konulara getirilebilecek tüm yaklaşımların ağırlıklı olarak tarihsel bağlam üzerinden okunmasının temel nedeni Marx ve Frankfurt Okulunun, çalışmalarını kapitalizmin daha önceki safhalarında yapmış olmasıdır (sırasıyla: 19. yüzyılın ortaları ve sonlarını kapsayan rekabetçi safha ve 20. yüzyılın ortalarını kapsayan Fordist-keynesyen safha). Ancak bu safhaların yerini artık kapitalist ilerleyişin durmak bilmeyen yaratıcı yıkım hareketi almıştır. Brenner ve diğ. (2014: 30-31) vurguladığı gibi, kapitalist sistemin gittikçe küreselleştiği, neoliberalleştiği ve finans sektörü tahakkümüne girdiği 21. yüzyılda küresel düzeyde kentleşme koşullarının nasıl şekillenmekte olduğu önemli bir soru haline gelmiştir. Bu noktada eleştirel sosyal teori ile modern Marksist teoriye dayanan eleştirel kent teorisi projeleri daha önce hiç olmadığı kadar iç içe geçmiştir. Ayrıca eleştirel teori soyut bir düzeyde gelişirken, aynı zamanda pratiğe odaklanarak kent kuramlarına da ışık tutmuş ve bu açıdan eleştirel kuram, eleştirel kentsel kuramın formülasyonunu da etkilemiştir.

1. 3. 1. Eleştirel Kent Teorisi

Eleştirel sosyal teori ışığında gelişen eleştirel kent teorisi, kentsel sorunları çeşitli eleştirel yaklaşımlarla gözden geçirme ve kentsel sorunlar için eleştirel çerçevenin temelinde bir çözüm bulmaya çalışmayı amaçlamaktadır. Kapitalist kentler, sermaye birikiminin meydana geldiği ve eşitsiz mekânsal örgütlenmelerin yaşandığı yerlerdir.

Kapitalist sistemin toplumsal yapı üzerindeki etkilerinin, uygun kentsel teoriler ile mekânsal yansımalar ışığında incelenmesi amacıyla kentsel eleştirel teori önemli bir yaklaşım olarak görülmektedir.

Eleştirel kent teorisi, akademik disiplinlerden miras kalan iş bölümü ve devletçi teknokratik ya da piyasa odaklı kentsel bilgiyi reddeder. Bu anlamda, eleştirel teori, kent teorisinin ana akımı olarak kabul edilen Chicago Okulu'nun yaklaşımlarından ya da politika bilimlerinin neoliberal veya teknokratik biçimlerinde kullanılan yaklaşımlarından farklıdır. Eleştirel kent teorisi, kentlerin mevcut durumunu tarih üstü toplumsal örgütlenme, bürokratik rasyonalite ya da ekonomik verimlilik yasalarına bağlayan anlayışı reddeder. Kentsel mekânın politik ve ideolojik bir vasıta olarak kullanılabilen, toplumsal çatışma alanı olması sebebiyle de şekillendirilebilen bir karaktere sahip olduğunu vurgular. Bu teoriye göre kentsel mekân, tarihsel açıdan özgül toplumsal güç ilişkilerinin sahası, mecrası ve sonucu olarak sürekli (yeniden) inşa edilmektedir. Ayrıca eleştirel kent teorisi, ideolojinin eleştirisini ve hem kentler arasındaki hem de kentlerin içindeki iktidarın, eşitsizliğin, adaletsizliğin ve sömürünün eleştirisini içerir (Brenner ve diğ. 2014: 29).

1960'ların sonlarında ve 1970'lerin başlarında, esas olarak eleştirel teoriye dayanan modern Marksist akademisyenler tarafından, kentlerdeki eşitsiz gelişmeye artan bir duyarlılık ortaya çıkmış ve bu yaklaşımı destekleyen çok çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Kentin ekonomik gelişimi mekânsal eşitsizlik sorunu olarak ortaya çıkmıştır. Kentler özellikle 1980 sonrası ekonomik büyüme, kurumlar arası ve uluslararası konumsal süreçler etrafında giderek daha fazla örgütlenmeye başlamış ve toplumsal yaşamın mekânsal niteliği daha dikkat çekici bir unsur haline gelmiştir. Özellikle 1968 sonrasında eleştirel kent teorisyenleri arasında metodolojik, epistemolojik ve teorisinin temelleri konusunda oldukça belirgin ayrışmalar oluşmaya başladığı görülmektedir (Bkz. 2013, 2015; Lefebvre 2014, 2016; Castells 2014; Soja 2000, 2017; Smith 2015; Peck ve Bernner 2009; Bernner 2009, 2014; Postpone 1999; Gottdiener ve Hutchison 2010). Eleştirel kent çalışmalarının alanı gelişmeye ve çeşitlenmeye devam ettikçe dikkatli bir incelemeye olan gereksinimi de artmaktadır.

1. 3. 2. Modern Marksist Coğrafya ve Mekân

Henri Lefebvre'nin onun sonrasında, Manuel Castell, David Harvey, Neil Smith ve Edward Soja'nın çalışmalarına kadar Marksist teorinin mekânsal analizi ağırlıklı olarak emeğin bölünmesi kavramları etrafında oluşmuştur. Marx ve Engels kent ve ülkeler için tarım ve endüstriyel üretimde el emeği ve zihinsel çalışmaları iki bölümde incelenmiştir. Bu konsept kapitalizmin neden olduğu eşitsiz gelişmenin bir sonucu olarak emeğin bölünmesinin bölgesel analizini geliştirmiştir. Buna Engels'in konut sorunu için burjuva sınıfı üzerine oluşturduğu polemik de eklenebilir. Bu 19. yüzyıl İngiltere'sinin kentlerinde endüstri çalışanlarının yaşam koşulları üzerine bir çalışmadır. Fakat mekân ile ilgili en ilgili ve en açık analiz Marx'ın Kapital'inin üçüncü cildinde kiralık alanların analizi üzerine olan yazılarda görülmektedir (Martins, 1982). Ancak Marx'ın bu bakış yine de günümüzdeki mekân algısından uzaktır.

19. yüzyıl sonlarında mekân, zaman ve medeniyete dair belirgin bir biçimde farklı bir kültür ve bilinç ortaya çıkmaya başlamıştır. Tarihsel bakış açısı, ontoloji ile epistemolojiden ampirik olguların açıklaması ve belirli birtakım toplumsal pratiklerin yorumlanmasına kadar felsefi ve teorik söylemin her düzleminde, beşeri coğrafyanın eleştirel önemine gösterilen hassasiyeti silmeye çalışmıştır. Bu dönemde şekillenen modern coğrafya disiplininde toplumsal teorizasyon coğrafi bakımdan daha hassas çeşitlemelerden yoksun bırakılan daraltılmış ve geliştirilmiş bir tarihsel materyalizmin yanı sıra; her biri kendi başına giderek daha pozitivist, araçsal ve birkaç istisna dışında toplumsal yaşamın eleştirel kavrayış modeli olarak kurucu mekânsallığına daha az dikkat gösteren, bölümlere ayrılmış bir dizi beşeri bilimin boyunduruğu altına girmiştir (Soja, 2017: 47). Ancak özellikle 1960 dönemi sonrası oluşan gelişmeler ile birlikte mekân ve toplumun karşılıklı etkileşimine yer verilmeye başlanmış dolayısıyla da mekânsal eşitsizlikler incelenirken daha çok insan ve mekânı anlamaya yönelik çalışmalara ihtiyaç duyulmaya başlamıştır.

Coğrafyada “yer” ve “mekân” kavramları üzerine önemli eserler veren Tim Cresswell “*Geographic Thought*” kitabının klasik ve modern Marksizmi ele aldığı “*Marxist Geography*” bölümüne şu cümlelerle giriş yapar;

“Yaşadığın yeri düşün. Veya ailenin nerede yaşadığını. Yakınlarda bir yerlerde varlıklı insanların bulunduğu bir yer var. Bu insanlar sizden veya ailenizden daha varlıklı. Sizinkinden çok daha büyük evlerde oturuyorlar. Kıyafetleri sizinkilerden daha farklı, yemek yemek için farklı yerlere gidiyorlar.”

Onların alış veriş için gittiği yerlere siz asla gitmiyorsunuz. Sizin bütçenizin çok ötesinde olan yerlere düzenli olarak tatile gidiyorlar. Aynı zamanda yakınlarınızda bir yerlerde sizden çok daha fakir insanlar da yaşıyor olabilir. Bu alanlarda sokaklarda yatan insanlar olabileceği gibi sokak suçları da çok yüksek oranlara ulaşmış olabilir. Bu yerler kamu hizmetlerinden yoksun kalmış ya da bu hizmetleri tam olarak alamıyor olabilir. Bu mekânların zenginlerin evleriyle çevirili olması ya da çok yakınlarında zenginlerin yaşadığı mekânların bulunması muhtemeldir.” (Cresswell, 2013: 122)

Cresswell (2013: 124)’a göre, bu gözlemlerden ortaya çıkan önemli politik ve teorik sorular vardır. Bu durum tesadüf, şans, doğal avantaj ve dezavantaj gibi faktörlerin bir basit bir sonucu mudur? Yoksa kapitalizm gibi sistematik ve adaletsiz bir oluşumun zorunlu sonucu mu? Eğer ikincisiyse, değiştirmek için yapabileceğimiz bir şey var mı? Bu, coğrafyanın kalbine giden ikinci soru setine yol açar. Akademik coğrafyacı olarak bu konuyla ilgilenmeli miyiz? Etkili olan unsurları değiştirmeyi amaçlamalı mıyız? Ve sonra bu ikinci soruya cevabınız evet ise, neden daha fazla yapmadığımızı kendimize sormalıyız. Bunlar özellikle 1960’ların sonlarında gündeme gelmeye başlayan sorulardır. Coğrafyacılar, çok uzun süre, adalet, eşitlik, sömürü ve baskı sorunlarına çok az ilgi göstermişlerdir. Özellikle mekânsal bilim neredeyse tamamen sessiz kalmıştır.

Birçok genç akademisyenin, pozitivist akıma bağlı kalmaya devam etmiş olmasına rağmen, diğer genç coğrafyacılar, 1960’ların ortalarında yaşanan olaylarla artan bir toplumsal farkındalık yaşamışlardır. “*Yeni coğrafya*”nın odak ilgi alanları yaşanan gerginliklere, toplumsal ilgiye ve politik müdahaleye olan acil ihtiyaç, “*radikal*” bir coğrafyaya doğru ilk sarsılma hamlesi haline gelmiştir (Peet, 1977: 244). 1960’larda özellikle Kuzey Amerika ve Britanya’daki akademik ortam uzun yıllardır hiç olmadığı kadar politize ve kabul edilebilir bir “*derecede*” radikal hale gelmiş; teorik söylem ise pozitivistliğe karşı tavır alarak kıta Avrupa’sı merkezli toplumsal teorinin “*kadim geleneklerinden*” devşirilen eleştirel seçeneklere doğru yönelmeye başlamıştır. Bu değişim rüzgârı içersinde modern coğrafyanın bazı bölümleri radikalleşmeye başlamış (Soja, 2017: 75) ve özellikle 1970’li yılların başında bu coğrafyacılar dikkat çekmiştir. Normalde oldukça resmi ve bağlantısız işleyen konferanslar, artan ilgi ile birlikte çağrılarla dolmaya başlamıştır. Tüm bu gelişmelerin bir sonucu olarak 1968’de Massachusetts’de ki Clark Üniversitesinde radikal coğrafyacıların çıkardığı bir dergi olan “*Antipode*” ile birlikte “*modern Marksist coğrafya*” ortaya çıkmıştır (Cresswell, 2013: 124). Böylece, beşeri coğrafyada olasılık modelleri, çıkarsama istatistikleri ve ekonometri yerine, metodolojik

odağına insanlığın asıl deneyimlerini yerleştiren nitel yaklaşımlarla ilgili yeni bir etiğin varlığı ilan edilmiştir (Springer, 2013: 51). Çalışmanın bu bölümünde, beşeri coğrafyada insan ve mekân arasındaki bu etkileşimi oldukça farklı sosyolojik, politik, ekonomik ve maddi toplumsal gerçeklik seviyeleri ile vurgulayan Henri Lefebvre, David Harvey ve Edward Soja'nın çalışmalarındaki ana fikirler üzerinde durulacaktır.

1. 3. 2. 1. David Harvey: Kentsel Mekânda Eşitsizlik

David Harvey, Marksizmin dönüşümünde önemli bir figür olmuş ve çalışmalarında, pozitivist liberal geleneğin önemli bir eleştirisini yapmıştır. Harvey, coğrafyadaki nicel devrimi reddederek, yeni, eleştirel bir beşeri coğrafyanın doğmasına ön ayak olmuş, aynı zamanda da değerlerin ve sosyal eşitsizlik sorununun kentsel sorunların odağında yer aldığını göstermeye çalışmıştır. Bunu yaparken de Marksizmi kentsel süreçleri çözümlemede kuramsal bir çerçeve olarak almıştır. David Harvey'in sosyo-mekânsal ilişki ile ilgili çalışması, oldukça yenilikçidir. Onun yorumu genel olarak Marksizmin (doğrudan mekâna işaret etmemesine rağmen) oldukça derin bir mekânsal yorumdur:

“Toplumsal süreçler ve mekânsal biçim arasındaki ayırım gerçek değil, her zaman yapay bir ayırım olarak değerlendirilmekte, ama sonraki bölümlerde gerçek dışı oluşuna çok başka bir anlam verilmektedir. Burada mekânsal biçimler, içinde toplumsal süreçlerin olduğu cansız nesnelere değil, toplumsal süreçleri bu süreçlerin mekânsal olmasıyla aynı tarzda ‘içeren’ şeyler olarak görülmektedir.” (Harvey, 2013a: 16)

Lefebvre'den etkilenen, onun mekâna dair görüşlerine paralel düşünceler geliştiren David Harvey (2013a), Lefebvre'nin mekânsal ilişkilere atfettiği bağımsız, belirleyici nitelikleri tamamen reddeder. Fakat Lefebvre'nin düşüncelerine benzer şekilde, Harvey (2013a) de, mekânsal biçimleri, içinde toplumsal süreçlerin olduğu cansız nesnelere değil, toplumsal süreçleri, bu süreçlerin mekânsal olmasıyla aynı tarzda içeren şeyler olarak görür. Kuramı kendi kimliklerimizi bile tanımlayan bir belirleyici olarak gören, kurama verdiği değeri *“bizi kuramlarımızdan tanımalısınız”* cümlesiyle vurgulayan Harvey, kentle uğraşmanın zorluğunu kentin kendi karmaşıklığının yanı sıra, bu durumun kavramsallaştırılmamış olmasına da bağlar. Harvey (2013a), kentin, disiplinlerin bugünkü kurgusuyla kavramsallaştırılmayacağını öne sürerken, kent üzerine düşünmeyi sağlayacak disiplinler arası bir çerçeve oluşması yolunda bir işaret dahi görülmediğinden şikâyet eder; sosyologların, coğrafyacıların, mimarların ve kent planlamacıların kendi kapalı kavramsal dünyalarında yaşayıp yalnız yollar çizdiklerinden yakınır. Harvey (2013a), kent hakkındaki

herhangi bir genel kuramın mekânsal biçimle, kentteki toplumsal süreçleri bağdaştırması gereğini vurgularken, disiplinler açısından bu, iki önemli araştırma ve eğitim geleneğini birleştirilmesi gerektiğinden söz eder.

Harvey özellikle son çalışmalarında mekânsal bir bakış açısı kullanarak Marksizmin kapalı pencerelerini açmaya ve boşluklarını doldurmaya çalışır. Harvey'e göre (2013a: 31) çoğu zaman, coğrafi ve toplumsal yaklaşımlar birbiriyle ilgisiz ya da en fazla kentsel sorunlar konusunda birbirinin alternatifi olarak görülmüştür. Örneğin bazıları, kentin mekânsal biçimini değiştirmeyi ve böylece toplumsal süreci şekillendirmeyi denemişlerdir. Bazıları ise gerekli toplumsal hedeflere ulaşmak ümidiyle toplumsal süreçlere kurumsal kısıtlamalar koymayı amaçlamıştır. Bu stratejiler alternatif oluşturamazlar, birbirlerini tamamlayıcı olarak görülmeleri gerekir. Sorun şu ki birinin kullanımı bazen ötekiyle çelişkili olabilir. Başarılı bir strateji, mekânsal biçim ile toplumsal sürecin aynı konuyu düşünmenin değişik yöntemleri olduğunu kabul etmelidir.

Soja'ya göre (2010: 86) Harvey, eşitsizlik ve adaletsizliğin toplumsal ve mekânsal nedenlerine yaratıcı ve derin bir bakış açısı geliştirmiştir. En güçlü argümanları; kentsel gelişim dinamikleri ve bunun gelir dağılımı üzerindeki etkisi olmuştur. Harvey, konut, iş gücü ve arazi piyasalarından perakendecilerin, geliştiricilerin, bankacıların ve plancıların stratejilerine kadar bir kentsel sistemin normal işleyişinin, zengin ve politik açıdan daha güçlü olanın lehine gelirlerin yeniden dağıldığını cesurca savunmuştur. Daha açık bir ifadeyle, normal kentsel işleyiş, zenginleri daha zengin ve fakirleri nispeten daha fakir hale getirir.

Harvey kentin gelişen coğrafyasında sosyal ve ekonomik eşitsizliklerin ve adaletsizliğin nasıl inşa edildiğine dair sıkı bir analiz yapmıştır. Yoksulların belki de tam olarak alamadıkları temel mal ve hizmetler için neden daha fazla ödeme yaptıkları, yoksul bölgelerde cazip kamu ve özel yatırımların neden zenginlere daha fazla mekânsal avantajlar getirdiği, kentsel gelişim ve değişimin neredeyse her yönüyle gerileyen, ayrımcı ve eşitsiz bir mekânsal yapıya sahip oluşu üzerinde durmuştur.

Harvey'in üzerinde durduğu gibi mekânsal eşitsiz gelişimlere ilişkin herhangi bir teori mekânı ve sosyal süreci bazı düzlemlerde mutlaka birleştirmek zorundadır; ama bir etkinlik alanı veya muhafaza olarak mekâna ilişkin basmakalıp görüşlerimiz, mekân ve toplumun mekanik bir biçimde bütünleşmesinin ötesine geçmemizi zorlaştırır; mekânın toplumu yansıttığı düşünülür. Bu noktada köklü bir perspektif değişikliğine ihtiyaç vardır.

Teorisyenler mekân ve toplum arasındaki bütünleşmeyi sağlamaya çalışırken ciddi kavramsal sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Aslında sermaye, bu bütünleştirme işini her gün gerçekleştiren çok önemli bir unsurdur. Sermayenin başardığı şey kendi suretinde mekânın üretimidir (Smith, 2017: 24). Harvey ve Lefebvre'nin mekâna dair fikirlerinden oldukça etkilenmiş olan Neil Smith, sermaye fikri üzerinde kafa yormanın eşitsiz gelişim teorisinde mekân ve toplumun daha ileri düzeyde bütünleşmesini sağlayacağını vurgular. Çünkü sermaye genel olarak mekân üretmekle kalmaz, aynı zamanda eşitsiz gelişimle kararlılık kazandıran hakiki mekânsal ölçekler de üretir.

Harvey, sınıfsal yapı ve mekânsal farklılaşma teorisinde, kapitalist sistemin yarattığı eşitsizlikler temelinde mekânsal ayrışmayı tartışmaktadır. Harvey'e göre, sermayenin sürekli büyüyen bir ölçekte birikimi, hızla ivme kazanan bir kentleşme süreci içinde gerçekleşmiş ve nüfusun giderek artan yoğunlaşması toplumsal farklılaşmayı artırmıştır. Harvey (2002: 8), giderek artan bu yoğunlaşma ve toplumsal bölünme süreçlerini, kent olarak adlandırdığımız yapay çevre içine yerleştirir ve mekânsal farklılaşma ile toplumsal yapıyı ilişkilendirmek için dört tane varsayım ortaya koyar;

1. Mekânsal farklılaşma, kapitalist toplumdaki toplumsal ilişkilerin yeniden üretimi çerçevesinde açıklanmalıdır;

2. Mekânsal birimler (komşuluk birimleri, yerel topluluklar), bireylerin değerlerini, beklentilerini, tüketim alışkanlıklarını, piyasa donanımlarını ve bilinç hallerini önemli ölçüde etkileyecek özel toplumsal etkileşim ortamlarıdır;

3. Büyük nüfus yoğunluklarının farklı topluluklara ayrılması, Marksist anlamda sınıf bilincinin bölünmesine hizmet eder ve bu nedenle sınıf mücadelesi yoluyla kapitalizmden sosyalizme dönüşümü güçleştirir; fakat:

4. Mekânsal farklılaşma modelleri kapitalist toplumdaki çelişkilerin birçoğunu yansıtır ve somutlaştırır. Bunları yaratan ve sürdüren süreçler, sonuç olarak, istikrarsızlık ve çatışma mekânlarıdır.

Harvey'e göre (2002: 12) mekânsal farklılaşma, kapitalist toplumun yabancılaştırıcı toplumsal ilişkilerinin sürmesi ve yeniden üretilmesinde yaşamsal bir rol üstlenir. Kendi sürekliliğini sağlamak üzere strateji arayışlarının oluşturduğu süreçte kapitalist birikimin güçleri, değer sistemleri, tüketim alışkanlıkları, farkındalık ve politik bilinç durumları ve dahası, zaman içinde kapitalist düzenin yaygınlaşmasını dizginleyen bütün yapıları çevreyi yaratır. Kapitalist toplumun devrimci niteliği, kendini korumak üzere yaratmış olduğu

engelleri sürekli olarak yıkar. Kentsel çevrelerin ve mekânsal farklılaşmaların sürekli olarak yeniden biçimlenmesi, hiç bitmeyen bu sürecin kanıtıdır. Bu nedenle, mekânsal farklılaşmayı, toplumsal ilişkiler temelinde oluşan bir tercihler sisteminin edilgen ürünü olarak görmek yerine, sınıfsal ilişkilerin ve toplumsal farklılaşmaların üretildiği ve sürdürüldüğü süreçler içinde tamamlayıcı bir aracı etki olarak algılamamız gerekir.

Harvey, mekânsal üretim mekanizmaları üzerinde çalışır ve bunların sosyal süreçleri nasıl etkileyeceği üzerinde sorgulamalar yapar. Harvey coğrafyasının özgün sorunlarından biri planlamadır: konum teorisi ve kent ekonomisinden etkilenen bir yaklaşımla, tahsis kararlarını ve kentsel sosyal sistemdeki gelir dağılımını analiz eder. Kentsel süreçte özellikle son dönemde görülen radikal yayılma akıllamaz dönüşümleri de beraberinde getirmiştir. Günümüzde *“kaliteli kent yaşamı parası olanlar için bir meta halini almıştır”* (Harvey, 2013b: 56).

Harvey’e göre (2013b: 56) servet ve iktidarın dağılımındaki artan kutuplaşmanın sonuçları kentlerimizin mekânsal formu üzerinde geri dönüşsüz izler bırakmakta, onları giderek etrafı çevrilmiş kent parçaları, güvenlik kontrollü konut alanları ve sürekli olarak gözetim altında tutulan özelleştirilmiş kamusal mekânlardan oluşan kentler haline getirmektedir. Mülkiyet üzerindeki hakların ve mülk değerinin neoliberal çerçevede korunması, alt orta sınıf için bile egemen siyaset biçimi halini almıştır.

1. 3. 2. 2. Henri Lefebvre: Kentsel Mekân ve Mekânın Üretimi

Henri Lefebvre, mekânsal farklılık, ölçek, mekân üretimi ve kent hakkı gibi günümüzde kentsel araştırma ve tasarım için yönelim noktalarını belirleyen bir dizi kavram oluşturmuştur. Lefebvre, yaptığı çalışmalarla Batı Marksizminin en önemli mekânsal teorisyeni ve mekânın eleştirel toplumsal teoride yeniden ele alınmasını en etkili savunucusu haline gelmiştir (Soja, 2017: 68). Harvey’in Marksist teoriye getirdiği yeniliklerin ötesinde Lefebvre, özellikle 1960’lardan sonra Marksizmde sessizliği ilk kez kırarak mekâna duyarlı bir Marksizmi savunmuştur. Marx’ın düşünceleri Marksist teorinin mekânsal analizine kadar, iş bölümü kavramı etrafında şekillenmiştir. Günümüzde modern dünyanın bilimsel ve teknolojik dönüşümleri Marksist düşüncenin yeniden ele alınırken mekânın önemini kaçınılmaz kılmaktadır. Lefebvre (2016a: 347) bunu şu şekilde formüle etmiştir;

“Marksizmin bütün kavramları yeniden ele alınıyor, teorinin hiçbir momenti yok olmadan, bir üst düzeye taşınıyor. Buna karşılık, Marx tarafından

sunumları içinde ele alındıklarında, bu kavramların ve teorik zincirleşmelerinin nesnesi yoktur. Marksist kavramların yeniden ele alınışı, mekânı tamamen dikkatte aldığı anda en uygun şekilde gelişir.”

Marx, Kapital’de kapitalist üretim tarzını ve burjuva toplumunu ikili (diyalektikleştirilmiş) bir şemaya - “*sermaye - emek*” ve *burjuva - proletarya*” karşıtlığına göre analiz etmekte. Modern Marksist kuramın öncülerinden Henri Lefebvre’nin fikirleri bu noktada oldukça önemlidir. Toplumsal ilişkilerde mekânın hem üretildiği hem de tüketildiği tezini savunan Lefebvre (2016a: 56)’ye göre “*(toplumsal) mekân (toplumsal) bir üründür*”. Lefebvre, mekânın algılanmadan önce yaşandığı ve okunmadan önce üretildiği konusunda ısrar eder (Dear, 1997: 52). “*Lefebvre’ye göre mekânın bu üretici yönüne ulaşmak, mekânın aktif olarak nasıl üretildiğini araştırmayı gerektirir. Mekân ölü, atıl bir şey veya nesne değildir. Organik, canlı ve akışkan olarak... diğer alanlara akar ve onlarla çarpışır*” (Merrifield, 2000: 171).

Lefebvre, kent yaşamını anlamlandırmak için karmaşık, sezgisel bir aygıt inşa etmiş ve bu ikilemlerden yola çıkarak “*üçlü mekân*” kavramını ortaya atmıştır. Mekânsal olguların lokasyonunun analizinden uzaklaşmak algılanılan, düşünülmüş ve yaşanmış alan arasında üç yönlü bir diyalektik yoluyla mekânın oluştuğunu göstermektedir. Lefebvre’nin üçlü mekân (spatial triad) anlayışı da mekân çözümlerinin temelini oluşturur. Mekânı tanımlarken üçlü bir yapıya bölmesine rağmen aslında tek bir mekânı anlatmaktadır. Başka bir deyişle mekânda, genellikle ayrılan üç alanı birleştirmeyi amaçlar: “*fiziksel (doğa, Kozmos)*”, “*zihinsel (mantıksal ve biçimsel)*” ve “*sosyal*”. Her toplum ve dolayısıyla her üretim biçimi, kendi mekânsal pratiğini, kendi tahsis edilmiş mekânını üretir.

Mekân bu üçlü süreçle anlam kazanmaktadır. Sadece planlamacıların tasarladığı ya da algılanan mekân tüm süreci açıklamaz. Bir de deneyimlenen mekân vardı ve bu da bireyle ilişkilidir. Burada özellikle üçlü teriminin vurgulanması, karşıtlığın kaldırılması içindir. “*İki terimli bir ilişki, karşıtlığa, kontrasta, engele indirgenir (...)*” (Lefebvre, 2014: 68). Mekân diyalektik değil; trialektiktir. Üçlünden hiçbirini bir diğerine indirgenemeyeceği gibi birbirinden bağımsız da ele alınamaz. O nedenle, Lefebvre mekânı; “*tasarlanan, algılanan, yaşanan*” (mekân temsili, temsil mekânları, mekân pratiği) olarak ele alır (Lefebvre, 2014: 69). Bu adlandırmaya göre bu üçlü terimi açıklayacak olursak;

a) Mekânın Temsili, (Tasarlanmış Mekân); Mekânın temsili, kavramsallaştırılmış mekâna, çeşitli profesyonellerin ve teknokratların oluşturduğu mekâna gönderme

yapar. Bunlar arasında planlamacılar, mühendisler, geliştiriciler, mimarlar, şehirciler, coğrafyacilar ve bilimsel alandan başkaları yer alabilir. Bu alan, bu ajanlar ve aktörler tarafından kullanılan ve üretilen çeşitli gizli işaretler, jargon, kodlamalar ve nesnelleştirilmiş temsilleri içerir. Lefebvre'ye göre (2017: 68) mekânın temsili; “*Bilginlerin, planlamacıların, şehircilerin, ‘parçalayan’ ve ‘düzenleyen’ teknokratların, yaşananı ve algılananı tasarlananla özdeşleştiren, bilimselliğe yakın kimi sanatçıların mekânı. Bu bir toplumun (bir üretim tarzının) içindeki egemen mekândır. Mekân kavrayışları sözel, dolayısıyla entellektüel olarak oluşturulmuş bir göstergeler sistemine yönelme eğilimi gösterir*”. Lefebvre, her zaman düşünülen bir alan olduğunu ve her zaman ideolojinin, iktidarın ve bilginin bu temsile yerleştirildiğini savunmaktadır.

b) Temsil Mekânları; Doğrudan yaşam alanı, gündelik deneyimin alanıdır. Lefebvre (2017: 68) temsili mekânı “*mekâna eşlik eden imgeler ve sembol mekânları, aynı zamanda kimi sanatçıların ve belki de o mekânı tarif edenlerin ve sadece tarif ettiğine inanların –yazarlar, filozoflar-mekânları. Bu imgelemin değiştirmek ve sahiplenmek istediği egemen olunan, dolayısıyla maruz kalan mekândır. Fiziksel mekânı nesnelere sembolik olarak kullanarak kapsar. Öyle ki, bu temsil mekânları sembollerin ve sözel olmayan göstergelerin az çok bağdaşık sistemlerine yönelir.*” sözleriyle tanımlar. Temsili mekân, sosyal yaşamın gizli taraflarıyla bağlantılı olabilir ve tutarlılık veya bütünlük kurallarına uymaz.

c) Mekânsal Pratik; “*Bir toplumun mekânsal pratiği kendi mekânını yaratır. Bu mekânı diyalektik bir etkileşim içinde ortaya koyar ve varsayar: Ona hakim olarak ve ona sahip çıkarak yavaşça ve kesin olarak üretir. Analize tabi tutulduğunda, bir toplumun mekânsal pratiği mekânını deşifre ederek keşfedilir. Neo kapitalizmde mekânsal pratik nedir? Gündelik gerçeklik (zaman kullanımı) ve kentsel gerçeklik (iş, boş zaman, özel yaşamı birbirine bağlayan ağlar ve yollar) algılanan mekân içinde sıkı sıkıya birleşir. Modern mekânsal pratik banliyödeki bir toplu konutta oturan birinin gündelik hayatıyla tanımlanır*” (Lefebvre, 2014: 67). Böylelikle mekânsal pratikler gündelik gerçekliği ve daha geniş sosyal ve kentsel gerçekliği yapılandırır ve çalışma, boş zaman ve eğlence için ayrılmış yerleri birbirine bağlayan güzergâhları, ağları ve etkileşim kalıplarını içerir.

Günlük sosyal gerçekliğin mekânsal temsillerinin indirgenemez sembolik kalitesi, çağdaş toplumsal yapının belirleyici kentsel yapıları subjektif deneyim ve objektif algı alanları arasındaki uçurum yaratmıştır. Mekân epistemolojisi ile ilgili sorunların bu karmaşasına Lefebvre'in cevabı, mekânın toplumsal üretiminin bu farklılaşmış şeması olmuştur.

Bu şemaya göre, (sosyal) mekân bu üç boyutla ilişkili olarak analiz edilebilir. Birincisinde, sosyal alan mekânsal pratiğin boyutunda, kendi aralarında belirli bir maddi temele dayanan bir bağlantı zinciri veya faaliyetler ağı veya etkileşim ağı olarak görülür. İkincisi, bu mekânsal uygulama dilbilimsel olarak tanımlanabilir ve mekân olarak ayrılabilir ve daha sonra mekânın bir temsilini oluşturur. Bu temsil, (mekânsal) bir

oryantasyona izin veren ve böylece aynı zamanda aktiviteyi birlikte belirleyen bir iletişim şeması veya iletişim için bir referans çerçevesi olarak hizmet eder. Üçüncüsü, yeryüzünde ortaya çıkan maddi “düzen”, kendisini bunun bir ifadesi haline getirebilir. Böylece sosyal normları, değerleri ve deneyimleri ifade eden ve çağrıştıran bir (mekânsal) sembolizm gelişir (Schmid, 2008: 37). Lefebvre mekânın diyalektik ve ilişkisel olarak toplumların/sınıfların maddi pratikleri içerisinde üretildiğini savunur. Bu toplumsallığın ürettiği mekân ise gündelik yaşamdan, bireyin yaşantısından ve mekânın tasarımından bağımsız bir şey değildir.

Lefebvre (2016a: 366)’ye göre mekâna içkin en derin çelişkilerden birisi “yaşanan” mekânın çatışmaları ifade etmeyi engellemesidir. Bunları söyleyebilmek için, bu çatışmaları mekân temsillerine düşmeden, mekânın genel olarak tasarlandığı haliyle algılamak gerekir. Hem temsil mekânını hem de mekân temsilini aşan, çelişkileri (öncelikle de temsilin bu iki veçhesi arasındaki) ifade eden bir teori gereklidir. Toplumsal-siyasal çelişkiler mekânsal olarak gerçekleşir. Sonuçta mekânın çelişkileri toplumsal ilişkilerin çelişkilerini filli kıllar. Başka deyişle, mekânın çelişkileri, çıkarların ve toplumsal-siyasal güçlerin çatışmasını ifade eder; fakat bu çatışmalar ancak mekân içinde etkilidir, burada vuku bulurlar ve mekânın çelişkileri halini alırlar.

Lefebvre kentleşme sürecinde, ileri kapitalizmde ikincil bir emlak yatırımı devresinin giderek önem kazandığı dönemde, metropoliten alanların karakteristiği olan mekânsal homojenizasyon ve farklılaşmanın farklı kalıplarını üreterek ilgi çekmiştir. Lefebvre’nin (2016a: 60) toplumsal mekânın aynı zamanda toplumsal bir ürün olduğu yönündeki tanımlaması üzerinde olukça durulmuş bir ifadedir. Bu ifadenin bazı içerim ve sonuçları vardır:

Birinci İcerim: (Fiziksel-Birincil Mekân) doğa-mekân geri dönüşsüz bir şekilde ortadan kaybolur. Doğa-mekân sahneden elbette doğrudan doğruya çıkmaz. Tablonun fonu olarak, dekor ve dekordan daha fazlası olarak varlığını sürdürür ve her ayrıntı, doğanın her nesnesi (en küçük hayvan, ağaç, ot vb.) sembol halini alarak değer kazanır. Doğa çeşitli toplumların üretici güçlerinin kendi mekânlarını üretmek için üzerinde çalıştıkları hammaddeden başka bir şey değildir. Dirençlidir ve derinlemesine sonsuzdur ancak mağluptur, tahliye edilmekte ve boşaltılmakta olmaktadır.

İkinci İcerim: Her toplum (dolayısıyla, içerdiği çeşitliliklerle birlikte her üretim tarzı, genel kavramın kendini gösterdiği tikel toplumlar) bir mekân üretir, kendi mekânını

üretir. Bu mekânı, mevcut haliyle, doğuşu ve biçimi içinde kendi zamanı ya da özgül zamanları ile birlikte, merkezleri ve çok merkezliliğiyle birlikte kavrayan yeni bir incelemenin gerekliliği bundan kaynaklanır. Toplumsal mekân, toplumsal yeniden üretim işliklerini, yani ailenin özgül örgütlenmesi ile birlikte, cinsiyetler, yaşlar arasındaki biyolojik-fizyolojik ilişkileri ve üretim ilişkilerini, yani iş bölümü ve örgütlenmesini, dolayısıyla hiyerarşikleşmiş toplumsal işlevleri içerir.

Mekânın doğal (birincil) mekân ve toplumsal (ikincil) mekân olarak sınıflandırılması yaklaşımını Neil Smith'in de benimsediği görülmektedir. Smith, doğanın üretilmesi sürecinin farklılaşmış sonuçlarını eşitsiz gelişimin maddi semptomları olarak görür (Smith 2017: 67). Lefebvre'nin kapitalizmin 20. yüzyıl başından itibaren büyük ölçüde mekânın üretimi vasıtasıyla ayakta kaldığı iddiasını destekleyen Smith (2017), bunu ünlü kitabı "*Eşitsiz Gelişme: Doğa, sermaye ve mekân üretimi*" kitabında şu şekilde vurgulamıştır;

"Pozitivizm sonrası yaklaşımlar sayesinde coğrafi mekân anlayışımız oldukça gelişkin bir hal almıştır. Ancak henüz sadece başlangıçtaki düalizmi (doğal mekân- toplumsal mekân) giderme yolunda ilk adım atılmıştır. Mekân ve toplumun birliği kabul edilmiştir ama pratikte mekân anlayışımızı değiştirmeksizin iddiadan kanıtlamaya geçiş yönünde bir sonraki adımın atılması zordur. Mekân ve toplumun "etkileştiği" veya mekânsal örgütlerin toplumsal yapıyı "yansıttığı" görüşü kurgusu bakımından ham ve mekanik olmasının yanı sıra, coğrafi mekân ile ilgili daha fazla kavrayış sağlanmasını da engeller; bunun temel nedeni mekân ile toplum arasındaki ilişkiye dair bu görüşün mutlak mekân anlayışına bağlı kalmasıdır. Dolayısıyla bu düalizm ondan arınmaya çalışan pozitivizm sonrası geleneklerde farklı şekillerde varlığını korumaktadır. "mekânın üretimi" anlayışı ile bir sonraki adımın atılması ve mekân-toplum birliğini savunmanın ötesinde kanıtlanma imkânı da sağlanması amaçlanmalıdır (s: 123)."

Bu noktada günümüze kadar var olan toplumların mekânı bir tasarım üzerine mi ürettikleri sorusu akla gelir. Çağımızın getirdiği birçok avantajla rağmen nedenleri, sonuçları, mantık ve içerimleri tamamen ve bütünüyle bilerek bir mekân üretilmezler. Birçok disiplinin uzmanları bu soruya cevap verebilir ya da vermeye çalışabilir. Onlar kentin getirdiği karışıklıkları, yeni bir denge ihtimallini ya da imkânsızlığını inceleyecektir. Böylece modern toplumsal mekânın doğuşunu kendi bakış açısından aydınlatmış ve açıklamış olurlar. Eleştirel düşünce, mekânın gerçek üretim sürecini düşünmek zorundadır. Bu Lefebvre'in mesajının özüdür. Teori, mekânın kendisinin (binalar, anıtlar, mahalleler, tüm kentler, dünya) gerçek üretim ile ilgili çok yönlü

algılanabilir süreçleri açığa çıkararak ve çözen gerçek dinamik ve karmaşık etkileşimini bir şekilde ortaya çıkarmalıdır.

Lefebvre (2014), mutlak uzayın var olamayacağını dile getirir çünkü zamanda toplumsal faaliyet kolonileştirilir. Göreceli hale getirilerek tarihselleştirilen mekân haline gelir. Lefebvre alanın mutlak olarak kavramsallaştırılmasını reddederek kültürel uygulamaların temsillerin ve imgelemelerin dolaşımını araştıran bir mekânsallık denklemi önermektedir.

Lefebvre, çalışmalarında özellikle kent yaşamına ya da yaşama hakkına sıklıkla başvurur (bkz. 2016, 2017). Onun çalışmalarında merkezîyet, yer, kamusal alan ve vatandaşlık için eşitlik arzu edilen ancak henüz kurulmamış bir iddia olarak tartışılır. Özellikle, bağımsız müstakil bir evde (pavillon) ve kolektif sitelerde yaşayanlar üzerinde ISU (Institut de Sociologie Urbaine) çalışmaları, Lefebvre'nin bürokratlar, yöneticiler ve planlamacıların alanıyla sınırlı olmayan mekân üretimini anlama yönündeki düşüncelerini şekillendirmiştir (Stanek, 2011: 82). Lefebvre konut kavramını tarihselleştirmiş ve onu sanayi toplumunun ötesine geçme olasılığı hakkında spekülasyona yol açmıştır. Bu yolda, konutun yeniden düşünülmesi, bu kavramın açık uçlu karakterini güvence altına almayı amaçlamaktadır (s. 86).

Lefebvre için, kent sakinlerinin kent yaşamında, özellikle de mekânsal hakları vardır: Kentsel alan üreten tüm süreçlere açık ve adil bir şekilde katılma, kent hayatının özel avantajlarına erişme ve bunları kullanma. Özellikle de Sağlık, eğitim ve refah gibi temel ihtiyaçları karşılayan her türden mekânsal ayrımcılık ve eşitsizlikten arındırılmış bir şekilde kamu hizmetlerinin sağlandığı bir kent merkezi (Soja, 2010: 99). Ancak mekânsal eşitsizlik ve sosyal adalet kavramları üzerinde duran birçok Marksist yazar gibi Lefebvre de bunların günümüz kapitalist şartlarında gerçekleştirilmesi oldukça güç unsurlar olduğunu farkındadır. Lefebvre'nin (2017: 166) 2013 yılında ilk Türkçe çevrili yapılan "*Kentsel Devrim*" kitabında kullanım değeri, değişim değeri ve bu ilişkilerin kent üzerinde yarattığı bazı negatif yönleri negatif kent yasaları olarak formüle ettiği görülmektedir;

- Tüm ayrımları, insanları ve şeyleri ayıran, sahada çok çeşitli ayrımlara neden olan, mesajları, bilgileri, kodları ve alt kodları birbirinden uzaklaştıran ayrımları sonlandırmak,
- Şeffaflık ve donukluk arasındaki karşıtlıkların ve ilişkilerin donukluğunu ağırlaştıran, farklılıkların ayrı özgünlükler haline getiren, onları önceden inşa edilmiş

bir mekânda ortaya çıkmaya zorlayan, kent toplumundaki yaşam biçimlerinin (gündelik hayatın ve meskenin biçimlerinin ve değişikliklerinin) çok renkliliğini gizleyen, ayrımları emreden normaların ihlal edilmesine izin vermeyen engellerli kaldırmak.

Lefebvre bu maddelerle kentsel mekânda oluşan ayrışmalara ve eşitsizliklere dikkat çekerek, bunları oluşturan süreçlere -ki bunlar ona göre çoğunlukla politiktir- son verilmesi gerektiğini vurgular. “*Şehir Hakkı*” kitabında ise Lefebvre (2016b), birkaç yıl boyunca üzerinde çalıştığı birkaç temayı bir araya getirmiştir. Marx gibi, Lefebvre kenti de kullanım değeri ve değişim değerinin bulunduğu ve resmi bir sistemde veya “*üretim ilişkileri*” olarak bir araya getirildiği bir yer olarak tanımlamaktadır.

2000 yılından başlayarak, kentin hakkı fikri, akademik yazı, toplantı ve konferansların konusu olarak ve giderek daha çok sosyal ve politik örgütlenme ve eylem için harekete geçirici bir kavram olarak ortaya çıkmıştır (Soja, 2010: 105). Kent hakkıyla ilgili büyüyen literatürün çoğu, Lefebvre'nin orijinal fikrine atıfta bulunur, ancak genellikle kavramın çok az eleştirel değerlendirmesi veya eleştirel bir mekânsal perspektifin açık tartışması vardır. Birçok durumda, kent hakkının nosyonu, genel olarak insan hakları vurgusundan biraz daha farklı bir yaklaşım ya da yalnızca daha demokratik planlama ve kamu politikası biçimlerine duyulan ihtiyaca yönelik genel bir referanstan biraz daha fazlası gibi görünmektedir. Çoğunlukla, Lefebvre'nin iddialı mekânsal yaklaşımı ve sonuçsal coğrafyalar kavramı görmezden gelinmektedir (s. 107). Eleştirel bir mekânsal bakış açısını savunması ve son yıllarda yeni bir mekânsal düşünüş tarzının geliştirilmesine katkısı açısından Edward Soja ele alınması gereken bir coğrafyacı olarak ön plana çıkmaktadır.

1. 3. 2. 3. Edward Soja: Eşitsiz Mekânsal Gelişme

Edward Soja, “*Postmodern Coğrafyalar (1989)*”, “*Thirdspace (1996)*”, “*Postmetropolis (2000)*” ve son olarak da “*Mekânsal Adalet Arayışı (2010)*” adlı birbirini tamamlayıcı eserleri ile modernizm ve modernist teorisinin yetersiz kaldığı alanlar üzerine eleştirel bir yaklaşım geliştirerek, postmodern güncel tartışmalara mekânsal bir vurgu geliştirmiştir. Toplumda çoğulculuk ve ötekilik üzerine tartışmalar yürütmüştür. Soja tarihsel anlatıyı yeniden yapılandırmayı, daha yanal bağlantılar kurmayı ve diğer alanların mekânsal bir yorumunu yapmayı amaçlamaktadır. Soja'nın düşüncelerinin genel çerçevesi Marksisttir. Ancak Soja'nın düşünceleri üzerinde Lefebvre'nin etkisi de oldukça önemli

olmuştur. O da Lefebvre gibi farklı perspektifler geliştirerek birçok meseleyle ilgilenir ve herhangi bir Marksist düşünürden daha özgür ve çok boyutlu hareket eder. Soja, yazılarında yoğun olarak Harvey'e de atıfta bulunur. Harvey'den farklı olarak, postmodernist bir perspektif içinde sosyo-mekânsal diyalektiği konuşlandırır.

Soja (1996: 15)'nin ilk kaygısı tarihe verilen öncelik olmuştur. Ona göre “*sosyal yaşamın ve toplumsal gelişimin tarihsel bir bağlamsallaştırması coğrafi mekânsal bakış açısını altüst eder*”. Sosyo-mekânsal diyalektik ise Soja'nın ikinci kaygısı olmuştur. Soja (2017: 74)'ya göre mekânı ve toplumu birlikte anlamlandırabilmek için, coğrafyacıların masumca alan ayrışması olarak adlandırdıkları eşitsiz mekânsal gelişmenin ampirik sonuçlarını, toplumsal yaşamı oluşturan örgütsel yapılar, pratikler ve ilişkilerde bulunan üretken kaynaklar aracılığıyla açıklamayı amaçlayan bir çaba gereklidir. Soja, Lefebvre'den esinlenerek, “*toplumsal ve mekânsal ilişkiler diyalektik olarak tepkileşimli ve karşılıklı olarak bağımlıdır; üretimin toplumsal ilişkileri ise hem mekân oluşturucu hem de mekâna bağlıdır*” (Soja, 2017: 113-114) yorumunda bulunmuştur. Mekânsal üretim ilişkileri ve merkez-çevre yapısı, yalnızca toplumsal üretim ilişkilerine benzemekle kalmaz, aynı zamanda üretim biçiminden de karşılıklı olarak etkilenerek ortaya çıkar.

Soja, üretim ilişkilerinden farklı sosyal ilişki biçimlerinin olduğunu kabul eder. Sonuç olarak, üretim ilişkileri diyalektiği ve eşitsiz mekânsal gelişim, sosyo-mekânsal diyalektiğin sonuçlarından biridir. Bu gerçek, ilişkilerin diğer biçimlerine ve yönlerine dayanan, sosyalite ve mekânsallık arasındaki diğer diyalektik biçimlerinin araştırılmasını da mümkün kılar. Sosyal ve mekânsal arasındaki karşılıklı etkileşimler, sosyo-mekânsal diyalektiği çağrıştırır, fakat Soja, bunun gerçek uygulama düzeyinde tam olarak nasıl çalıştığını açıklamayı reddeder.

Soja (1996), Henri Lefebvre'nin çalışmalarını geliştirerek “*trialectics of spatiality*” (mekânsallığın trialektiği) kavramını üretir. Soja'nın başlangıç noktası, coğrafi araştırmaların odağı olan mekânsallığın ikili yapısına olan eleştirisidir. Bu ikilikler, öznelliğe karşı nesnellik, ruha karşı madde, düşe karşı gerçek, yere karşı mekândır ve Soja'nın eleştirisi bunlara karşı çıkar. Bütün bu ikiliklere meydan okumak için Soja, “*thirdspace*” kavramını Henri Lefebvre'nin “*lived space*” (yaşanan mekân) kavramı üzerine geliştirir. Üçüncü mekân ya da deneyimlenmiş mekân, düşünmenin başka bir biçimidir, sadece madde (kavranan) ya da sadece tin (zihin-algı) değildir, pratik edilen, eylemlerin, deneyimlerin mekândır (Holloway ve Hubbard, 2001).

Soja (2010: 20) son kitabında “mekânsal eşitlik arayışı hayati bir politik hedeftir, ancak kolay bir iş değildir, çünkü mevcut ayrıcalık ve iktidar coğrafyalarını sürdürmeyi amaçlayan karşıt güçlerle doludur” tespitinde bulunarak, mekânsal eşitsizlik meselesine yeniden düzenlenmiş eleştirel mekânsal perspektiften bakılması gerektiğini vurgular. Ona göre (s. 19);

- Adalet ve adaletsizlik, hane halkının refahından küresel ekonominin düzensiz gelişimine kadar yaşadığımız birçok farklı mekânsal ökçekte etkili olur.
- Adaletin toplumsallaşmış coğrafyaları, yaşamlarımızı önemli ölçüde etkileyerek, eşitsiz dağılmış avantaj ve dezavantajlı kalıcı yapılar yaratır;
- Bu coğrafyalar ve etkileri ancak sosyal ve politik eylem biçimleriyle değiştirilebilir.

Kentsel mekânda yüzyıllardır var olan durumun yeni kent sistemleri içinde, çağdaş bağlamda yeniden tanımlanma ve yeniden ele alınma ihtiyacı vardır. Son olarak Soja'nın fikirlerinin diğer Marksist düşünürler ile etkileşimini özetlemek gerekirse: Soja'nın mekânsal bakış açısının Lefebvre'den türetilmiş olduğu söylenebilir. Ona göre mekân, hem fiziksel hem de psikolojik alanları sosyalleştiren ve dönüştüren “ikinci doğanın” parçası olan doğrulanmış ve tanınabilir bir sosyal üründür. Sosyal bir ürün olarak, mekânsallık ise aynı zamanda sosyal eylem ve ilişkilerin nedeni ve sonucu, ön varsayımı ve düzenlemesidir. Aynı zamanda Soja, sosyal yaşamın mekânsal-zamansal yapılanmasının, toplumsal eylem ve ilişkinin (sınıf ilişkileri dâhil) maddi olarak nasıl oluştuğunu tanımladığını savunur. Soja'nın, (kısıtlı da olsa) sınıf ilişkilerinin toplumsal bir ilişki şekli olduğunu kabul etmesi dikkat çekicidir. Son olarak Soja bazı eserlerinde (bkz. Soja 1985, 2000) Harvey ve Lefebvre'nin ortaya koyduğu diyalektiğin bir tekrarına düşerek, tarihin ve coğrafyanın materyalist yorumunu yapar ve bunların, birbiri arasında bir öncelik olmaksızın birbiriyle iç içe geçmiş ve teorik olarak eş zamanlı olduklarını savunur.

2. BÖLÜM: KENT VE MEKÂN

Çalışmanın bu bölümünde geçmişten günümüze farklı yaklaşımlar ile şekillenen görüşler üzerinden mekân kavramına yüklenen anlam değişimleri ifade edilmeye çalışılmış ve toplumsal varlığın iki temel unsuru olarak nitelendirilen zaman ve mekân kavramalarından mekân üzerine odaklanılmıştır. Uzun yıllar boyunca zaman ve mekânın bir arada kavramsallaştırılması çabaları sonucunda, sosyal bilimler insan varlığının temel unsurları olan zaman ve mekâna eşit derecede önem vermiş ve zamanı (tarih) esas alan açıklamalar ve eylem biçimleri geliştirmiştir. Coğrafyacıların sosyal bilimler gündemine getirdikleri temel soru ve sosyal bilimlere yaptıkları katkı da en net biçimiyle bu noktada ortaya çıkmıştır: Esas olarak modernite projesine kökten bağlı olan sosyal bilimlerin “zamana olan saplantıları” nasıl aşılabilir ve toplumun mekânda yayılış ve mekânı kullanma biçimi nasıl toplumu kavrayışımızın ve dönüştürme çabalarımızın ayrılmaz bir parçası haline gelebilir? (Işık, 1994: 2). Lefebvre (2014:120)’ye göre zaman, modernitenin toplumsal mekânında yok olur. Sadece tek başına bırakılmış, uzmanlaşmış ölçüm aletlerine kaydolur: Saatler. Yaşanan zaman, biçimini ve toplumsal önemini yitirir; çalışma zamanı hariç. İktisadi mekân zamana tabi olur; politik mekân ise, zamanı (iktidar için) tehditkâr ve tehlikeli bularak dışarı atar. İktisadın önceliği, daha çok da politikanın önceliği, mekânın zaman üzerindeki üstünlüğüne yol açar. Coğrafya disiplini de modern dönemde ayırt edici unsur olarak mekân üzerinde durmaktadır. Bu bölümde mekân kavramı ile ilgili genel bir kavramsal çerçeve oluşturulduktan sonra modernizm öncesi ve sonrasında kentsel mekânda ortaya çıkan değişimler incelenmeye çalışılmıştır.

2. 1. Anahtar Kelime Olarak Mekân ve Yer

Mekân nedir? Ne “yaşantı”nın – bir tablonun çerçevesiyle karşılaştırılabilen- basit bir çerçevesidir, ne de sadece içine konulan şey neredeyse ilgisizce kabul etmek zorunda olan bir biçim ya da kapsayıcıdır. Mekân, toplumsal morfolojidir.”s: 118

Henri Lefebvre, Mekânın Üretimi

“Lokasyon”, “mekân” ve “yer” kavramaları ele alınan teori ile yakından ilişkilidir. Her yaklaşımının mekânsal süreçleri incelemek için farklı motivasyonları vardır; Bu nedenle, “alan” sabit bir kavram olarak ele alınmaz, teori ve araştırma sorularına bağlı olarak farklı (lokasyon, mekân, yer) anlamlar üstlenir (Lobao ve diğ. 2007: 254).

Aydınlanma çağının ürünü olan sosyal bilimler en başından bu yana hep geneli ve soyutu aramış, tüm mekânlarda geçerli toplum yasalarını ortaya çıkarmak çabası içinde olmuştur. Oysa coğrafya disiplininin nesnesi tanım gereği tikel ve somuttur. Coğrafya belirli mekânların özgül niteliklerini kendine araştırma nesnesi olarak belirlemiştir. Diğer bir deyişle, coğrafyanın varlık nedeni farklılıktır; belirli bir mekânı (bir yeri, bir kenti, bir ülkeyi) diğerlerinden farklı kılan ilişkilerdir (Işık, 1994: 5). Özellikle son dönemlerde mekânsal eşitsizlik, coğrafyanın önemli kavramlarından birisi haline gelmiştir. Castree (2013), genel olarak farklı mekânlardaki yaşam standartları ve iş olanakları açısından eşitsizliklere dikkat çekerek, eşitsiz gelişmeyi, “*zaman*” ve “*mekân*” açısından çeşitli seviyelerde gelişim olarak tanımlamıştır. Coğrafya disiplininin kimlik ve yaklaşımında “*mekân*” kavramı sürekli artan temel bir öneme sahiptir.

Geleneksel dönemde mekân ile ilgili olarak sadece lokasyon ve mesafe kavramlarına önem verilirken, 1950’lerden sonra oraya çıkan Kantitatif Devrim ile gelen pozitivist coğrafya yaklaşımında ise büyük ölçüde insandan arındırılmış, matematiksel terimlerle ifade edilen soyut bir kavrama dönüştürülmüştür. Modernizm ürünü bu mekân tanımlamasına getirilen eleştirilerde genel olarak tek tipleşme, her yerde aynılaşma durumları ve insan faktörünün tasarımda ana etken olmaktan çıkması sorunsalı üzerinde durulmuştur. Coğrafyacılar, 1970’lerde, mekân coğrafyasındaki niteliksel bir değişim ile sosyal ve kültürel coğrafyaya önem vermeye başlamışlar bu da “*yer*” ve “*mekân*” kavramları arasında bir ayrım yapmayı gerekli kılmıştır.

1970-1980 sonrası gelişen hümanist ve postmodernist yaklaşım ise mekânı algılama konusunda modernist anlayıştan oldukça uzaklaşarak onu toplumsal amaçlar için biçimlendiren bir alan olarak görmek yerine estetik hedef ve ilkelere göre şekillendirebilecek bağımsız ve özerk bir alan olarak görme eğilimine sahiptir.

Gündelik konuşma dilinde “*mekân*” ve “*yer*” kelimeleri arasındaki anlam farkını ayırt etmek çok kolay değildir. İngilizcede bu ayrım ve kullanım farkları biraz daha belirgindir fakat özellikle Türkçede “*yer*” kullanım bakımından “*mekân*”dan çok da fazla ayırt edilememektedir. Gündelik dilde bu çok kritik bir sorun olmamakla birlikte, özellikle mimarlık, coğrafya, sosyoloji, felsefe... vb. alanların epistemolojik literatüründe “*yer*” kelimesinin anlamının kavranması ve mekânla arasındaki kavramsal farkın bilincinde olunması gerekebilir (Gürkaş ve Barkul, 2012: 2).

Mekân ve yer kavramları kendilerini açıklayan kavramlar olarak görünseler de sosyal bilimler ve beşeri bilimlerdeki yaygın olarak anlam karmaşasına sahip ve kötü tanımlanmış kavramlardan ikisi olmuşlardır. Dolayısıyla önemleri ve anlamları üzerine düşünüldüğü zaman bir takım sorunlarla karşılaşılır. Elbette günlük kullanımda mekân ve yer; çevre, bölge alan ve manzara gibi terimlerle eşanlamli olarak kullanılır. Buna karşın pek çok yeni kuşak coğrafyacı yer ve mekân kavramları arasındaki ayrıma dikkat çekmeye başlamıştır. Bu ayrımın kaynağını coğrafyanın farklı iki araştırma konusunun mirası olarak görebiliriz. Bir yanda yer hissini vurgulayan hümanistik konular diğer yanda sınıf ve direniş ilişkilerine yönelik Marksist konular (Mitchell, 2000). Birincisi genellikle insanların yaşam deneyimlerine göre ayırt edici bir yer tanımlarken, ikincisi mekânın toplumsal olarak üretilen ve tüketilen şekilde önemini vurgulamaktadır. Yer ve mekân kavramları arasındaki ayrımı görmemek coğrafi yapının temelini oluşturan iki terimi hafife almak olur. Bu kavramların uygun kullanımları, sosyal ve kültürel yaşantı analizlerinin temelini oluşturmaktadır.

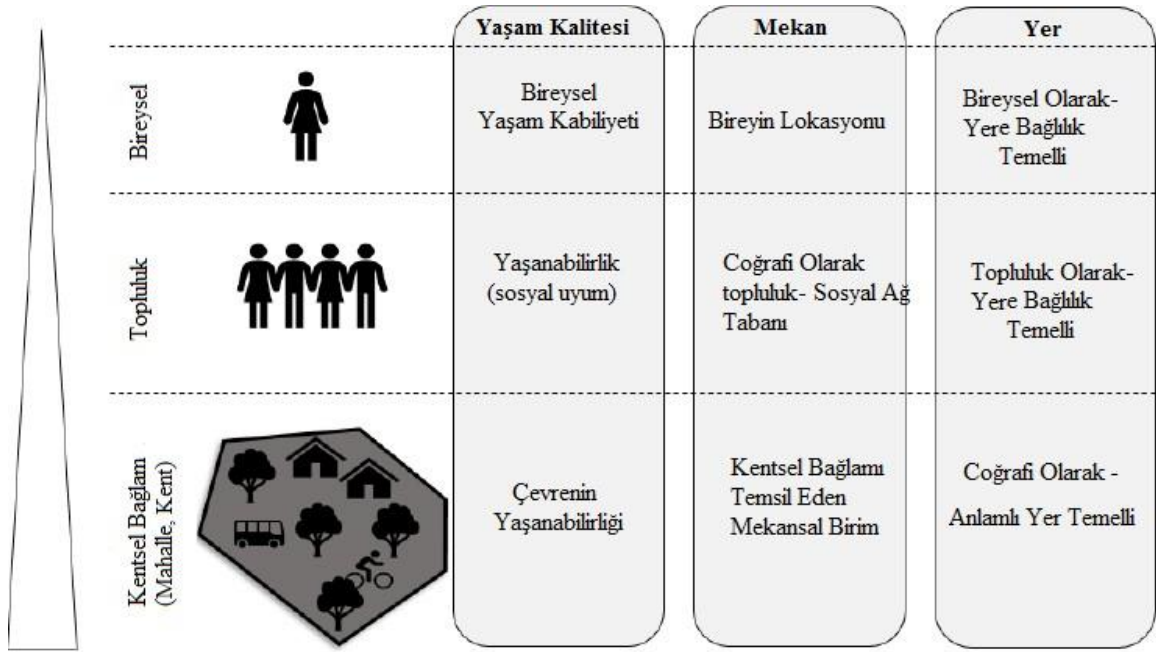
Bu bağlamda sırasıyla “*yer (place)*” ve “*mekân (space)*” kavramları ile ilişkilendirilen Hümanist ve modern Marksist yaklaşıma değinmek yerinde olacaktır. Genel olarak bakıldığında modern Marksist coğrafya 1960’ların sonunda öncüsü “*David Harvey*” ve “*Richard Peet*” gibi yeni radikal coğrafyacılar tarafından ortaya çıkarılmışken, hümanist coğrafya ise “*Yi-Fu Tuan*”, “*Devid Ley*”, “*Edward Relph*”, “*Anne Buttmer*” ve *David Seamon*” öncülüğünde 1970’lerin sonuna doğru gelişmeye başlamıştır. Özellikle hümanist coğrafya, o dönemlerin en çok eleştirilen ve dünyanın aslında boş bir tuval olduğunu, sosyal hayatı şekillendirmekte aktif bir rol oynamaktan ziyade sosyal ilişkilerin sadece üstünde geliştiği bir yüzeyden ibaret olduğunu ifade eden mutlak ya da ampirik-fiziki kavramsallık anlayışına tepki olarak doğmuştur. 1970’lerde ortaya çıkan tarihsel ve coğrafi materyalizm bu uzamsal bilim formunu reddederek mekâna oldukça farklı bir yorum getirmiştir (Cresswel, 2013).

Mekânın deneyimsel özelliklerine odaklanan Yu-fi Tuan sosyal ve kültürel coğrafyada insancıl düşünceye ağırlık getirmeye çalışmıştır. Tuan (1977), yerin kendisi ile ilişkili olarak belirli bir ölçüğe sahip olmadığını, ancak insanların duygusal bağlarından kaynaklanan “*duygu alanları*” yoluyla yaratılıp sürdürüldüğünü göstermektedir. Yazar, 1974 yılında kaleme aldığı “*Topofili: Çevresel Algı, Tutum ve Değerler Üzerine Bir Çalışma*” adlı eserinde “*topofili*” ve “*topofobi*” kavramlarını kullanarak insanların belirli

yerlerle ilişkili arzuları ve korkuları olduğunu ifade eder. Tuan çalışmalarını coğrafyacıların yer, duygu ve estetik boyutlarına uyarlamıştır. Aynı şekilde Edward Relph (1976), insan mekân ilişkilerini anlamada fenomenolojik bir perspektifin değerini açıklayan ilk coğrafyacılarından birisidir. Daha objektif bir alan analizinin idealleştirilmesinin ötesine geçerek yaşanmış yer deneyimlerine ilişkin insan merkezli anlayışa yer verilmesi gerektiğini vurgulamıştır.

Uzun bir süre Neo-kantçı tarihsellikten etkilenen akademik coğrafya 1960'lı yıllarda 18. yüzyıldaki kisvesinden sıyrılarak tamamen tarihsellik karşıtı bir pozitivizm halini almıştır. Hümanist yaklaşımın yanı sıra mekân ve toplum sorunlarıyla ilgilenen ikinci eleştirel akım olan modern Marksist yaklaşım özellikle 1970'lerin başında hüküm sürmekte olan siyasi hareketlerden beslenmiştir. Bu akımın meselesi coğrafi mekânın nesnellliğini inkâr etmek değil, onu toplumsal güçlerin hem hedefi hem de ürünü olarak açıklamaktır. Farklı toplumlar mekânı farklı tarzlarda kullanır ve örgütler ve bunların sonucunda ortaya çıkan coğrafi örüntüler bu mekânı kullanan ve örgütleyen toplumun net damgasını taşır (Smith, 2017: 122).

Modern Marksist bakış açısına göre, öncelikle sosyal yapı olarak kapitalist sistem mekânın organizasyonunu anlamak için bir anahtar olarak görülmüştür (Yakobi 2004). Modern Marksist düşünce toplum, mekân, kültür ve ekonomi arasında ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamıştır (Yakobi 2004). Bununla birlikte, Marksist bakış açısı, kullanıcıların günlük uygulamalarının ve bunların kapitalist mekânı yerine getirme mücadelelerinin bir anlayışından yoksundur. Öncü olarak Henri Lefebvre'nin çalışmaları, uygulamalarla ve elle tutulur günlük kentsel deneyimlerle entegre teorileri ve soyut düşünceyi sağlar. Lefebvre (1991) için mekân sosyal bir üründür. Bu bakımdan, mekân sadece tecrübe veya bilginin bir yansıması olarak görülemez, bunun yerine tasarlanmış mekân, temsili mekân ve mekânsal pratik (yaşayan mekân) gibi birbiriyle ilişkili üç boyutun yan yana gelmesi olarak görülebilir.

Şekil 6. Farklı Düzeylerde Yaşam Kalitesi, Mekân ve Yer Arasındaki İlişkiler

Kaynak: Barona ve Merschdorf, 2018: 6

Bu anlayışa dayanarak, mekân bilginleri, mekânın karmaşık fiziksel ve sosyal ilişkiler, kalıplar ve süreçler kümesini temsil edebileceği konusunda hemfikirdir (Massey 1984, 1996; Soja, 1996; Harvey, 2015 Lefebvre, 2016; Smith, 2017). Böylece, bir sosyal ürünü temsil eden alan (Lefebvre 1991) yasal, politik, ekonomik ve sosyal uygulama ve yapıların bir karışımından yaratılmaktadır. Dolayısıyla, mekân sadece çevre olarak maddi bir realiteye sahip olmakla kalmaz, aynı zamanda sosyal yaşamın organizasyonu ile tecrübe edilir ve kavramsallaştırılır (Massey 1993).

“Yer”i ve gündelik pratiği irdeleyen bir başka yazar ise Edward Soja’dır. Soja (1996), Henri Lefebvre’nin çalışmalarını geliştirerek “*Trialectics of Spatiality*” (mekânsallığın trialektiği) kavramını üretir. Soja’nın başlangıç noktası, coğrafi araştırmaların odağı olan mekânsallığın ikili yapısına olan eleştirisidir. Bu ikilikler, öznelliğe karşı nesnellik, ruha karşı madde, düşe karşı gerçek, yere karşı mekândır ve Soja’nın eleştirisi bunlara karşı çıkar. Bütün bu ikiliklere meydan okumak için Soja, “*thirdspace*” kavramını Henri Lefebvre’nin “*lived space*” (yaşanan mekân) kavramı üzerine geliştirir. Üçüncü mekân ya da deneyimlenmiş mekân, düşünmenin başka bir biçimidir, sadece madde (kavranan) ya da sadece tin (zihin-algı) değildir, pratik edilen, eylemlerin, deneyimlerin mekândır. Buna karşın hümanist perspektif, insan coğrafyasının analitik odağını alternatif felsefeleri özellikle varoluşçuluk ve fenomenoloji alanında

beslenen bir yaklaşımla pozitivist uzaysal bilimin insanla az ilişkili coğrafyalarını öteleyerek toplumsal yaşamı merkezine kaydırmıştır (Holloway ve Hubbard, 2001).

Yer, sosyal ilişkiler için boş zemin sağlayan statik bir unsur değildir. Meseleleri insan ile ilişkilendirir. Yer, mimari model, Coğrafi Bilgi Sistemleri (GIS) haritası, nüfus sayımı araçları, Google Earth resmi veya siber alan değildir; daha ziyade “*insanlar, uygulamalar, nesnelere ve temsiller tarafından doldurulur*” (Gieryn, 2000). Yer, daha çok dinamik bir malzeme biçimidir; kültürel yorumlama gerektiren ve insanları belirli ilişkilerde bir araya getiren bir süreç olarak okunur. Yer, sosyal yapılara dayandırılır, desen aktiviteleri; kültürel normlar, kimlikler ve hatıraları kapsar; ekolojik değerleri ifade eder ve insanların öz benliklerini yaratma ve sürdürmede rol oynar. Yer; sadece günlük rutinler ve eylemler için değil, aynı zamanda eleştirel bakış ve devrimci değişim için de bir çerçeve sunmaktadır. Bu kavram aynı zamanda topluluklarında yaşanan kalıcı yapısal eşitsizliklerin merkezinde yer alır. Belirli yerel düzenlemeler, bireylerin sosyal durumunu yansıtır ve buna katkıda bulunur. Barınma, eğitim, sağlık hizmetleri, ulaşım, istihdam, doğa, rekreasyon, hatta yiyecek, hava ve su gibi bazı maddi kaynaklar ve aynı zamanda sosyal ve insana dayalı kaynaklar, normatif davranışlar ve değerler, sosyal ağlar ve kültürel uygulamalar sunar. Bu kaynaklar, belirli bir alanın emlak değerine bağlı olarak belirgin bir şekilde değiştiğinden, mülk değeri yüksek kaynak bakımından zengin mahalle varlıklı aileler için tercih edilir hale gelirken, bozulmuş mahalleler fakirleşmiş ırksal ve etnik azınlık aileleri için son çare olarak görülür (Sutton ve Kemp, 2011).

Mekânsal düzen, bir toplumsal oluşum ile diğeri arasındaki kültürel farklılıkların varlığını tanıdığımız en çarpıcı araçlardan biridir; yani, bu toplumların üyelerinin yaşadığı ve toplumsal varlıklarını yeniden üretme biçimlerindeki farklılıklar. Bu noktada mekân ve ölçek konusuna açıklık getirilmelidir.

2. 2. Bir Ölçek Olarak Mekân

Coğrafya özellikle 1980 sonrası gelişmeler ile eşitsizlik ve toplumsal hayatın meydana geldiği mekânsal ortamlarla yoğun bir şekilde ilgilenmeye başlamıştır. Ancak bu iki kaygı, bu günün sınırlı yollarla köprülenmiş bağımsız alt alanları nedeniyle daha da farklı yönelimler doğrultusunda gelişmiştir. Analistler eşitsizlik ve mekânın kesişimine katılsalar bile, ölçek farklılıkları anlayışı parçalamaktadır. Mekânsal eşitsizlik üzerine literatürler kent ve ulus devlet ya da küresel sistem ölçeğinde geliştirilir. Kendi odak

bölgelerini vurgulayarak, bu alanlar diğerleri arasındaki farkları güçlendirme eğilimindedir. Küreselleşme ve bölgesel yeniden yapılanma çağında, toplumsal süreçleri bilinçli bir şekilde mekânsal bağlamda konumlandırmak önemlidir.

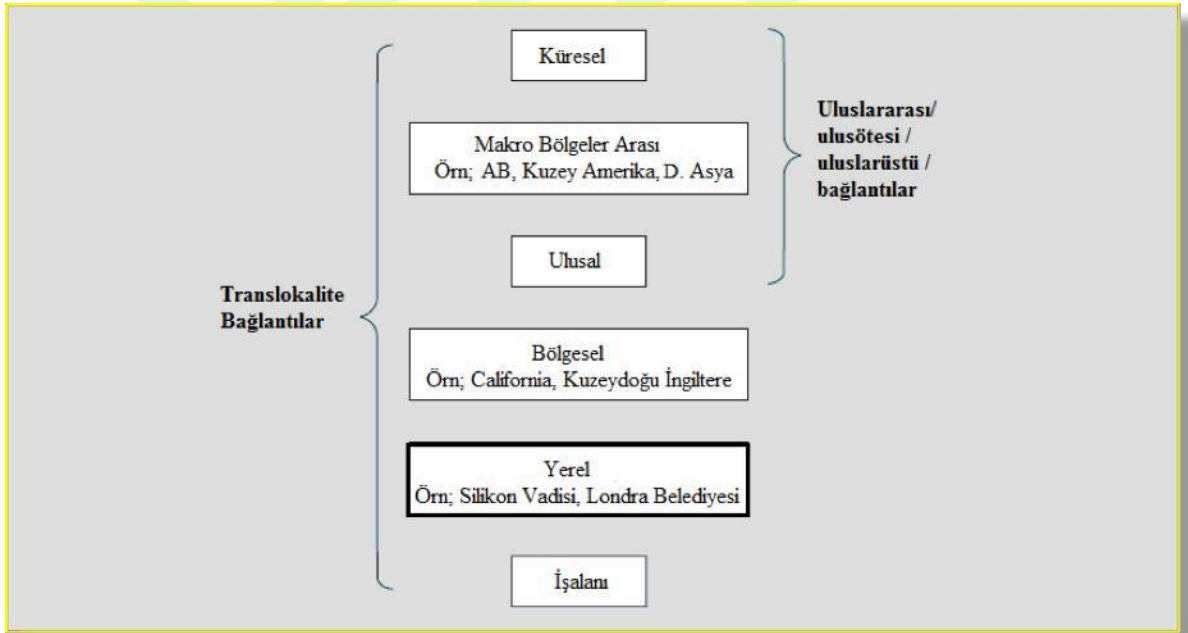
Smith (2017: 189)'e göre kapitalizmde denge yönünde gerçek bir eğilim vardır. Gerek siyasi gerekse coğrafi açıdan bu denge sorunu hayati önem taşır. Bu sorun kapitalist üretim tarzının nihai olarak yapısal çelişkilerini bir tür mekânsal çözümleme, "*bir mekânsal tedaviyle*" gidermeyi ya da başka yere taşımayı başarıp başaramayacağı sorununu içerir. Bu ise ölçek meselesine işaret eder. Bu iki sorun eşitsiz gelişime dair genel bir teori üretiminde en önemli unsurlardır. Coğrafi eşitsizlik ve eşitlenme diyalektiği eşitsiz gelişim modelinin nihai sorumlusudur, ama bu süreci tamamen kendi başına belirlemez. Bu diyalektik hangi ölçeklerde işler ve bu ölçeklerin kendileri nasıl yaratılır? Coğrafi ölçeklerin anlaşılması kapitalizmin eşitsiz gelişimini tam olarak anlayabilmek için oldukça önemlidir.

Wallerstein (2016) kapitalist dünya sistemini, çekirdek, çevre ve yarı çevre olmak üzere üç kademeli ölçekle tanımlamıştır. Yazar çalışmalarında ekonomik olarak daha gelişmiş ülkelerdeki (Avrupa ve Kuzey Amerika) kalkınma köklerine odaklanmış ve bunların dünyanın diğer bölgelerinde kalkınma ile nasıl ilişkili olduğunu incelemiştir. Ona göre "*sosyal sistem birinci derecede önemlidir ve az gelişmişlik hesaplarında dış faktörlere iç faktörlere göre öncelik vermelidir*" (Corbridge, 1986: 34). Smith (2017: 196) benzer bir şekilde kapitalizmde mekân üretimiyle birlikte üç ölçeğin ortaya çıktığını savunmuştur: "*kentsel mekân, ulus-devlet ölçeği ve küresel mekân*". Değerin belirlenmesinde doğal olarak var olan şey bu ölçeklerde düzenlenmiş bütünleşik bir mekânsal ekonominin yaratılmasıdır. Bu dinamik bir süreçtir. Bu ölçekler ne kadar sabitlenirse sabitlensin değişime maruz kalır ve kapitalizmin eşitsiz gelişimi mekânsal ölçeğin durmaksızın belirlenmesi ve iç farklılaşması aracılığıyla düzenlenir.

Eşitsiz gelişme, büyüme eğilimini ve yatırımın belirli yerlerde yoğunlaşmasını yansıtan kapitalist ekonominin özünde bulunan bir özelliğidir. Bu alanlar, coğrafi konum, kaynak tabanı, sermayenin bulunabilirliği veya iş gücünün becerileri ve yetenekleri gibi avantajların belirli bir kümesi tarafından tercih edilebilir. Belirli bir alandaki büyüme hızlanmaya başlayınca, yatırım, emek ve kaynakların çevredeki bölgelerden hızla emilmeye başlaması söz konusudur. Sermaye kar için fırsatlardan etkilenirken işçilere ise çok sayıda iş imkânı ve yüksek ücretler cazip gelmektedir. Gelişen alanların çevresindeki

bölgeler çoğunlukla daha az gelişmiş alanlardır ve bu büyüme alanına kaynak ve emek sağlayan bir alt rol üstlenirler. Eşitsiz mekânsal gelişme sürecinin önemli bir yönü de farklı coğrafi ölçeklerde meydana gelen bir gelişmedir (Mackinnon ve Cumers, 2007: 8).

Bu ölçekleri Mackinnon ve Cumers küresel, bölgesel ve yerel olmak üzere üç ana hat halinde incelemektedir. Şekil 7’de görülen küresel, ulusal ve yerel tüm bağlantıları kapsayan “*translokalite (traslocality)*” kavramı son yıllarda coğrafya, tarih, bölgesel araştırmalar, kültürel çalışmalar antropoloji ve kalkınma çalışmalarında sıklıkla kullanılan bir terim haline gelmiştir. Translokalite genellikle hareketlilik, göç, dolaşım, uzamsal bağlantıyı gerektiren ve ulusal alan ile sınırlı kalmayan olguları tanımlar (Greiner ve Sakdapolak, 2013: 373). Translokalite kavramı giderek kürselleşen dünyadaki sosyo-mekânsal dinamikleri ele almak için hem zamansal olarak hem durum açısından önemli görülmektedir.

Şekil 7. Coğrafi Bir Kelime Olarak Ölçekler Analizi

Kaynak: Castree ve diğ. 2004 ss: xix

➤ Küresel düzeyde, Kuzey Amerika, Japonya ve Batı Avrupa'daki “çekirdek” ile Asya, Latin Amerika ve Afrika'nın küresel Güneyi'ndeki çevre arasında belirgin bir farklılık vardır. Çin de dahil olmak üzere bir dizi Doğu Asya ülkesi, son 25 yılda hızlı bir büyüme ve refah düzeyinin artmasıyla bu mirasa son vermeyi başardı; başta Sahra Güney Afrika'sı geride kalan alanlar arasında kaldı ve bu bölge hala aşırı yoksunluk koşulları altındadır.

➤ Gelişmekte olan ülkelerin kendi içlerinde de bölgeler arasındaki ekonomik farklılıklar belirgindir. Örneğin, Çin'in hızlı ekonomik gelişimi, 1970'lerin sonundan bu yana, Güney ve Doğu'daki patlayan kıyı illeri ile yoksul ve az gelişmiş bir iç bölünme arasında giderek daha da geniş bir bölünme yaratmıştır. Aynı zamanda Gelişmiş ülkeler de 1930'lardan beri Birleşik Krallık'ın ekonomik coğrafyasını nitelendiren kalıcı Kuzey-Güney bölünmesi gibi bölgesel farklılıklar ile karakterize edilmektedir.

➤ Kentler dâhilinde yerel düzeyde bile olsa, zengin orta sınıf mahalleler ile daha yoksul kent içi alanlar ve toplu konut projeleri arasında sosyal kutuplaşma biçiminde eşitsiz gelişme mevcuttur. Londra gibi bir kentte bile, işgücünün dörtte birinin işsiz olduğu ve devlet yardımı ile yaşayan, kötü barınaklarda kalmak zorunda olan yerlere sadece birkaç yüz metre uzakta yeryüzündeki en yüksek emlak fiyatlarına sahip kent içi mekânlar yan yana bulunmaktadır (Mackinnon ve Cumers, 2007: 8).

Kentlerin daha büyük bir toplumun parçası olduğu yeni bir fikir değildir. Berry ve Kasada (1997: 85)'ya göre “kentler bölgesel, ulusal ve ulus ötesi sosyo-ekonomik alanların mekânsal düzenlemesinin merkezi unsurudur”. Bu uluslararası, ulusal ve yerel ilişkiler nedeniyle kent içindeki alanlar, daha yüksek mekânsal düzeydeki gelişmeler ve kararlardan da etkilenmektedir. Pek çok sosyolog ve coğrafyacı çeşitli yapı ve gelişmelerin farklı mekânsal alanlarda karmaşık etkisine yanıt olarak bireysel hane halkı kararlarının bir sonucu olarak ayırım ve yoğunlaşma kalıplarının değiştiğini kabul etmektedir. Genel süreçler (küresel düzeyde ekonomik yeniden yapılanma gibi) yerel durum ve gelişmeler üzerinde etkisini göstermektedir (Kempen, 2007: 20). Bu fikirler kürselleşmenin yanı sıra yerel faktörlerin önemine dikkat çeken eşitsiz ve bileşik gelişme teorisiyle de bağdaşmaktadır. Aynı zamanda doğa (fiziksel) mekân ve toplumsal mekân ayırımı üzerinde duran Lefebvre (2014: 112) toplumsal mekân tanımı ile translokalite kavramını bağdaştırabileceğimiz fikirler öne sürmüştür;

“Toplumsal mekânlar iç içe girerler ve/veya üst üste binerler. Bunlar birbirlerini sınırlandıran, hudutlarıyla ya da atalet sonucu birbirlerine çarpan şeyler değildir. Bazı terimler –örneğin “örtü” ya da “tabaka”- uygunsuz kaçır. Kavram olmaktan ziyade metafor olan bu terimler, şeylerin mekânı arasında koşutluk kurarken, karşı etki olarak kavramı soyutlarlar. Görünür hudutlar (örneğin duvarlar, çitler) hem muğlaklık hem de süreklilik içinde olan mekânlar arasında bir ayırım görüntüsü yaratır. Toplumsal mekândan bariyerler ve duvarlarla, özel mülkiyetin bütün işaretleriyle ayrılmış bir “parça”nın, bir odanın, bir evin, bir bahçenin mekânı, yine de toplumsal bir

mekândır. Aynı zamanda yerler, sadece -doğa mekânın yerleriyle tezat içinde-toplumsal mekân içinde üst üste binmekle kalmazlar. Bunlar iç içe de geçerler; birbirlerini oluştururlar, üst üste binerler ve kimi zaman çatışırlar. Bunun sonucunda, yerel olan (şu veya bu nokta tarafından belirlenen “noktasal olan”) yok olmaz; bölgesel, ulusal ve dünya çapında olan tarafından emilir. Ulusal ve bölgesel, birçok “yer”i kapsar. Ulusal mekân, bölgeleri içerir; dünya çapında olan, yalnızca ulusal mekânları kapsamakla kalmaz, kayda değer bir parçalanma içinde bunların oluşumunu da (yeni bir düzene varana dek) teşvik eder. Bu mekânların içinden çok sayıda akış geçer. Toplumsal mekân, aşırı karmaşık yapıyla belirmeye başlar: bireysel birim ve özellikler, nispi sabitlikler, hareketler, akış ve dalgalar; bunların kimileri iç içe girer, kimileri ise çatışır.”

Kentlerin yeniden yapılandırılması sürecinde mekânsal ölçek meselesi her türlü açıklamanın merkezinde yer almaktadır. Kentsel mekânın geçirdiği dönüşümün kapitalizmin yarattığı eşitsiz gelişmeni veya rant farkının işleyişinin bir ürünü, gelişen bir hizmet ekonomisinin veya değişen yaşam tarzı tercihinin sonucu olduğunu söyleyebiliriz. Ancak bu bize yeterli bilgiyi sağlamaz (Smith, 2015: 36). Günümüzde mekânın, üretim tarzı kapsamında ekonomik boyutunun ve buna bağlı olarak da toplumsal ilişkileri şekillendirmesinin yanı sıra bireylerin benlikleri üzerinde yarattığı etkiler kent coğrafyası çalışmalarında ifadesini bulmaktadır. Bu nedenle de günümüz literatüründe mekân ve yer konusunda yapılan tartışmalarda çoğunlukla kent kavramı üzerinden gidilmektedir. Kentsel mekânın oluşumu ve değişimi üzerinde durulması gereken önemli bir konudur.

2. 3. Kentsel Mekân

Bu bölüm, kent ve çağdaş kent manzarasını şekillendiren süreçlerin anlaşılmasını amaçlamaktadır. Kentsel doku tarihsel olarak ekonomik, politik, sosyal ve kültürel süreçlerin bir sonucu ve bir ifadesidir. Fainstein (1996: 170)’a göre tüm kentler küresel bir ekonomik sisteme bağlıdır ve her bir kent bu sistemde belirli bir yeri işgal eder.

Her ne kadar kentler, belirli tarihler bağlamında incelenmek zorunda olsa da, kentin mekânsal ve sosyal örgütlenmesini etkileyen belirli süreçler vardır ve bunlar üzerinde durulması gereken genel süreçlerdir. Edward Soja (2000: 148) “*Postmetropolis: Critical Studies of Cities and Regions (Kentler ve Bölgelerin Eleştirel Çalışmaları)*” adlı ünlü çalışmasında, endüstriyel kapitalizmin başlangıcından bu yana kentsel yapının, farklı kapitalist dönemlerin etkisiyle sürekli değişikliğe uğradığını vurgular.

Kapitalist gelişmenin ardışık aşamaları mekânsal, sosyal ve politik olarak belirli sonuçlar yaratır. Sanayileşme süreci ve Fordizm bunun bir örneğidir. Gelişmiş kapitalist

toplumlarda, son 20-30 yıldır farklı bir değişim görülmektedir. Bu durum, yeni bilgi teknolojilerindeki yükselişe, üretimdeki düşüşe, hizmet sektöründeki artışa, artan esnekliğe ve diğer süreçler arasında değişen yaşam tarzlarına atfedilmektedir. Bu süreçler yeni tür kentlerin ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktadır. Bu yeni kentler endüstri post fordist (Harvey 2002, 2003, 2013, 2015) veya post-modern (Baudrillard 2012, Soja 2017) olarak adlandırılmıştır. Bu bölüm, tüm bu süreçlerin birbiriyle ilişkili olduğunu ve kapitalizmin yapısındaki değişikliklerle bağlantılı olduğunu savunmaktadır. Bu bölümde, kent manzarasını şekillendiren bazı faktörler, ilişkili eğilimler ve gelişmiş kapitalist kentlerde gerçekleşen yapısal geçişin etkileri incelenecektir.

Günümüzde kentsel mekân ekonomiden sosyolojiye, mimarlıktan şehir ve bölge planlamaya kadar pek çok disiplinin giderek artan sıklıkta ele aldığı bir konu olmuştur. Kentsel mekân analizleri ilk kent tarzı yerleşimin görüldüğü antik döneme kadar uzanır. Ancak açıktır ki, 21. yüzyılın kentsel mekân örüntüleri ile bir önceki yüzyılın kentsel mekânı arasında bile oldukça önemli farklılıklar mevcuttur. Kentsel mekân varoluşundan beri zaman içinde dönüşümler geçirmiştir. Pek çok faktör tarafından biçimlendirilmiştir. Yani rastlantısal değil tarihseldir. Ancak Lefebvre (2016a: 75)'nin vurguladığı gibi mekânın tarihi, mekânın “gerçeklik” olarak üretiminin, biçim ve temsillerinin tarihi “tarihsel” (belli bir tarihe bağlı) olguların nedensel zincirleşmesiyle, ya da gelenek ve yasaların, fikir ve ideolojilerin, sosyo-ekonomik ya da kurumsal yapıların ardışıklığıyla karıştırılmamalıdır. Üretici güçler (doğa, çalışma, çalışmanın örgütlenmesi, teknik ve bilgiler) ve elbette üretim ilişkileri, mekân üretiminde- belirlenmesi gereken bir role sahiptir. Burada asıl ilgi alanımız olan post modern dünyanın kentsel mekân incelemesine geçmeden önce kentsel mekânın ortaya çıkışı ve modern dönemde kentsel mekânın irdelenmesi yerinde olacaktır.

2. 3. 1. Kentsel Mekânın Ortaya Çıkışı

Kent insan birlikteliğine ve insan davranışlarının değişmezliğine ilişkin kanıtlar sağlayabilir; ancak kentin yükselişi ve gelişmesi, bu yakın ve geleneksel görüşe ters düşer. Köy gibi yerleşik bir insan birlikteliğinin ortaya çıkışını, her şeyi kapsayan tek bir nedenle açıklamak zordur. Binlerce insanı barındıran kentler ele alındığında bu durum daha da zorlaşır (Bookchin, 1999: 47). Kentsel mekânın ilk olarak ne zaman ortaya çıktığı ile ilgili bazı çelişkiler gündeme gelmişse de yerleşik yaşama geçilen M. Ö. 7500'lerde mekânın

daha çok tarım amaçlı kullanılması ve örgütlü bir ekonomik ve sosyal ağın kurulmuş olmaması bu tarihlerdeki yerleşmeleri kent olarak değil köy olarak nitelendirebileceğimiz sonucunu çıkarmaktadır. Güvenlik, din, ticaret gibi birçok faktörün etkisi altında gelişen sanayi öncesi kentler alsında oldukça küçük ölçeklidir ve Pirrenne'nin (2006) belirttiği gibi kapalı bir alan özelliği gösteriler. Toplumsal bölünmelerde dikey farklılaşma unsuru sergilemelerine rağmen temel ayırım merkezde yaşayan seçkinler ile kent dışında yaşayan halk arasındadır.

Sanayi öncesi kentin içsel düzenlemeleri, sorunun doğasından dolayı, kentin ekonomik ve toplumsal yapısı ile yakından ilgilidir. Pek çok caddeden, yalnızca insanların yürümesi ve ulaşımında kullanılan hayvanlar için yol olarak yararlanılır. Binalar yüksek olmamasına rağmen kalabalıktır. Vurgulanması daha önemli olan şey farklı mahalle ya da sentleri doğuran büyük toplumsal farklılaşmadır. Bazı kentlerde bu birimler geceleri kapıları kilitlenen duvarlarla birbirinden ayrılmışlardır. Daha aşağı sınıflar ve özellikle kast dışında olanlar, kentin önemli etkinliklerinden uzak olan yerlerde, kıyısında yaşamışlardır (Sjoberg, 2002: 40). Modernizm öncesindeki bu feodal yapı neredeyse çoğu kentte hâkim durumdaydı. Bu yüzden de toplum zorlayıcı ve ayırıcı bir yapının içine hapsolmüştür. Kentleri hemen yakınlarında bulunan yapılardan dahi ayıran surların ortaya çıkış sebebi öncelikle güvenlik olmuştur (Braudel, 2004). Yaklaşık 600 yıl önce feodal sistemin çökmesiyle kent etrafındaki surların ortadan kalkmasına rağmen toplumsal bölünmeler ve sınıf farkının oluşturduğu ilişkilerimizin mekânsal boyutları kentle olan ilişkimizde önemli yer tutmaya devam etmiş korku ve güvende hissetme gibi reaksiyonlar bu sefer de bizi yabancı literatürde "*Gated Community*" olarak geçen güvelikli, kapalı sistemler ile karşı karşıya bırakmıştır.

Ünlü sosyolog ve filozof Zygmunt Bauman (1999), eskiden kentlerin etrafını kuşatan duvarların, post modern çağda kentleri boydan böldüğünü, kent içinde kaleleri bekleyen muhafızların artık yabancı ordulara karşı değil, istenmeyen hemşerilere karşı alınmış önlemler olduğunu belirtir. Büyük kentlerde hayatta kalmanın stratejisi artık birliktelik değil, sakinme ve arınmadır. Bauman'a göre, günümüz kentlileri, sürekli bir mekân savaşının içindedir. Ortaçağ'ın zorunlu kapatılma bölgeleri olan gettolar, modern zamanlarda gönüllü kapanma bölgeleri haline gelmiştir. Gerçek gettonun anlamı özgürlük yokluğudur, gönüllü gettolar ise özgürlüğe kaynaklık eder. Günümüzün seçkinleri de yalıtılmayı seçmiştir ve bu uğurda bol para öderler. Gettolaşan seçkinler, kentin geri

kalanını kent sorunlarıyla baş başa bırakmış, onları kaderine terk etmiştir. Gerçek gettonun sakinleri dışarı çıkamazken, gönüllü gettonun duvarları dışarıdakileri içeri almaz; içeridekiler ise istedikleri zaman dışarı çıkmakta özgürdürler.

Bir üretim tarzından diğerine geçiş çok büyük bir teorik önem taşır. Çünkü bu, mekânı altüst ederek mekâna dâhil olabilen toplumsal üretim ilişkileri içindeki çelişkilerin etkisidir. Her üretim tarzı, kendine uygun mekâna sahip olduğundan, bu geçiş sırasında yeni bir mekân üretir. Geçişler ise, tersine, yeni bir mekân üretimini, ardından da mekân düzenlenişini ortaya koyacaktır. Ortaçağ toplumunun (feodal üretim tarzı, bunun yerel varyantları ve özellikleri) kendi mekânını yarattığına hiç kuşku yoktur. Önceden oluşmuş mekânı sembollerin tortusu ve dayanağı olarak koruyarak, bunun üzerine yerleşmiş; kendi varlığını da benzer bir şekilde sürdürmüştür. Şatolar, manastırlar, katedraller onun güçlü noktaları olmuş, köy topluluklarının dönüştürdüğü manzaraya yol ağlarını bağlamış ve bu “*take off (kalkış, çıkış)*” mekânı birikimin başlangıç mekânı olmuştur. Kentler de bu birikimin kökensel yeri ve beşiği olarak gelişmiştir. Kapitalizm ve neo-kapitalizm, “*meta dünyası*”nı, o dünyanın “*mantığını*” ve dünya ölçeğindeki stratejilerini, aynı zamanda da paranın ve politik devletin gücünü kapsayan soyut mekânı üretmiştir. Bu soyut mekân, bankaların, iş merkezlerinin, büyük üretim birimlerinin devasa ağlarına dayanır. Keza otoyolları, havaalanlarının, enformasyon ağlarının mekânını da kapsar. Bu mekânın içinde, birikimin beşiği, zenginlik yeri, tarihin özenesi, tarihsel mekânın merkezi olan kent parçalanmıştır (Lefebvre, 2016: 75-81). Kentin mekânsal parçalanma süreci özellikle modernizm ile başlamıştır.

2. 3. 2. Modernizmde Kent ve Mekân

Modernitenin ve kapitalizmin insan yaşamında yarattığı temel dönüşümler; kırsal ilişkilere ve toprağa bağlı bir yaşam tarzına son vermesi, yaşamın kentlerde yoğunlaşması, kent ile kır arasındaki ilişkinin ters yüz edilmesi ve kentin toplumsal yaşamda merkez konuma gelmesi şeklindedir. Kapitalizm, üretimin kırsal bölgelerden koparak kentlerde yoğunlaşmasını kolaylaştıran bir ortamın oluşmasını sağlamıştır. Böylece kent, daha önceki yüzyıllardan farklı bir yapılanma içinde öne çıkmış ve insan yaşamlarının mekânsal olarak ana eksenini oluşturmaya başlamıştır (Yırtıcı, 2005). Kentsel mekânda en hızlı ve köklü dönüşüm 19. yüzyılda modern sanayi kentlerinin ortaya çıkmasıyla yaşanmıştır. 18. yüzyılın sanayi devrimi ile toplumsal yaşamda en belirleyici etken endüstriyel üretiminin

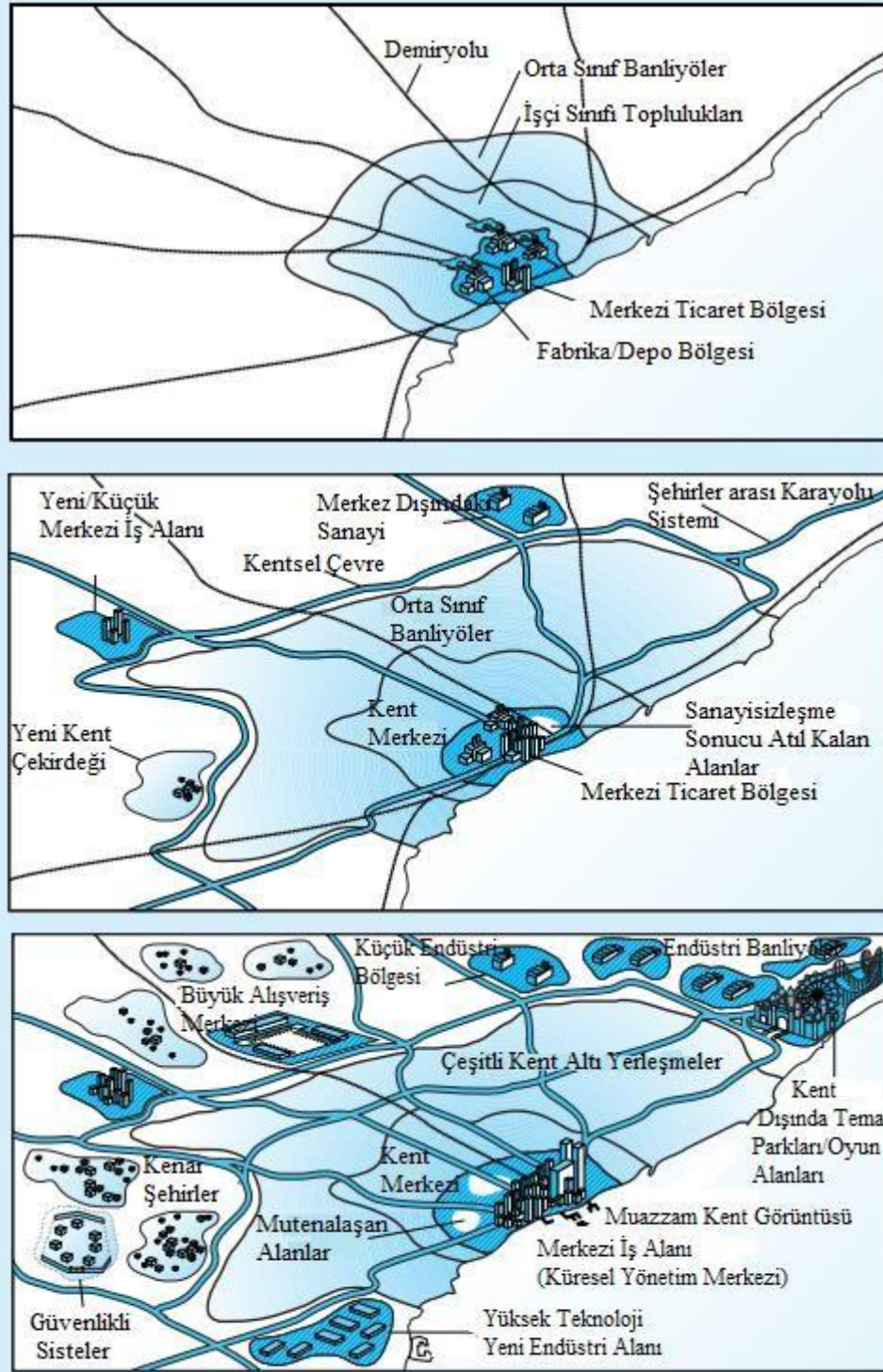
oldu ve modern dünyanın kapıları açıldı. Yeni servet ve güç sahipleri artık aristokratlar, toprak sahibi ağlar ya da tüccar ve esnaf loncaları değil, sanayi çağının yeni mallarını yapan endüstriyel kapitalistlerdir. Sanayinin yükselişi, gittikçe artan sayıdaki fabrikalarda makine kullanımı için yeni kaynaklardan ve yeni enerji türünden yararlanmayı gerektirdi. Dolayısıyla, yeni yerler önem kazandı. Fabrikalar için iş gücü lazımdı ve işçi konutları yeni iş kaynaklarının yakınında gelişti. Endüstriyel kentle, yeni işçiler ve yeni patronlar için birbirinden çok farklı konut alanlarının ortaya çıkmasını sağlayarak hızla büyüdü ve kent mekânlarındaki toplumsal ayrışmayı ve eşitsiz gelişmeyi artırdı (Weber, 1988).

Modernliğin ortaya çıkışı kapitalizmin ortaya çıkışı ile bağdaştırılmaktadır. Modernizmi açıklarken sosyal, ekonomik, siyasi, psikolojik ve kültürel etkiler dikkate alınmalı ve modern toplumun oluşum süreciyle beraber değerlendirilmelidir. Modernizm dönemi boyunca kent algısı aynı kalmamıştır. 1920'lerde Fordizmin etkisi kentsel mekânı da önemli ölçüde etkilemiştir. Fordizm'in uzun süreli patlaması, nispeten uyumlu bir seri üretim ve tüketim ilişkisi yaratmış ancak, fordist ekonomik sistemle ilişkili sayısız sorun da yeni kentsel formlarda ortaya çıkmıştır. 1929 yılında yaşanan kriz sonucu Keynesyen politika benimsenmiş ve devlet, sermaye ve meslek örgütlerinin kurumsal yönetim süreci içinde başarılı birleşimi, sürdürülebilir ekonomik büyümeyi sağlamıştır. Bu sistem, rasyonel ve kapsamlı kentsel planlama, kent gelişimi ve bölgesel planlamaya önem kazandırdı. En büyük sonuçlarından birisi ise bölgelere ayırma ve diğer benzer düzenleyici yöntemlerle konut, sanayi, ticaret, alışveriş ve eğlence alanları arasında ayrımlar oluşturmasıydı. Halkın açık yaşamını kent içinde sürdürmesi ve özel ailesel faaliyetlerin banliyölere egemen olması, meydana gelen en büyük ayrımlardan birisidir (Thorns, 2004). 1970 yılında yaşanan dünya ekonomik krizden sonra ise neo-liberal politikalarla sermaye odaklı olarak kentsel mekânda yapılanışa giderek krizden çıkılmaya çalışılmıştır. Küreselleşme olarak da adlandırılan bu süreçte kent ve mekâna dair gelişmeler oldukça önemlidir.

Küreselleşme, kentler üzerinde derin etkiler yaratarak, dünya kentlerinin, kurumsal ve mali kontrol merkezlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Küreselleşme bir yandan uluslararası ilişkileri zorunlu kılarken diğer taraftan da yerel dinamiklerin ivme kazanmasını arzulamaktadır. Modern döneme göre yapısal dönüşümü içeren bu sürecin, kentlerin bir önceki dönemden devraldığı eşitsizlikleri, kutuplaşmaları ve ayrışmaları derinleştirdiği söylenebilir. Küreselleşme ile ekonomik yeniden yapılanma süreci sonucu

gelişen teknolojik koşullar, uluslararası ağların gelişimi insan, para ve malların hızlı bir şekilde akışını sağlamaktadır. Bu nedenle hizmet sektörü büyümekte ve daha nitelikli iş gücü ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Bunun sonucu olarak da daha kalifiye işgücü ve niteliksiz işgücü arasında da işsizlik önemli derecede artmaktadır. Bu durumun nihaiyi sonucu ise sosyal kutuplaşma olarak görülmekte ve küreselleşmenin neden olduğu yapılanmalar, toplumu en alt seviyesinden en üstüne kadar sosyo-ekonomik açıdan bölmektedir. Sosyal eşitsizlik ve sosyal bölünmeler de toplumun bir kesiminin toplumla bütünleşmesini sağlarken, diğer kesimin ise toplumsal dışlanmasına neden olmaktadır. Bu bölünmeler aynı zamanda mekânsal kalıpları yansıtmaktadır. Ayrılan fiziksel ayrışma kalıpları zenginlerin ve yoksulların sosyo-ekonomik açıdan daha fazla ayrışmasına neden olmaktadır (Tümtaş, 2012).

Castells kentsel mekânı, ekonomik, politik ve ideolojik sistemlerin ve elemanlarının, bütün bunların birleşmelerinin ve bunlardan çıkarak toplumsal pratiğin şekillendirmesi olarak açıklanmaktadır. Sıralanan bu sistem ve elemanlarla, kentsel oluşumun ve bu sistemlerin mekânsal açıklaması yapılmaktadır. (Keskinok, 1988). Post-modernizmin kent ve mekâna etkisine geçmeden önce 19. ve 20. yüzyılın özellikle de çift yönlü olarak üretim ve tüketim süreçlerinin kent mekânı üzerinde yarattığı değişimlerin üç kent yapısı meydana getirdiğini söyleyebiliriz (Şekil 8). Klasik sanayi kentinden Fordist kente geçiş ile birlikte kent yoğun merkez etrafında düzenlenmeye başlamıştır. Oldukça homojen bir yapıya sahip olan kent bir endüstriyel-ticari merkez halindedir. Banliyölerde yerleşimi geliştirmek amacıyla yeni ulaşım ağları açılmıştır.

Şekil 8. Ekonomik Bağlamda Kentsel Mekânın Değişimi

Kaynak: Knox ve Pinch, 2006.

*1850-1845 yılları arasındaki klasik sanayi kentinden fordist şehre geçiş (üst), Yaklaşık 1945-1975 yılları arası (Orta), 1975 Sonrası, Neo-Fordist metropolis (Alt).

Kent büyüdükçe, merkezdeki fabrikalar, kent dışındaki alanlara taşındı, uzak alanlarda işçilere ayrılan farklı bölgelerde kentsel yerleşim alanları oluştu. Kentin zengin grubu kentin belirli alanlarında şık konut alanları oluşturdu. İkinci dünya savaşının sona ermesiyle kentsel yenilenme, otomobille ulaşım, kent dışı çizgisinde endüstri ile perakendeciliğin gelişimi ve banliyöleşme kenti yeniden biçimlendirdi. Sosyal sınıfa göre konut alanları büyümeye eşlik ediyordu. 1980 sonrası merkezin sanayisizleşmesi ve daha sonra metropolün merkeziliğini kaybetmesine yol açan ekonomik yeniden yapılanma ile üçüncü bir aşama görüldü. Endüstri kent dışındaki daha ucuz alanlara kaydı. Kentsel ekonomide ticaret ve diğer hizmet sektörlerine olan ihtiyacın artması ile kent merkezi, çok katlı ofis ve ortaya çıkan kentin hizmet sınıfının konutları çevresinde yeniden gelişti. Bu değişiklikler daha çok birbirinden mekânsal olarak ayrılan ve yan yana mahallelerde bulunan zenginlik ve yoksulluk mekânları meydana getirdi. Bunun sonucunda da suç maruz kalma endişesi ve güvenlik korkusu arttı. Kentsel mekândaki ayrışmayı ve eşitsizlikleri tetikleyen bu durum koruyucu mimari ve yüksek güvenlik önlemlerini içeren kapalı yerleşmeleri kent dokunsan dâhil etmiştir.

Mekân bir kilo şeker ya da bir metre kumaş gibi üretilemez. Keza bu ürünlerin bulunduğu yer ve alanların toplamı da değildir. Bir üst yapı gibi de üretilemez. Daha ziyade üstyapının koşulu ve sonucudur; devlet ve onu oluşturan kurumların her biri, bir mekân varsayar ve bunu kendi ihtiyaçlarına göre düzenler. Dolayısıyla mekân, kurumların ve bu kurumların üstünde bulunan devletin önsel koşuldur. Aynı zamanda kuşkusuz ki toplumsal ilişkilerin ürünüdür ama mülkiyet ilişkilerine (özellikle toprağın, yerin mülkiyeti) içkin ve diğer yandan (bu toprağı, bu yeri şekillendiren) üretici güçlere bağlı olan toplumsal mekân hem biçimsel hem maddi çok-değerliliğini, “gerçekliğini” ortaya koyar. Kullanılan, tüketilen ürün olan mekân, aynı zamanda üretim aracıdır; mübadele ağları, hammadde ve enerji akış, hem mekânı şekillendirir hem de mekân tarafından belirlenirler. Bu şekilde üretilmiş olan bu üretim aracı, ne üretici güçlerden, teknik ve bilgiden ayrılabilir ne de onu şekillendiren toplumsal iş bölümünden, ne de doğadan, devletten ve üstyapılardan (Lefebvre, 2014: 111).

Bu bölümde tartışılan çağdaş süreçlerin, neo fordizmin, hizmet sektörünün büyümesinin, küreselleşmenin ve yeni telekomünikasyon sistemlerinin birbiriyle oldukça ilişkili olduğu açıktı. Bu yelpazedeki perspektiflerden hiçbiri tek başına kentsel mekânın değişen ekonomik ve sosyal bağlamı için kapsamlı bir açıklama getirmez. Ancak birlikte

ele alındıklarında son yıllarda kökten değişen kent yapılarına sahip bazı faktörleri aydınlatmaya yardımcı olabilmektedir. Kentler artık sadece üretim ve tüketim çevresinde birleşmiş tek bir varlık değildir. Aksine giderek çok merkezli hale gelmektedir. Tüm bu gelişmeler kentsel mekânı ve kent kültürünü karşılıklı olarak etkilemiştir.

2. 3. 3. Post-Modernizm ve Kentsel Mekân

Postmodernizm kavramı çok fazla netleşmiş bir kavram değildir. Henüz tam anlamıyla anlaşılmış da değildir. Kavramın yüksek modernizmin yerleşik biçimlerine karşı özgül bir tepki olarak doğmuş olma olasılığı bir hayli yüksektir. Nitekim kimi düşünürlere göre postmodernizmin, işlevi kültürde ortaya çıkan yeni özellikler arasında ilinti kurmak amacıyla ortaya atılmış dönemselleştirmeye ilişkin bir kavramdır. Kavram ilk bakışta 1950-1960'lı yıllar arasında oluşmaya başlayan yeni toplumsal ve ekonomik düzenle bağlantılı gibi görülmektedir (Sarup, 1995: 206). Bu bölüm, modernizm sonrası olarak nitelendirilen postmodern dönemdeki kentsel formları kısaca incelemeyi amaçlamaktadır.¹ Postmodernizm, modernizmin kurumlarını, politik eylemlerini, yasalarını, ahlakını ve düşüncelerini meşrulaştıran meta-anlatıların tükendiği, bilgi kuramının yeniden ele alındığı, standartlaşmış bireyden, davranışları ve tercihleri farklı olan kişiliklerin geliştiği bir dönem olarak tanımlanabilmektedir (Eraydın, 1992). Modernizm sonrası ortaya çıkan postmodernizm, genellikle dönemsel bir olgu olarak ele alınarak modern dönemin sonrası olarak algılanmaktadır. Ancak "*Postmodern*" hareketin önde gelen tanımlamacılarından biri olan Lyotard, terimin "*tekrar geri gelme*", "*yeniden toplama*" anlamına geldiğini savunmaktadır. Bu geri çağırma sadece yüzeysel bir anlama gelmez aynı zamanda belleğin de etkin bir şekilde yeniden edinilmesidir. Dolayısıyla, postmodernizm kelimesindeki "*post*" hem tarihin geri alınmasına, hem de metafizik ve türevlerinin kesin olarak dışlanmasına atıfta bulunmaktadır (Brann, 1992: 5).

Modernite geleneksel kurgulardan radikal bir kopuş önererek insanın ve onun sosyo-ekonomik, kültürel, politik, mekânsal vb. üretimlerinin gelişimini yeni bir maceraya sürüklerken; post modernite modern kalıpları parçalayarak onu kendi eleştirel yapısı içinde yeniden biçimlendirmeye başlamıştır (Kayın, 2010: 337). Modernizm evrensellik,

¹ Post modernitenin daha ayrıntılı bir analizi için bkz. Bauman 1999, Lyotard 2013, Soja 2017, Harvey, 2013.

genelleştirme, basitleştirme, kalıcılık, istikrar, bütünlük, rasyonellik, düzenlilik, homojenlik ve yeterliliği vurgulamışken postmodernizm bu vurguları lokaliteler, parçalar, konumsallıklar, tezatlıklar, istikrarsızlık, düzensizlik, çelişkiler, heterojenlikler ve yerelliklere kaydırmıştır. Postmodernizmin kendisi birleşik bir inanç ya da varsayım sistemi olmaktan çok devam eden bir dizi olasılıktır. Clarke, (2003: 555) *postmodernizmi “sürekli çalkantılı bir dizi fragman ... kapsamlı çarpıklıkların ve teorik ve metodolojik meta sistemlerin terk edilmesidir”* şeklinde tanımlamaktadır. Fuller (1990: 276)’e göre ise, post modernizm modernizmden müdahaleci eğilimlerden kaçınması açısından da farklılaşmaktadır. Marksist ve çeşitli modernist yaklaşımclar belirli bir ideolojinin pragmatik tarafı ile ilgilenirken postmodernizm, güzellik ve öznellik üzerine yoğunlaşmaktadır.

Son dönemde pek çok disipline olduğu gibi coğrafi anlayışa da yeni ufuklar kazandıran düşünce sistemleri profesörü Michel Foucault, postmodern felsefenin önde gelen savunucularındandır. Foucault çalışmalarında baskıcı ve toptancı düşünce biçimi olarak nitelediği moderniteye karşı düşmanca bir tutum takınmaktadır. Foucault ayrıca içinde bulunduğumuz çağın belki de her şeyden önce bir mekân çağı olacağını vurgulamaktadır. Soja, argümanlarını Foucault’ya dayandırarak tarih ile modernizmi, coğrafya ile de postmodernizmi bağdaştırmakta ve mekânının önemini, daha doğrusu yatay ve dikey boyutlarda birbiriyle yaratıcı bir biçimde kaynaşan zaman ve mekânın birlikteliğini yeniden gündeme getiren yeni eleştirel ve postmodern bir coğrafyayı savunmaktadır (Holt-Jensen, 2017).

Postmodernizm ve mekân ile ilgili oldukça dikkat çeken çalışmalar ortaya koyan Edward Soja, “*Postmodern Coğrafya*” (1989) ve “*Thirdspace*” (1996) kitaplarıyla temellendirdiği teorik çerçeveleri geliştirerek hazırladığı “*Postmetropolis*” (2000) adlı çalışmasıyla mekânı anlamlandırma ve eleştirel bakış açısını genişletmeyi amaçlayan üçlemesini tamamlamıştır. Bu çalışma 20. yüzyılın sonlarında küresel ölçekte ortaya çıkan, çarpıcı gelişmelerin ilk kapsamlı metindir. Soja (2000), Harvey ve Castells’in özellikle erken dönem çalışmalarını yetersiz bularak, kentsel mekânın, kentteki sosyal ilişkilerin, yerleşik formların ve insan faaliyetlerinin ve onun coğrafi etki alanının özel

yapılandırmalarını ifade etmesi gerektiğini vurgular. Dolayısıyla Soja, metropolü mekânsal bir form olarak tanımlar ve mekânsal olarak sosyal formun süreçlerini belirler². Soja, post metropolis olarak adlandırdığı modernite sonrası kentin farklılıklarını, kentleşmenin yeni süreçleri olarak tanımladığı altı kavram üzerinden açıklamaktadır:

Flexcity (Esnek Kent): Post Fordist endüstriyel metropolün veya kentlerin jeopolitik olarak yeniden adlandırılmasıdır (Soja, 2000: 157) Daha esnek bir şekilde uzmanlaşan endüstriyel metropolü niteler. Gelişen post metropol, çağdaş kent yaşamını etkileyen bir üretim, rejenerasyon ve işlem bölgesi olarak nitelendirilmektedir.

Cosmopolis (Kozmopolit Kent): Küreselleşen kent mekânlarını ve bölgelerini tanımlar. Dünya veya küresel kentler hiyerarşisi üzerine yapılan araştırmalar (bkz. Friedmann ve Wolff 1982; Stroper 1997) küresel olarak siyasi ekonomik ve kültürel ölçekte rekabet eden metropolit bölgelerinin kent devletin (city-state) yeniden dirilişine işaret ettiğini göstermiştir (Soja, 2000: 207-208). Post metropolis aynı zamanda, ulus ötesi eş zamanlı mekânlar, farklılıklar, melezlikler, üçlü alan, temas bölgeleri gibi küresel bir coğrafyanın çeşitliliğine eşlik eden unsurların oluşum alanıdır (s. 232). Dolayısıyla kozmopolit terimi, hem küreselleşmiş hem de kültürel açıdan heterojen olanı ifade etmektedir. Kozmopolit kentler, küresel ilişkiler ağının bir parçası haline gelerek çok farklı, toplumsal ve kültürel unsurları barındıran bir yapıya bürünürler.

Exopolis (Dış Kent): Kent standartlarını yeniden yapılandırmasıdır. Metropolün toplu yerleşim alanları, büyük fakat yaygın olarak dağıtılmış bir nüfusa sahip süreksiz ve parçalanmış ve çok merkezli mekânsallıkları içerir (s. 235). Aslında, kent dış ya da kenarı olmayan kentler ve banliyölerin kentleşmesi ile tanımlanır (s. 238). Başka bir deyişle, hem kenti hem de çekirdeğinin dışında gelişen kenti ifade eder. Post metropolisin sosyo-mekânsal örgütlenmesi, kentsel olanı ve olmayanı tanımlamak için kullanılan geleneksel yolları ortadan kaldıracak özelliklere sahiptir.

Fractal city: (Metropol Kent Kutupsallığı): Metropol kentlerde yeniden yapılanmış olan toplumsal mozaik ve yeni kutupsallaşmalar mekânsal eşitsizliklerin ortaya çıkması ile ilgilidir. Bu durum sosyal mozaığın tabakalaşmaya doğru yeniden yapılandırıldığını gösterir. Soja (2000: 265), “yeni kentleşme süreçlerinin doğasında var olan sosyal-ekonomik eşitsizliklerin yoğunlaştığını” savunmaktadır. Gettoların artan özelleştirilmesi ve yerelleşmesi, etnik mahalleler, kapalı topluluklar ve kentsel saçak. Kentin bu parçalanmış yapısını belirginleştirir. Ancak bu bölünme Manuel Castells’in “*Dual City*” kitabında ele aldığı kadar klasik değildir. Bölünme sosyal yapıda daha çok ön plana çıkmaktadır.

Carceral City (Kale Kent): Sosyal ve mekânsal kontrolün yoğunlaştırılması olarak yeni bir kentleşme rejimini tanımlar. Soja (2000: 289) adaya benzeyen kale kenti topluluklarını Michel Foucault ve Mike Davis’den esinlenerek bireyleri ve toplulukları gerçekte engelleyen ve tehlikeleri önleyen, korunan ve güçlendirilmiş alanlar ya da kapalı

² Soja, bu yaklaşımında mekânsallık, toplum ve tarih arasındaki ilişkilerin kavramsallaştırılmasını benimseyen Lefebvre’ye benzer bir düşünce geliştirmiştir. Dahası Lefebvre’nin kentsel mekâna dair deneysel yaklaşımını uyarlar.

alanlarla dolu post metropol bir mekân olarak tarif eder. Hapishane olarak da tanımlanan kale kentler, güvenlik elemanlarının polisin yerine geçmesi ile gözetim teknolojilerinin yükselişini içermektedir. Bu yapı post metropol kültürel karmaşıklığı ve büyüyen kutupsallaşmasının sermaye ve devlet tarafından kullanılması ile gelişmektedir.

Simcity (Benzeşim Kentler): Kentsel imgenin tek bir simülasyon ve aşırı gerçeklikle yeniden yapılandırılmasını açıklar. Soja (2000: 147) için, post metropolis her şeyden önce gerçek ile hayal dünyasının birleştiği metafiziksel bir gerçekliktir. Kentsel imgenin metropol düzleminde yeniden yapılandırılması ve gündelik yaşamın güçlenen gerçeküstü niteliği ile ilgilidir. Bu benzeşim yapısı ile tanımlanan dünya, hangi partiye oy vereceğimize, nasıl giyinip besleneceğimize ve sosyalleşeceğimize kadar yaşamın her türlü yönünü daha önce olmadığı kadar biçimlendirmektedir.

Postmetropolisin *Flexcity*, *cosmopolis*, *exopolis*, *fractal city*, *carceral city* ve *simcity* ulusları, postmodern bir kentsel zihniyetin yapılarına ilişkin yeni özellikler sunan mekânsal, sosyal ve zihinsel yönlerini keşfetmeye yardımcı olur. 1980'lerde kentsel çalışmalarındaki yeniliklerden bu yana, postmodern kent mekânı, kent dokusunun yeniden yapılandırılması, yeniden şekillendirilmesi ve yenilenmesi de dahil olmak üzere önemli değişiklikler yaşamıştır. Mekânsal pratiklerin öneminin artması ayrıca, yaşam alanlarının tasarlanmasına yeni bir vurgu yapmıştır. Bunlar sadece kentsel yaşam biçiminin temeli değildir aynı zamanda kentsel yaşamda önemli bir unsur teşkil etmekte ve yeni duyu yapılarının oluşturulmasında temel unsur olarak yer almaktadır (Harvey, 1990: 66-67).

Post-modernistler, çağdaş toplumun, herhangi bir merkezi otoritenin kaybına yol açan sınırsız farklılıklar ve parçalanma ile karakterize olduğunu vurgular. Vurgu çoğulculuk, bireycilik ve parçalanma üzerinedir. Post-modernizm “*fark*”ı vurgulamaktadır, ancak birçok açıdan eşitsizlik ve sosyal adalet gerçeği göz ardı edilmektedir. Ancak herkes, seçimler arasında seçim yapma fırsatına sahip değildir. Birçok durumda, insanlar sınıf ayrımlarıyla yapılandırılmış yaşamlarını yaşamaktadır. Aynı zamanda bu farklılıklar ekonomik, politik ve sosyal anlamlara taşımaktadır.

Bu farklılıkları vurgulamak ve bir gruptan diğerini ayırt etmek için sıklıkla kullanılan “*sınıf*” kavramı çalışma alanımız olan Karşıyaka İlçesi içinde de belirgindir. Ancak bu her sınıfın homojen bir popülasyondan oluştuğu şeklinde anlaşılmalıdır. Sınıflar içindeki gruplar arasında da farklılıklar mevcuttur. Özellikle küreselleşme, neoliberalleşme ve mutenalaştırma süreci sonrasında insanlar bu gruplar arasındaki farkları daha çok sınıfsal olarak hissetmeye başlamıştır. Bu süreçler bir sonraki bölümde daha ayrıntılı olarak incelenecektir.

BÖLÜM 3: MEKÂNSAL EŞİTSİZLİK VE KENT ÖLÇEĞİNDE YANSIMALARI

Sosyal bilimciler, bir grubun toplumdaki mekânsal konumu ile sosyoekonomik refahı arasındaki yakın ilişki nedeniyle uzun zamandır ayrışma kalıplarını incelemektedirler. Fırsatlar ve kaynaklar eşit olmayan bir şekilde dağılmıştır; bazı mahalleler daha güvenli sokaklara, daha yüksek ev değerlerine, daha iyi hizmetlere, daha kaliteli okullara sahipken aynı zamanda bunun tam tersi bir durum da söz konusudur. Bu ilişkileri küresel, kent ve mahalle ölçeğinde incelemek mümkündür. Bölüm 2’de bir ölçek olarak mekân kavramı verilmiş olup, bu bölümde ilk olarak küreselleşme ve bu bağlamda gelişen neoliberal ekonomik politikaların ayrışma desenlerine olan etkisi üzerine genel bir bilgi verildikten sonra mekânsal ayrışma ile ilgili genel bir literatür tartışması yapılmıştır. Bölümün sonunda Türkiye’de kentsel gelişim süreci içinde oluşan mekânsal ayrışma yapıları üzerinde durulduktan sonra Sosyo-ekonomik koşullarının hane halkının belirli bir yerde ikamet etme durumunu de içermesinden yola çıkarak Türkiye’de mekânsal eşitsizliğin ve onun getirdiği ayrışmanın en somut örnekleri olan gecekondu mahallerinin ve kapalı yerleşimlerin gelişim süreci üzerinde durulmuştur.

3. 1. Değişen Kentsel Mekân Üzerinde Küreselleşme ve Neoliberalizmin Etkisi

Günümüzde hane ölçeğinden gezeğen ötesi düzleme kadar tüm ölçeklerde, eşitsiz gelişim aşağıdan yukarı olduğu kadar yukarıdan aşağı da oluşur ama eğer farklı şekillerde ölçeklenmiş bu süreçlerin nerde ve nasıl buluştuğunu anlamak istiyorsak, küreselleşme sürecinin analitik olarak değerlendirilmesi hayati önem taşır (Smith, 2017: 256). Toplumlar ve pazarlar arasında giderek artan küresel ara bağlantının gelişmesi ve ulus devlet sınırlarının sosyal, ekonomik ve politik uluslararası arenalarda merkezi bir aktör olarak öngörülen dilüsyonlarının geliştirilmesi, dünyayı öngörülemez şekilde yeniden şekillendiren en önemli fenomen olarak tasvir edilmektedir (Andreotti ve diğ. 2015). Bu sürece eklenen Neoliberal politikaların etkisi sürekli artan bir eşitsizlik yaratmış bu da kentler üzerinde mekânsal ayrışmayı artıran bir etki yaratmıştır.

3. 1. 1. Küreselleşme

Küreselleşme, özellikle para, kredi ve yatırımın uluslar ötesi akışları üzerinde komuta ve kontrol anlamında, 20. yüzyılın son on yılında meydana gelen hemen her şeyi

açıklamak için bir araç haline gelmiştir. Kentsel ve bölgesel değişim açısından, küreselleşme kuşkusuz güçlü bir süreçtir; dünyanın en çok bilinen ve ekonomik olarak heterojen kentlerini yaratırken, aynı zamanda dünya kentleri olarak adlandırılan yeni bir hiyerarşi oluşumunu da teşvik etmiştir (Friedmann ve Wolff, 1982, Gümüş). Küreselleşmenin genel bir tanımını yapmak kolay değildir. Soja (2000: 190) küreselleşmenin bir metaforunu yaparak onu, “20. yüzyılın sonlarında neredeyse her yerde olan ve her şeyi kapsayan” olarak tanımlar. Daha açık bir ifade ile küreselleşme oldukça geniş etkileri olan uluslararası bir sistem haline gelmiştir.

Ulus-devlet sınırlarının, uluslararası iletişimin yoğunluğunun arttırılmasında geleneksel olarak merkezi bir rol oynaması beklenirken, küreselleşme süreçleri, bireyler ve toplumlar arasında yeni ve eşi görülmemiş düzeyde sınır ötesi birbirine bağlılık seviyelerine izin vermektedir. Bu süreçler, gittikçe artan sınır ötesi etkileşimlerle birlikte sosyal ilişkilerin ve işlemlerin potansiyel bir dönüşümünü ifade eder. Sınır ötesi etkiler birçok toplumda giderek daha belirgin hale gelmektedir. Her geçen gün gruplar ve bireyler farklı düzeylerde uluslararası etkileşim kurma konusunda daha fazla seçeneğe sahip olmaktadır ve bu da ulus ötesi bir toplumun ortaya çıkmasına potansiyel olarak katkıda bulunur. Ulus ötesi uygulamaların gelişimi, sosyal değişimin bir faktörüdür. Toplum, bu sınır ötesi uygulamalardan elde edilen insan, mal, para ve hizmet akışlarının birbirine bağlanmasının bir sonucu olarak şekillenmektedir. Bu ulus ötesi eğilimlerin gelişmesinin en önemli etkilerinden birisi hem birey hem de kuruluşları etkileyen yersizleşme, bölgesizleşme (de-territorialisation) ya da genellikle tanımlandığı gibi küresel bir toplumun ortaya çıkışıdır (Andreotti ve diğ. 2015).

Storper (1997: 169)’a göre küreselleşmenin nedeni, “son yıllarda, malların, hizmetlerin, bilginin, sermayenin ulusal ve bölgesel hatlardaki insanların hareketlerinin büyük ölçüde artmasıdır”. Temel olarak, küreselleşmenin üç parametreden oluştuğu söylenebilir: Birincisi; ulusal devleti etkileyen malların, değişimi ve sermayenin liberalleşmesi, ikincisi; tüm dünyayla iletişim kurmayı kolaylaştıran ulaşım ve iletişimde elde edilen teknolojik devrim ve son olarak bu gelişmelerin yarattığı dünya çapındaki şirketlerin coğrafyasının temel paternlerini değiştiren yeni bir uluslararası iş bölümüdür. Bu durum, eski endüstriyel bölgelerdeki sanayileşmeyi durdurmuş ve böylece yeni bir ekonomik düzen gelişmiştir. Küreselleşmenin bu son aşamasının en belirgin özelliği, kapitalizmin küresel ölçekte bir ağ kurarak işlemesi olmuştur (Soja, 2000: 195). Bu

noktada (Soja, 2000)'nın küreselleşmenin, kentlerdeki eski kimlik, kentlilik ve sosyal köken fikirlerini yok ederek akıcı bir “*post-metropol*” yaratacağı düşüncesi önemli bir düşünce olarak ön plana çıkar.

Küreselleşmenin mekânsal etkisini, kıtasal, bölgesel ve ülke ölçeğinde görmek mümkündür. Ancak küreselleşmenin doğrudan etkisinin hissediliği ve yansımaları bulunduğu mekânsal yapı kenttir. Yeni mekânsal oluşumlar ise temelde sermayenin birikimi ile şekillenmektedir. Akışkan sermayenin yatırma yönelişi, ulusal sınırları zayıflatmaktadır. Böylece ulusal sınırlar içinde doğrudan kentler veya bölgeler, küresel yatırım alanı haline gelebilmektedir. Bunun sonucunda kentler veya bölgeler, ulus-devletten bağımsız olur, merkezin yönlendirmesi ve denetiminden soyutlanır. Kentler kazandıkları bu işlev sayesinde ulus-devleti aşarak, uluslararası düzeyde ilişki ve yapılanmalara dâhil olurlar (Karabağ, 2014: 171). Küreselleşme, dünya çapında kentsel yapılarda büyük değişiklikler meydana getirmektedir. Son yıllarda kentler, yerellik üzerinde ciddi etkileri olan birçok değişikliğe maruz kalmıştır. Üretimden hizmet topluluğuna geçiş, iyi nitelikli işgücüne yönelik artan talepler ve serbest ticaretin ve finansmanın açılması kentsel yapıları etkilemiş ve kentsel eşitsizliği artırmıştır. Andersen (2002: 95)'e göre küreselleşmenin etkisi, ekonomiyi ve işgücü piyasasını kutuplaşmış bir yapıya dönüştüren artan kentsel yoğunlaşmadır. Küreselleşme dünyanın her yerinde benzer değişiklikler yaratan bir sistem olarak görülmemelidir, küreselleşme aynı zamanda yerelden etkilenen ve dolayısıyla yerel, sosyal, ekonomik, politik koşullar içinde şekillenen bir süreçtir.

Giddens (2000: 67) belirttiği gibi “*artan ekonomik ve kültürel karşılıklı bağımlılığa karşın, küresel düzen eşitsizliklerle doludur ve farklı olduğu kadar, ortak kaygılara da sahip olan devletlerin oluşturduğu bir yamalı bohça gibidir. Yakın bir gelecekte devletlerin birbiriyle çatışan çıkarlarının üstesinden gelecek politik yaklaşıma da bir işaret gözükmemektedir.*” Kentsel mekânlar bu uluslararası ve ulusal süreçlerle sürekli şekillenmeye, toplumdaki dönüşümlerden etkilenerek zaman içinde değişmeye devam etmektedir (Hohenberg 1985: 291). Bu çerçevede, hareketlilik potansiyel olarak kentlerde yeni sosyal eşitsizlikler üreten yeni bir varlık, yeni bir sosyal bölünme biçimi olarak kavramsallaştırılabilir (Bauman, 1999). Çünkü toplum piyasa tarafından daha fazla yapılandırılmaya başlanmıştır; sonuç olarak, kentin istikrarsızlığı ve eşitsizliği de artmaktadır. Dolayısıyla, toplumsal kutuplaşma kaçınılmaz olarak küreselleşmeden ayrılmaz bir şekilde gelişmektedir.

3. 1. 2. Neoliberalizm

Neoliberalizm, küreselleşmeye katkıda bulunan bir faktör olarak ya da artan küreselleşmenin bir sonucu olarak değerlendirilmektedir. 1970'lerin sonlarında Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'de başlayan neoliberal rejim değişikliği, kentsel yapıda önemli değişikliklere yol açmıştır. Neoliberalizm, 1970'lerin sonlarında seri üretim endüstrilerinin azalan kârlılığın ve Keynesyen refah krizine karşı stratejik bir siyasi tepki olarak ön plana çıkmıştır. Ekonomik değişimleri serbestleştirmeyi, örgütlü emeğe yönelik bir saldırıyı, devlete ait varlıkların özelleştirilmesini, piyasanın devlet mülkiyetindeki işlevlerinin de artan bir şekilde kullanılmasını talep etmektedir (Brenner ve Theodore, 2002; Jessop, 2002; MacLeod, 2002). Neoliberal ideoloji, devlet müdahalesinden kurtarılan “açık”, “rekabetçi” ve “düzensiz” piyasaların sosyo-ekonomik kalkınma için en uygun mekanizmayı temsil ettiği inancına dayanmaktadır (Brenner ve Theodore 2002).

Neoliberal ideolojinin benimsenmesiyle piyasa disiplini, rekabet ve metalaşma alanlarını genişletmek için bir dizi politika uygulanmıştır. Bu neoliberal politikalar, kamu kurumları üzerindeki devlet kontrolünün kuralılaşdırılmasına, örgütlü emeğe yapılan saldırılara, kurumların vergilerinin azaltılmasına, kamu hizmetlerinin ve varlıkların özelleştirilmesine, sosyal yardım programlarının kaldırılmasına, uluslararası sermaye hareketliliğinin arttırılmasına ve topluluklar arası rekabetin yoğunlaştırılmasına neden olmuştur (Theodore, Peck ve Brenner 2011). Neoliberalizmin etkisiyle 1970'lerden sonra artan daha akışkan ticari ilişkiler sistemi rekabetti de artırmıştır. Dolayısıyla, neoliberalleşmenin genel ilerleyişi eşitsiz coğrafi gelişme mekanizmaları vasıtasıyla gittikçe daha çok artmaya başlamıştır. Başarılı devlet ya da bölgeler diğerleri üzerinde aynı yolu izleme baskısı oluşturmuştur. Büyük sıçramalarla ilerleyen yenilikler ve icatlar bazı devletleri (Japonya, Almanya, ABD, Çin), bölgeleri (Silikon Vadisi, Bavyera, Üçüncü İtalya, Bangolar, İnci Irmağı Deltası, Bostvana) ve hatta kentleri (Boston, San Francisco, Sangay, Münih) sermaye birikiminde öncü bir konuma getirmiştir (Harvey, 2015a: 95). Neoliberalleşme küresel ölçekte, ulusal ve ulus bazında etkilerinin yanı sıra özellikle metropol kentlerde sermayeyi çeken alanların ön plana çıkmasıyla yatırım ve gelişme açısından kent mekânlarında eşitsiz bir gelişim oluşturmaktadır.

Harvey (2013b), neoliberalizmin kentlerde mekânsal biçimleri etkilediğini ve servet ve güç dağılımında kutuplaşmanın artmasına yol açtığını savunmaktadır. Sonuç olarak,

kentler gittikçe artan bir şekilde özel mülkiyete ait parçaların, kapalı toplulukların ve sürekli gözetim altında tutulan özel alanların kentleri haline gelmektedir.

Neoliberalizmin etkisi Türkiye’de özellikle 1980 sonrası dönemde hissedilmeye başlanmıştır. Yerel ve ulusal kurumlar, ekonomik rekabetin hangi dereceye kadar kendisini toplumsal eşitsizlik olarak göstereceğini etkiler. Türkiye durağan bir toplum yapısına sahip değildir. Toplumsal sınıf çelişkilerinin çeşitliliği ve sınıfsal dinamikler bakımından hızlı değişimler geçirmeye yatkın özellikler taşımaktadır (Boratav, 2016: 264). Türkiye’de neoliberal ideolojinin etkisi ile ekonomik ve toplumsal karakterde önemli değişiklikler görülmeye başlamıştır. Neoliberalizmle yaşanan bu önemli değişimler gelişme sürecinin bütünlüğünü daha da bozulmaya başlamıştır.

Ülke hızlı bir şekilde değişirken, gelişirken değişme ve gelişmenin etkileri sektörler, birimler, bölgeler, sosyal tabakalar arasında keskin dengesizlikler yaratmış ve sosyal sınıflar, komşular arasında mesafe artmıştır (Macit, 2015: 93). 1990 sonrası daha fazla hissedilmeye başlanan gelir dağılımı adaletsizliği ve çarpıklığın yanı sıra sosyoekonomik değişim, göç; plansız ve çarpık kentleşme kentlerin yanına eklenmiş gecekondular ve bu alanlarda yaşayan işsiz, yoksul, sosyal güvenliği olmayan, gelecek kaygısı taşıyan toplumsal kesitleri üretmiştir (s. 198) Bu mekânsal eşitsizlik, konut üzerinde yenilenen bir odaklanmaya yol açmıştır. Rant değeri artan bölgelerdeki emlak piyasası canlanmıştır. Bu durum aynı zamanda sadece belirli bir grup zengin insanın yaşayabildiği ayrılmış konut alanları ile sonuçlanmıştır. Büyüme her yerde mümkün olmamakta ve bu nedenle büyümenin yetersizliği sorun yaratmaktadır. Buna karşın toplumsal ayrışmayı destekleyen, yüksek ev fiyatları gibi sonuçlar hızla büyüyen ve değişen kent alanlarda önemli sorunlar olarak ortaya çıkmaya devam etmektedir.

3. 2. Kentsel Mekânda Ayrışma

Mekânsal eşitsizlik sonucunda ortaya çıkan ayrışma, sosyal kutuplaşma ve sosyal dışlanma günümüzün kentsel tartışmalarında merkezi kavramlar arasındadır (Berry ve Kasarda 1977, Massey ve Denton 1993, Hamnett 1996, Musterd ve Ostendorf 1998, Caldeira 2001, Sassen 2001, Fincher ve Saunder 2001, Harvey 2002, Albertsen ve Diken 2004, Weinberg 2011, Stiglitz 2012, Chen ve diğ. 2012). Dünyadaki pek çok kent, bir şekilde kutuplaşma, ayrılma ve dışlanma süreçlerinin sosyo-mekânsal sonuçlarını yansıtmaktadır. Bir kentin ekonomik yapısı ve devam etmekte olan yeniden yapılanma

süreci, toplumsal ayrışma ve kentsel alanda bütünleşmenin arkasındaki en güçlü faktörler arasında görülmektedir. Bununla birlikte, devlet politikaları ve diğer faktörler de oldukça önemlidir ve birbirinden izole edilemez.

Kentler, neredeyse her biri kendi işlevi, doğası, mimari tarzı, cazibesi, çeşitli sakinleri ve ziyaretçiler için avantajları ve dezavantajları olan çeşitli yapıdaki mahallelerin bütünüdür. Başka bir deyişle, mekânsal ayrışmanın olmadığı kent, sadece bir ütopyadır. Geçen yüzyılda, çok sayıda kentsel mahalle tipolojisi tanımlanmıştır. Tanımlanan bu mahalle tipolojilerinde neredeyse her zaman belirli bir ikilik vardır. Zengin ve yoksul alanlar arasında, sadece yüksek gelirli olanların yaşayabileceği alanlar arasında ve fakirlerin başka alternatifleri olmadıkları için yaşamaya zorlandığı alanlar arasında (Kempen, 2007: 15).

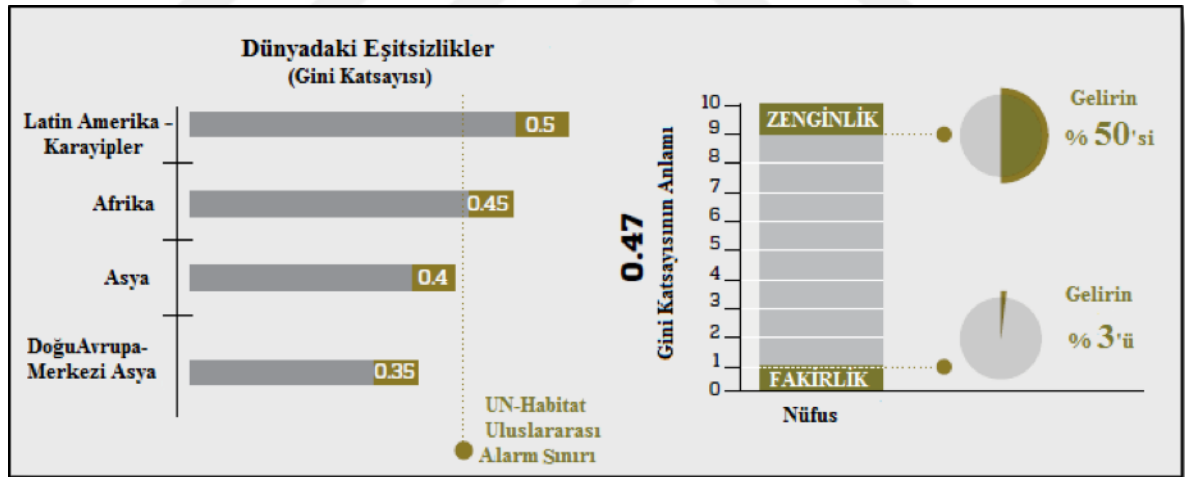
Sosyal grupların mekânsal ayrışması özellikle son dönemlerde küreselleşme ve neoliberalizmin de etkisiyle ciddi oranda artmıştır. Kentlerde yaşanan bu durum literatür “*sosyal kutuplaşma*” (bkz. Mingione 1991), “*yeni kentsel sınıf*” (bkz. Fainstein ve diğ. 1992, Ginsburg 1992, Kelso 1994) ya da “*mekânsal sonuçlar açısından bölünmüş şehirler (Divided Cities)*” (bkz. Hall 2003, Kempen 2007, Fainstein, ve diğ. 1992, Hamnett 1996) ve “*ikili şehir (Dual City)*” (bkz. Marcuse 1989, Mollenkopf ve Castells 1991) olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışmalarda çoğu zaman, bölünmüş bir sosyal yapı ile bölünmüş bir kent arasında açık bir bağlantı kurulmaktadır. Bölünmüş bir kentin var olduğu sonucuna varmak kolaydır. Çünkü eğer bir toplum sosyo-ekonomik olarak bölünmüş ise, kentsel alan da bölünür. Bu bir yandan sosyal kutuplaşma ile sosyal eşitsizlik arasındaki bağlantı ve bu konudaki mekânsal ayrımcılık meselesidir.

Ayrışma her zaman kentsel bir fenomen olarak var olmuştur. “*Kentler ister ayrılmış, ister kutuplaşmış, (...), ya da ikili yapıda veya bölünmüş*” olarak nasıl adlandırılırsa adlandırılınsın bu yerleşim ayrılığı süreci kentlere özgüdür (Marcuse 2002, s. 7). Kentlerdeki bu ayrışma kavramı teorik bir özne olarak, Amerika Birleşik Devletleri'nde yaklaşık bir asır önce, büyük bir göç akışı ve yoğun etnik bölünme dönemleri sırasında ortaya çıkmıştır.

Daha geniş bir popülasyondaki grupların yerleşim ayrımına atıfta bulunan terim, önce Chicago Okulu'nun insan ekolojisi perspektifi tarafından “*sosyo-mekânsal ayrılık için bir metafor olarak kabul edildi*” (Maloutas 2004). Ayrışma kavramı o günden bu güne değişmiştir; artık organik bir fenomen değil, bireysel ve ırksal davranışlara cevap veren

hane halkı koşullarının ve konut piyasaları ile hane halkı kaynaklarının bir sonucu olarak görülür. Bütün gelişmiş toplumlar sosyal eşitsizlik ve bunun mekânsal bir sonucu olarak konutsal ayrışma göstermektedir (Hamnett, 1984) Ayrıca, ayrımcılık çalışmalarından elde edilen çok büyük kanıt, sosyal ayrımcılığın boyutunu etkileyen ana koşullar olarak ortaya çıkan üç kavramı göstermektedir: gelir, fırsat ve eğitim eşitsizliği. Bunlardan, gelir eşitsizliğinin en güçlü etkiye sahip olduğu varsayılmaktadır.

Tüm dünyada gelir eşitsizlikleri evrensel bir sorun haline gelmiştir. Dünya sadece fırsatlara, tüketime, kamusal alanlara ve hizmetlere, eğitime, teknolojiye ve istihdama farklı erişimle bölünmekle kalmayıp, daha çok gelire erişim ile bölünmektedir. Dünya nüfusunun üçte ikisinden fazlası, 20 yıl öncesine göre bu gün daha az eşit olan kentlerde yaşamaktadır. Günümüzde bu eşitsizlik, gelişmiş ülkeler de dahil olmak üzere, hızla derinleşmeye devam etmektedir. İnsanlık tarihinde özel mülkiyet ve sömürü ile başlayan eşitsizlik kavramı, sanayileşme ile kendi kendini besleyen bir döngü oluşturmuştur. Giderek derinleşen sosyo-ekonomik eşitsizlik, bizi yeni bir bakış açısıyla düşünmeye zorlamaktadır.

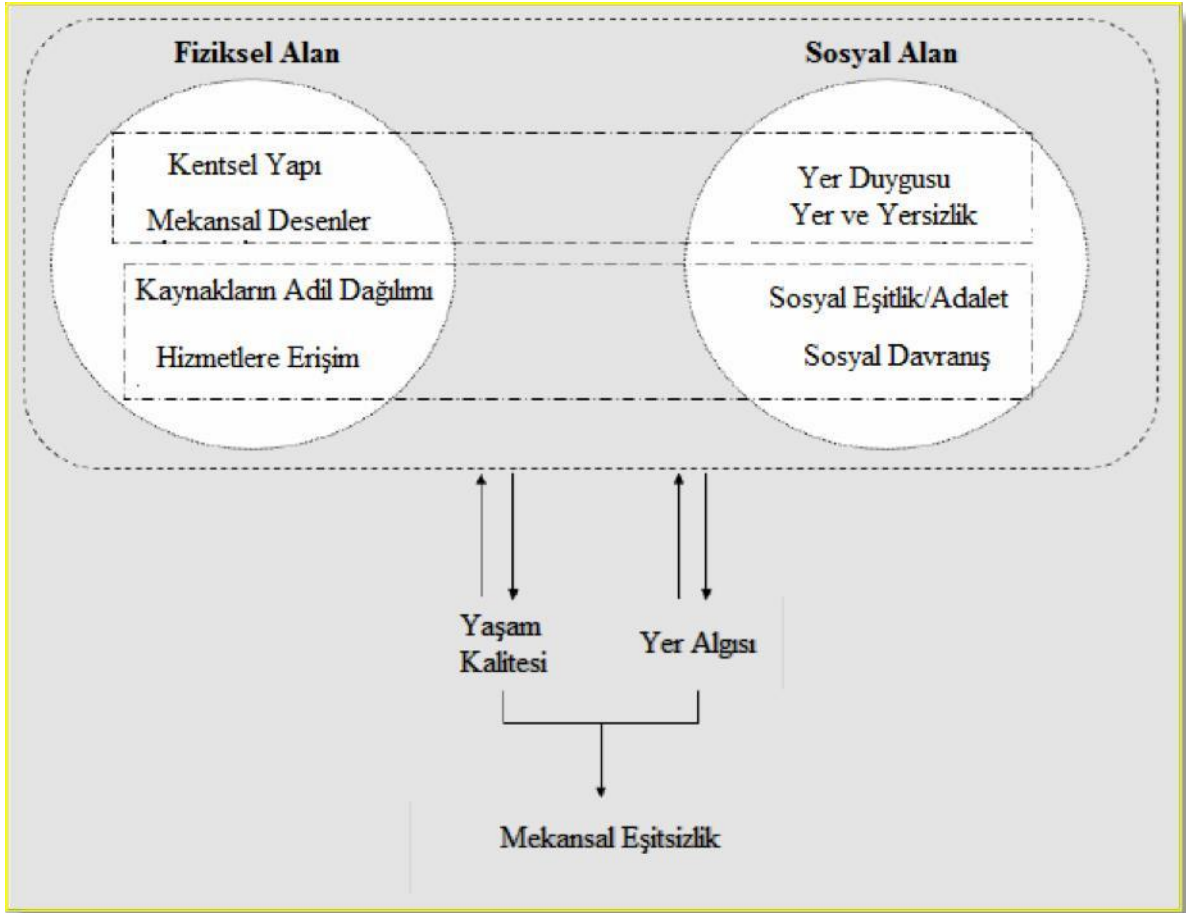
Şekil 9. Dünyadaki Gelir Eşitsizliği

Kaynak: UN-Habitat, 2016.

UN-Habitat (2016) raporuna göre, zengin ve fakir arasındaki uçurum gelişmekte olan ülkelerde ve gelişmekte olan ekonomilerde genişlemekte, aynı zamanda şaşırtıcı bir şekilde, en eşitlikçi olarak kabul edilen ülkelerde de artmaktadır. Dünya Bankası'na göre, dünyadaki gini oranı, 1980'deki 0.65 puandan 2010'da 0,70'e yükselmiştir. Bu, daha önce hiç olmadığı kadar yüksek bir eşitsizliğe işaret etmektedir. Yaşanan bu gelir adaletsizliği mekânsal eşitsizliğin en temel ve açık ifadesidir. Kısmen, göreceli konum ve mesafe

sürtünmesinin tüketiciler üzerindeki farklı etkilerinden ve kısmen de hizmetleri üreten bireylerin aldığı kararlardan dolayı bazı mekânsal eşitsizlikler kaçınılmazdır. Bütçe şartları, kurumsal verimsizlik, kişisel açgözlülük, ırksal bağnazlık, farklı zenginlik ve sosyal güç ve diğer birçok etken, bu temel dağılımsal eşitsizliği arttırır. Mekânsal eşitsizlikler, sağlık, eğitim, toplu taşıma, polis ve suçun önlenmesi gibi önemli kamu hizmetlerinden, yeterli gıda, barınma ve istihdamın daha özel bir şekilde sağlanmasına kadar, kentsel yaşamın tüm temel ihtiyaçları ile ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Politik uygulamalar kentsel yapıyı ve mekânsal kalıpları yönlendirme ve şekillendirme konusunda oldukça etkilidir.

Sonuç olarak, en azından belirli bir tolerans düzeyini geçtikten sonra, kentsel temelli medeni hakların ve eşitlik ve adaletin yasal veya anayasal güvencelerinin temel bir ihlali olarak görülebilen mekânsal adaletsizliğin birbiriyle özdeşleştirilmesi söz konusudur. Kentsel politikalar, bu tür kararlarla başlangıcından beri endüstriyel kapitalist kenti, çoğunlukla zengin ve güçlü olanın avantajına göre şekillenmiştir. Endüstriyel kapitalist kentler fakir sakinlere karşı daha varlıklı kimselere büyük bir avantaj ve daha yüksek statü kazandıran coğrafyalar üretmek ve sürdürmek için çalışır. Mekânsal eşitsizlikler zenginlik ve yoksulluğun etkileri ile baskın bir merkez etrafında eş merkezli olarak gelişir (Soja, 2010: 47).

Şekil 10. Mekânsal Eşitsizliğin Sosyal ve Fiziksel Perspektifi

Kaynak: Barona ve Merschdorf, 2018: 4

Harvey (2013a), eşitsizliğin kentte yaşam kalitesine zarar veren mekânsal kalıplara neden olduğunu savunmuştur. Dolayısıyla, eşitsizlik ve kaynakların adaletsiz birikimi evrensel insan haklarını zayıflatır. Eşitliğin kentsel coğrafyaları, kentteki yaşam kalitesini iyileştirmek için analitik bir panorama sunabilir. Sosyal ve fiziksel alanların açıklanan mekân perspektiflerinden izdüşümünü göstermektedir (Şekil 10). Kentsel süreçlerin kentsel yapısı ve mekânsal örüntüleri yer duygusunu etkilemektedir. Model ve yapıya bağlı olarak, aynı yer, bir birey için bağlılık geliştirdiği bir yer iken başka bir birey için böyle bir durum söz konusu olmayabilir. Hillier ve Vaughan (2007)'da benzer bir şekilde "*The City as One Thing*" başlıklı makalelerinde, kentin farklı disiplinlerce iki bileşenden oluşan bir şeymiş gibi algılanmasının eksik taraflarını vurgularlar: Kent iki şeydir: mekânla birbirine bağlanan büyük yapılar bütünü ve etkileşimle birbirine bağlanan karmaşık insan olayları, aktiviteleri. Bunları, fiziksel ve sosyal kent olarak adlandırabiliriz. Kentsel pratik ve teori bu iki kenti de birbirine bağlamalı, fakat bunun için her ikisini de besleyen düşünümsel

disiplinler gerekir. Bir başka deyişle, genel yaklaşım fiziksel kenti ön planda tutarken diğerini arka plana itmek veya tam tersini yapmak üzerinedir. İkisinin bir arada, bütün halinde ele alınması gerekir.

Kentin bölgesel bir örgütlenmeye sahip olduğu söylenebilir; her bölge görece homojen değerleri, yarar fonksiyonları ve davranışları olan bir grubu içerir (Harvey, 2013a: 66). Bu sosyo-mekânsal bölünmenin kalıpları, modern sanayi kentinin çıktılarıdır. Modernizm sonrası kentlerde, zengin ve fakirler, bazen aynı mekânın farklı alanlarında, bazen yakın mesafede yaşarlar. Kentlerde yaşanan bu eşitsiz gelişim ile konut ayrımcılığının ortaya çıkması, modernitenin siyasal kökenlerinin temellerinden biridir (Byrne 2001: 105). Mekânsal eşitsizlik günümüzde dünyanın birçok kentinde aşırı formlar almaktadır. Eğer eşitsizliğin göreceli olarak ele alınması gerektiğini düşünürsek bir yerde var olan ayrılıklar, küresel düzeyde var olanları kadar büyüktür (s. 128). Gün geçtikçe daha eşitsiz bir dünyada yaşıyoruz. Bu eşitsizlik en çok gelir, statü ve iktidardaki farklılıkları içerir. Özellikle gelir konusunda, sosyal farklılaşma tipik olarak mekânsal bir kimliğe bürünür. Kent mekânları yoğun bir şekilde inişli çıkışlı bir yapıda oluşmuş olan mahalle ayrımını içermektedir.

Bu sosyo-mekânsal eşitsizlik kent merkezlerinde zenginlerin çevrelerindeki yoksul mekânlarından uzaklaşmak için yüksek duvarlar, silahlı koruma, kamera ve alarm sistemleri içeren, özel güvenli yeni lüks devremülklere çekilmelerine neden olmuştur. Bunun sonucu olarak fiziksel yakınlıkla yaşanan sosyal bütünleşme engellenmeye başlanmıştır. Yoksullar, savunmasız yaşam alanlarında yaşarken kentsel elitler dışlanmayı haklı çıkarmak için bu alanları çok çelişkili olan tehlikeli bir sınıf olarak tarif etmektedir. Caldeira tarafından açıklandığı gibi:

“Bu geri çekilmeyi meşrulaştırmaya ve korkuyu yeniden üretmeye yardımcı olan korku söylemleri farklı referanslar bulmaktadır. Sıklıkla, onlar suç ve özellikle de şiddet suçuyla ilgilidir. Fakat aynı zamanda, yoksul ve marjinal gruplara ırk ve etnik kaygıları, sınıf önyargılarını ve referanslarını da içeriyorlar.” (Caldeira, 2001: 1)

Joseph E. Stiglitz, *“The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future”* (Eşitsizliğin Bedeli: Bugünün Bölünmüş Toplumu Geleceğimizi Nasıl Tehlikeye Atıyor?) adlı kitabında; ABD'nin, varlıklı bir kesimin kapalı kapılar arkasında topluluklar halinde yaşadığı, iyi ulaşım ve sosyal aktivite olanaklarına sahip olduğu, çocuklarını pahalı okullara gönderdiği ve birinci sınıf sağlık hizmetlerinden

faydalandığı, bu sırada, geri kalanların ise güvensiz bir dünyada, zorlu yaşam koşulları altında, en iyi ihtimalle ortalama bir eğitim ve sağlık hizmeti alarak yaşadığı bir ülkeye dönüştüğü ve bunun da sosyo-mekânsal ayrışmayı derinleştirdiği konusunda uyarıda bulunmaktadır. Stiglitz (2012: 32) göre “Ülkede eşitsizlik, sadece gelir verilerinde değil, sağlık, eğitim, suçta da (her performans matrisinde) ortaya çıkıyor. Ebeveyn geliri ve eğitimindeki eşitsizlikler doğrudan eğitim fırsatları eşitsizliklerine yol açsa da, fırsat eşitsizlikleri okuldan önce bile başlıyor. Yoksul insanların doğumdan hemen önce ve sonra karşılaştıkları koşullarda, beslenme ve beslenme üzerindeki farklılıklara ve yaşam boyu etkileri olabilecek çevresel kirleticilere maruz kalıyorlar”.

Kentsel ayrım mekânsal bir yaklaşımla ele alınan amacı ayrışmanın olumsuz sonuçlarının üstesinden gelmek için kentsel tasarım alanındaki olanakları araştırmaktır. Kentsel form, kentsel ayrımı etkileyen birçok şeyin sadece bir bileşenidir.

Şekil 11. Kentsel Mekânda Eşitsizlik Unsurları

Günümüzde mekânsal eşitsizliklerin en gözle görülebilir örneği her geçen gün artmakta olan kapalı yerleşimler ve kentlerin en gerçek fakat en göz ardı edilen mekânları olan gecekondu mahalleleridir. Bu noktada Lefebvre'nin mutlak mekân ve toplumsal mekân konusunda yaptığı tespitler oldukça önemlidir;

“Mekânın yaşantısı teori dışında kalmaz. Bununla birlikte, teori, kavramları herkese duyurmak için yaşantıyı paranteze almak zorunda değildir. Tersine yaşantı teorisinin parçasıdır ve tasarlamak ile yaşamak arasında ayrılık işe yaramaz. Yükselen kapitalizmin, 19. yüzyıl sonu ile Birinci dünya savaşı arasında kalan ve her açıdan gelişme kaydedilen dönemi, işçi sınıfı için öncelikle periferide (merkez dışında) yoksul konutları yaygın bir biçimde ürettiği bilinmektedir. Önceleri karanlık bir koridorun, arka avlunun dibinde bulunan tek odalı yoksul konut bu dönemle birlikte, periferilere, banliyölere doğru taşındı. Daha sonra 20. yüzyıl ile birlikte yoksul konutları yok olma eğilimine girdi. Tıpkı zengin konutlarının yoksulların kümes gibi evleri ile tezat

oluşturması gibi banliyö mekânlarındaki müstakil evler de “toplu konutlarla” güçlü bir tezat oluşturur. Görünmez iç hudutlar, genel bir stratejinin ve tek bir iktidarın hakim olduğu mekânı ayırmaya başlar. Bu hudutlar sadece -yerel, bölgesel, ulusal ve dünya çapındaki- düzeyleri ayırmakla kalmaz, insanların hayatta kalabilmek için “en basit ifadelerine” ve “en küçük ortak bölünlerine” indirgenmek zorunda kaldıkları bölgelerle, insanların rahatça yerleşebildiği, zamanlarının ve mekânlarının –bu temel lükslerinin- olduğu bölgeleri de birbirinden ayırır (Lefebvre, 2016: 322).

Birbirine hiç benzemeyen iki ayrı dünyadan oluşan bu resimde, arada çok az buluşma ve etkileşim noktası vardır. Dorling’in (2015: 123) *“Injustice: Why Social Inequality Persists”* kitabında vurguladığı gibi: *“Yüksek eşitsizlik koşulları altında varlıklı bir toplumda yaşamının bir etkisi olarak sosyal kutuplaşma mekânlar arasında artar. Yükselen sosyal dışlanmanın yansımaları arttıkça, farklı okullara giden çocukların eğitim çıktıları arasındaki farklar daha da belirginleşir. Daha pahalı alanlarda ipotek borçlarıyla mülk satın almak, daha uzun vadeli bir ‘yatırım’ fırsatı haline gelir. Yoksulluk içinde eşitsizlik altında yaşamının zorlukları arttıkça, fakir insanlardan uzaklaşmak giderek daha cazip hale gelir ve çoğu insan için bir sosyal statü ifadesi olarak algılanır”.*

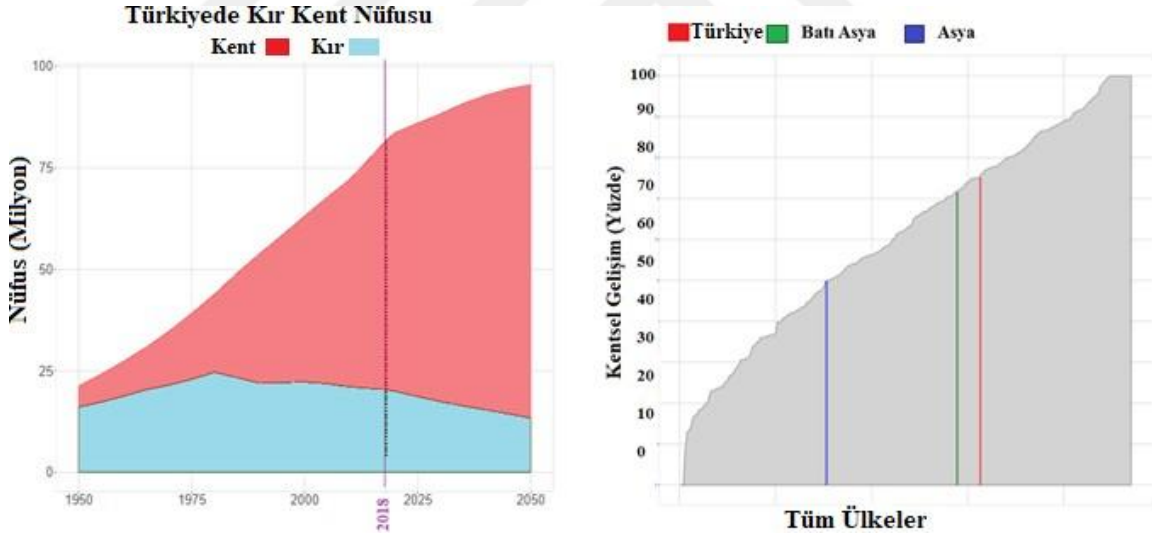
Ekonomik ve sosyal sistemin her alanında ortaya çıkan bu eşitsizliklerin çarpıcı bir şekilde mekâna yansımaya başlaması sanayileşme ile birlikte artan hızlı bir kentleşme sürecinin sonucudur. Toplumsal olarak, kentleşme modeli, genellikle kapalı topluluklar ve gecekondu bölgeleri ile karakterize edilen mekânsal eşitsizlikler ve bölünmüş kentler yaratan çeşitli eşitsizlik, dışlama ve yoksunluk biçimleri üretir.

3. 2. 1. Türkiye’de Kentleşme Süreci ve Sosyo-Mekânsal Ayrışma

Özellikle 1990’dan beri, dünya nüfusu kentlerde daha fazla toplanmaya başlamıştır. Kentsel büyüme oranları bazı bölgelerde diğerlerinden daha hızlı olmuştur. 1995 ve 2015 arasındaki en yüksek büyüme oranı, Afrika’da yaşanmıştır. Hızlı kentleşme dünyanın az gelişmiş bölgelerinde daha açık bir şekilde görülmektedir. Diğer uç noktada ise, Avrupa’nın liderliğindeki dünyanın en gelişmiş bölgelerinin, kentlerinde en düşük kentsel büyüme görülmektedir. Afrika’nın kentsel büyüme hızı, Avrupa’daki büyüme oranından neredeyse 11 kat daha hızlıdır. Afrika’dan sonra kentleşme hızı ile dikkat çeken bir diğer bölge Asya olmuştur. Asya ülkeleri 1950’lerde sonraki büyüme rakamları ile dikkat çekmektedir (UN-Habitat, 2016). Türkiye Asya ülkeleri arasında kentsel gelişme hızı açısından öndedir. Kentleşme hızı açısından değişen bu profile rağmen en gelişmiş kentler

de dahil olmak üzere kentsel mekânda eşitsizlik ve onun oluşturduğu ayrışma dinamiklerini tüm kentlerde görmek mümkündür.

Türkiye’de kentsel mekânda yaşanan değişimler özellikle 1950’lerde yaşanan kırsal alanlardan kentsel alanlara devasa bir göç akışıyla başlamıştır. Bu göç hareketi önemini yitirmeden devam etmiştir (Işık, 2005: 59). Nüfusun yıllar içinde değişmesine hızlı bir bakış bile, nüfusun nasıl aktığını Türkiye’de kentleşmenin özelliğini nasıl şekillendirdiğini görmeye yardımcı olmaktadır. Türkiye’nin kırsal ve kentsel nüfusunun yıllar içindeki paylarının (1960’tan 2018’e ve tahmini göstergelerle 2050 yılına kadar) verildiği Şekil 12’den de görülebileceği gibi, kent nüfusunun payları 1960’tan beri oldukça istikrarlı bir şekilde artmaktadır. Kentsel nüfusun payı 1960’larda %25’ten 1970’te %30’lara, 1980’de %40’a, 1990da %60lara ve 2000 yılında %65’e yükselmiştir. 2018 yılında ise bu oran daha da artarak %80’lere ulaşmıştır. Bu rakamlar kentsel alanlarda yaşayan insanların oranındaki artışa atıfta bulunmakla birlikte, bu dönemde Türkiye’nin yaşadığı değişimlerin kapsamlı bir resmini vermek için yeterli değildir.

Şekil 12. Türkiye’de Kentsel Nüfus Artışı

Kaynak: United Nations Country Profiles, 2018. (<https://population.un.org/wup/Country-Profiles/>)

Türkiye kısa bir sürede kentleşme açısından oldukça hızlı bir gelişim göstermiştir. Bunun kent dokusuna yansımaları önemli sorunlara neden olmuştur. Özellikle İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyük kentlere doğru yaşanan bu yoğun göç kentsel mekânda oldukça farklı sosyo-ekonomik yapıdaki insanları bir araya getirmiş ama yanı zamanda da yaşam alanları olarak farklı ve ayrılmış bir mekânsal yapının oluşmasına neden olmuştur.

Türkiye'deki kentlerde ayrımcılıkla karakterize edilen nitelikler esas olarak sosyo-ekonomiktir ve ülkedeki önemli boyutlara ulaşan gelir eşitsizliğinin bir sonucudur.

Türkiye'de gelir dağılımı araştırması, gelir ve yaşam koşulları araştırması adı altında TÜİK tarafından yapılmaktadır. Örneklem yöntemi ile tüm ülkeyi kapsayacak şekilde tasarlanan araştırma 2002 yılından beri her yıl tekrarlanmaktadır (Eğilmez, 2018: 220). Türkiye'de Gini katsayısı, 2017'de bir önceki yıla göre artış göstermiş ve 0,405 olarak tahmin edilmiştir. Toplumun en zengin %20'sinin gelirinin, en yoksul %20'sinin gelirine oranı ise 7,5'e olarak hesaplanmıştır (TÜİK, 2018). Bu eşitsizliklerin kentlerin mekânsal yapılanmasında önemli etkileri olmuştur. Kentsel ayrışma ile ilgili mevcut araştırmalar, yerleşim yerleri üzerinde odaklanır. Kentsel ayrışmanın mekânsal yönü genellikle düzensiz mekânsal konut desenleri olarak kabul edilir.

Sabatini ve Cerda (2001), konut ayrımcılığının, demografik, ekonomik veya mesleki özellik açısından aynı grup veya sınıfın boyutsal mesafe veya konsantrasyon aralığı olduğunu vurgulamıştır. Konut ayrımcılığının tanımı için tek bir cevabın olmadığı görülmektedir. Ancak günümüzde bile, en yaygın kabul gören tanım Massey ve Denton tarafından yapılmıştır. Massey ve Denton'a göre (1988) genel düzeyde, konutsal ayrışma iki veya daha fazla grubun kentsel çevrenin farklı bölümlerinde birbirinden izole yaşadığı derecedir. Genel anlayış, ayrışmanın altında yatan karmaşıklığı önemli ölçüde maskeler; ancak, gruplar birbirlerinden çeşitli şekillerde ayrı yaşayabilirler. Massey ve Denton, konut ayrımcılığını düzenlilik, maruz kalma, yoğunlaşma, merkezileşme, kümelenme olmak üzere beş boyutta sınıflandırmıştır.

<i>Boyut</i>	<i>Tanım</i>	<i>Yüksek Ayrışma</i>	<i>Düşük Ayrışma</i>
<i>Düzenlilik-Eşitlik (Evenness)</i>	Grupların nüfus sayımı kayıtlarına dayanarak kent içindeki coğrafi birimler üzerindeki dağılım tutarsızlıklarını açıklar. Bir kentler tüm coğrafi birimler aynı azınlık grup nüfusu oranına sahipse, ayrışma en aza indirilirken birimin eşitliği en üst düzeye çıkarılır.		
<i>Maruz Kalma (Exposure)</i>	Bir azınlık grup ile diğer nüfus arasındaki bir coğrafi bölge veya kent içindeki potansiyel etkileşim veya iletişim derecesini ifade eder. Maruziyet doğal olarak eşitlikten farklıdır, çünkü maruz kalmanın grubun büyüklüğü ile ilgisi yoktur.		
<i>Yoğunlaşma (Concentrated)</i>	Yoğunlaşma başka bir deyişle konsantrasyon, bir azınlık grup tarafından kentsel ortamda kaplanan göreceli fiziksel alan miktarına işaret eder. Kentteki toplam alanın küçük bir kısmını işgal eden grupların konut alanları olarak yoğunlaştığı görülmektedir.		
<i>Merkezileşme (Centralized)</i>	Bu Dördüncü ayrışma boyutu konsantrasyonla ilgilidir. Ancak kavramsal olarak farklılaşır. Merkezileşme bir grubun mekânsal olarak kentsel alanın merkezine yakınlık derecesidir. Azınlık nüfusun kent merkezine ne kadar yakın yaşadığını açıklar.		
<i>Kümellenme (Clustered)</i>	Konut ayrımcılığının son boyutu, homojen bir grup tarafından sergilenen mekânsal kümellenme derecesidir. Yani azınlık mensuplarının yaşadığı alan birimlerinin uzayda birbirine bitişik olduğu alandır.		

Şekil 13. Farklı Boyutlarda Yüksek ve Düşük Yoğunlukta Konut Ayrışması
Kaynak: Royuela ve Vargas 2010; Massey ve Denton 1988'dan düzenlenmiştir.

Azınlık grupları, “düzenlilik” özelliğine bağlı olarak, çoğunluk gruplarından daha az fiziksel alan kaplayan çok küçük bir alanda mekânsal olarak “konsantre” olabilecekleri şekilde dağıtılabilir. Nadiren de olsa çoğunluk grupları azınlık gruplarına “maruz kalma” durumlarında mahalleyi paylaşma zorluğu nedeniyle dağıtılabilir. Azınlık grupları kentsel merkezin etrafında uzamsal olarak “merkezileştirilmiş” bir yapıya sahip olabilirler. Ayrıca çoğunluktan daha merkezi bir konuma da sahip olabilirler. Son olarak, azınlık yerleşim bölgeleri büyük bir bitişik yerleşim bölgesinde “kümelenmiş” olabilir veya kentsel alanın etrafına yayılmış olabilir.

Türkiye’de özellikle 1950’lerde dikkat çekmeye başlayan kentsel nüfus artışı ve köyden kente göç hareketi ile zengin ve yoksul nüfus arasında kentsel ayrışma desenleri ve kümelenme uygulanan konut politikalarıyla daha da belirgin hale gelmiştir.

3. 2. 2. Türkiye’de Mekânsal Ayrışma Unsuru Olarak Konut Politikaları

Uygulanan konut ve kentsel politikaların etkileri özellikle Batı Avrupa kentlerinde mekânsal ayrımcılık konusundaki literatürde ön plana çıkmaktadır (bkz. Musterd ve Ostendorf, 1998). Türkiye’de kentsel yapılanma ve yenilenme amacıyla yapılan girişimlerin Cumhuriyetin ilanından sonra yaşanmaya başladığı görülmektedir. Bu dönemde konut uygulamaları düşük yoğunlukta olarak arsa sahipleri tarafından bahçeli evler ve tekli apartmanlar olarak geliştiği görülmektedir.

Bu dönem boyunca devletin konut üretimi alanına neredeyse hiçbir müdahalesinin bulunmadığını söylemek mümkündür. Asgari standartlardaki altyapı ve yol şebekesi kurmakla meşgul olan devletin, konut üretimini vatandaşa bırakarak önce gecekondulaşma sürecini, ardından bu gecekonduların ağırlıklı olarak yap sat yöntemiyle apartmanlaşmasını izlediği söylenebilir (Çavuşoğlu, 2014: 176). Özellikle 1940’lı yıllarda sonra kamu çalışanlarına konut sağlamak amacıyla girişimlerde bulunulmuştur. Bir devlet bankası olarak kurulan Emlak Kredi Bankası ve İmar İskân Bakanlığı’nın girişimleri konut üretim şeklini ve konut sunum mekanizmalarını etkilemiştir. 1946 yılında adı ve işlevi değişen Emlak ve Kredi Bankası, o dönemde konut sahibi olamayanlara ucuz konut yapımı, bu amaçla ipotek karşılığında konut kredisi verme ve yapı yapıp satma görevlerini üstlenmiştir (Keleş, 1983: 161).

	1920-1940 Dönemi	1940-1960 Dönemi	1960-1980 Dönemi	1980-2000 Dönemi	2000-2020 Dönemi
Konut Tipi	Tekil apartman - düşük Yoğunluk	Yapsatçı Sunum Mekanizması Apartman Siteleri	Toplu konut Koopartifileşme	Rezidanslar Villa mahalleleri	Bileşik Yerleşmeler (villa+apart. +Rezidans)
	Bahçeli tekil evler	Gecekondu	-Yüksek Yoğunluk	Kapalı /Güvenlikli Yerleşimler	Gecekondu afı -Kentsel Dönüşüm
				Devam eden gecekondu yerleşimleri	
Değer	Kullanım Değeri	Değişim Değeri	Menkul Değer	Meta	Gayrimenkul
Yatırımcı	---Devlet---	Emlak Kredi Bankası- İmar İskan Bakanlığı Küçük ölçekli yap-sat yatırımcısı	Belediyeler	Büyük ölçekli - Bankalar+ Uluslararası finans kurumları, örgütlü yatırımcı	Ulusal+Uluslararası yatırımcı Yatırım ortakları+ TOKİ
Kentleşme	Yavaş kentleşme Kent içi boş alanlar	Hızlı ve plansız kentleşme Merkez+ Kent çepi yerleşimler	Parçalı kentleşme Kent çepi yerleşimleri + Kent içi parsel bileşimleri	Kentsel Dönüşüm+ Mutenlaşturma Kent merkezi- kent çepi dönüşümleri Büyük ölçekli kent parçalanmaları	

Şekil 14. Türkiye’de Cumhuriyet Sonrası Konut Üretiminin Tarihsel Gelişimi

Kaynak: Koca 2015, Sayar ve Süer 2006 yayınlarından derlenmiştir.

1950’lerde ve 1960’larda yoğunlaşan göçün etkisi ile başlayan hızlı kentleşme süreciyle kentsel alanda ilk ayrışma unsuru olarak gecekondu mahalleleri oluşmaya başlamıştır. Kentsel alanların modern yönü (apartmanlar ve villalar) ve kentlerin diğer tezat yüzü, kırsal hayatının izlerini barındıran gecekondu alanları arasındaki mekânsal farklılaşma 1980’lerdeki ikinci göç hareketiyle artmaya devam etmiştir. Günümüzde gecekondu mahalleleri kentsel mekânda ayrışma alanı olarak varlıklarını sürdürmeye devam etmektedir.

Çok yakın zamana kadar, Türkiye’de metropoller konut piyasasındaki çeşitlilikten yoksun olarak gelişmiştir. Yerleşim alanları apartman ve gecekondulardan oluşmuş ve basit bir dualist yapıyı yansıtmıştır. Apartman mahalleleri yasal olarak inşa edilmiş alanları oluşturmuşken, gecekondular ise tipik olarak kentin eteklerine yerleştirilmiş ve herhangi bir altyapıya sahip olmayan çoğu zaman kamuya açık arazide kentsel fakirler ve göçmenler tarafından yasadışı bir şekilde inşa edilmiş alanlar olarak ortaya çıkmıştır (Geniş, 2007: 775). Bu ikili yapıyı bozan çeşitlendiren ilk uygulamalar 1950-1980 dönemi boyunca devletçilik politikası anlayışının bir uzantısı olarak konut açığını gidermek için kamu kesimince uygulanan “Toplu Konut Uygulamaları” olmuştur. Bu yolla kentlerde dar gelirli vatandaşların konut ihtiyacını karşılayan ve kentsel alanlarda kendisini hemen belli eden yüksek, çok katlı konutlar görülmeye başlanmıştır. Gecekonduların yanında toplu konut

alanları bu dönemde kentsel dokuya eklenmiş yeni alanlar olarak yaygın bir şekilde görülmeye başlanmıştır. Dönem içerisinde çıkarılan yasalar, oluşturulan kurumlar ve “*Toplu Konut Fonu*” gibi kaynaklarla toplu konut uygulamaları yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır. Yine özel sektörün de etkili olabilmesi için farklı zamanlarda kabul edilen kooperatif yasaları ile kentlerdeki konut inşaatı ve kentsel dönüşüm teşvik edilmiştir. Öyle ki dönem içinde uygulanan “*Beş Yıllık Kalkınma Planlarının*” hepsinde bu uygulamaların yer aldığı görülmektedir (Mutluer, 2000).

Türkiye’de en çok ön plana çıkan ve hala işlevi devam eden toplu konut uygulaması 1984 yılında alt sınıftaki dar gelirli vatandaşlara konut üretmek için kar amacı gütmeyen bir kuruluş olarak kurulan “*Toplu Konut İdaresi Başkanlığı (TOKİ)*” olmuştur. Bu kurum zaman içinde dönüşümler yaşamış ve özellikle ekonomik krizin etkili olduğu 2001 yılında kurumun faaliyetleri önemli oranda azalmıştır. TOKİ’nin 2003 yılında kabul edilen eylem planı ile yetkilerinin ve mali kapasitesinin artırılması sonucu kurum, Türkiye’nin devlete ait en güçlü gayrimenkul geliştiricisi haline gelmiştir (Şenses, 2016). 1980-2000 döneminde TOKİ ile oluşturulan toplu konut fonu aracılığıyla konut üreticilerine ve kooperatiflere ucuz kredi ve finansman sağlanarak kentlerde konut üretimi teşvik edilmiş ve desteklenmiştir. 1984-1995 yılları arasında yaklaşık 1 milyon konutta kredi desteği sağlanmıştır. TOKİ ve konut fonundan sağlanan destek, 1980 öncesinin aksine ülkede toplu konut üretiminin yaygınlaşmasına, büyük ölçekli firmalar ve kooperatiflere inşaat sektöründeki ve konut üretimindeki etkinliğinin artmasına yol açmıştır (Balaban, 2013: 61). Kentsel mekânda özellikle 1970 sonrasında neoliberal yaklaşımın etkisiyle konut yapımında özel sektörün payı artmaya başlamıştır. Zaman içinde daha çok gelişip yaygınlaşan neoliberal yaklaşım bireyciliğin, piyasa liberalizminin dışı açıklığın ve devletin küçültülmesinin önceliğine dayanan yeni bir kalkınma modelini savunmuştur (Şenses, 2016). 1990’lı yıllarda göç alan metropol kentlerde çeperde çok yönlü bir saçaklanma yaşanmıştır. Bu alanlarda giderek artan gecekondulaşmayı durdurmak amacıyla, kamu arazileri üzerinde toplu konut uygulamaları artmış ancak çıkış amacına ulaşamayarak hızlı bir şekilde inşaat firmaları, banka, ulusal ve uluslararası şirket ortaklı yatırımcılar için cazip bir alan haline gelerek kapalı yerleşmeler şeklinde gelişmeye başlamıştır.

Özellikle 1990’lı yıllarda yatırımcının da konut sektörüne ayırdığı sermayenin büyümesi ve büyük ölçekli yatırımcının yanı sıra, kurumsallaşmış, örgütlü ve çok ortaklı

yatırımcının (gayrimenkul yatırım ortaklıkları gibi) konut üretimine başlaması ile konut sunum biçimlerinde değişimler meydana gelmiştir. Bu dönemde çok sayıda tekrarlanan sunum biçimleri büyük ölçekli toplu konut projeleri ve çoğunlukla az yoğunluklu kapalı yerleşimlerdir. Toplu konutlar, kent merkezinde yer alan eski apartmanları ya da gecekonduları yıkarak yerlerine ya da kent dışında yer alan parsellere yüksek yoğunluklu olarak yapılmaya başlamıştır. Kent merkezinde yap-sat apartmanları gibi tekil üretimlerin yanı sıra gecekondular ya da apartman parselleri birleştirilerek ve yerel yönetimlerce imar hakları değiştirilerek, büyük ölçekli uygulamaların da yaygınlaştığı görülmektedir. Yıkılan apartman ya da gecekonduda oturan alt veya orta gelir grubu kullanıcılar ise yeni konutların üreticisi ile yapılan anlaşmalar sonucu, yeni yerleşecekleri evler için ücret ödemek ya da kent dışındaki toplu konut yerleşimlerine yönelmek zorunda kalmıştır (Koca, 2015: 27). Bu dönemde üst ve orta gelir gruplarının konut seçenekleri de çeşitlenmiştir. Neoliberalizm süreci, büyük metropollerin çevre bölgelerinde yaşayan kentsel yoksulların kentsel dönüşüm ile yerlerinden edilmesi ve orta ve üst gelir gruplarının kapalı topluluklar şeklinde bir yaşam sürmeye başlamasına neden olmuştur. Bu durum ikili mekânsal yapıların, daha zengin ve daha yoksul mahallelerin, her zamankinden daha fazla ayrılma eğiliminde olduğu daha bölünmüş ve parçalanmış bir kentsel yapıya yol açtığı anlamına gelmektedir.

Kurtuluş (2011)'un iddia ettiği gibi, bu dönemde kapalı yerleşimlerin inşasının hızı ilk nesil gecekondular ile rekabet edebilir yoğunluktadır. Bu nedenle, 1990'lı yılların sonları ve 2000'li yılların başında yapılan kentsel çalışmaların, kapalı yerleşmeler, soylulaştırma, lüks konut sakinleri, kentsel dönüşüm veya kentsel dönüşüm uygulamaları gibi neoliberalizm ile ilgili konular etrafında formüle edildiğini görmek şaşırtıcı değildir.

Bu yaklaşımlar ve küreselleşmenin kurumsallaştırılması özellikle son yıllarda eşitsizlik ve onun yol açtığı sonuçları önemli ölçüde değiştirmiştir. Farklı gruplar arasında mekânsal mesafe küçülmüş, zenginler daha varoş³ alanlara doğru kaymaya başlamış ve bu yeni kentsel desen gecekondular alanlarını ve zenginlerin yaşadığı mekânları birbirine daha

³ Macarca mahalle anlamında kullanılan varoş kelimesi Meryem Hayır tarafından (2009) ülkemizde kentin dışında (banliyö sahası içerisinde) plansız olarak gelişmiş gecekondular mahallelerini tanımlamak amacıyla kullanılmıştır. Bu tabir mekânsal olmaktan çok sosyal bir tabirdir.

çok yaklaştırmıştır. Bu durumun en açık şekilde görüldüğü mekânlar gecekondu alanları ve kapalı yerleşimlerin yoğun olarak bulunduğu alanlardır.

Türkiye’de toplumsal sınıfların mekândaki konumlanışını inceleyen birçok çalışma yapılmıştır. Mekânsal ayrışma konusunda yapılan çalışmalar, yaygın biçimde metropol kentlerde gerçekleştirilmektedir. Bu çalışmaların 1980’li yıllara kadar çoğunlukla gecekondu sorununa odaklandığı görülür (Yasa 1996, Gökçe 1971). Ayrıca gecekondu sorununa hemen hemen tüm kentsel araştırmalar içinde değinilmiş ya da kentsel gelişim ile ilişkisi üzerinde durulmuştur. 1980’ler ve 1990’larda, kentlerdeki zengin ve yoksul sınıflar arasındaki sosyal mesafe ve mesken mesafesi ile ilgili tartışmalar yoğunluk kazanmaya başlamıştır (Güvenç 1998, Tatlıdil 1989, Karpat 2004, Erder 2006a, Çetin 2012, Eraydın 2006, Geniş 2009, Ataç 2012, Geniş ve Çelik 2012, Keyder 2013, Tümtaş 2012) Mekânsal ayrışma konusunun ilk çalışma alanını oluşturan kentsel yoksulluk olgusunu mekânsal ayrışma ile ilişkilendiren çalışmalar ise literatürde sınırlı sayıda kalmıştır (Işık ve Pınarcıoğlu 2015, Şenses 2001, Kurtuluş 2005, 2016).

Türkiye’de sosyo-mekânsal ayrışmaya kaynaklık eden bir diğer faktör özellikle neoliberalizm ile gelişen kapalı yerleşim alanlarıdır. Kent mekânında giderek yaygınlaşan bu ayrışma biçimi temel olarak gelire bağlı gelişen sınıfsal yapıdaki farklılıkların bir sonucudur. Politik, ekonomik ve sosyal yapının etkisiyle gelişen kapalı yerleşim alanları zengin ve yoksul kesim arasında mekânsal ayrışmayı artırmaktadır. Bu konu ile ilgili literatür özellikle 2000’lerden sonra yaygınlaşmaya başlamıştır (Perouse ve Daniş 2005, Firidin-Özgür 2006, Geniş 2009, Kaba ve Südaş 2019). Kapalı yerleşimlerin artmasıyla toplumsal sınıflara yönelik konut bölgeleri birbirlerinden mekânsal, sembolik veya mimari olarak daha fazla ayrılmaya başlamış, bu bölgeler özellikle gecekondu bölgeleri ile önemli bir tezat oluşturmuştur. Konut alanlarının ayrışması, bir anlamda kent yaşamının mekânsal ve toplumsal olarak parçalanmasının da temsilidir. Son dönemde kentsel dönüşüm ile başlayan uygulamalar da bu süreci yoğunlaştıran bir etki yaratmıştır. Toplumsal eğilimler üzerinden yapılan araştırmalar (Kurtuluş 2005, Alver 2007) mekânın fiziksel verileri üzerinde durmuş, bu ayrışmalara sahne olan yerin özelliklerinden, imkânsızlıklarından etkilenenler üzerinde ise fazla durulmamıştır. Toplumsal ayrışmanın oluşum sürecini anlamaya yönelik çalışmaların çokluğuna rağmen, mekânsal ayrışmanın toplumsal oluşumları yönlendirmedeki aktif etkisinden bahseden çalışmalara nadiren rastlanmaktadır.

3. 2. 2. 1. Bir Ayrışma Mekânı Olarak Gecekondular

Türkiye’de kentleşme süreci, dışa bağımlı bir nitelik taşımaktadır ve tarihte batı topluluklarında görülen kentleşme olgusundan çok farklı niteliklere sahiptir. Çünkü esas olarak, gelişmiş metropol ülkelerinin ekonomik çıkarlarına göre örgütlenen bir yapıda, kentli iş gücünün önemli bir bölümü çağdaş kesimlerle bütünleşmemektedir. Aslında tüm kentsel yapılarda görülen bu durum, Türkiye gibi bir “çevre”⁴ ülkesinde daha belirgindir. Gecekondulaşma kentteki iki ayrı toplumsal sistemin varlığından doğmuştur (Kongar1982: 26-27).

Türkiye’de gecekondu bölgeleri 1950’lerden sonra kırsal alanlardan kentlere hızlı göçün bir sonucu olarak oluşmuş ve giderek artmıştır. Gecekondular genellikle kamu arazisine izinsiz ve kısa sürede inşa edilmiş yapılardır ve yasa dışı olmaları, bina denetiminin yapılmamış olması ve altyapı eksikliği nedeniyle önemli bir görüntü kirliliği ve çevre sağlığı sorunları yaratmaktadır. Bunun yanı sıra gecekondu zaman içinde kentsel mekânda yaşanan gelişmelerin sonucunda sosyo-ekonomik olarak kentin geri kalanından dışlanan bir ayrışma bölgesi haline gelmiştir. Gecekondular ilk olarak, düşük sosyo-ekonomik koşullara sahip göçmenler için acil konut ihtiyacı olarak hizmet verirken, daha sonraki yönetmelikler ve kazandıkları inşaat ruhsatları ile yasallaştırılmış ve genellikle kent merkezlerindeki konumları ile ticari bir rant değeri haline gelmiştir.

Gecekondu bölgelerinde yaşayan vatandaşlar konutlarının, varlıkları devlet tarafından kabul edilip onaylanana kadar birçok kentsel hizmetten yoksun kalmış ve sürekli yıkım riskine bağlı güvensizlik atmosferinde yaşamıştır (Çavuşoğlu, 2014: 177). Türkiye’de gecekondu ile ilgili oldukça geniş bir literatür mevcuttur (Karpat, 2004). Ancak belirtmelidir ki dünya literatüründeki gecekondu kavramı ile Türkiye’de yer alan gecekondu alanları arasında belirgin farklar mevcuttur. Keleş (1983: 191) Türkiye’deki, gecekondu ve dünyadaki gecekondu arasındaki farkı “*Gecekondu, Türkiye’ye özgü bir olgu değildir. Türkiye’ye özgü olan gecekondu sözcüğüdür*” açıklamasıyla vurgulamıştır. Dünya literatüründe, kentin sosyo-ekonomik olarak geri kalmış alanları için kullanılan bu terimlerin en yaygın tanımlamaları “*slum*”, “*getto*” ve “*banliyö*”lerdir. Getto, daha çok

⁴ Çevre ülke kavramı gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerin tüm yapılarının toplumsal ve ekonomik olarak gelişmiş ülkeler tarafından belirlenmesini temsil eden bir kavram olarak kullanılmıştır

irk ve etnik köken nedeniyle ikinci sınıf muamele gören halkın belirli bir alana konularak sınırlandırılması ile oluştuğu için, banliyöler ise kent merkezinin uzağında yer alan, çevre düzeni olan ve bakımlı alanlar olmasından dolayı Türkiye’deki gecekondular kavramına uymamaktadır. Türkiye’deki gecekondular kavramına en yakın tanımlamanın “slum” olduğunu söylemek yanlış olamayacaktır. “Slum (gecekondular mahallesi)” teriminin bilinen ilk yazılı tanımı, Hardy Vaux’un 1812 yılında yayınladığı “Vocabulary of the Flash Language” başlıklı sözlüğünde geçer ve haraç alıp vermek veya yasadışı ticaret yapmak kelimesiyle eşanlamlı olarak kullanılır. BM’lerin Ekim 2002 de gerçekleştirdiği bir toplantıda gecekondular mahallesi “kötü ve kaçak inşa edilmiş konutlardan oluşan, kalabalık, ulaşım ve diğer kamu hizmetlerinden yeterince yararlanamayan bir mekân olarak tanımlanmıştır” (Davis, 2010: 36-38).

Gelişmekte olan ülkelerde, 1990 yılında gecekondular alanlarında yaşayan 689,044 milyon kent sakini, önemli bir artış ile 2014 yılında 881,080 milyona ulaşmıştır. 2000 yılında, gelişmekte olan ülkelerdeki kentsel nüfusun %39’u gecekondularda yaşıyorken, bu oran 2014’te %30’a gerilemiştir. Sahra Altı Afrika’da gecekondular nüfusundaki artış dikkat çekicidir. Sadece bu bölgede, 1990 ile 2014 yılları arasındaki artış gelişmekte olan bölgelerdeki gecekondular nüfusundaki toplam artışın %56’sına tekabül etmektedir. Gerçekten de Sahra-altı Afrika’daki gecekondular sakinlerinin sayısı bölgenin kentsel nüfusuyla birlikte büyümüştür (UN-Habitat, 2016: 58). UN-Habitat (2016) verilerine göre, 2014 yılında gecekondularda yaşayan kent nüfus oranının en yüksek olduğu yerler; Sudan (kent nüfusunun %95,6’sı), Merkez Afrika Cumhuriyeti (%93.5’i), Mozambik (%80.3’ü) gibi Afrika kıtasında yer alan ülkelerdir.

Tablo 1. Seçilmiş Ülkelerde Gecekondularda Yaşayan Kentsel Nüfus, 1990-2014

Ülke	1990	2000	2010	2014
Güney Sudan	95.6
Merkezi Afrika Cumhuriyeti	87.5	91.9	95.9	93.3
Mozambik	75.6	78.2	80.5	80.3
Madagaskar	93.0	84.1	76.2	77.2
Nijerya	83.6	82.6	81.7	70.1
Arjantin	30.5	32.9	20.8	16.7
Kolombiya	31.2	22.3	14.3	13.1
Fas	37.4	24.2	13.1	13.1
Türkiye	23.4	17.9	13.0	11.9
Meksika	23.1	19.9	...	11.1

Kaynak: UN-Habitat, 2016 Raporundan Düzenlenmiştir

Raporda, Türkiye'nin gelişmekte olan ÷lkelere yakın bir profil çizdiğini görmek mümkündür. Gecekonduarda yaşayan kentsel nüfusun oranı %16,7 olan Arjantin, Meksika (%11.1) ve Kolombiya (%13.1) ile benzer bir profil çizen Türkiye'nin gecekondu nüfusu 2014 yılında %11.9 olarak tespit edilmiştir.

Dünya literatüründe gecekondu kavramına en fazla benzeyen terim "*sulum*" olmasına rağmen her iki yapı arasında da farklılıklar bulunmaktadır. Türkiye'de gecekondu olgusu üzerine yazılmış çoğu kaynakta gecekondu ile slum kavramaları arasındaki bu ayrıma dikkat çekilmiştir (Keleş 1983, Karpat 2003, Tatlıdil 1989). Bir mekân olarak gecekondu kavramı üzerinde duran Tatlıdil (1989: 17), Türkiye'deki gecekondu bölgeleri ile gelişmiş ÷lkelerin büyük kentlerinde yer alan slumların gelir düzeyi düşük veya tüketim harcamaları sınırlı olan bireylerin toplanmış olduğu bakımsız, düşük standartlı konutlar arasındaki ayrıma dikkat çeker. Her iki yerleşim yerinde (gecekondu ve slumlarda) oturanların, genel ve kentsel gelir dağılımından aldıkları pay, onların konumunu ortalamanın çok altında tutmaktadır. Bununla birlikte gecekondu mahallelerinde oturanların büyük bir kısmı kırsal yerleşim alanlarından kente gelmiş, kentsel yaşamda yer almak için çabalayan ve dikey bir sosyal hareketlilik içinde bulunma eğiliminde olan bireylerden oluşmaktadır (Çetin, 2012: 169).

Türkiyede Özellikle 1960'lardan itibaren olumsuz yansımaları gör÷lmeye başlanan gecekondu alanlarının düzenlenmesi için 1996 yılında Gecekondu Yasası yürürlüğe konulmuş ve bu yasa 1984 yılında Toplu Konut Yasası ile birlikte çeşitli düzenlemelere sahne olmuştur. 1990'lardan bu yana Ulusal Kalkınma Planlarında gecekondu alanlarına karşı güçlü bir tutum geliştirilmiştir. Konut Geliştirme İdaresi, 2000'li yılların başından itibaren konut sektöründe etkinliğini arttırmış ve konut ihtiyacını azaltmayı amaçlamasının yanı sıra, gecekondu yoluyla gayri resmi gelişimin önlenmesi ve bu şekilde geliştirilen mevcut alanların iyileştirilmesi gibi önemli fonksiyonları da yerine getirmeye başlamıştır. Bugüne kadar kentsel dönüşüm projelerinde yerel yönetimlerle işbirliği içinde, Konut Geliştirme İdaresi 128 projede 94.563 ihale gerçekleştirmiştir. Uygulanan politikalar ve Konut Geliştirme İdaresi ve özel sektörün konut üretiminin bir sonucu olarak, Türkiye'de yasadış inşaat oranı 2006'da % 2.39'a ve 2013'te % 0,94'e düşmüştür (Turkey Habitat III National Report, 2014).

Ancak, 1980'lerde değişen ekonomik ve politik koşullar yüzünden, gecekondu bölgeleri artık kentsel yoksulların yaşayabileceği yerler olarak gör÷lmemeye başlamıştır.

Bunun yerine, zengin üst sınıflar için yerleşim bölgeleri ya da ticaret merkezleri üretmek amacıyla bir kaynak olarak görülmeye başlamışlardır (Pınarcıoğlu ve Işık, 2009).

Özellikle 2000 yılından itibaren gecekondulara yönelik yasal düzenlemeler aracılığıyla kentsel dönüşüm uygulamaları yapılmaya başlamıştır. Kentsel dönüşüm projeleri, niteliğini kaybetmiş, sağlıksız ve kaçak yapıların, doğal afetten etkilenen veya etkilenebilecek olan tehlikeli alanların dönüştürülmesi ve işlevi kaybolmuş tarihi koruma alanlarının koruma altına alınması üzerine geliştirilen projelerdir. Ancak kentsel dönüşüm projeleri aracılığıyla gecekondular alanları kentsel alanların büyüme eşiğine ulaşması ve kent merkezine yakın alanların değerinin yüksek olması gibi nedenlerle sermaye birikim sürecine yeni bir meta olarak katılmıştır. Yapılan yasal düzenlemelerle belediyelerin temel gelir kaynağı haline gelen kentsel dönüşüm projeleri (Güzey-Kocataş, 2009; Uzun, 2006) kentlerdeki bölünmüş ve kısmi yapıları daha da netleştirmeye başlamıştır.

Gecekondulaşma ile çöküntü merkezi haline gelen alanlarda yaşanan sorunların giderilmesi için üretilen kentsel dönüşüm projeleri, sorunları çözmek yerine toplumsal açıdan yeni bir sorun yaratmış ve problemi çözmek yerine sadece başka bir mekâna kaydırmıştır. Kentsel dönüşüm uygulamaları ile planlı ve altyapı sorunu olmayan mekânların üretilmesi amaçlanırken bulunan çözüm yolu sadece fiziksel boyutta çözüm üretmiş olması nedeniyle yetersiz kalmıştır. Söz konusu projeler, mekânsal ve toplumsal ayrışmayı derinleştirerek kentsel alanda sosyo-mekânsal bütünleşmeyi engellemektedir.

3. 2. 2. 2. Bir Ayrışma Mekânı Olarak Kapalı Yerleşimler

Kentsel alanlardaki artan eşitsizlik düzeylerinin fiziksel görünümünden biri, geçtiğimiz yirmi yıl içinde kapalı yerleşimler olgusunun daha belirgin hale gelmesidir (Stiglitz, 2012: 91). Kapitalist yeniden yapılanma süreci içinde gelişen neoliberal politikalar ve bu politikaların kentsel mekân üzerindeki stratejileri, postmodern kentte parçalı yapıyı, sosyo-mekânsal ayrışmayı doğuran ve kapalı yerleşim alanları oluşumunu hazırlayan temel dinamiklerdir. İlk olarak Kuzey Amerika’da görülmeye başlayan ve var olan banliyö geleneğinin üzerine temellenen kapalı yerleşim alanları küreselleşmenin etkisiyle, sermaye birikim süreçleri çerçevesinde kıta sınırlarını aşarak Avrupa’ya ve üçüncü dünya ülkelerine de sıçramış; konut piyasasında bir “moda” haline gelmiş; farklı bağlamlarda, temel ortak karakteristiklerini korumakla birlikte özgün sonuçlar doğurmuştur. Başlangıçta çeperde az katlı konut pratiği olarak başlamasına rağmen, “kapalılık” ve “güvenlik” yönleri ön plana çıkararak; kent merkezindeki konut ihtiyacını

karşlamak adına, daha kompakt ve çok katlı örnekleri de üretilmeye başlamıştır (Akyol-Altun, 2010: 226).

Grant (2004) “*Types of Gated Communities*” adlı çalışmasında kapalı yerleşim alanlarına sahip ülkelerdeki uygulamaların inanılmaz derecede farklı olduğunu vurgulamaktadır. Grant’ta göre kapalı topluluk tanımları çeşitli boyutlara göre değişmektedir ve kapalı toplulukların fiziksel biçimini kategorize etme çabalarının en az sekiz faktörü göz önünde bulundurması gerekir. Bunlar: muhafaza etme işlevleri, kullanılan güvenlik özellikleri ve engeller, dahil olan olanaklar ve tesisler, sakinlerin tipleri, barınma, görev türü, konum, boyutu ve politika bağlamıdır.

Literatürde kapalı yerleşimler ile ilgili net bir tanım mevcut değildir. Bazı araştırmacılar kapalı yerleşimleri kentlerin çeperlerinde oluşan ve yalıtılmış sosyal içerikli lüks konut alanları veya yeni alt kentler olarak ifade etmektedir. Bu yapılar kent merkezindeki hizmetlerden daha erişilebilir bir hale gelen çeper alanlara kaçan orta ve üst sınıfın eğilimlerinin bir sonucu olarak ortaya gelişmiştir (Öncü 1999, Aliğaoğlu ve Uğur 2018, Kurtulus 2011, Karadağ ve Aksak, 2018).

Bir grup araştırmacı, bu alanları güvenlik ve suç korkusunu, güçlendirilmiş yerleşim bölgelerinde yaşamının itici mekanizmaları olarak vurgulamaktadır (Alver 2007, Köksal 2003). Diğerleri için zengin yerleşim bölgelerinde yaşamak, prestij işareti olarak kabul edilir ve ortak kültürel, sosyo-ekonomik geçmişleri olan sakinlerle yaşamak önemlidir (Geniş 2007, Kaba ve Südaş 2019). Kazımoğlu (1998) bu yeni konut eğilimini “*yerleşme vahalları*” terimi ile tanımlarken Şenyapılı (2003) kapalı yerleşim alanlarını “*kaçış adaları*” olarak tanımlanmıştır.

Kapalı yerleşimler, literatürde zengin gettoları, modern getto olarak da tanımlanmaktadır. Söz konusu yeni konut alanlarının getto adı verilen kendi içinde homojenleşmiş bir kültürü barındıran, görece dışa kapalı mekânlara benzetilmesini, site sakinlerinin de dışarıdaki farklı toplumsal gruplarla ilişkilerinin asgari düzeyde olmasıyla açıklayan Erder (2006b), bir mekânın getto olarak tanımlanabilmesi için ayrışmanın, ayrımcılığın ve belirgin sınırların olması gerektiğini de vurgulamaktadır. Bu lüks siteleri, klasik yoksul gettolarından ayıran temel öge, Alver (2007: 100)’e göre yoksul gettoların koşulların dayatmasıyla oluşmuş, gönülsüz bir birliktelik olması, zengin gettolarının ise, yaşam koşullarını iyileştirmek adına gönüllü olarak bireylerin bir araya gelmesiyle oluşmuş olmasıdır. Lefebvre (2016a)’nin de vurguladığı gibi;

“Belirli, dolayısıyla sınırları çevrili bir mekân bir şeyi kabul edip diğerini red eder. Olumlar, yadsır ya da inkâr eder (s. 123). Mekânsal pratik eşzamanlı olarak yerleri, yerelin genel ile ilişkisini; bu ilişkilerin bir temsilini; eylemleri ve işaretleri; sıradanlaştırılmış gündelik mekânları ve elverişli ya da elverişsiz, yararlı ya da zararlı, falanca guruba izinli ya da yasak sembollerden etkilenmiş ayrıcalıklı mekânları tanımlar... Bütün mekânı ilgilendiren kimi genel fenomenlerin (mübadeleler ve iletişimler, kentleşme, mekânın değerlendirilmesi) yanı sıra bölümelere ayırmalar parçalanmalar, indirgemeler, yasaklar da buradan kaynaklanır. Bir düzenin mekânı, mekânın düzeninde gizlidir. İşlemsel yaklaşımlar ve belli bir yere bağlanmış bir iktidarın eylemi, görünüşte basit bir mekân mantığının sonucudur. Mekândan yararlananlar olduğu gibi mekândan yoksun bırakılmış, dışlanmışlar da vardır (s. 296).”

Güvenlik ile ilgili endişeler, kentsel mimaride “*Defensive Architecture*” (Savunma Mimarisi) kavramının doğmasına neden olmuştur. Bunun bir örneği ortak alanların çevresinde düzenlendiği için avlu konutun eski tipolojisini andıran bir apartman kompleksi olan kapalı yerleşimlerdir. Bu kale benzeri kompleksler, çevredeki geleneksel kent dokusundan farklılaşmaktadır. Güvenlik ekipmanları ile donatılmış kapılardan girilen alanlar çevredeki topluluklardan soyutlanmıştır. Kendi yüzme havuzları, spor salonları, park ve bahçeleri bulunan bulunan topluluk merkezleri ortak aktivite alanlarına sahiptir (Ellin, 1996: 91).

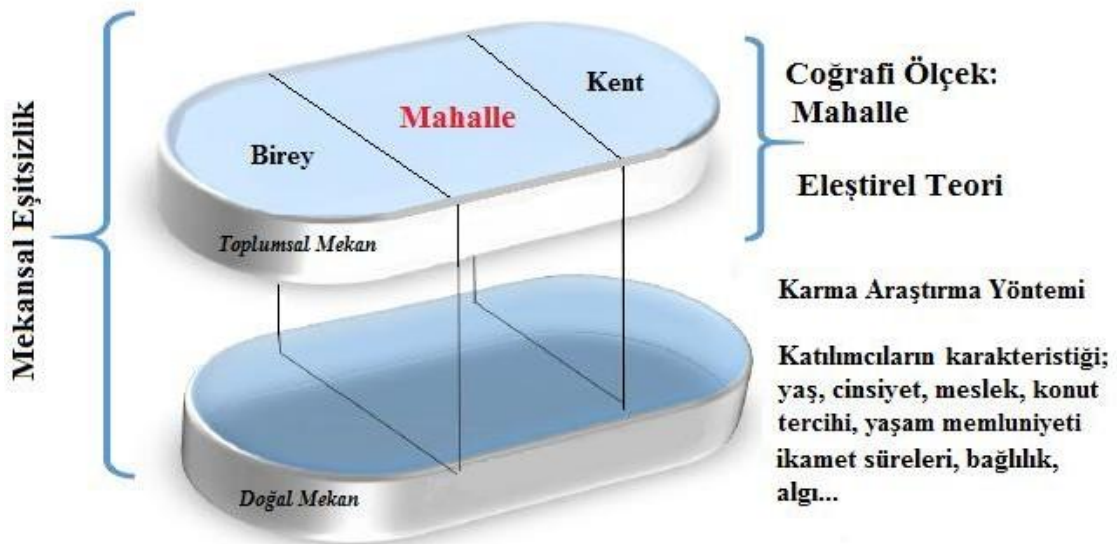
Kapalı yerleşmeler, sınırları tanımlamanın, mülk değerlerini garanti etmenin ve mahalle değişimini etkili bir şekilde yasaklamanın ek bir yolu olarak hareket eden ayrışma ve bölünmenin bir uzantısıdır. Dışlayıcı bölünme, dışarıda bırakılanlara sosyal maliyetler getirir; herkesin paylaşabileceği kamusal alanların sayısını ve dolayısıyla farklı sosyo-ekonomik gruplardan insanların birbirleriyle olabilecek temaslarını azaltır. Kapalı yerleşim toplulukları ayrışmayı barındıran büyük mekânsal mikrokozmoslardır. Kentsel gelişim alanları ve gecekondu, zengin ve yoksul arasındaki artan bölünmeler bu izolasyon ve dışlamanın orta ve üst sınıftakilere imkan ve ayrıcalık sağladığı yeni bir kent modeli yaratmaktadır. Kapalı yerleşimler, ekonomik yeniden yapılanmanın kazanımlarını ve kayıplarını bölmek, kazananların coğrafi ayırım yoluyla konumlarını korumalarına ve gelir ve servetteki farklılıkları daha da artmasına olanak tanıyan etkili bir araç haline gelmiştir (Blakey ve Snyder, 1997).

4. BÖLÜM: KARŞILAŞTIRMALI BİR ALAN ARAŞTIRMASI: KARŞIYAKA (İZMİR)

Bu bölümde ilk önce mekânsal olarak parçalanmış, sosyal açıdan birbirinden çok farklı grupların yaşadığı Karşıyaka İlçesi'nin mesafe olarak yakın ancak birçok yönden uç iki mahallesi olan Yalı ve Cumhuriyet mahallelerinin bir mahalle ölçeği olarak nasıl ve neden ele alındığı açıklanmıştır. Bölümün devamında bu mahallelerin ortaya çıkış ve şekillenme süreçlerinin İzmir'deki kentsel gelişim sürecinden ayrı düşünülmemeyeceği gerçeğinden yola çıkılarak İzmir kenti özelinde Karşıyaka İlçesi'nin kentsel gelişim dönemleri ele alınmıştır. Dolayısıyla eşitsizlik, göreceli yoksunluk ve sosyal çatışma arasındaki ilişkileri incelemek için çerçeve genişletilmiştir. Mahalle bazında yapılan incelemeler ile bu çerçeve sosyo-mekânsal ayrışma ve eşitsizlik eğilimlerinin daha ayrıntılı analizini sağlamaktadır.

4.1. Mekânsal Bir Ölçek Olarak Mahalle

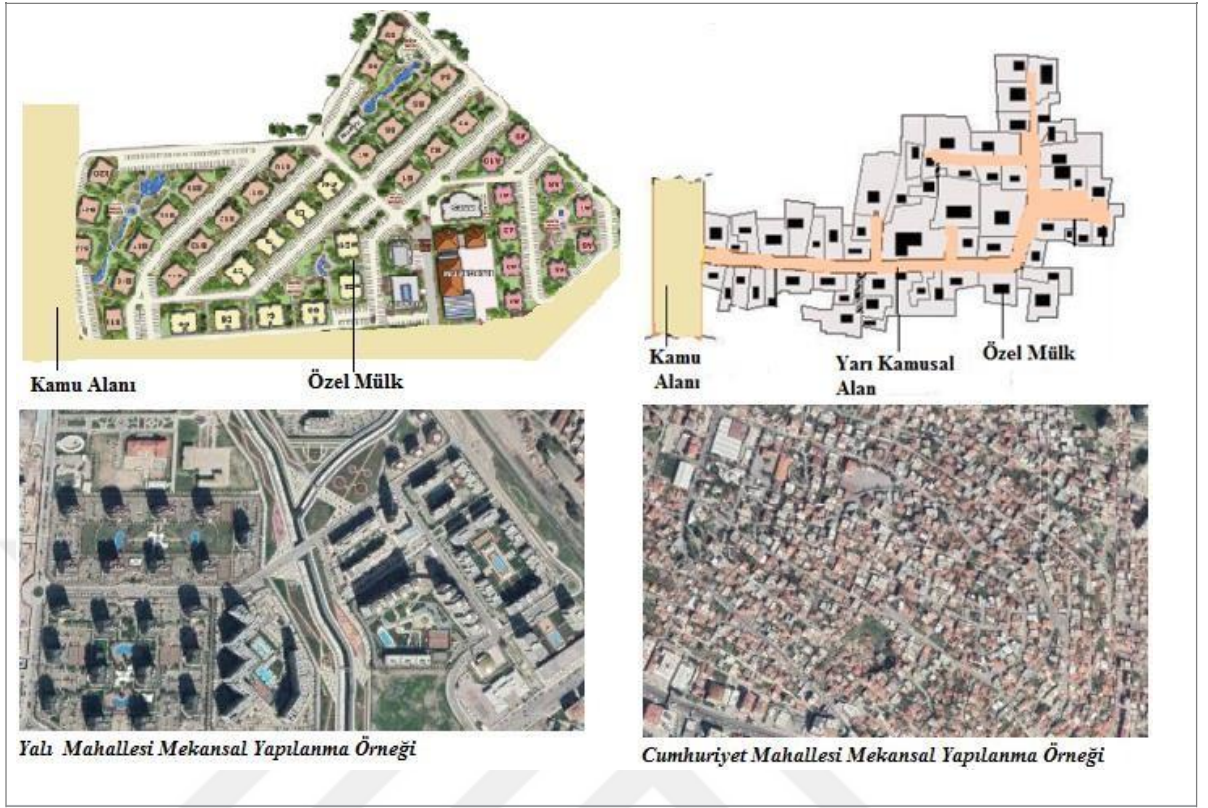
Kentsel mekânda ayrışma, kent içindeki farklı alanların varlığına işaret eder. Bunların hepsi farklı özelliklere sahiptir; zengin veya yoksul alanların olması, mahrum veya imtiyazlı kesimin olması, eski veya yeni mekânların olması, yüksek katlı apartman blokları veya tek aile evlerin baskın olması veya sayısız başka faktör bakımından zıtlıklar olabilir (Kempen, 2007: 15) Bu araştırmada odak noktası bölünmüş bir kentteki bu farklı alanlardır. Bunlara atıfta bulunmak için mahalle ölçeği seçilmiştir.

Şekil 15. Mahalle Ölçeğinde Mekânsal Eşitsizlik

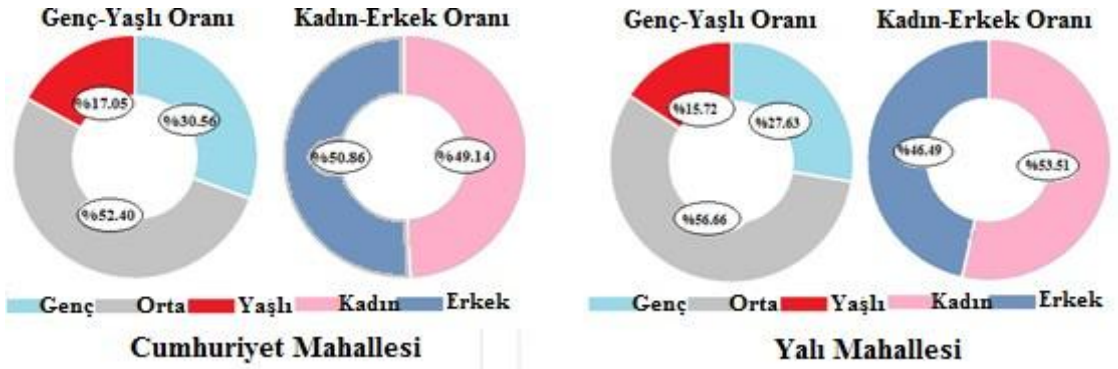
Mahallenin sayısız tanımı mevcuttur. En çok kabul gören ve bu çalışma alanı olarak mahalle ölçeğinin seçilme nedeni mahallenin demografik özellikler ve konut özellikleri açısından homojen bir alan olarak görülmesidir. Kentler genel olarak pek çok farklı yapıdaki mahallelerin bir araya gelmesi ile oluşmuştur. Araştırmanın amacı doğrultusunda Karşıyaka'da üst orta sınıfa hitap eden kapalı yerleşimlerin ağırlıkta olduğu **“Yalı Mahallesi”** ve gecekondular alanlarının ağırlıkta olduğu **“Cumhuriyet Mahallesi”** çalışma alanı olarak seçilmiştir. Yalı ve Cumhuriyet mahalleleri giderek artmakta olan kutuplaşmış bir kentsel gelişim örneğidir. Bu mahalleler bize kentsel düşünün ve kentsel büyümenin farklı yerel, toplumsal ve kültürel özelliklere sahip olarak meydana gelen karmaşık ve çok yönlü koşullarını ortaya koyma fırsatı sağlamaktadır.

Mikro seviyeye geçmeden önce, Karşıyaka'daki kentsel mekân koşulları daha ayrıntılı olarak aktarılmaya çalışılmıştır. Düşük gelirli ve yüksek gelirli mahalleler arasındaki zıtlık, bu mekânlar arasında belirgin farklılıklar olduğunu ortaya koymaktadır. Düşük gelirli bölgeler, daha geniş bir yabancı nüfus aralığına ve daha yüksek işsizlik oranlarına sahiptir. Yapılan araştırmalara göre, Karşıyaka'da en sorunlu bölgeler Cumhuriyet Mahallesi, Örnekköy ve Yamanlar'dır. Bu mahalleler nüfus ve demografik özellikler açısından eğitim seviyesinin ve hane halkı gelirinin düşük olduğu, mekânın kamusal, yarı kamusal ve özel mülkiyet olarak konumlandığı, genelde gecekondular tarzı mesken tipine sahip olan geleneksel alt ve alt orta sınıf mahalleleridir. Karşıyaka'da bu yapının tersi özelliklere sahip ve kapalı yerleşimlerin yoğunlukta olduğu alanlar olarak ise Mavişehir ve Yalı mahalleleri ön plana çıkmaktadır. Bölgedeki rant değerinin artması ile son dönemlerde gelişme gösteren diğer kapalı yerleşim alanları ise Mustafa Kemal Mahallesi, Zübeyde Hanım Mahallesi ve İnönü Mahallesi'dir. Bu kapalı yerleşim alanları ile gecekondular mekânları arasında kentsel doku ve sosyo-ekonomik yapı açısından önemli farklılıklar bulunmaktadır.

Şekil 16. Kapalı Yerleşimler ve Gecekondu Mahallesi Mekânsal Yapılanma

Bölgede yaşam standartları açısından gelişmiş alanlar Mavişehir, Yalı Mahallesi, Bostanlıdır. Kıyı kesiminde kalan diğer mahaller ve son dönemde İnönü ve Mustafa Kemal Mahallesi'nde de yaşam standartlarının yükseldiğini söylemek mümkündür. Bu alanlar arasında çalışma alanının bir bölümünü oluşturan Yalı Mahalle'sinde son yıllarda kapalı yerleşim alanlarının çok fazla gelişme göstermesi sebebi ile nüfusta da önemli bir artış gözlenmektedir. Mahallede orta yaştaki nüfusu yoğunluktadır (%56). Ayrıca kadın nüfusun erkek nüfustan fark edilir derecede fazla olması da dikkat çekicidir. Bu durum üzerinde bölgenin kadınlar tarafından güvenli ve yaşanabilir bir alan olarak algılanmasının etkili olduğu tahmin edilmektedir. Nitekim çalışma bulguları da bu varsayımı doğrular niteliktedir.

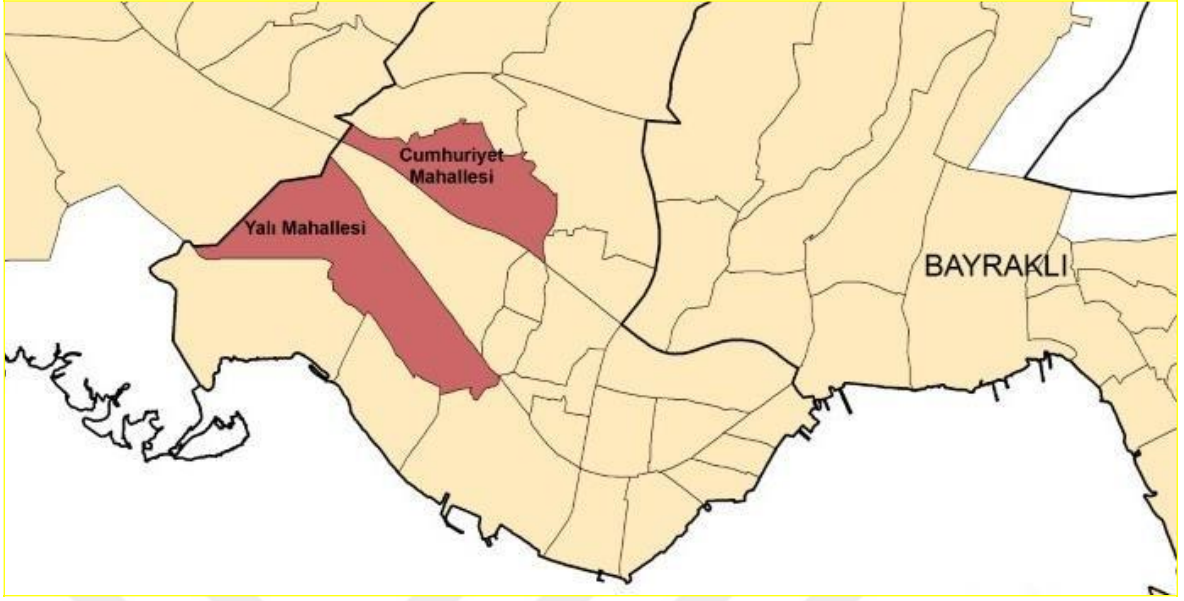
Şekil 17. Örneklem Alanının Yaş ve Cinsiyet Yapısı

Sosyo-mekânsal olarak oldukça farklı gelişen Yalı ve Cumhuriyet mahallelerinde var olan sosyo-mekânsal korelasyonlar ve eşleşmeler, mahalle düzeyinde faaliyet gösteren belirli barınma mekanizmalarının potansiyel açıklayıcı faktörler olabileceğini göstermektedir. Bu nedenle yerel konut sistemlerine dikkat edilmelidir. Gayri resmi konut piyasaları, günümüzde mirası devam eden farklı mekânsal organizasyon ilkelerini çerçevelemiştir. Bu bağlamsal ayrılmalar, kentsel eşitsizliklerin üretiminin anlaşılmasında önemlidir. Ayrışma kalıplarının niteliği nedir? Benzer toplumsal veya ekonomik bölünmeler kent içinde nasıl farklı mekânsal örüntüler yaratabilir ve benzer mekânsal ayrımcılık farklı derecelerde toplumsal bölünmeyi nasıl marjinalleştirir? Bu soruların cevabı için kentsel gelişimin tarihsel bir süreç içinde incelenmesi gerekir.

Karşıyaka'nın yerleşim yapısı, özellikle sosyo-ekonomik durum ve mekânsal yapı açısından oldukça çeşitlidir. Daha önceki süreçler dezavantajlı vatandaşların sosyal konut içindeki payını arttırırken, son gelişmeler süreci tersine çevirmiş gibi görünmektedir. Karşıyaka'da artan konut fiyatları nedeniyle, taşınan alt ve orta-alt sınıf hane halkı giderek daha varlıklı hanelerin yerini almaktadır.

4. 2. Karşıyaka'nın Kentsel Gelişim Dönemleri

İzmir kenti, aynı adı taşıyan bir körfezin bitim noktasında kurulmuş ve eski çağlardan bu yana gelişip büyümüş, Ege Bölgesi'nin en önemli yerleşim merkezi haline gelmiştir (Sözer, 1988: 1). İzmir, bu derin tarihsel kökenleri, çok katmanlı yapısı ve coğrafi konumuyla özel bir öneme sahiptir. Derlenen kaynaklardan bilindiği kadarıyla adını aldığı küçük ve korunaklı bir liman kenarında kurulmuş olan İzmir, buradan Halkapınar kaynağı ile Kadifekale sırtlarına doğru yayılmıştır. Kent daha sonra sürekli gelişme göstererek büyümüş ve 19. yüzyıl sonlarında Kadifekale volkanik kütlelerinin eteğindeki alüvyal

Harita 2. Yalı ve Cumhuriyet Mahallesi'nin Konumu

Günümüzde Türkiye'nin en büyük üçüncü Ege Bölgesi'nin ise en büyük ili olan İzmir, çağdaş bir liman kenti haline gelmiştir. TÜİK (2018) verilerine göre İzmir, kentleşme oranı, okuryazarlık oranı, kişi başına GSYİH ve sanayi iş kolunda çalışanların toplam istihdamı bakımından Türkiye ortalamasının üstündedir. TÜİK il nüfusları verilerine göre kent nüfusu 2018 yılında 4.320.519 kişi olarak belirlenmiştir. Kentin 30 ilçesi arasında nüfus açısından en büyük ilçeler sırasıyla; Karabağlar, Buca, Konak, **Karşıyaka** ve Bayraklıdır.

Uzun yıllar boyunca pek çok farklı kültürün art arda ya da eşzamanlı olarak bir arada yaşadığı ve izlerini bıraktığı bir kent olan İzmir, bu süreç içinde sosyo-mekânsal olarak çok yönlü bir özellik kazanmıştır. Kentte özellikle Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonraki dönemde önemli kırılmalar yaşanmıştır. Bu süreçte belirli dönemlerden kesitler alındığında kentin sosyo-ekonomik, coğrafi, yapısal, teknolojik, idari ve politik durumundaki değişimlerle birlikte kentte yaşayanların sosyo-kültürel çerçevesi, ekonomik yapısı, mekânsal örgütlenmeleri, yaşantı biçimleri, arasında belirgin farklar göze çarpmaktadır.

Tarihteki bu özgün gelişme süreçleri ile İzmir, araştırmada sorgulanan mekânsal eşitsizlik kavramının araştırılması, zaman içindeki değişiminin kavranabilmesi açısından farklı perspektifler sunan önemli bir kaynaktır. Dolayısıyla çalışmanın bu bölümünde, mekânsal eşitsizlik kavramının İzmir, Karşıyaka İlçesi'nde mahalle ölçeğinde

karşılaştırmalı bir araştırma deseni ile ele alınması amaçlanmıştır. Bu amaçla öncelikle Karşıyaka özeline İzmir'deki kentsel gelişim dönemleri incelenmiş, Karşıyaka'nın sosyo-mekânsal ayrışmayı yanıtlan yapısına atıfta bulunmak için bir ölçek olarak Yalı ve Cumhuriyet mahallesi başlığı altında çalışma alanı daha ayrıntılı olarak incelenmiştir.

Çalışma alanı olarak belirlenen Karşıyaka İlçesi İzmir'in gerek nüfus gerekse sosyo-mekânsal gelişim olarak dikkat çeken alanlarından birisidir. İzmir il merkezinin kuzeyinde yer alan ilçenin doğusunda Bornova, batısında Çiğli, güneyinde İzmir Körfezi, kuzeyinde ise Yamanlar Dağı bulunmaktadır (Berber ve Serçe, 2011). Karşıyaka İlçesi'nde ilk yerleşimler genellikle iki katlı evler şeklinde, kıyı hattı boyunca sayfiye amaçlı olarak başlamıştır. İlçe özellikle 1850 sonrası dönemde demir yolları ve vapur hatlarının açılması ile gelişmeye başlamıştır. Cumhuriyetin ilan edilmesi sonrası yeni bir yapı kazanan Karşıyaka özellikle 1960'lardan sonra göç, küreselleşme yerel ve ulusal faktörlerin etkisiyle kendine özgü bir mekânsal dokuya bürünmüştür. Karşıyaka'nın kentleşme tarihi bu kesitler çerçevesinde kısaca beş temel döneme ayrılarak incelenmiştir.

Bunun amacı, değişime altyapı hazırlayan kırılma dönemlerini belirleyerek zamanla gözlenen evrilmenin bu kırılmalar üzerinden ortaya çıkan etkenler ekseninde araştırıldığı bir geri okumaya yer verilmektedir. Bu bağlamda bir kurgu sağlayabilmek için bölüm kapsamında öncelikle kentte mekânsal eşitsiz gelişmeye etki ettiği düşünülen kırılma dönemlerinin belirlenmeye çalışıldığı bir tablo oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu kırılma dönemleri ekseninde kentin mekânsal yapısındaki barınma-çalışma ilişkilerinin değişimi, ulaşım olgusunda yaşanan gelişmeler ve kentlinin sosyo-kültürel yaşamında gözlenen farklar Karşıyaka İlçesi odağı alınarak incelenmiştir.

Tablo 2. İzmir Özelinde Karşıyaka'nın Kentsel Gelişim Dönemleri

1. Dönem	19. Yüzyıl Öncesi Kentsel Gelişim	Ticaret limanı, kozmopolit yapı, merkezi yapı, kentte tek merkez, doğal kent dokusu, mahalle kavramının ortaya çıkışı, han, kervansaray, çarşı.
2. Dönem	1850-1923 Cumhuriyet Öncesi Kentsel Gelişim	Kentsel nüfus artışı, sanayide gelişmeler, burjuvazinin derinleşmesi, İzmir belediye teşkilatının kurulması (1867), yangınlar, ticaret, deniz, kara ve demiryolu ulaşımının gelişmesi, kent alanlarının yayılması, modern kent çalışmaları, ilk apartmanlaşma örnekleri ⁵ . 1922 yangını, Cumhuriyetin ilanı.
3. Dönem	1923-1960 Dönemi Kentsel Gelişim	1923 İzmir İktisat Kongresi, çok merkezli kentleşme, kıyı boyunca yerleşmelerin yoğunlaşması, 1925 yılında yürürlüğe giren Danger-Prost Planı, tek partili dönem, hızlı göç, gecekondulaşma, toplu konut kanunu, özel sektör konut üretimi, Karşıyaka'nın ilçe statüsü kazanması (1954), Master Plan (1955-1957).
4. Dönem	1960-1980 Dönemi Kentsel Gelişim	TOKİ, KIPTAŞ, GYO'lar, artan gecekondulu sorunu, çok katlı yapıların ve toplu konut uygulamalarının artışı, ulaşım ağlarında yaşanan gelişmeler ve çeşitlilik.
5. Dönem	1980 ve Sonrası Dönemde Kentsel Gelişim	Neoliberal kentleşme, küreselleşme, kentsel alanların çeperlere yayılışı, desantralizasyon, ekonomik kriz, kentsel dönüşüm projeleri, kapalı siteler, yeni sosyalleşme biçimleri, neoliberalizmin somut yansıması olarak mekânsal eşitsizliklerin artışı.

Tarihin mekân üretimindeki önemini vurgulayan Lefebvre (2016a: 46) "*Mekân Üretimi*" adlı kitabında, mekânsal uygulamanın, mekân temsillerinin ve temsil edici mekânların ilk olarak niteliklerine göre; ikinci olarak topluma veya söz konusu üretim tarzına göre, üçüncü olarak ise tarihsel döneme göre mekân üretimine katkı sağladığını iddia eder. Bu bağlamda, sadece mekân tarihini değil aynı zamanda temsil tarihini, bunların birbirleriyle ilişkilerini uygulamayla ve ideolojiyle birlikte ele almak gerekmektedir. Muhtemelen, mekânların temsillerinin, belirli mekânsal uygulamalarla bağlantılı olarak bu mekânların oluşumunun yapabileceği anlamda mekân üretimi üzerinde önemli bir etkisi vardır. Bu anlayışa dayanarak, kentsel mekânın üretim tarihi ve Karşıyaka'da devam eden kentsel gelişimle ilgili gelişmelere nasıl katkı sağladığı bu bölümde ele alınmıştır.

⁵ İzmir'de yapılan ilk Apartman 1905 yılında Mısırlı bir tüccar tarafından Göztepe'de inşa edilmiş olan Anadolu Apartmanı'dır.

Tablo 3. Karşıyaka'da Mekân Üretim Periyodu

Mekânın Kavramsallaştırılması	Mekânın Üretim Periyodu			
	19. Yüzyıl Öncesi Karşıyaka	Cumhuriyet Öncesi Dönem	1923-1960 Dönemi	1980 ve sonrası Dönem
Arazi Mülkiyeti	Toplumsal	Toplumsal ve özel arazi kavramı	Toplumsal ve özel arazi kavramı	Her iki kavram da arazinin tamamen özelleştirilmesi yönünde ilerlemektedir.
Arazi Üzerindeki Otorite	İmparatorluk	Devlet	Devlet	Devlet
Erişim Mekanizması	Miras, ganimet hediyeler	Savaş ve fetih, hediye	Kamulaştırma, satın alma	Satın alma, miras

19. yüzyıl öncesi dönemde kentsel mekânın oluşumu, özellikle İzmir'de yerleşim tarihinin başlangıcından Karşıyaka'da yerleşimlerin oluşumunun analizi ile tartışılmaktadır. Daha sonra, cumhuriyet öncesi ve sonrası dönemde kentsel mekân üretiminin bir analizi yapılmıştır; özellikle modernist planlamanın dayatılmasının ve kavramsallaştırılmasının, mekânsal baskı, imar, ayrışma ve homojenizasyon uygulamaları aracılığıyla önceki dönemdeki boşluğu silerek kentsel alanı nasıl oluşturduğuna odaklanılmıştır. Tablo 3 belirli tarihsel anlardaki mekân algıları ve algılarını ve bunların mekânsal uygulamalara ve nihayetinde kentsel mekân üretimine nasıl etki ettiğini göstermektedir.

Bu bakış açısı ile mekânsal farklılaşmada rol alan aktörler üzerinden kent-kentli ilişkisi bağlamında çok yönlü bir okuma hedeflenmekte, aynı zamanda toplumun yaşantısı ve dolayısıyla da eşitsiz sosyo-mekânsal gelişmenin tarihsel süreçte nasıl şekillendiği açıklanmaya çalışılmaktadır.

4. 2. 1. 19. Yüzyıl Öncesi Kentsel Gelişim

İzmir kentinin, ilk kuruluş yeri ve zamanı hakkında çeşitli görüşler vardır. Ancak, bunlar arasında, M.Ö. 3000 yılları civarında Bayraklı yakınlarında kurulduğu belirtilen bir yerleşimin varlığı kesinlikle bilinmektedir. İzmir'in Kadifekale eteklerindeki bu ilk yerleşim alanının planlı ve düzenli bir görünümde olduğu anlaşılmaktadır. İzmir kentinin bu tarihten itibaren pek çok ve çeşitli istilalara uğradığı defalarca yakılıp yıkıldığı ayrıca büyük depremler ve yangınlar geçirdiği ama tüm bu felaketlerin ardından yine yapılaştığı bilinmektedir. Ancak buna rağmen kentin eski dönemleri hatta daha yakın dönemleri ile ilgili bir belirsizlik geçerlidir. İzmir kentini anlatan seyahatnameler 17. yüzyılın pek gerilerine gidememektedir. Aynı şey fiziksel yapıyı daha iyi belirtebilen gravürler için de söylenebilir. Harita ve haritaya benzeyen kroki türü belgeler ise ancak 18. yüzyıldan

itibaren mevcuttur. Genel olarak tüm bu kaynakların kent hakkında kabataslak bir izlenim vermenin ötesinde kesin ve güvenilir bilgiler sağladıkları söylenemez (Beyru, 1991: 41). Doğal olarak bu belirsizlik Karşıyaka'nın kentsel gelişim tarihi için de söz konusudur.

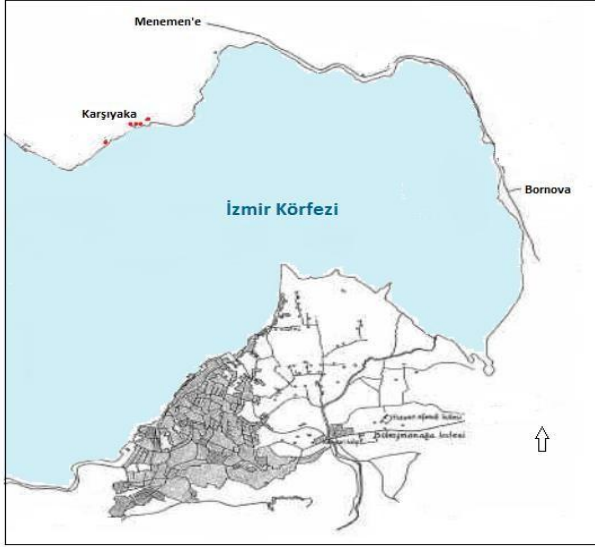
Yapılan çalışmalar Karşıyaka'da ilk yerleşmenin M.Ö. 620-590 yılları arasında Frigya Kralı Tatanos tarafından bu günkü Yamanlar-Karagöl mevkiinde kurulduğuna işaret etmektedir. İlk olarak Aslan Yürekli Rişar'ın adı ile anılan bölge, daha sonra "*Kordelya*", Emir Çaka Bey zamanında ise "*Karşı Sahil*" olarak isimlendirilmiştir (İzmir Ticaret Odası, 2000: 418). Bu günkü Karşıyaka ilçesinin geçmiş dönemlerde farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış olması bölgenin geçmişte çeşitli isimlerle adlandırılmasına neden olmuştur. Bu durum da ilçenin kentsel gelişimi ile ilgili bilgilerde karmaşaya neden olmaktadır. Örneğin; 15. ve 16. yüzyılın tapu tahrir defterlerinde bölgede kendisine bağlı 9 adet köyü ile merkez konumunda olan bir köyün adı Osmanlıca belgelerde "*Kürdelen*", "*Kördelen*", "*Gürdelen*" olarak yer almaktadır. Görüldüğü gibi Osmanlıca resmi evrakları burada mevcut bir köyü Karşıyaka değil "*Kordeolio*" isminin değişik bir isimle adlandırmaktadır (Doğer, 2004: 33). Cumhuriyet öncesi yakın tarihi üzerine yapılan araştırmalar ise Karşıyaka'nın küçük bir seyfiye köyü olduğu bu dönemlerde Rum, Ermeni ve Levanten azınlıkları tarafından "*Karşıyaka*" ve "*Kordeolio*" isimlerinin yanı sıra "*Peraia*", "*Pera Meria*", "*Pera-Khorion*" olarak da adlandırdığını ortaya koymaktadır. Bu üç isim Karşıyaka adının yaklaşık olarak Rumca karşılığıdır (s.32).

Karşıyaka'da küçük ve dağınık yerleşmelerin dışında ilk toplu yerleşmeler 19. yüzyılda görülmeye başlamıştır. Bu tarihten önce bölgenin çok fazla tercih edilmemesinde alüvyal düzlükler ve körfezin kuzey kesiminde Yamanlar Dağı'ndaki aşınma ve kıyının dolması ile oluşan Gediz Nehri'nin yatağı ve deltası etkili olmuştur (Koçman, 1991: 104). Çünkü bölge o dönemlerde nehrin etkisiyle bataklık ve sivrisineklerle hastalık yayan bir duruma gelmiştir. Ancak Gediz Nehri'nin ağzının değiştirilmesi, yani Menemen dolaylarında yapılan çalışmalarla nehir yeniden ilk çağlardaki akış yatağına döndürülmüş ve bu yolla bataklık bölgenin dolgu yapılarak yok edilmesi mümkün olmuştur. Ancak, günümüzde bile Çiğli ve Bostanlı arasında bu eski bataklığın kalıntıları özellikle yağışlı mevsimlerde görülmektedir. Bu doldurma çalışması öncesinde, denizin şimdiki Karşıyaka alanında ve onun batı yanında, dağ eteklerine kadar, dolayısıyla Çiğli ve Menemene kadar yayıldığını, adı geçen her iki yerleşimin eski deniz kıyısında bulunduğunu yaklaşık 2 yüzyıl önce yapılmış haritalarda görmek mümkündür (Umar, 1992: 33-34).

4. 2. 2. 1850-1923 Cumhuriyet Öncesi Kentsel Gelişim

Bir yerleşim birimi olarak Karşıyaka'nın tarihi 19. Yüzyıl öncesine uzanmaz. Osmanlı İmparatorluğu'nda reform hareketlerinin başlangıcı 18. yüzyıla dayansa da, yönetim, hukuk, sosyal yaşam ve ekonomideki köklü değişimler Tanzimat Fermanı'nın (1839) ilanı ile başlamıştır. Özellikle liman kentlerinde başlayan bu dönüşüm, büyük ölçekli yenilikler getirmese de, görece olarak kısa bir süre içinde, kentlerin fiziksel görünümünü ve sosyal ortamını değiştirmiştir (Gençer, 2017). İzmir kenti tazimatın öngördüğü düzenlemelerin öncelikle uygulamaya konulduğu ilk kentler arasında yer almaktadır (Çadırcı, 1993: 74). 28 Eylül 1867 tarihinde yayınlanan belge ile İzmir belediye teşkilatı kurulmuştur. Bu düzenleme kentin büyüklüğü, sokak ve pazar yerlerinin bakımsızlığı göz önünde tutularak buraların ıslah ve toplu olarak kent bütününde tesviyesi için belediye teşkilatının kurulması gerekliliği nedeniyle düzenlenmiştir (s. 78).

İzmir Belediyesi'nin kurulmasından sonra ulaşım olanaklarının geliştirilmesine öncelikli olarak önem verilmeye başlamıştır. Bu dönemde İzmir ve dolayısıyla önemli bir ilçesi olan Karşıyaka için de ulaşımda yaşanan gelişmeler önemlidir. İzmir'de 19 yüzyıla kadar her ne kadar ticari hayat gelişmiş olsa da at, eşek, katır gibi hayvanların dışında hiçbir ulaşım aracının bulunmadığı bazı gezginlerin yazılarından anlaşılmaktadır. O dönemde İzmir çevresinde gelişmekte olan güzergâhlardan biri olan Karşıyaka ise, diğer ilçelere geçiş için bir liman olarak kullanılmaktadır. Beyru (1994: 20) o dönemde Karşıyaka'dan *"19. Yüzyıl ortalarına kadar Menemen ve ötesine ulaşmak için kullanılmış çok küçük ve oldukça önemsiz bir liman"* olarak bahseder. Yüzyılın ortalarında yolcuların Karşıyaka'daki oldukça bozuk bir limanın hemen yanı başında bulunan basit bir kahvehanede dinlendikten sonra at, eşek, ya da katır sırtında Menemen ve ötesine devam ettiği anlatılmaktadır.

Harita 3. 19. Yüzyılda İzmir
Kaynak: Serçe, 2005'ten düzenlenmiştir.

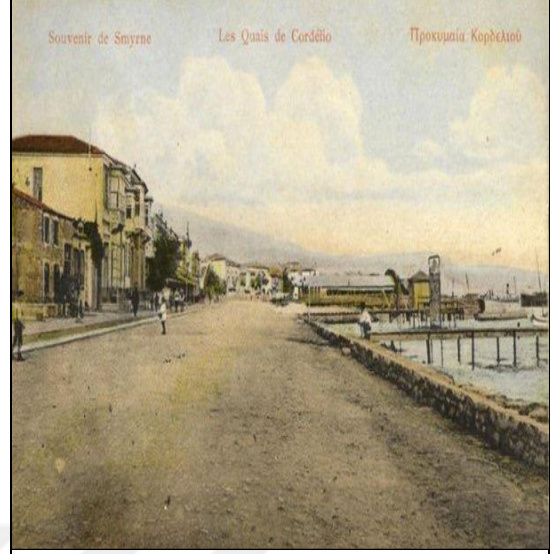

Foto 1. 19. Yüzyılda Karşıyaka'dan Bir Görünüm.
Kaynak: Atay, 1997

19. yüzyıl sonuna doğru kentin gelişerek kapitalist ekonomiyle bütünleşmesi mekânsal bazda da yansımaları bulmuş ve kentin altyapısı bütünüyle eskisinden farklı bir doku göstermeye başlamıştır. Kent çevresinin üretim üssüne dönüşmesiyle birlikte merkezi hükümet ve yabancı sermaye girişimleriyle kentin iç bölgelerle olan ulaşım ve iletişim bağları daha da güçlenmiş ve yeni boyutlar kazanmıştır. 19. yüzyılda İzmir'i ard bölgesine bağlayan iki önemli demiryolu olan Aydın ve Kasaba hatları yapılmıştır. Kentin çevresi gibi kentin içi de modern çağın dönüşümüne ayak uydurmuş ve dönüşüme uğramıştır. Kent içinde de tramvay hattı Karşıyaka, Urla, Buca ve Bornova yönlerine doğru uzanmaya ve kentin kenar kısımlara doğru genişlemesinde belirgin bir rol oynamaya başlamıştır (Kaygalak, 2006: 38). Dolayısıyla çalışma alanımız olan Karşıyaka İlçesi'nin gelişmeye başlamasında etkili olan temel faktörlerden biri de bu dönemdeki ulaşım ağının gelişmesi olmuştur. İzmir kentinde ticari amaçlı yol sistemlerinin dışında bazı hatlar da gelişmeye başlamıştır. Bunların başında Bornova-İzmir bağlantısını sayabiliriz. 1861 yılında bir yabancı şirket tarafından makadam olarak yapılan yol bir banliyö hüviyetindeki yerleşmeyi İzmir'e bağlıyordu. Karşıyaka-Göztepe yolları da bu amaçla düzenlenmiştir (Atay, 1995: 33).

Karşıyaka'da 1860'larda demiryolu o dönemdeki deniz kıyısı boyunca döşendikten sonra, Karşıyaka tren istasyonu ile şimdiki Cemal Gürsel Caddesi arasının sığ deniz bölümünün doldurulmasıyla kazanılmıştır. Denizin demir yoluna kadar uzanan bu bölümünün doldurulması ile elde edilen arazileri Rum ve Ermeni kökenli üst gelir

gurubundan kişiler alarak iki katlı güzel köşkler inşa etmişlerdir (Umar, 1992: 33). Bu dönemde Karşıyaka'daki önemli bir gelişme 1870 yılına kadar Karşıyaka'dan denize dökülen Gediz Nehri'nin yatağının değiştirilmesi ile körfezin dolmasının önüne geçilmesi ve bu yol ile ilçede yerleşimin artması olmuştur. Diğer önemli gelişmeler ulaşım alanında yapılan yeniliklerle sağlanmıştır. 1876 yılında demiryolu hattının gelmesi ile yamaçlarda yaşayanlar demir yolunun sağ ve soluna yerleşmişlerdir (İzmir Ticaret Odası, 2000: 418). 1884 yılında ise Hamidiye Vapur Şirketi'nin Karşıyaka'daki ahşap iskeleye vapur seferleri yapmaya başlaması ikinci nüfus hareketini başlatmıştır (Özsoy, 2010: 376).

Köker (2009) tarafından hazırlanan “Bir Zamanlar İzmir” kitabında Vital Cuinet'nin 1890'lerin başında yazdığı. “İzmir Sancağı” bölümünde yer alan yazı o dönemde Karşıyaka'nın bir sayfiye mekânı olarak gelişiminden bahsetmektedir:

“Kent içinde birkaç yıldan beri civardaki yerleşmelerle iletişim kolaylaştığı için liman çevresinde birçok köy olmuştur. Kuzey’de Kordelya⁶ ve Bayraklı; güneyde Karataş, Göztepe, Kokaryeli⁷, İzmir Körfezi'nin kıyısını olduğu gibi kaplayan, birbirine çok yakın köylerden oluşan bir dizi oluşturmuştur. Yaklaşık 6 km² lik bir tramvay hattı ve Hamidiye Şirketi'nin vapurları güneydeki köylere hizmet verirken Kordelya ise İzmir’e Kasaba demiryolu hattı ve benzer vapur seferleri ile bağlanır. Özellikle Pazar günü pek çok İzmirli bu köye gider.”

Karşıyaka'nın gelişimine ilişkin ilk işaretler 19. yüzyılın özellikle ikinci yarısından itibaren kendini gösterse de asıl gelişmenin İzmir-Kasaba demiryolu hattının 1865'te Karşıyaka'ya ulaşması ile başladığı söylenebilir. Karşıyaka tren istasyonu 20 Temmuz 1865 tarihinde Bornova istasyonu ile aynı gün hizmete girmiştir. Trenler Karşıyaka'dan Nergiz'e ve o zamanlar “Papas” ya da “Tomozo”⁸ adı ile anılan bölgeye kadar işletilmeye başlanmıştır. Trenlerin şimdiki Şemikler (o dönemde Hacı Hüseyinler) ve Çiğli'ye de gitmesi ile ekonomide önemli gelişmeler yaşanmaya başlanmıştır (Atilla, 2002: 111). 1884'te kurulan Hamidiye Vapur Şirketi'nin düzenli vapur seferlerini başlatması gelişmeyi hızlandırmıştır. 1891 salnamesine göre o dönemde Karşıyaka'da köyler hariç 832 ev ve 1080 nüfus bulunmaktaydı. Hiç kuşkusuz bahar ve yaz aylarında Karşıyaka nüfusu bu sayının çok daha üstüne çıkmıştır. Nüfus artışı İzmir'deki kentsel

⁶ Kordelya, Karşıyaka'nın eski isimlerinden birisidir.

⁷ Kokaryeli, Güzelyalı'nın eski isimlerinden birisidir.

⁸ Papas ya da Tomozo olarak adlandırılan yerler günümüzde Karşıyaka'nın Bostanlı Mahallesi için kullanılmaktadır

kullanım alanlarının genişlemesini de beraberinde getirmiştir. 1877 yılında yaklaşık 3 milyon m² alana sahipken kent belediyesinin 1906 yılında yaptırdığı plana göre 13 milyon m² ye yayılarak 4 kattan fazla bir gelişme göstermiştir. Karşıyaka’da yerleşim düzeni pek çok Osmanlı kentinde olduğu gibi dinsel, etnik bölünmeye göre şekillenmiştir (Serçe, 2010: 25-26).

19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren İzmir’de ulaşımın yanı sıra sanayi de gelişmeye başlamıştır. Ulaşım ve sanayide yaşanan gelişmeler kent nüfusunun da artmaya başlamasına neden olmuş ve 1631 yılında yapılan sayımlarda İzmir kent nüfusu 90 bin olarak tespit edilmiştir (Martal, 1999). Kentte özellikle 17. yüzyıl sonrası artan yabancı nüfus da dikkat çekicidir. 1818 yılında yapılan bir araştırma İzmir’de 60 bin Türk, 40 bin Rum, 10 bin Musevi, 7 bin Ermeni ve 3 bin Latin kökenli olmak üzere toplam 120 bin insanın yaşadığını göstermektedir (Beyru, 1994: 270). 1836 yılına gelindiğinde nüfus 150 bin, 1892 yılında ise 225 bine ulaşmıştır (Martal, 1999). Kurtuluş Savaşı öncesiye İzmir nüfusu 360 bin olarak tespit edilmiştir. Bunun 165 bini Türk 155 bini Rum 35 bini Musevi 25 bini Ermeni 20 bini yabancıdır (Toprak, 1992: 228). Bu rakamlardan da anlaşıldığı gibi İzmir nüfusu içindeki çok kültürlü yapı da devam etmiştir. Brewer⁹ 19. Yüzyıl İzmir kenti ile ilgili şu saptamayı yapmıştır: *“Anadolu’nun bu büyük ticaret merkezi, doğulu ve batılı halkların birbiriyle kesiştiği, birbirine geçtiği bir yerdir. Bir yanda türbanlı, bir sakalın çerçevelediği giysisi, çubuğu, kahvesi, develeri, sediri ve ipekleriyle doğulu gözüküyor. Öte yandan da şapkası, kısa ceketi, pürüzsüz taraşlı çenesi, sandalyesi, çayı, bastonu, gemisi ve çuhasıyla batılıdır”* (Beyru, 1994: 268).

19. yüzyılda kentin bir liman kenti olarak da önem kazanması ile birlikte, zenginliğinin büyük bir kısmını yabancılar denetlemeye başlamış, gelişen ticaret ortamında yabancılarla kolay ilişki kuran Rum ve Ermeni nüfus önemli avantajlar elde etmiştir. Bu yeni ekonomik ilişkiler imparatorluğun bütünleşme öncesi tebaasından farklı yeni insan grupları oluşturmuştur. Bunlar yaşadıkları toprağa ve toprağın gerçek sahiplerine yabancılaştıkları için bir *“komprador”* sınıf haline gelmişlerdir. Sosyo-ekonomik yapıda

⁹ Josiah Brewer: 1821’de Yale Üniversitesi’nden mezun olan Amerikalı misyoner, bir dönem İzmir’de çalışmalar yapmış ve ilk kız okulunu kurmuştur.

ortaya çıkan bu dengesizlikler sürekli olarak milliyetçi içerikli çatışmalara zemin hazırlamıştır. Aynı zamanda bu dönem İzmir'in gerçek anlamda "modern" kent kimliğine ulaştığı ve kökenini büyük ölçüde Levantenlerin oluşturduğu bir burjuvazinin derinleşmesine sebep olmuştur (Yetkin, 2001: 184).

Foto 2. 1900'lü Yılların Başında Karşıyaka'dan Bir Görünüm
Kaynak: Yeğin, 2009

İzmir kentinde mekânsal kullanım şekli Cumhuriyet dönemine kadar üst gelir grubunu oluşturan yabancı topluluklar tarafından belirlenmiştir. Kıyının artan rant değerini karşılayabilen zengin kesimler daha çok kıyı endeksli bir yerleşim düzeni oluştururken, kentin alt gelir grubunu oluşturan ve çoğunlukla göç ile kente yerleşenler ise merkezin dışına itilerek kent merkezinden dışlanmıştır. Bu durumun Karşıyaka İlçesi için de geçerli olduğunu söylemek mümkündür. Umar (1993: 210)'ın belirttiği gibi:

“İzmir’de kısa sürede oluşan Rum-Ermeni komprador burjuvazisi deniz kıyısına yerleşerek bahçeler içinde iki katlı güzel köşkler inşa ederek yerleştireler. Aynı dönemde Karşıyaka’nın bir yerleşim birimi olarak küçük bir köy niteliğiyle ve Soğuk Kuyu adıyla Türkler tarafından kuruması ile günümüzdeki Karşıyaka alanındaki ilk toplu yerleşim birimleri ortaya çıkmıştır. Bu gelişmeler yaklaşık olarak 1880-1910 arasında gerçekleşmiştir.”

Kentin tüm sosyo-mekânsal yapısını etkilemiş olan bu çok kimlikli yapı toplumsal ilişkileri ilk dönemlerde dinsel veya etnik olarak ayrışmalar şeklinde biçimlendirmişken, süreç içinde kentin zenginliğinin artması ile belirli kesimlerin elinde toplanmasına ve toplumsal kümelenmeler arasındaki ayrışma düzeyinin artmasına bağlı olarak sınıfsal temelli bir ayrışmaya dönüşmüştür.

4. 2. 3. 1923-1960 Dönemi Kentsel Gelişim

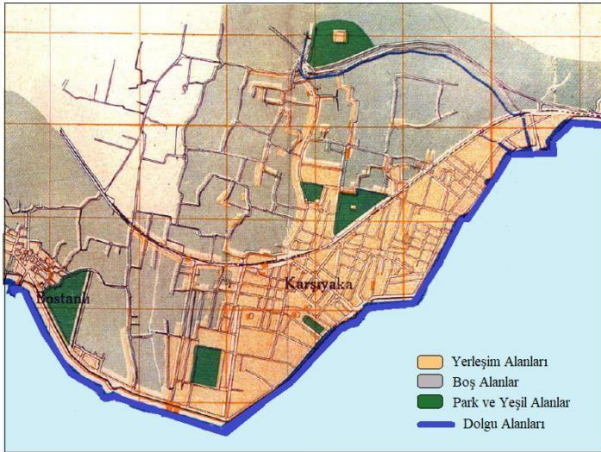
İzmir kenti 1919 yılından 1922 yılına kadar Yunanistan işgali altında kalmıştır. Yunan işgalinin sona ermesinden sonra 1923 yılında Cumhuriyet ilan edilmiştir. Bu tarihe kadar kent etnik, kültürel, toplumsal ve ekonomik yönlerden kozmopolit bir yapıya sahiptir. Hem Yunan işgali hem de sonrasında yabancı nüfus göçleri toplumsal yapı üzerinde önemli hareketlenmelere ve değişimlere neden olmuştur. Savaş sonrasında İzmir kentini terk edenlerin sayısı oldukça yüksektir. Arı (1992: 274)'ya göre bu dönemde kentten ayrılan Rum, Ermeni ve Museviler 116'sı fabrika olmak üzere yaklaşık 11 bin ev, dükkân, hastane ve hamam gibi taşınmaz ve büyük miktarda da tarla bağ ve bahçeyi terk etmişlerdir. Kurtuluş Savaşı'nın bitiminde İzmir ve çevresine yönelik göçlerin ortaya çıkmasında bölgeden ayrılan göçmenlerin itici bir etken olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Türkiye'nin daha iç kesimlerinden değişik kitlelerin yoğun biçimde İzmir ve ona bağlı bucak ve köylere göç ettiklerine tanık olunmuştur.

Savaş sonrası bu karmaşık ve sıkıntılı dönemde Karşıyaka Belediyesi'nin sorunlarının temelinde, İzmir ve diğer tüm belediyelerde olduğu gibi gelir yetersizliği yatmaktaydı. Buna karşılık büyük İzmir yangınından Karşıyaka'nın etkilenmemesi, rağbet görmesine ve nüfusunun kısa sürede artmasına yol açmıştır. Ev fiyatları kısa sürede yükselmiş ve İzmir'de olduğu gibi mesken buhranı başlamıştır. Alaybey Tersanesi'nden Bostanlı İskelesi'ne kadar uzanan ve Sıralı, Yamanlar, Şemikler, Çiğli, Sancaklı, Alucra, Tahtacı, Boşnak ve Eski Dedebaşı köylerini de içine alan Karşıyaka Belediye sınırları dahilinde 1923'te düzenlenen bir istatistiğe göre 1444 hanede 6707 kişi yaşamaktaydı. 1924'de bir gazeteye mülakat veren Belediye Başkanı Fikri Bey, Belediye'nin hizmet verdiği bölgede yaklaşık 20.000 kişi yaşadığını belirtmiştir ki bu rakam o günkü İzmir nüfusunun altıda birini oluşturmaktadır (Serçe, 2005). Karşıyaka 1929'da bucak olmuş ve 1930 yılından itibaren İzmir Belediyesi sınırlarına dahil edilmiştir (Berber ve Serçe, 2011). Bu düzenlemeler Karşıyaka'nın kentsel gelişimi açısından önemli adımlar olmuştur. Savaş sonrasındaki bu dönemde Karşıyaka'da sınırlı bütçe ile de olsa yol ve çevre düzenlemeleri yapılmaya çalışılmıştır. Muskara (1998: 11)'nin Karşıyaka anılarını derlediği kitabında bu dönemde yapılan düzenlemelerle ilgili yazılar da yer almaktadır:

“Karşıyaka'da ilk asfalt yol denemesi 1932 senesinde yapılmıştır. Nereden nerelere geldik deriz zaman zaman. İzmir'in de bu ilk asfalt yolu olmuştur. 1932 senesinde asfaltlı yol ile banka sokağı şöhrete erişmiştir. İzmirliilerin Karşıyaka'ya geçip asfalt yolu seyrettiklerini hatırlarım banka yolunun

yabancılara yaptırılmasından 4-5 sene sonra yine yabancı bir şirket tarafından o dönemin en büyük projesi olan İzmir- Karşıyaka şosesi yaptırıldı. Galiba banketleri hariç 6 metre genişlikteydi. Yani iki kamyon geçecek gibi: O kadardı o devirde büyük yol projeleri.”

Karşıyaka kıyı bölgeleri bu dönemde özellikle varlıklı ve aydın kesim tarafından tercih edilmiştir. Bu durum Karşıyaka'yı cazip hale getirmiş, nüfusun hızla artmasına neden olmuştur. Artan konut talebi önce iki katlı bahçeli evler, 1930'lu yıllardan itibaren de varlıklı aileler tarafından gelir amaçlı olarak yapılan 3 katlı apartmanlar ile karşılanmıştır (Özbakan, 2008). Bu tarihten sonra kentte çok katlı aile apartmanlarından oluşan yapılı çevreye doğru dönüşümü izlemek mümkündür (Sayar ve Sormaykan Akdur, 2009).

Harita 4. 1940'lı Yıllarda Karşıyaka'da Arazi Kullanımı
Kaynak: Özkan, 2006'dan düzenlenmiştir

Foto 3. 1940'lı Yıllarda Karşıyaka'dan Bir Görünüm
Kaynak: Vehbi Moğol Arşivi

Özellikle 1940-1950 arası dönemde savaş sonrası ekonomik durgunluk nedeniyle kentin yapısı çok fazla değişmemiş, o dönemde kentteki belli başlı yerleşim alanları olarak Güzelyalı, Göztepe, Karataş, Bostanlı, Karşıyaka, Turan, Bayraklı, Alsancak, Bornova ve Buca banliyö tarzı yerleşimlerin görüldüğü alanlar olarak ön plana çıkmıştır. Bu dönemden sonra kentin şehirlerarası bağlantısının gelişmesi açısından Karşıyaka-Menemen-Çanakkale yolu önemli hale gelmiştir. Ulaşım ve üretimde yaşanan gelişmeler kentin farklı bölgelerden göç almasına neden olmuş bunun sonucunda da giderek artmaya devam edecek bir gecekondular sorunu oluşmaya başlamıştır.

1945 yılında 15 ilçesi ve 549 köyü bulunan İzmir'in 1950 yılında ilçe sayısı 17'ye köy sayısı da 682'ye yükselmiştir. Karşıyaka 4 Mart 1954 tarih ve 6325 Sayılı Yasa ile 1954 tarihinde itibaren ilçe statüsü kazanmıştır. Karşıyaka İlçesi'nde 1960 yılında Merkez,

Büyük Çiğli, Küçük Çiğli, Örenkköy, Sancaklı, Yamanlar ve Doğançay olmak üzere yedi köy bulunmaktaydı. Köy başına ortalama nüfus ise 2.280'dir (Gedikler, 2012: 21). İzmir'de kentsel dönüşümü hızlandıran en önemli unsur 1965 yılında 634 sayılı Kat Mülkiyet Kanunu olmuştur.

4. 2. 4. 1960-1980 Dönemi Kentsel Gelişim

Özellikle 1950'lerden sonra İzmir genelinde bir sorun olarak ortaya çıkan gecekondular sorunu yasadışı konut üretiminin artmasını neden olmuş, kat mülkiyeti kanunuyla gelişen yap sat usulü inşaatın yaygınlaşması kentsel dokunun yapısını güçlü bir şekilde etkilemiştir. 1960'larda en önemli kentsel sorun iç göç nedeniyle oluşan gecekondulaşmadır. Bu tarihten itibaren İzmir hızla büyüyen metropoliten kent niteliğine bürünür. Bu dönemde ofisler, bankalar, sigorta ve ticaret şirketleri kentin merkezi iş alanı olarak görülen Gümrük, Basmane, Cumhuriyet Meydanı çevresinde yoğunlaşmıştır. Konut alanlarında ise Alsancak, Göztepe, Karşıyaka'da yüksek gelir grupları Karşıyaka'nın eski bölgelerinde ve Hatay'da orta gelir grubu kentin merkezinde ise düşük gelir grubu yer edinir (Akkurt ve diğ. 2005: 5). Karşıyaka'da yoğunlaşan özellikle orta üst ve üst gelirli kesimin konut alanlarına olan talebi 3-4 katlı kira apartmanı yapılarından daha yüksek apartman yapılaşmasına doğru bir dönüşüm yaşanmasına neden olmuştur (Sayar ve Sormakyan Akdur, 2009). 1970'lerin ilk yarısından itibaren kentin Karşıyaka- Bostanlı hattında, Üçkuyular ve Bornova semtlerinde yoğun olarak yüksek katlı konutlar üretilmiştir. Bu yapılar neredeyse şablona indirgenmiş bir plan şemasının çoğaltımından ibaret gözükmektedir. Birbirlerinden farklılaşmak gibi bir kaygıları olmadığı ve yalnızca piyasaya hızlı konut üretme hedefi ile yapıldıkları için 1960'larda üretilen modernist dilin neredeyse kaybolduğu bir ifadeye sahiptirler (Güner, 2004).

Nüfus, yapı yoğunluğu ve prestijini tarihsel olarak kıyıya odaklı biçimlendiği Karşıyaka İlçesi, zamanla artan talepler ile kuzeye doğru genişlemeye başlamıştır. Bu süreçte özellikle 1970'li yıllardan itibaren yoğun göç akışının da eklenmesiyle yerleşme formu yapısal değişimler geçirmiş niteliksiz ve altyapı sorunları olan mahallelerde bölgenin temel bileşenleri haline gelmiştir. Şemikler, Cumhuriyet ve Örenkköy mahallerinin ortaya çıktığı bu süreçten sonra, özellikle İzmir-Çanakkale yolunun üst kısmı ile kıyı arasında toplumsal ve mekânsal düzeyde belirgin bir ayrışma deseni oluşmuştur (Ünverdi, 2002). Bu şekilde sıradan mekânsal referanslar kentte ayrı yaşamları ana

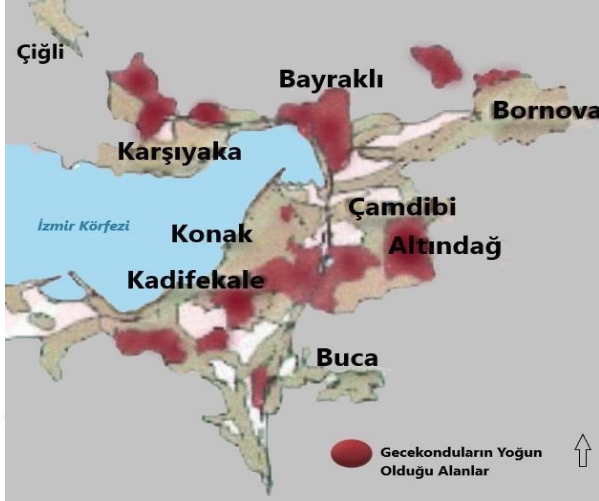
hatlarıyla ortaya koyabilmektedir. Kuzey ve güney, yukarı ve aşağı yönde, farklı mekânsal yapılar dikkat çekicidir.

Gecekondulaşmanın yanı sıra 1972 yılı hâlihazır haritalarında Karşıyaka'nın sakin ölçekli kent dokusunun yerine bitişik nizamlı düşeyde yoğunlaşan apartman mimarlığına egemenliğine de bırakmaya başladığı görülmektedir. İlçede apartmanlaşmanın hızla arttığı bu dönemde parsellerin imara açılması, parselasyonu yapılmayan yapı adalarının düzenlenmesi ve yapı gabarilerinin¹⁰ arttırılması meclis gündemini meşgul eden konular olmuştur. 1970 sonrası yeni kentsel dokunun oluşum sürecinde dikkat çekilmesi gereken diğer bir nokta da sürecin yönlendirilmesinde etkili olan aktörlerin değişimidir. Yapı üretimi artık İzmir'in önde gelen tanınmış mimarları tarafından değil, yap-satçı küçük müteahhit gibi farklı niteliklerdeki aktörleri içeren bir grup tarafından yönlendirilmiştir. Özellikle küçük üretime dayalı bir organizasyon modeli olan yap-satçı sunum mekanizmasının karakterize ettiği bir durum üretimin ölçeğinde büyümeye neden olurken niteliğinde ise düşüşü getirmiştir (Sayar ve Sormakyan Akdur, 2009).

İzmir'de inşaat alanındaki yapı üretim faaliyetlerinin en büyük aktörü olan kalitesiz imalat, plansız konut üretimi ve kentsel yığılmaları denetim altına almak 1960'lardan itibaren kentin kontrolsüz büyümesine neden olan barınma sorununa çözüm bulmak amacıyla 1980'ler de devletin bir aktör olarak yapı sürecine girişi, inşaat sektöründe ve kentin yapısında da büyük dönüşümlerin yaşanmasına neden olmuştur. 1980'lerin başında körfez boyunca kıyılarda yoğunlaşan konut yerleşim kuşağını dışarıdan saran düzensiz bir yapılaşma örüntüsü ile gecekondu ve kaçak yapılar ile kuşatılmış durumdaydı (Güner, 2004). 1980 sonrası İzmir kentinde gecekondulaşma sorununun arttığı görülmektedir. 1986 yılında İzmir ana kent bütününde yapılan bir anket bu durumu ortaya koymaktadır. Araştırmaya göre gecekondu nüfusunun kent nüfusuna oranı %47,7'dir. Bu oran on yıl önce yapılan farklı bir araştırmada ise %36 olarak tespit edilmiştir (Karadağ, 2000: 116). Sevgi (1988) "*Kentleşme sürecinde İzmir ve Gecekondu*" adlı çalışmasında İzmir bütününde 797.075 kişinin gecekonduya yaşadığını belirtmektedir. 1985 tarihinde İzmir ili

¹⁰ Gabari kelimesi cümle içinde inşaat sektöründe kullanılan ve yapılacak binaların en yüksek sınırı anlamıyla kullanılmıştır.

toplam nüfusunun 2.317.829 olduğu göz önüne alındığında oranın ciddi boyutlarda olduğu açık bir şekilde görülmektedir.

Harita 5. 1960-1975 Döneminde İzmir'de Gecekondu Alanları
Kaynak: Ünverdi 2002'den düzenlenmiştir

Foto 4. Karşıyaka'da 1970'li Yıllarda Bir Gecekondu
Kaynak: Cengiz Ülkü

Aynı tarihte nüfusu 348.513 olan Karşıyaka İlçesi'nde ise 110.655 kişinin gecekondu oturma tahmin edilmiştir. İlçedeki %39 gecekondulaşma oranı ile sorunun büyüklüğü görülmektedir. O tarihlerde tamamı gecekondu olan mahalle sayıları ve yığılma açısından Konak'tan sonra dikkat çeken ikinci ilçede Karşıyaka olmuştur. İzmir ilindeki toplam 73 gecekondu mahallesinin 54'ü Konak 12'si ise Karşıyaka'da yer almaktadır. Sözer (1988: 14-16) çalışmasında 1980'li yıllarda İzmir'de mekânsal ayrışmanın ve gecekondu sorununun artışı şu cümleler ile aktarmıştır:

“İzmir kentinde ikamet fonksiyonuna sahip bölgeler gelir gruplarına göre dikkate değer bir farklılaşma göstermektedir. Körfez kıyısında yer alan Karşıyaka, Alsancak, Küçükalyalı, Göztepe ve Güzelyalı gibi semtler genellikle üst gelir gruplarının yerleştiği alanları temsil eder. Bu semtler kıyı şeridinin en üst gelir grupları tarafından işgal edildiği söylenebilir. Orta gelir grupların ise, bu iyi nitelikli konut alanlarının çevresinde ve İzmir'in eski mahallelerinde toplandığı görülmektedir. Bu tip konut alanları Karşıyaka, Bayraklı, Bornova ve Hatay semtlerinde yoğunluk kazanmıştır. Düşük gelir gruplarının yerleşimini oluşturan gecekondu ise 1950 yıllarda ortaya çıkmış ve hızla artarak günümüzde sayıları 128.936'ya ulaşmış bulunmaktadır. Başlangıçta kente yakın hazine alanlarını, Kadifekale eteklerini, Gürçeşme, Buca ve Boğaziçi semtleriyle İzmir Kemalpaşa yolu üzerindeki hazine alanlarını hedef alan bu kanunsuz yapılaşma olayı zamanla çevredeki yerleşim merkezlerine sıçramış ve büyük alt yapı sorunlarını yanı sıra istihdam, eğitim ve sağlık konularında da yeni bir takım sorunların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Bu

gün İzmir büyük kent nüfusunu yaklaşık olarak %44,7'sini bu konutlarda barınan düşük gelir grupları oluşturmaktadır.”

İzmir kenti için lüks konut bölgeleri ve gecekonduların kent tarihsel gelişim süreci boyunca farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Özellikle göç ile birlikte nüfusun artması neticesinde 1950'li yıllardan sonra ülke genelinde hâkim olan yap-sat konut üretimine paralel olarak kıyı hattını kaplayan az katlı bahçeli konutlar ile aile apartmanları yıkılarak 7-8 katlı apartmanlara dönüşmüş ve bu alanlar yüksek gelir grubunun talebini çekmeye başlamıştır. Bu dönemde Alsancak kordonunun yanı sıra Narlıdere, Göztepe, Güzelyalı bölgesinde ve Karşıyaka'da kıyı hattı boyunca lüks apartmanlar hızla artmıştır. Özellikle 1980 döneminde göç ile birlikte İzmir'de gecekonduların planlı konut yerleşimlerinin çevresine toplandığını söylemek mümkündür. Kentte gecekonduların ortaya çıkışından bu yana en hızlı artış 1980 döneminde yaşanmıştır. Karşıyaka'nın bu tarihten sonra kırsal kesimden aldığı göçler Örnekköy, Cumhuriyet Mahallesi, Gümüşpala gibi gecekondular bölgeleri olmuştur. Bunların yanı sıra yüksek gelir grubu da Bostanlı, Atakent, Mavişehir bölgelerine yerleşmiştir (Karadağ, 2000: 116).

4. 2. 4. 1. Bir Gecekondular Mekanı Olarak Cumhuriyet Mahallesi

Hızla kentleşen alanlarda sermaye kar için fırsatlardan etkilenirken, işçilere ise çok sayıda iş imkânı ve yüksek ücretler cazip gelmektedir. Gelişen alanların çevresindeki bölgeler çoğunlukla daha az gelişmiş alanlardır ve büyüme alanına kaynak ve emek sağlayan bir alt rol üstlenirler (Mackinnon ve Cumbers, 2007). Cumhuriyet Mahallesi bu şekilde gelişen alanlardan birisidir. Gecekonduların yoğun olduğu 1960-1980 dönemi arasında İzmir Belediyesi gecekondular oluşumunu önlemek için birçok tedbir almıştır. Cumhuriyet Mahallesi'nde yaptırılan sosyal konutlar buna iyi bir örnektir.

Bölgede 1980 yılında, dar gelirli vatandaşlar için 530 konut yaptırılmıştır. Bu çalışmalara ek olarak, Karşıyaka Belediyesi, Cumhuriyet Mahallesi ile Çiğli arasındaki 110 dönümlük Belediye arsasının, 7 bin konut yapımı için, parsellenerek dar gelir vatandaşlara dağıtımını yapacağını bildirmiştir. Cumhuriyet Mahallesi çevresinde 1960'li yıllarda da 775 Sayılı Yasa kapsamında arsa dağıtımı yapılmış, ancak bu alanlar daha çok kaçak konutların yapıldığı bir mahalleye dönüşmüştür (Özkan, 2006). Cumhuriyet Mahallesi 1970 yılından sonra iş ve daha iyi yaşam şartları arayışı gibi farklı sebeplerle daha çok doğu Anadolu ve Karadeniz bölgesinden göç eden kişiler tarafından kaçak yapılar şeklinde kurulmuştur.

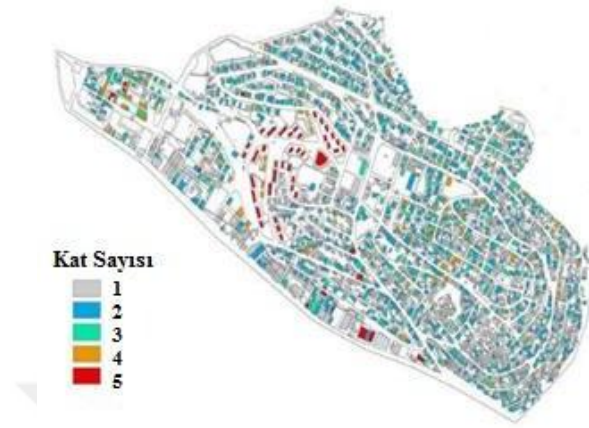
Foto 5. Cumhuriyet Mahallesi'nde Klasik Mahalle Dokusu Örnekleri (fotoğraflar yazara aittir).

Mahalleye bu bölgelerden göçler ağırlıklı olarak Erzurum, Erzincan, Bartın, Elazığ, Trabzon illerinden göç etmiştir. Mahalleyi oluşturan topluluğun geldikleri bölgenin yansımalarını mahalle mekânında da gözlemlemek mümkündür. Yaşanan hızlı kentleşme süreci ile pek çok kentsel alanda yok olan mahalle marketi terzisi ve kuaförü, kıraathane, kunduracı, yorgancı, nalbur gibi dükkânların Cumhuriyet Mahallesi'nde halen faaliyetini sürdürdüğü görülmektedir. Bunun yanı sıra bu mekânlara verilen isimlerin göç edilen yere ait çağrışımlar içermesi bu mahallede yaşayan kişilerin göç ettikleri yerlere ait kimliklerini korumaya çalıştığını göstermektedir.

Günümüzde nüfusu 13. 952 olan Cumhuriyet Mahallesi, ilk yıllarda şimdiki İnönü ve Mustafa Kemal Mahallesi'nin bulunduğu yerleri kapsıyordu. Ancak son yıllarda nüfus artışıyla üçe bölünmüş ve eski Cumhuriyet Mahallesi bölgesinde iki mahalle daha oluşmuştur. İlk kurulduğu yıllarda kırsal alan olarak kabul edilen alan 6732 sokaktan itibaren yukarı kesimlerine İnönü Mahallesi, daha üst kesimlerdeki yerleşimlere ise Mustafa Kemal Mahallesi adı verilmiştir (Tekin, 2016).

Anadolu Caddesi'nin kuzeyinde kalan kısmını oluşturan Cumhuriyet Mahallesi ise genel olarak bir ile üç kat arasında değişen ve yapı kalitesinin düşük olduğu bir bölgedir. Katlı imar aflı binaların oluşturduğu mahalle, kent çevresindeki hızlı kentleşme ve

kontrolsüz iç göçler nedeniyle gecekondu alanı olarak gelişmiş ve zamanla ıslah imar planları ile yasallaşan konut alanlarına dönüşmüştür.

Harita 6. Cumhuriyet Mahallesi Kat Analizi
Kaynak: Karşıyaka Belediyesi, 2018.

Foto 6. Cumhuriyet Mahallesi'nden Bir Görünüm
(fotograf yazara aittir).

Foto 7. Cumhuriyet Mahallesi'nde Tek Kathı Bir Evden Görünüm (fotograf yazara aittir).

Günümüzde Cumhuriyet Mahallesi kurulduğu zeminin %96 sağlam raporuna sahip olmasıyla dikkat çekmektedir. Mahallede 3 tane eski taş ocağı bulunmaktadır ve mahalle kurulmadan önceki yıllarda faaliyet gösteren taş ocaklarının bulunduğu yerler göçlerle birlikte yerleşim yerlerine dönüşmüştür (Tekin, 2016). Mahalledeki, eski taş ocağının bulunduğu bu bölgede, birkaç yıl önce, aşırı yağışlara bağlı olarak heyelan ve kaya düşmesi olayları yaşanmış. Bu durum yaklaşık 26 bin m² alanda yaşayan 500 vatandaş için acil olarak geçici ve kalıcı çözümler üretilmesini gerekli kılmıştır. Bölge, Çevre ve

Şehircilik Bakanlığı tarafından Riskli Alan ilan edilmiş ve planlama yetkisi Karşıyaka Belediyesi'ne verilmiştir. Arazinin jeolojik ve jeoteknik etüt çalışmalarını tamamlayan belediye, Cumhuriyet Mahallesi'nin çehresini değiştirecek bir kentsel dönüşüm projesi hazırlamıştır (<http://www.karsiyaka.bel.tr/tr?lang=tr>). Karşıyaka Belediyesi tarafından 1987 yılından itibaren Cumhuriyet Mahallesi'nin de dahil edildiği 4 tane imar planı düzenlenmiştir. Bunlar sırasıyla (Karşıyaka Belediyesi Arşivi, 2019):

- 02.10.1987 tarihli Cumhuriyet, Örnekköy, Yamanlar İmar Planı,
- 28.02.1994 tarihli Cumhuriyet, Örnekköy, Yamanlar Y koşulu Planı,
- 24.01.2000 Cumhuriyet, Yamanlar, Örnekköy Revizyon İmar Planı
- Ve son olarak 27.03.2019 tarihli Cumhuriyet, İnönü ve Örnekköy Mahalleleri 1/1000 Ölçekli Kentsel Yenileme Amaçlı Revizyon İmar Planı.

Düzenlenen bu son planla Cumhuriyet Mahallesi'nin tamamını, İnönü ve Örnekköy Mahalleleri'nin bir kısmını kapsayan, yaklaşık 136 hektarlık bir alana yönelik 1/1000 ölçekli uygulama imar revizyonu kabul edilmiştir. Daha çok gecekodu tipi konutların yoğun olduğu Cumhuriyet Mahallesi konumu itibariyle kapalı yerleşimlerin yoğunlukta olduğu Yalı Mahallesi ve son dönemde artış gösterdiği İnönü ve Mustafa Kemal mahallelerine oldukça yakındır. Bu alanlarda yoğunlaşan kapalı yerleşimlerin bir uzantısı olarak Cumhuriyet Mahallesi'nin kuzeybatı bölümünde 2015 yılında ilk kapalı yerleşim alanı olarak Palmiye Park Sole projesi inşa edilmiştir. Bu gelişmeler bölgedeki kentsel dönüşüm sürecinin etrafındaki kapalı yerleşim alanları ile birleşme ve bütünleşme yönünde olacağını göstermektedir.

4. 2. 5. 1980 Sonrası Kentsel Gelişim

Bu dönemde Karşıyaka'daki hızlı yapılaşmayı denetim altına almak ve gecekodu yerleşmelerinin önünde geçmek amacıyla Emlak ve Kredi Bakanlığı ve Toplu Konut İdaresi kent çeperlerinde EVKA, Emlak Bankası konutları gibi birçok toplu konut uygulaması gerçekleştirmeye başlamıştır. Bu durum bir yandan kentin dışında yeni bir konut halkası oluşmasına, diğer yandan konut üretiminde denetleyici ve başat rolün devletin eline geçmesine neden olmuştur. Diğer taraftan inşaat sektöründe baskın olmaya başlayan müteahhitlik ve inşaat firmaları ile bankacılık sektörü de toplu konut uygulamaları geliştirmiştir. Ancak hızla üretilen bu toplu konut uygulamaları, konvansiyonel plan tipolojilerinin aşırı çoğaltımını ve sosyal, psikolojik ve morfolojik eleştirileri de

beraberinde getirmiş, kentsel dokuda yeni bir kirlenmeye neden olmuştur (Güner, 2004). 1980 dönemindeki toplu konut uygulamaları ve kentsel gelişim üzerindeki etkilerine değinen Karadağ (2000: 131) Karşıyaka'nın o dönemlerdeki yapısını şu şekilde aktarmıştır:

“Karşıyaka-Çiğli arasında kalan küçük sanayi alanı, Bayraklı, Turan, Soğukkuyu, Örnekköy, Yamanlar, Güzeltepe, Maltepe ve Cumhuriyet Mahallesi semtlerindeki gecekondular yerleşimleri ve Çiğli, Harmandalı arasında yoğunlaşan toplu konut alanlarıdır. Söz konusu alanda Karşıyaka-Çiğli sınırından Menemene doğru devam eden toplu konutlar kentin çekim merkezini oluşturmuştur. Bu konutlar konfor niteliği bakımından çeşitlilik göstermektedir. Sözgelimi dar ve orta gelir grubuna hitap eden Evka II, Egekent I ve II, çalışmaları devam eden Evka V ve VI'nın (günümüzde tamamlanmıştır) yanı sıra, üst gelir grubuna yanıt verebilecek lükse sahip Atakent ve Mavişehir konutları bu durumu açıkça ortaya koymaktadır. Tüm bunların yanında toplu konutlar ile imarlı yerleşimler arasında yönetimlerce yasal nitelik kazandırılmış eski gecekondular örnekleri de bulunmaktadır (Gümüşpala, Cumhuriyet Mahallesi, Şemlikler gibi).”

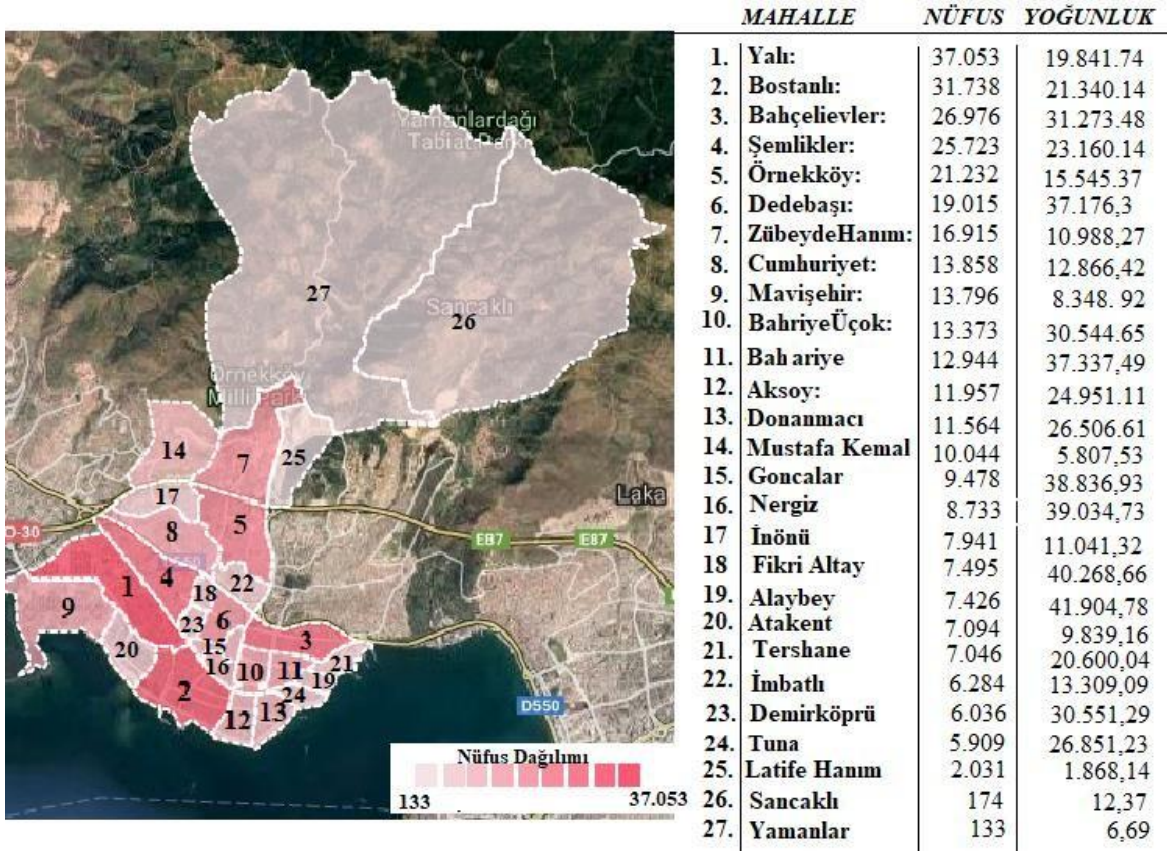
Karşıyaka'da ve çevre illerde yasa dışı bina yapımını önlemek amacıyla ve sağlıklı konutlar yapılabilmesi için “Çiğli Gecekondular Önleme Bölgesi İmar Planı” hazırlanmıştır. Bu alanlar Karşıyaka'nın alt ve alt orta sınıfı için bir yerleşim alanı olarak talep görmüş, Evka V ve VI Projeleri 1994-1998 yılları arasında tamamlanmıştır (Mutluer, 2000: 77). Karşıyaka'da özellikle 1970'li yıllarda başlayan bu toplu konut hamleleri 1980 ve 90'lı yıllarda hız kazanmıştır. Alt ve orta gelirli sınıfı hedefleyerek başlanılan toplu konut uygulamaları ilerleyen dönemlerde orta-üst ve üst gelir grubunu yönelik olarak form değiştirmiştir. 1988 yılında başlanan Atakent Emlak Bankası ve 1993 yılında inşaatına başlanıp 1998 yılında tamamlanan Mavişehir 1 ve 2 projeleri bunun güzel bir örneğini teşkil etmektedir.

1980 sonrası hızlanan kentsel saçaklanma süreci ile gelişen ve 1999 yılındaki Marmara depreminin etkisi ile daha çok afet ve risk alanı odaklı olarak gündeme gelmeye başlamıştır. İlk etapta afet ve kriz odaklı gelişen kentsel dönüşüm uygulamaları 2005 yılında kararlaştırılan 898 sayılı “Kentsel Dönüşüm ve Gelişme Kanunu” ile form değiştirmiştir (<https://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-0984.pdf>). Bu kanun ile kentin eskiyen dokularını ve yerleşim alanlarını, kültürel miras değerlerini korumak koruma/kullanma dengesini sağlayarak sosyal donatı alanlarını büyütme ve sağlıklılaştırmak, otopark sorunlu çözüme kavuşturmak, günümüz konfor ve kullanım şartlarını içeren konut, ticaret ve

sosyal donatı alanlarını oluşturmak amacıyla uygulamalar tasarlanmıştır. Bu gelişmelerin Karşıyaka kent dokusu üzerinde de etkileri görülmeye başlamıştır.

Uzun yıllar boyunca körfez etrafında gelişen İzmir’de kentsel gelişime bakıldığında, savaş ve sonrası dönemde bir durgunluk görülse de özellikle 1960’lı yıllardan başlayarak 1980’lere gelene kadar, önce gecekondularla, daha sonraları ise yapsatçı konut üretimi ve toplu konutlarla, ulaşım aksları boyunca bir yayılım gözlenmektedir. 1990’lar, yazlık siteler ve kent çeperindeki konut üretiminin arttığı, 2000’ler ise neoliberal ekonomik politikalar paralelindeki yeni sermaye birikimi rejiminin talepleri doğrultusunda özellikle kapalı yerleşimlerde sürekli artan bir eğilimin başladığı görülmektedir. Gayrimenkule yapılan yatırımın en fazla kâr getiren alan haline gelmesi, İstanbul ve Ankara’nın başı çektiği büyük projelerin önemli bir ayağı olan lüks konut projelerinin yaygınlık kazanması, kentteki üst ölçekli farklı plan kararları, İzmir’de de inşaat sektörünün bu yönde hareketlenmesinde etkili olmuştur. Kent merkezinde değer kazanan eski gecekondular alanları ise ya kentsel dönüşüme maruz kalmış ya da etraflarında yükselen büyük apartmanlar ve kapalı siteler arasında sürekli sıkışan bir alan içinde kalmıştır. Artan kentleşme ve gecekondular kuşağı ile çevrelenen kent yeniden çok kimlikli bir toplumsal yapıya bürünmüş ve süreç içerisinde her yörenin kendi içinde gruplaştığı bir toplumsal ayrışma yapısı daha belirgin bir hal almıştır.

Karşıyaka 1954 tarihinde ilçe statüsüne gelmiş ancak belediye olarak özel teşkilatlanma sistemi ile çalışmaya başlaması 1984 yılında oluşmuştur. İlçe 1992 yılında çiğli ve 2008 yılında da Bayraklı’nın ilçe olması ile önemli bir nüfus kaybı yaşamamış olsa da günümüzde 331.020 nüfusu ile sosyo-mekânsal özellikleri açısından dikkat çeken bir yer haline gelmiştir. Toplamda 27 mahallesi bulunan Karşıyaka’nın nüfus açısından en büyük mahallesi (37.053) Yalı Mahallesi’dir. Mahalle özellikle son dönemlerde kapalı yerleşmeler ile dikey mimarinin de artmasıyla önemli bir nüfus artışı yaşamıştır.

Harita 7. Karşıyaka'nın Mahaleleri ve Nüfus Özellikleri
Kaynak: TÜİK, 2018 verileri ile düzenlenmiştir.

Karşıyaka'da 1995 yılından itibaren önemini kaybetmeye başlayan toplu konut uygulamalarının ardından yükselen bir trend olarak süreç içinde çok sayıda kapalı yerleşim alanının oluştuğu gözlemlenmektedir. İlk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleştirilen toplu konut tipolojisinin Türkiye'de ilk örneği 1980'lerin sonunda İstanbul'da gerçekleştirilen Kemer Country sitesidir. Bu örnekle birlikte İzmir özelinde de kapalı site uygulamaları başlamıştır. Bu kapalı sitelerde; güvenlik, izole yaşantı vurgusu bulunmaktadır (Çıkış ve Ek, 2009). İzmir'de lüks konut alanları için kent merkezindeki süreç, özellikle 1990'lı yılların sonlarında daha dar gelirli aileleri hedef alan ve kamu tarafından üretilen toplu konut uygulamalarının azalıp, üst gelir düzeyine sahip ailelere yönelik kapalı site üretiminin ağırlık kazanmasıyla artmıştır. Bu dönemden itibaren özellikle Karşıyaka İlçesi önemli bir dönüşüme sahne olmuştur. Bu gelişmelerde 1994 döneminden günümüze kadar çok sayıda sanat ve kültür merkezi açılmasının da etkisi olmuştur. Ziya Gökalp Sanat ve Kültür Merkezi, Ahmet Prıştina Kültür Merkezi, Suat Taşer Açık Hava Tiyatrosu, Bostanlı Demokrasi Parkı ve Atatürk Heykeli, Bostanlı Balıkçı

Limanı'nın Pazara ve Mavişehir'e katkısının düzenlenmesi, Zübeyde Hanım Kültür Merkezinin düzenlenmesi bunlardan bazılarıdır.

4. 2. 5. 1. Karşıyaka'da Kapalı Yerleşimlerin Gelişimi ve Yalı Mahallesi

Karşıyaka İlçesi'nin birçok yönden orta ve üst gelir grubu insanları çeken olumlu yönleri tüketim kültürüyle birlikte ilişkilendirilen kapalı yerleşim kavramının yeni yaşam alanları olarak ortaya çıkmasına da neden olmuştur. Altun (2008)'a göre, bu mekânlar, yeşil alanları ve sosyal tesisleri bir arada sunması, depreme dayanıklı olması, güvenli ve izole olması gibi artı yönleri ile tüketim kültürüne eşlik etmiştir. İnsanların kent içinde küçük oranlarda buldukları fonksiyonların hepsini bir paket halinde sunarak cazip olması hedeflenmiştir. Karşıyaka'da ilk kapalı yerleşim alanı olarak gelişen Mavişehir Mahallesi'ndeki kapalı konut siteleri de bu süreçte üretilmiştir. Konut olarak pazarlanan bu yerleşimler, konut anlamı olan aidiyet duygusu yaratma, aileye ve yere bağlılık anlamlarından uzak, izole hayatlar sunmuştur.

Bu izole hayatlarla birlikte ortaya çıkan eşitsizlik ve mekânsal ayrışmalar da, kapalı site oluşum sürecinin sonuçlarından birisi olarak yorumlanmıştır (Altun, 2011). Bu gelişmelerin sonucunda özellikle 1990 sonrası, Karşıyaka'da lüks kapalı topluluklar ve çoğunluğu farklı illerden göç ile gelmiş yoksul insanlar tarafından yapılmış veya yaptırılmış evler ve arazilerden oluşan gecekondular arasında çarpıcı bir karşıtlık ortaya çıkmaya başlamıştır.

Karşıyaka'da lüks konutun kamu ortaklığında üretilen erken örnekleri olan Atakent (1986-1989) ve Venedik Evleri (1988)'nin ardından fonksiyonel ve mekânsal çeşitlilik açısından daha zengin olanaklar sunan kapalı yerleşimlerin ilk örnekleri 1995 yılından sonra Mavişehir'de görülmeye başlanmıştır. Çok katlı blokların ve tripleks villaların bir arada gözlendiği bu alan, kentin üst gelir grubunun taşındığı bir lüks konut alanı haline gelmiştir. Mavişehir 1. etap toplu konutların ilk bölümü 1995 tamamlanmış olup Selçuk, Pamukkale, Karşıyaka ve İzmir Evleri'nden oluşurken, 2. etap toplu konutları ise 1997 tamamlanmış ve bu binalara Kuğular, Flamingo ve Turnalar adı verilmiştir. 3. etap ise 2001 yılında Albatros adı ile yerleşime açılmıştır. Son olarak 2008 yılında Bozoğlu Sitesi inşa edilmiştir.

NO.	Projenin Adı	Bulunduğu Mahalle	İnşaat Tarihi
1	Mavişehir Villaları	Mavişehir Mahallesi	2001
2	Mavişehir Albatros Blokları	Mavişehir Mahallesi	2001
3	Mavişehir 2. Etap	Mavişehir Mahallesi	1997
4	Mavişehir 1. Etap	Mavişehir Mahallesi	1995
5	Bozoğlu Mavişehir	Mavişehir Mahallesi	2008
6	Emlak Konut Mavişehir	Yalı Mahallesi	2006
7	Soyak Mavişehir	Yalı Mahallesi	2005
8	Park Yaşam Mavişehir	Yalı Mahallesi	2010
9	Albayrak Mavişehir	Yalı Mahallesi	2008
10	Platin Sitesi	Yalı Mahallesi	2006
A	Mavişehir Modern 2	Yalı Mahallesi	2012
B	Mavişehir Modern 3	Yalı Mahallesi	2013

C	Mavişehir Modern 4	Yalı Mahallesi	2016
D	Mavişehir Optimus	Yalı Mahallesi	2012
E	Kelebek Sitesi	Yalı Mahallesi	2011
F	Mavişehir Beyaz Nokta	Yalı Mahallesi	2011
G	Mi Marin Mavişehir	Yalı Mahallesi	2011
H	No 3 Mavişehir	Yalı Mahallesi	2013
I	Mavişehir Sedef Sitesi	Yalı Mahallesi	2013
J	Urgancılar Sitesi	Yalı Mahallesi	2015
K	Palmiye Park Sole	Cumhuriyet Mahallesi	2015
L	Soyak Siesta Evleri	İnönü Mahallesi	2011
M	Soyak Siesta Blue	İnönü Mahallesi	2014
N	Soyak Siesta 1. Etap	İnönü Mahallesi	2011
O	Soyak Siesta 2. Etap	İnönü Mahallesi	2011
P	Soyak Siesta Energy	İnönü Mahallesi	2012
Q	Soyak Siesta Oxygen	İnönü Mahallesi	2015
R	Yakamoz Evleri	Örnekköy Mahallesi	2013
S	Park Yücesoy Evleri	Zübeyde Hanım Mahallesi	2015
T	Manzara Sitesi	Zübeyde Hanım Mahallesi	2016
U	Trio Evleri	Zübeyde Hanım Mahallesi	2016
V	Varyant Karşıyaka	Mustafa Kemal Mahallesi	2015
Y	Varyant Karşıyaka Plus	Mustafa Kemal Mahallesi	2016
Z	Yüksek Vadi Evleri	Mustafa Kemal Mahallesi	2012

Harita 8. Karşıyaka 'da Kapalı Yerleşimlerin Dağılışı

Mavişehir Mahallesi'nde görülen bu yoğun kapalı yerleşim alanların, 2005 sonrası dönemde Yalı Mahallesi'nde de hızla arttığı görülmektedir. Yalı Mahallesi'nin bir yerleşim alanı olarak kullanılması çok uzun yıllar öncesine dayanmamaktadır. Bölge imara açıldığı 1990 yılı öncesinde narenciye ve pirinç üretimi için kullanılan bir tarım alanıdır. Mahalle'de özellikle 2000 yılından beri kentleşme çalışmaları yapılmaktadır. Yalı Mahallesi 2 bölüm olarak değerlendirilebilecek bir yapılaşmaya sahiptir. Buna göre

Atakent Mahallesi ile İZBAN banliyö hattı arasında kalan ve geçmiş dönemlerde yapılaşmış yapılar ile son zamanlarda eski yapıların yıkılıp yerine yeni ve kapalı yerleşimlerden oluşan yapıların inşa edildiği Mavişehir Mahallesi'nin kuzeyindeki bölgeler olarak gruplandırılabilir. Mavişehir'in kuzeyinde yer alan Yalı Mahallesi'nin bu alanında sağlıksız koşullarda yaşayan 462 ailenin çarpık yapılaşmaya son vermek için mahallede yerleşimin başlamasından 25 yıl sonra yapılan kentsel dönüşüm projesi ile Zübeyde Hanım Mahallesi'nde yapılan 808 adet TOKİ konutuna taşınması ile form değiştirmiştir.

Ancak bu uygulama yapılırken insanların yaşam tarzları ve sosyal davranışlarına uygun düzenlemeler yapılmadığı için pek çok vatandaş mağdur olmuştur. Çünkü bölgeden taşınan Roman'lar yaptıkları meslekler gereği at arabaları kullanan ve bunları evlerinin çeperinde barındıran insanlardır. Kentsel dönüşüme maruz kalanların karşılaştıkları bir diğer zorluk edindikleri TOKİ konutlarının maliyetleri olmuştur. Yalı Mahallesi'ndeki mevcut konutlarının bedeli, TOKİ konutu maliyetinden düşülmüştür. Ancak TOKİ konutlarının maliyetinin daha yüksek olması nedeniyle bu gruplar borçlu olarak konutlarına yerleşmişlerdir. Bunun sonucunda süreç içerisinde hem Örnekköy, hem de Yalı Mahallesi muhtarlarının belirttiği üzere taşınan grupların pek çoğu konut maliyetlerini ödeyememeleri nedeniyle konutlarını satmış ve yakınlarındaki bir başka gecekondu mahallesi olan, Cumhuriyet Mahallesi'ne taşınmışlardır (Diktaş ve Özbek Sönmez, 2014: 60). Yapılan bu düzenlemelerden sonra bölgenin sosyo-ekonomik yapısı ve mekânsal tasarımı değişmiştir (Şekil 18).

oyun alanları, otopark, spor tesisleri ve yüzme havuzları ile bölgenin orta üst ve üst sınıf için çekim merkezi haline gelmesinde etkili olmuştur. Bölgede artan konut talebi ve rant değeri nedeniyle ikinci büyük proje olarak 2006 yılında **Emlak Bank Mavişehir Konutları** inşaatına başlanmıştır. Emlak Konut Mavişehir Konutları 66.680 m² alan üzerine, 3 ayrı site olarak projelendirilmiştir. İçinde pek çok imkâna sahip olan 9,10 ve 16 katlı toplam 11 bloktan oluşan sitede günümüzde yaklaşık olarak 2000 kişi yaşamaktadır. Emlak Konu Mavişehir ile aynı yıl yapımına başlanan **Albayrak Sitesi** iki etaptan oluşmaktadır. 1. Etap 2008 yılında, 2. Etap ise 2009 yılında tamamlanmıştır. Site, bölgedeki yüksek yapılaşmaya alternatif olarak dubleks ve teraslı daireler şeklinde tasarlanmış olup 7 ayrı tipte 530 konuttan oluşmaktadır. Yalı Mahallesi'nde 2006 yılında inşaatına başlanan **Platin Mavişehir** sitesi ise, 3.550 metrekarelik arsa alanı üzerinde inşa edilmiş olup 3 blok, 4+1 30 daireden oluşmaktadır.

Yalı Mahallesi'nde 2010 yılından önce inşa edilen son kapalı yerleşim olan Park Yaşam Mavişehir sitesi inşaatına 2008 yılında başlanmış, 2013 yılında tamamlanmıştır. Site 537 bağımsız bölümden ve 11 bloktan oluşmaktadır. Binaların 521'si konut, 184 tanesi ise ofis olarak tasarlanmıştır. Ayrıca site içinde AVM, açık ve kapalı yüzme havuzluları, 2 adet tenis kortu, basketbol sahası ve çocuk oyun alanları gibi imkânlar bulunmaktadır.

Foto 8. Yalı Mahallesinde Yer Alan Kapalı Yerleşimler: **a)** Park Yaşam Mavişehir, **b)** Mavişehir Modern 3 **c)** Soyak Mavişehir (fotoğraflar yazara aittir).

Foto 9. Yalı Mahallesi'nden Genel Bir Görünüm (fotograf yazara aittir).

2010 yılından sonra mahallede kapalı yerleşim alanları önemli oranda artmıştır. Bu dönemden 2019 yılına kadar yapılan 10 tane kapalı yerleşim arasında ön plana çıkan projelerden birisi Soyak Mavişehir'in hemen yanındaki arazi üzerine 2012 yılında inşa edilen **Soyak Optimus** sitesidir. Yaklaşık olarak 3000 kişinin yaşadığı tahmin edilen Soyak Optimus projesi Optimus First ve Optimus Gold olmak üzere iki adet bloktan ve Toplam 1109 konuttan oluşmaktadır. 2012 yılından sonra Gergül inşaatın ilk etabını Çiğli'de yaptığı **Mavişehir Modern** projesinin devam eden 2, 3 ve 4. Projeleri Yalı Mahallesinde yan yana geniş bir parsel üzerine inşa edilmiştir. Son olarak inşaatına 2016 yılında başlanmış olan Mavişehir Modern Sitesi kullanıcılarına teslim edilmiştir.

Foto 10. Park Yaşam Sitesinde Göz Tarayıcı Güvenlik Ekipmanı ve Giriş Yapmaya Çalışan Bir Site Sakini (fotoğraflar yazara aittir)

Bölgedeki bu çok sayıda site alanı, Massey (1996)'in vurguladığı gibi, “*yeni bir politik coğrafya*”nın inşası olarak zenginlerin ve yoksulların sosyal dünyalarını birbirinden ayırtırmakta, düşünce, eylem, değerler, zevkler ve duygulardaki radikal farklılıkların mekâna yansıdığı çarpıcı bir örnek olarak karşımızda durmaktadır. Günümüzde kapalı yerleşimlerin çok fazla yoğunlaştığı Yalı Mahallesi’nde kendi içinde farklı dünyalar barındıran ve tek başına özel mülkiyet olarak algılanan büyük ve parçalı adacıklar şeklinde bir mekânsal yapı ortaya çıkmıştır. Alanda yoğun olarak hem sosyal hem de mekânsal sınırlar hissedilmektedir.

Mavişehir ve sonrasında Yalı Mahallesi’nde yoğunlaşan kapalı yerleşim alanlarının yanı sıra özellikle son dönemlerde İnönü Mahallesi, Zübeyde Hanım ve Mustafa Kemal Mahalleleri Karşıyaka İlçesi’nde kapalı yerleşimler açısından önemli gelişme alanları haline gelmiştir. Bu alanlarda özellikle 2010 yılından sonra gelişmeye başlayan kapalı yerleşimler ve toplu konutlar şeklinde gelişen yapılaşmalarla nüfusta da hızlı bir artış gerçekleşmiştir.

5. BÖLÜM: ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE VERİ TOPLAMA

Bu bölüm, çalışmanın coğrafi bağlamını, veri toplama ve analiz yöntemlerini açıklamayı amaçlamaktadır. Sosyo-mekânsal eşitsizlik, birçok disiplinde farklı şekilde kavramsallaştırılan ve analiz edilmeye çalışılan karmaşık, dipsinler arası bir kavramdır. Kentsel mekânının bölünmüş yapısı endişe verici bir sorun olarak görülmektedir. Bu nedenle bu tür mekânsal eşitsizliklerin azaltılmasına yönelik girişimler ve öneriler oldukça önemlidir. Genel olarak, kent sakinleri yaşam tarzları tüketim alışkanlıkları ve konut tercihleri ile belirli bir kentsel yaşam tarzına sahiptir. Bunlar kentsel mekânda farklı yerleşim yönelimleriyle kendini gösterme eğilimindedir. Bu özel yönelimler öncelikle, tür, boyut, maliyet, yapı kalitesi, dış mekân alanı dahil olmak üzere konutla; hizmetler ve tesislere yakınlık, görsel imkanlar ve nakliye faktörleri gibi doğrudan mahalle faktörleriyle ilgili olarak kamu hizmetleriyle; aile, akraba, arkadaşlara yakınlık sosyal aktivitelerin varlığı ve topluluk duygusuyla ilgili olarak toplumsal bağlar ile ilgilidir.

Kentsel mekânın anlaşılmasında metodolojik olarak mekânın zihinsel (tasarlanmış mekân), fiziksel (algılanan mekân) ve duygusal (yaşanılan mekân) anlayışını yakalamak için çoklu yöntem (pozitivist, davranışçı, hümanist, marksist vb.) yaklaşımların kullanılması benimsenmelidir. Bu çalışmada ağırlıklı olarak modern marksist ve hümanist yaklaşım benimsenmiştir. Araştırmanın gösterdiği gibi coğrafi verilerin kullanımı kentsel mekânın görselleştirilmesine yardımcı olur; arşiv verileri mekân temsillerinin tarihini anlamaya, plan ve politikalar mekân temsillerini değerlendirmeye fiziksel gözlemler ve hane halkı anketleri mekânsal uygulamaların değerlendirilmesine son olarak röportajlar görüşmeler sosyal hayatın çoklu anlamlarını ortaya çıkarmaya yardımcı olur.

Planlamacılar ve politikacılar açısından önemli olması gereken mekânsal eşitsizliğin azaltılması ve sürdürülebilir bir kentsel çözüm öngörmektir. Bu açıdan konut mekânlarının gelişmelerinin konut sakinlerinin istek ve ihtiyaçlarını nasıl karşıladığının analiz edilmesi önemlidir. Bu çalışmada karşılaştırmalı vaka çalışması araştırma tasarımı ile karma yöntem (nicel ve nitel veri toplama) yaklaşımı tercih edilmiştir. Mahalle ölçeğinde uygulanan anket ve görüşmeler ile kent sakinlerinin algılarının iki zıt konut gelişiminde (kapalı yerleşim ve gecekondu mahallesi) kaydedilmesi için yarı rastgele bir örnekleme tekniği kullanılmıştır.

Bu bölümde çalışma alanlarının araştırma sorularıyla ilişkisi açıklanır. Karşılaştırma için uygunluklarıyla ilgili bir tartışma yürütülür. Bunu karşılaştırmalı araştırmanın olanakları ve sınırlamaları hakkında bir tartışma izler. Bir sonraki bölüm, katılımcıların ve yöntemlerin nasıl seçildiğiyle başlayarak araştırmanın pratiklerine odaklanır ve bunu alana erişim, örnekleme süreci ve görüşme durumu tartışmaları takip eder. Bundan sonra, veri analizinin tartışılması yapılmıştır.

5. 1. Araştırma Yöntemi

Araştırmada nicel ve nitel araştırma yaklaşımının bir arada kullanıldığı karma araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çünkü çalışmanın amacı birbirine geçmiş kompleks bir yapıyı çözümlenmeye çalışmaktadır. Nicel ve nitel araştırma yöntemlerinin hem sınırlamaları hem de güçlü yanları vardır, araştırma problemi veya soruları hakkında daha güçlü bir anlayış geliştirmek için güçlü yönlerin birleştirilmesi ve bu yolla sınırlıkların en az indirilmesi önemlidir.

Nicel ve nitel teknikler karma yöntem araştırmasına dâhil edildiğinde, çeşitli yeni araştırma amaçlarını ve sorularını ele alma becerisi artar (Ridenour ve Newman, 2008). Bunun sağlanmasında kullanılabilir en uygun yöntem karma araştırma yöntemidir. Karma araştırma yöntemi özellikle son dönemlerde birçok bilim dalında kullanılmaktadır. Literatürde sadece karma yöntem üzerine hazırlanan birçok kaynak mevcuttur (Bryman 2006, Tashakkori ve Teddlie 2010, Leon ve Chough 2013). Çalışma, karma araştırma yönteminin yanı sıra araştırmacı gözlemleri ve farklı zamanlarda çekilmiş fotoğraflarla da zenginleştirilmeye çalışılmıştır.

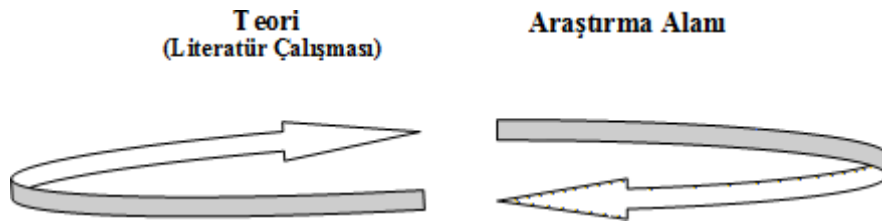
Eleştirel gerçekçilik bu çalışmayı besleyen temel araştırma paradigmasıdır ve yalnızca ontolojik değil, aynı zamanda epistemolojik seviyeler de kabul edilen yöntem varsayımdır. Healy ve Perry (2000) için, eleştirel gerçekçilik sadece nitel yöntemler değil, aynı zamanda nicel yöntemlerde de kullanılır ve bu nedenle çalışmanın araştırma stratejisi için uygun görülmüştür. Sosyo-mekânsal yapıdaki eşitsiz gelişme odağında tasarlanan çalışmada insan ve mekân ilintisini de bu olgunun biçimlendirdiğinden yola çıkarak kapitalist algının, yaşantı ve mekânın olumlu ve olumsuz değerlendirilmesine ihtiyaç vardır. Bu nedenle eleştirel yaklaşım konuya yaklaşma ve konuyu ele almada temel yaklaşım olarak kabul edilmiştir.

Bu çalışma genel olarak sosyal dünyanın insanlar tarafından nasıl yorumlandığı, anlaşıldığı, deneyimlendiği ve üretildiği ile ilgilidir. Karma yöntemler aracılığıyla çalışma sosyo-mekânsal etkilerinin nasıl farklılaştığını anlamayı amaçlamaktadır (Gotham ve Brumley, 2002; Manzo, Kleit ve diğ. 2008). Açıklayıcı mekânizmalarla ilgili mahallî etki araştırmalarının önemli bir yönü, sakinlerin eylemlerinin mekânsal boyutlarını ve sosyal hayatta etkileşim biçimlerini incelemektir. Sonuç olarak, bu çalışmada yerel halkın sosyal yaşamlarının mekânsallığı merkezi bir temadır. Araştırmada, sistematik sosyal fenomenlerin arkasındaki nedensel yolları araştırmak ve yeni fikirler geliştirmek ya da bu sosyal fenomenler hakkındaki mevcut teorileri uyarlamak için özellikle değerli olabileceği düşünülerek de eleştirel yaklaşım kullanılmıştır (Gerring 2007, Yin 2003).

5. 2. Araştırma Alanının Seçilmesi

Araştırmadaki teorik çerçeve ışığında, ekonomik ve siyasal gelişmelerin mekân ve yer üzerinde yarattığı etkinin ortaya çıkarılması amacıyla İzmir kenti analiz için belirlenip, Karşıyaka İlçesi üzerinden mekânsal kurgu analizleri yapılmıştır. İzmir Belediyesi'nin kentsel dönüşüm etaplama sürecinde yer alan Karşıyaka İlçesi'ndeki ilk gecekonduların birisi olan Cumhuriyet Mahallesi analizi araştırmanın ilk ayağını, 2000 yılı sonrası kentsel dönüşüm yaşayarak kapalı yerleşim bölgesi haline gelen Yalı Mahallesi ise ikinci ayağını oluşturmaktadır.

Bir araştırmada teori ve pratik arasındaki bütünlüğü sağlamak önemlidir. Teori bölümü, çalışma alanının seçilmesi, veri toplama yöntemi ve bu verilerin değerlendirilmesi aşamalarında etkili olmaktadır. Bu nedenle araştırma alanının konuyu temsil etmesi ve gerçek alan ile teori arasında ilişki kurmaya olanak vermesi gerekmektedir.

Şekil 19. Teori ve Araştırma Alanının Tamamlayıcı Yapısı

Kentsel mekân, bir yandan bir tasarım pratiği, diğer yandan bir kent teorisi alanı olarak görülebilir. Sonuç olarak, bu çalışmada, kentsel peyzaj ile toplumsal yaşam arasında gerçekleşen etkileşimin önemli olduğu alanlarda, teori ve çalışma alanından elde edilen

ampirik veriler bir araya getirmiştir. Teorik (literatür) bilgi ve olguların kombinasyonu hem genel hem de daha fazla bilimsel bilgiye ve incelenen konunun daha spesifik ve ayrıntılı bir görüşüne katkıda bulunacaktır. Ayrıca, literatür çalışmaları ve vaka çalışmaları kombinasyonu, ikisi birbirini tamamlarken ilave bir güç olarak görülmektedir. Örneğin. Gerçekliğin bir parçası olarak deneysel çalışma, bir olgunun anlaşılmasına katkıda bulunabilir ve teorik çalışma, olguyu yorumlama yaparken teorik bir referans çerçevesinin önemli olduğu daha büyük bir bütüne eklemeyi mümkün kılar (Alvesson ve Skjoldberg, 2013).

Araştırmanın yapılacağı mekânlar, çalışmanın teori kısmını temsil edeceği düşünülerek İzmir kenti kapsamında mekânsal parçalanmanın ilk ve yoğun etkilerinin görüldüğü Karşıyaka İlçesi'nden seçilmiştir. Ölçek olarak mahalle ölçeği kullanılmıştır. Araştırma alanı olarak seçilen Yalı Mahallesi ve Cumhuriyet Mahallesi ekonomik, kültürel, fiziksel yapı yerleşim düzeni ve mekânın kullanımı açısından farklı özelliklere sahip çalışma yönteminde belirtilen karşılaştırmalı analize imkân tanıyan mekânlardır. Alan çalışması için seçilen bu mekânlar klasik mahalle yapısı ve kentsel alanların parsel parsel ayrılmasına neden olan kapalı yerleşimler üzerinden bir sosyo-mekânsal okumaya olanak tanımaktadır. Bu yerleşmeler üzerinden kentsel mekânlarda ayrışma, gerilim, algı ve yerleşim yerine göre yaşam memnuniyetinin sorgulanması amaçlanmıştır.

İzmir kentinin Karşıyaka İlçesinde yer alan Yalı ve Cumhuriyet mahallesinin daha önce (Bölüm 1 ve Bölüm 3) teorik ve kavramsal altyapısı verilen sosyo-mekânsal mekanizmaları incelemek için uygun bir örneklem olarak seçilmesinde 5 temel kıstas etkili olmuştur:

1. Bu mekânlar İzmir'de hem yoksulluk hem de zenginlik açısından marjinalleşmiş alanlardır. Sosyal ayrışma etkileri ve bunların altında yatan sosyal mekanizmaların Türkiye bağlamında herhangi bir yerde temsili olabilmesi açısından uygun bir örnek olarak görülmeleri,

2. Kapitalizmin ekonomik, sosyal ve politik etkilerinin vurgulandığı tezin teorik çerçevesine uygun olarak kentsel peyzajın mekânsal ve sosyal biçiminden büyük ölçüde etkilenen ve etkileyen iki ayrı mekânsal temsil alanı özelliğine sahip olmaları,

3. Kapitalizm sonrası hızlı kentleşme sonucu oluşan gecekondu alanlarının (Cumhuriyet Mahallesi) ve özellikle neoliberalizmin kentsel alanda yarattığı

mutenalaştırma/kentsel dönüşüm sürecinin devamında gelişen kapalı yerleşimlerin (Yalı Mahallesi) mahalle ölçeğinde temsiline sahip olmaları,

4. Heterojen karakterli mahalle yapısı (yoğunluk, sosyal profil, konut tipleri, konut üretim yöntemi) özelliklerini taşımaları

5. Hem tarihi 1960'lara dayanan plansız ve illegal gelişimin bir temsili olan mekânsal örgütlenmenin (gecekondu mahallesi) hem de özellikle 1980 sonrası gelişmeye başlayan rant odaklı ve planlı gelişimin temsilini barındırmaları

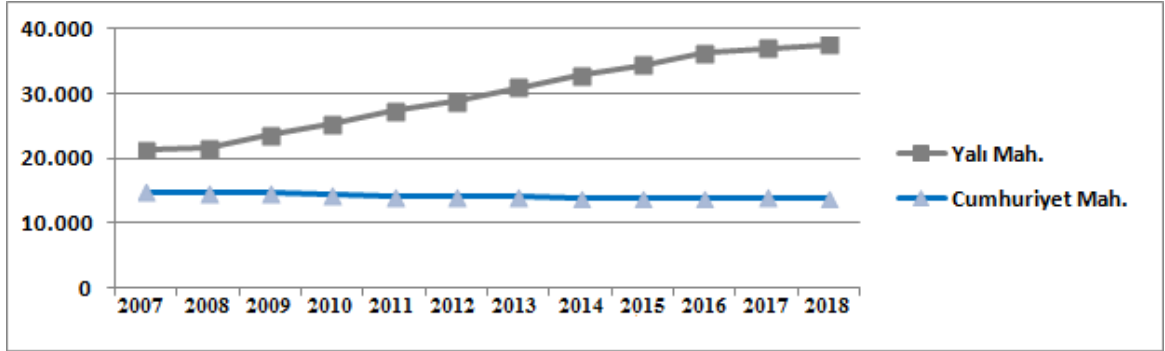
Çalışma alanlarının belirlenmesinde bu 5 temel kriterin yanı sıra dikkat edilen hususlardan bir tanesi sakinlerin yere bağlanma konusunda bir anlam oluşması için belirli bir zaman (en az 5 yıl) geçmiş olmasıdır. Bu durum Low ve Altman (1992: 1) tarafından "... *İnsanların yerlere bağlanması*" olarak tanımlanmıştır. Son olarak etkili bir karşılaştırma yapabilmek için çalışma alanlarının farklı tasarımlar, konut kompozisyonları, konumlar, mevcut kaynaklar ve tesisler açısından ayırt edilebilecek yapıya sahip olmasına dikkat edilmiştir.

5. 3. Araştırma Evreni ve Örneklem

Kentsel mekânda ayrışma dinamiklerinin araştırıldığı çalışmada araştırma evreni olarak sosyo-mekânsal açıdan parçalanmış bir yapıyı yansıtan ve sosyo-ekonomik olarak birbirinden oldukça farklı insanların yaşadığı Karşıyaka İlçesi'nde kapalı yerleşimlerin ağırlıkta olduğu Yalı Mahallesi ve gecekondu yerleşmelerinin yaygın olduğu Cumhuriyet Mahallesi seçilmiştir. Çalışma evreninin seçilmesinden sonra örneklemin seçilmesinde küme örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Örnekleme, bir bütünü kendi içinden seçilmiş bir parçasıyla temsil edilmesidir. Küme örnekleme tekniğinde öncelikle bireylerin içinde yer aldıkları gruplar yani kümeler seçilir. Daha sonra örnekleme giren kümeler içinden belirli sayıda birey, basit, tesadüfi ya da tabakalı örnekleme yoluyla seçilir. Küme örnekleme tekniği büyük bir kent önce bölgelere, sonra mahallelere, sonra sokaklara bölebilmeye sonunda bir dizi haneden oluşan bir örneklem elde edip bu hanelerden bireyler seçebilme olanağı sunar (Balcı, 2015: 94-

101). Bu doğrultuda araştırma örnekleme nüfusu 2018 yılında 331.020 olarak tespit edilen¹¹ Karşıyaka ilçesinin Yalı ve Cumhuriyet mahallelerinden seçilmiştir.

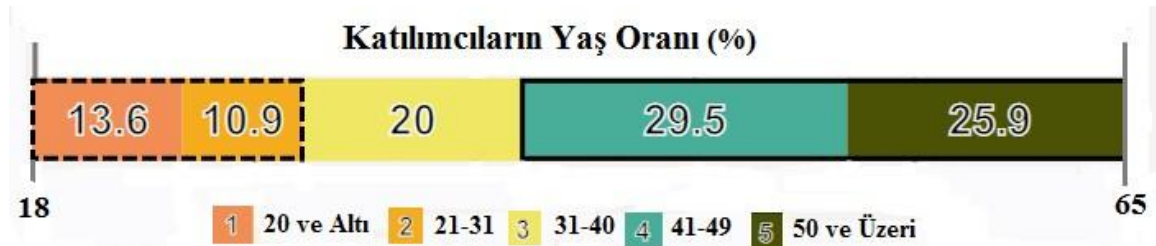

Şekil 20. Yalı ve Cumhuriyet Mahallesi Nüfus Dağılışı

Yalı Mahallesi toplam nüfusu 2018 tarihinde 37.568 kişi olarak tespit edilmiştir. Bunların 17.363 erkek, 20.205 ise kadındır. Cumhuriyet Mahallesi toplam nüfusu ise aynı tarihte 7.068'i erkek, 6.790'ı kadın olmak üzere 13.858 kişidir.

5. 3. 1. Anket Örnekleme

Nicel veri toplama aracı olarak kullanılan anketlerin örnekleme seçiminde her iki mahalleden de eşit sayıda kişi seçilmiştir. Toplam anket örnekleme sayısı %53'ü kadın, %46'sı erkek olmak üzere 220 kişiden oluşmaktadır. Örnekleme, belirlenen mahallelerde oturmak şartıyla 18-65 yaş aralığındaki kişiler dahil edilmiş ve temsil güvenirliğinin artırmak için dahil edilen yaş grupları arasında homojen bir dağılım kurulmaya özen gösterilmiştir

Şekil 21. Anket Örnekleme Yaş Oranları

Örnekleme büyüklüğü araştırmada veri toplama sürecinin önemli bir yönüdür. Genelleme yapmak veya her çalışma alanındaki nüfusun karşılaştırmalı analizini yapmak için yeterli büyüklükte olmalı, ancak aynı zamanda çalışmanın maliyet ve zaman boyutuna

¹¹ 2018 yılında ikamet edilen ilçeye göre nüfusa kayıt olunan il bazında TÜİK resmi verileri_ <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>

da dikkat edilmelidir. Bu nedenle, bu hedeflere ulaşmak için gereken örneklem büyüklüğü, dikkatli bir şekilde seçilmelidir. Aynı zamanda Rea ve Parker (2005)'in vurguladığı gibi araştırmada yüksek doğruluk oranı için mümkün olan en yüksek örneklem büyüklüğü kullanılmalıdır.

Tablo 4. Araştırmanın Örneklem Alanı

Yalı Mahallesi	Cumhuriyet Mahallesi
<i>Nüfus:</i> 37.568	<i>Nüfus:</i> 13.858
<i>Yüzölçümü:</i> 1.832.982.96	<i>Yüzölçümü:</i> 1.084.210.59
<i>Bina Sayısı:</i> 1. 627	<i>Bina Sayısı:</i> 3. 268

	
1. Soyak Mavişehir 2. Mavişehir Modern 3 3. Emlak Konut Mavişehir 4. Park Yaşam Mavişehir 5. Albatros Sitesi 6. Soyak Optimus	54 Katılımcı 26 Katılımcı 12 Katılımcı 9 Katılımcı 6 Katılımcı 3 Katılımcı
	Gecekonuda Yaşayan Kişiler 110 Katılımcı
Toplam:	220

Bu araştırmada her iki çalışma alanının toplam popülasyon büyüklüğü farklılaşmaktadır. Yalı Mahallesi nüfusu, 37.568 iken Cumhuriyet Mahallesi'nde 13.858 kişi ikamet etmektedir. Bu nedenle anketler uygulanırken hem örneklem büyüklüğünü dengelemek hem de popülasyonun çalışmanın amacına uygun bir yayılımı temsil etmesi amacıyla her iki mahallenin yoğun mekânsal organizasyonunu içeren alanlara odaklanılmıştır. Bu amaçla anketler Yalı Mahallesi'nde belirli büyüklük ve standartlara sahip "Soyak Mavişehir", Mavişehir Modern 3", Emlak Konut Mavişehir, "Park Yaşam Mavişehir", "Albatros Sitesi" ve "Soyak Optimus" olmak üzere 5 kapalı yerleşim içinden yapılırken, Cumhuriyet Mahallesi katılımcılar mahale merkezindeki gecekonuda yaşayan kişiler içinden seçilmiştir.

5. 3. 2. Görüşme Örnekleme

Nitel araştırmalarda, genellikle toplanan verilerin 1 ile 30 arasında bilgi kaynağından elde edilmesi tercih edilmektedir. Daha fazla kişi ile görüşmek yapmaktan çok örneklem büyüklüğünün bilgi ihtiyacına göre belirlenmesi esastır (Fridlund ve Hildingh, 2000). Bu çalışmada her iki örneklem alanında görüşme yapılan katılımcılar 7 tanesi kadın, 6 tanesi erkek olmak üzere toplam 13 kişiden oluşmaktadır.

Katılımcılar görüşülen kişinin bir tanıdığına yönlendirmesi ve bu sürecin bu şekilde devam ettiği bir yöntem olan kartopu yöntemi ile seçilmiştir (Bryman 2008). Katılımcıların 7 tanesi Cumhuriyet Mahallesi'nde gecekonda yaşamaktadır. Geri kalan 7 Katılımcı Yalı Mahallesi'nde yer alan "Mavişehir Modern 3", "Mavişehir Soyak" ve "Park Yaşam Mavişehir" kapalı yerleşim alanlarından seçilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmelerin yapıldığı katılımcıların özellikleri Tablo 5'te gösterilmiştir.

Tablo 5. Görüşme Örnekleminin Özellikleri

	Katılımcılar	Cinsiyet	Yaş	Meslek	Eğitim	Medeni Durum	Yaşadığı Yer
Gecekonda Mah.	K. 1	Erkek	54	Yorgancı	Orta Okul	Evli	6653 sk.
	K. 2	Kadın	22	Öğrenci	On Lisans	Bekâr	6720 sk.
	K. 3	Erkek	43	Seyar Satıcı	Lise	Evli	6720 sk.
	K. 4	Kadın	46	Ev Hanımı	İlkokul	Boşanmış	6653 sk.
	K. 5	Erkek	41	Kırtasiyeci	İlkokul	Evli	6653 sk.
	K. 6	Kadın	42	Tuhafiyeci	İlkokul	Evli	6653 sk.
	K. 7	Kadın	50	Ev Hanımı	Orta Okul	Boşanmış	6653 sk.
Kapalı Yerleşim	K. 8	Erkek	51	Doktor	Üniveriste	Evli	Mavişehir Modern 3
	K. 9	Kadın	45	İşletmeci	Üniversite	Boşanmış	Park Yaşam Mavişehir
	K. 10	Erkek	46	Gümrük M.	Üniveriste	Boşanmış	Mavişehir Modern 3
	K. 11	Kadın	42	Yaşam Koçu	Üniveriste	Bekâr	Mavişehir Soyak
	K. 12	Kadın	49	Ev Hanımı	Lise	Evli	Park Yaşam Mavişehir
	K. 13	Erkek	36	Mühendis	Yüksek L.	Bekâr	Mavişehir Soyak

Her iki çalışma alanındaki katılımcılar ağırlıklı olarak 41-55 yaş aralığında yer almaktadır. Medeni durum açısından evli kişilerin çoğunlukta olduğu görüşmelerde katılımcıların demografik özelliklerinin örneklem alanına göre değiştiğini de görmek mümkündür. Yalı Mahallesi'deki kapalı yerleşmelerde görüşme yapılan 6 kişiden 5 tanesi lisans ve lisansüstü eğitime sahipken, Cumhuriyet Mahallesi'de gecekondularda yaşayan katılımcılar ağırlıklı olarak ilkokul ve ortaokul mezunudur. Çalışmada sorgulanan özellikle güvenlik algısında cinsiyet unsurunun önemli bir faktör olması nedeniyle görüşmelere

dâhil edilen katılımcılar arasında cinsiyet açısından heterojen bir dağılım yakalanmaya çalışılmış bu nedenle görüşülen kişiler 7'si kadın 6'sı erkek olmak üzere seçilmiştir.

5. 4. Veri Toplama Teknikleri

Çalışma soruları karmaşık bir sosyal dünyanın anlamlı ve sübjektif bir şekilde kurgulanmasını sağlayan ve bireylerin birbirleriyle olan iletişimini sorgulayarak toplumu anlamayı amaçlayan eleştirel yaklaşımı temele alınarak düzenlenmiştir. Aynı zamanda sosyo-mekânsal ayrışma alanı olarak odağa alanın mahalle mekânının araştırılması amaçlanmıştır. Mahalle alanı çok değişkenli bir fenomen olarak araştırılmaktadır. Yaşayan mahalleye yapılan bu özel sorgulama, erişim ve hareketliliğin mahalle mekânının yer olarak elverişliliği etkilediği hipotezini gündelik hayata odaklamaktadır. Bir yer olarak mahallenin yorumu, öncelikle Lefebvre, Harvey ve Smith tarafından vurgulanan toplumsal mekân (ikincil mekân) düşüncesine dayanmaktadır

Araştırmada verilerin toplanmasında nicel veri toplama aracı olan anket ve nitel veri analiz aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşmeler ve gözlem kullanılmıştır. 2018-2019 dönemi Kasım, Aralık ve Ocak aylarında araştırma alanını oluşturan her iki mahallede toplam 220 kişiyi içeren, sosyo-mekânsal eşitsizlik üzerine bir anket gerçekleştirilmiştir.

Tablo 6. Veri Toplama Yöntemi

Araştırma Yöntemi	Araştırma Aracı	Örneklem Sayısı	Verilerin Toplanma Tarihi	Analiz Aracı ve Yöntemi
Nicel Araştırma Yöntemi	Anket	220 kişi	Kasım- Aralık-Ocak, 2018-2019	SPSS İstatistiksel Analizler
Nitel Araştırma Yöntemi	Görüşme, Gözlem	13 kişi	Mart, Nisan 2019	MAXQDA İçerik Analizi

Buna ilave olarak, 2019 yılında, zengin ve ayrıntılı açıklamalar sağlama potansiyeli göz önüne alınarak konunun daha derin bir bakış açısı ile anlaşılması için nitel araştırma yöntemi kullanılarak her iki çalışma alanında da derinlemesine görüşmeler ve gözlemler yapılmıştır. Analiz, her iki mahalle sakinlerine de uygulanan anket, görüşme ve gözlemlere dayandırılmıştır. Aşağıda, bu süreçlerin tanımlarının kısa bir açıklaması yer almaktadır.

5. 4. 1. Anket

Nicel veri toplama yöntemi olan anket bu araştırma için temel veri toplama aracını temsil eder. Nitel görüşmeler ve kapsamlı alan gözlemleri anket aracını güçlendirmektedir.

Toplamda 31 sorudan oluşan ve her iki çalışma alanı içinde (5. 20. ve 30. sorularda yapılan sistematik değişiklikler dışında) benzer şekilde hazırlanan anketler (bkz. Ek A-B) aracılığı ile katılımcılardan bilgi toplanmıştır.

Araştırmada kullanılan anket, mekânsal eşitsizliğin sosyo-mekânsal boyutunun ele alındığı literatürün kapsamlı bir gözden geçirmesiyle tasarlanmıştır (Gross 1953, Dean ve Melrose 1999, Firidin-Özgür 2006, Erkenyazıcı Güney, 2013, Griffithy 2013, Göregenli ve diğ. 2014, Chadbourne 2014, Gönüller, 2015, Kahraman ve Özdemir 2017). Anket, hem kapalı hem de açık uçlu soruları içerecek şekilde düzenlenmiştir. Sorular katılımcıların kendi ve çevresindeki yaşam alanlarını değerlendirmelerine izin vermek ve bu türden görüşlerin ardındaki akıl yürütmeyi açıklamak için fırsatlar sunmak amacıyla tasarlanmıştır. Tasarlanan anket kişisel bilgilerin elde edilmemesi, anketi cevaplamak için makul bir süre ve katılımcıların benzer düzeyde anlamalarına yönelik soruların netliği konusunda hassastır. Uygulamada yüz yüze anket tekniği seçilmiş ve ankete başlamadan önce tüm katılımcılara çalışmanın amacı hakkında bilgi verilmiştir. Anket, konut, mahalle, sosyo-mekânsal ayrışma ve demografiden oluşturan ana unsurları temsil eden 4 temel bölüme ayrılmıştır:

1. Konut	2. Mahalle	3. Sosyo-mekânsal ayrışma	4. Demografi
-----------------	-------------------	----------------------------------	---------------------

Yapılan düzenlemelerin ve konunun özgün yapısına uygun olarak geliştirilen soruların tamamlanması sonucunda anket formu 4 sayfadan oluşan ve bazı soruların birden fazla cevabı gerektirdiği toplam 31 sorudan oluşmaktadır. Bu soruların ana temalar ile ilişkisi şu şekilde tasarlanmıştır;

1. Konut; İlk ana tema olarak konut kapsamında katılımcılara 1 ve 2. 14. sorularda konut tercihi, ikametgâh hareketliliği, 10. 11 ve 15. 18. sorularda ise konut çevresi-mahalle ve kentsel yaşam memnuniyeti, mahalle ve kent memnuniyeti ve memnuniyetsizlik faktörleri hakkında sorular düzenlenmiştir.

2. Mahalle; ikinci ana soru grubu mahalle uygulamalarıyla ilgilidir. Bu bölüm mekânsal pratiği, yere bağlılığı ve günlük yaşamda mekânsal dağılım açısından değerlendirmeleri içermektedir. 12 ve 13. sorular özellikle mahalle dokusunda sosyo-mekânsal yapının anlaşılmasında önemli bir faktör olarak kabul edilen komşuluk ilişkilerini ele almıştır. 17. soru farklı sosyo-mekânsal alanlarda yaşayan insanların

mahalleye duydukları aidiyet ve kimlik gelişimlerini açıklamayı amaçlayan ve 20 sorudan oluşan bir likert tablo ile verilen “*Mahalleye Bağlılık Ölçeğinden*” oluşmuştur.

Anketin mahale boyutu ayrıca, mahallelerin ve günlük yaşamın çeşitli yönleriyle ilgili unsurları ölçen bir dizi benzer soru içermektedir. Bazı sorular mekânsal pratiği ve davranışı vurgularken, diğerleri ideal bir mahallenin soyut kavramını vurgulamaktadır. Her soruya yanıt verenlerin beş aşamalı bir likert ölçeğinde katılma veya katılmama seviyelerini bildirdikleri bir dizi ifade; “*kesinlikle katılmıyorum*”, “*katılmıyorum*”, “*ne katılıyorum ne katılmıyorum*”, “*katılıyorum ve kesinlikle katılıyorum*” şeklinde tasarlanmıştır. Soru 19 farklı mekânsal dokudaki katılımcıların alışveriş alışkanlıklarını sorgulayan ve 8 ifade içeren bir çapraz tablodan oluşur. 20. soru da benzer şekilde çapraz tablo şeklindedir ve katılımcılara yöneltilen 9 alt soru ile günlük aktiviteler, kültüre faaliyetler, eğlence, hizmet alma gibi alışkanlık desenlerini ortaya çıkarmayı amaçlar. Ayrıca çalışma alanındaki belirli perakende ve ticari varış yerleri için bir kontrol listesi sunar.

3. Sosyo-Mekânsal Ayrışma: üçüncü ana tema mekânsal ayrışma üzerine kurgulanmıştır. Ankette yer alan 5. soru sosyal ayrışma olarak tanımlanan ve kentsel mekânda parçalı bir yapı oluşturan sürecin, toplumsal ve ekonomik kazanımlar açısından avantajlı ve dezavantajlı kesimler arasındaki iletişim ve ilişkiyi gittikçe azatlığı ve bunu mekânsal parçalama yoluyla da pekiştirdiği hipotezini doğrudan sorgular nitelikte hazırlanan açık uçlu bir sorudur. 6. ve 7 sorular katılımcıların eşitlik hissi ve adalet kavramları üzerine algılarını ölçen likert soru tarzında tasarlanmıştır. 8. soru bu soruların bir analizini içerir ve eşitsizlik kavramının kentsel yapıda yaratabileceği sorunlar üzerine 3 şıklı bir öncül olarak sunulmuştur. 16. soruda kentsel mekânda giderek artan kentsel dönüşüm uygulamaları üzerine her iki çalışma alanındaki katılımcıların görüşleri anlamlandıramaya çalışılmıştır.

4. Demografi: Anketin son sayfası demografik bilgiler hakkındaki soruları içermektedir. Soru 21 ile 24 arasındaki sorular ve 26. soru cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, doğum yeri ve medeni duruma yöneliktir. Soru 25, 27, 28 ve 30 hanenin genel özellikleriyle ilgilidir: Soru 25, hane halkı sayısını göstermektedir. Bu soru alt öncüleri ile hane büyüklüğünü ölçer ve evdeki 18 yaşın altında çocuk sayısını belirler. Soru 27 ve 28 hane halkı ile ilişkili araba sayısını ve ikamet edilen evin mülkiyet durumunu göstermektedir. 30. soru hane halkı gelirini belirlenen aralığa göre ölçmek için

tasarlanmıştır. Soru 29, iş durumu ve iş alanı ile ilgilidir ve katımcıların günlük ulaşım alışkanlıklarını sorgulayan alt öncüller içerir. 32. soru, katılımcılardan kendilerini hangi sosyo-ekonomik statüde gördüklerini yanıtlamalarının istendiği bir algı sorusudur. Bu demografik sorular, anket popülasyonunun sosyal demografik özelliklerini oluşturur ve sanayi devrimi sonrasında gelişen sosyo-ekonomik sınıfın bir ölçüsüdür. Son olarak yanıtlayanın konuşmak istediği başka bir şey olup olmadığı sorularak ankete son verilmiştir.

5. 4. 2. Görüşme:

Araştırma alanında yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler, araştırma alanlarının keşfedilmesi için açık bir format sağlar. Nitel görüşmeler ve kapsamlı davranış gözlemleri anket aracını güçlendirmektedir. Bunun yanı sıra anket soruları ile elde edilen verileri doğrulama ve belirsiz kalan noktaların açıklığa kavuşturma imkânı sunar. Crang ve Cook (1995: 35)'un belirttiği gibi, görüşmeleri düzenlerken konuşmacılardan bilgi alma konusunda iki yol vardır. Birinci yol, *“araştırmacının önceden belirlenmiş soruları belirli bir sırada sorduğu anket formuna benzeyen”* yüksek yapılandırılmış görüşmelerdir. İkincisi, *“önceden belirlenmiş bir odaklanma olmadan arkadaşça bir sohbete benzeyen”* yarı yapılandırılmış görüşmelerdir. Bu çalışmada bu görüşme formatları arasından, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler seçilmiştir, çünkü sorular farklı mekânlarda yaşayan 13 görüşmecinin özelliklerine bağlı olarak şekillendirilmiştir. (Alan araştırması kullanılırken kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme soruları Ek-C’de verilmiştir) Görüşülen kişilerin özellikleri ise görüşme örnekleme başlığı altında Tablo 4’te verilmiştir. Görüşmeler 2019 yılının Mart ve Nisan aylarında yapılmıştır. Çalışmada görüşmecilerin tamamı anonim hale getirilmiş ve metinde gerçek isimleri yerine bir takma adla (K1, K2, K3. gibi) temsil edilmiştir.

Nitel görüşme soruları tasarlandıktan sonra yarı yapılandırılmış sorular hazırlamak için alan birkaç kez ziyaret edilmiş ve birkaç kez planlanmamış pilot görüşmeler yapılmıştır. Görüşme yapılacak kişiler çalışmanın ilk veri toplama yöntemi olan anketlerin uygulanması sırasında ve görüşülen kişilerin diğer görüşmecilere erişimi kolaylaştıran kartopu yöntemi ile tespit edilmiştir.

Çeşitli geçmişlere sahip görüşmeciler, görüşme randevusu almak için kilit giriş noktaları haline gelmiştir. Görüşmelerin çoğu (görüşülen kişilerin istekleri doğrultusunda

yerel bir kafe, bahçe veya topluluk merkezinde yapılan birkaç görüşme dışında) görüşülen kişilerin evlerinde gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmeler 35-70 dakika arasında sürmüş ve ses kayıt cihazı kullanılarak kaydedilmiştir. Çalışma verilerinin işlenmesi aşamasında 13 kişi ile yapılan görüşmelerde yeterli doyuma ulaşıldığı tespit edilmiş ve çalışmanın 13 görüşme ile sınırlandırılmasına karar verilmiştir.

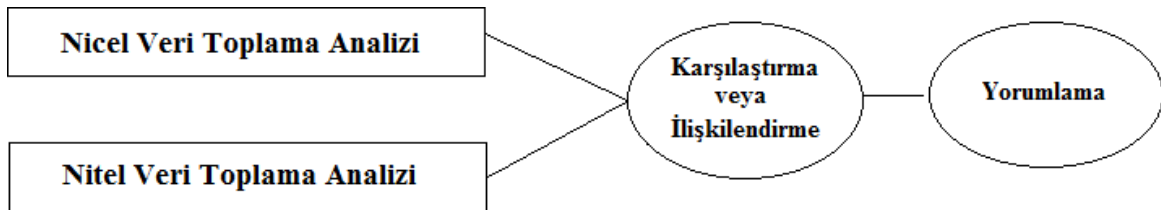
5. 4. 3. Gözlem

Araştırmanın anket ve görüşme araçlarına ek olarak, araştırmaya günlük yaşam, davranışın haritalanması, davranış izlerinin kaydedilmesi gözlem aracı da dahil edilmiştir. Davranış gözlemleri mekânın kullanımı ve hareket kalıplarını doğrulamanın yanı sıra mahalledeki genel kullanım kalıplarını karakterize etmek için kullanılır. Mahalle açık alanının gözlemlenmesi, azalan bir topluluk duygusunun bir dokümanı değil, alanın gerçek kullanımına yönelik bir soruşturma olarak düşünülmüştür. Davranış izlerini ve mahallenin diğer yönlerinde yapılan gözlemler fotoğraflama yoluyla belgelenmiştir.

Genel sosyal davranışlar iki ila üç saatlik periyotlar içinde belirli alanlarda gözlemlenmiştir. Benzer çevresel tasarım araştırmacıları da benzer gözlem ve kayıt yöntemlerinin kullanıldığı görülmektedir (Hester, 1984). Araştırma alanında yapılan bu tür gözlemler yoluyla toplanan bilgiler anket aracını güçlendirmektedir.

5. 5. Verilerin Analizi

Verilerin analiz edilmesinde karma yöntemlerde en çok tercih edilen tasarım olan yakınsayan karışık yöntem tasarımı (çeşitleme deseni) kullanılmıştır. Bu yöntem tasarımındaki zorluk, verilerin nasıl ayrılacağı veya birleştirileceğidir. Bu tasarımda iki veritabanı ayrı ayrı analiz edilir ve bir araya getirilir (Creswell, 2016).

Şekil 22. Veri Analiz Yöntemi

Kaynak: Creswell, 2016'dan yararlanarak düzenlenmiştir

İki veritabanını birleştirmenin birkaç yolu vardır. Bu çalışmada kullanılan yaklaşım yan yana karşılaştırma olmuştur. Bu karşılaştırmalar çalışmanın tartışma bölümlerinde

verilmiştir. Çalışmada önce nicel istatistiksel sonuçlar rapor edilmiş ve sonra istatistiksel sonuçları doğrulayan veya onaylayan nitel bulgular (örneğin temalar) tartışılmıştır.

5. 5. 1. Nicel Veri Analizi

Araştırmada elde edilen nicel veriler veriler SPSS (Statistical Package for Social Sciences) for Windows 25,0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Bireylerden toplanan demografik özellikler için tanımlayıcı istatistiklerden olan frekans, yüzde değerleri hesaplanarak yorumlanmıştır. Likert tipi ölçek kullanılan anketlerde, çoğu zaman veriler normal dağılmamaktadır. Normal dağılıma uygunluk Q-Q Plot çizimi ile incelenebilir (Lenth, 2015). Ayrıca, kullanılan verilerin normal dağılım göstermesi çarpıklık ve basıklık değerlerinin ± 3 arasında olmasına bağlıdır. Kullanılan mahalleye bağlılık ölçeğinin normal dağılım gösterdiği için istatistik değerlendirmelerinde parametrik testler kullanılmıştır. Ölçeğe ait 4, 7, 9, 10, 11, 12 ve 13 nolu olumsuz maddelerin tersleri alınarak işlemlere dâhil edilmiştir.

Nicel değişkenlerimizin iki ilişkisiz örneklemden elde edilen puanların birbirinden anlamlı bir şekilde farklılık gösterip göstermediğini test etmek için bağımsız t testi, ilişkisiz ikiden çok örneklem ortalamasının birbirinden anlamlı bir şekilde farklılaşp farklılaşmadığını test etmek için Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) testi uygulanmıştır. Farklılığın hangi gruptan kaynaklandığını görebilmek için çoklu karşılaştırma testlerinden biri olan Bonferroni testi yapılmıştır. Tüm testlerde hata oranı belirlenip $p < 0.05$ olduğu durumlarda gruplar arası fark istatistiksel olarak anlamlı kabul edilecektir. Verilerin çözümlenmesi ile oluşturulan tablolar ışığında, yorumlar yapılmıştır.

İstatistiksel analizin ana bileşenlerinden biri, sınıflandırılabilen verilerin analizini içerir. Field (2009: 687), sınıflandırılabilen (kategorik) verileri, varlık kategorilerini tanımlayan veriler olarak tanımlar. Bu çalışmada iki kategorik değişken arasında bir ilişki olup olmadığını görmek için “*ki kare*” testi kullanılmıştır. Ki-istatistiği, belirli kategorilerdeki gözlenen frekansları, bu kategorilerde tesadüfen elde edilmesi beklenen frekanslarla karşılaştırır. Bu analizde, kullanım algısı güvencesi olan bağımlı algı değişkenleri ve kentsel alanla ilişki kurmayı sağlayan pratik değişkenler ile bağımsız değişkenler olan yaş, cinsiyet, medeni durum ve yaşam süresi; eğitim durumu, gelir düzeyi gibi sosyo-ekonomik değişkenler arasındaki ilişkiler test edilmiştir.

5. 5. 2. Nitel Veri Analizi

Nitel araştırmalarda, fenomenoloji, hermenetik, temelli teori, etnografi, fenomenografik ve içerik analizi gibi çeşitli analiz yöntemleri kullanılmaktadır (Burnard, 1995). Araştırma bulgularının analizinde “içerik analizi” kullanılmıştır Nitel araştırma yöntemlerinin aksine, nitel analiz, belirli bir bilimle bağlantılı değildir ve izlenecek daha az kuralı vardır. Tüm süreç boyunca araştırmacı nitel bir perspektife uymalıdır ve asıl mesele, sonuçları mümkün olduğu kadar güvenilir kılan titizlik ve güvenilirliği sağlamaktır. Araştırmada derinlemesine görüşmeler ile elde edilen bulgular “dokümantasyon”, “kodlama”, “kategorileme” ve “temalar” şeklinde analiz edilmiştir:

Dokümantasyon: Araştırma verileri, 35-70 dakikalık ses kayıtları şeklinde elde edilmiştir. İlk olarak bu ses kayıtları, yazılı metinler haline getirilmiştir. Metin daha kk anlamlı birimlere ayrılmadan önce tüm dosyalar analiz edilmiştir.

Kodlama: Verilerin dokümantasyonundan sonra anlam birimler, yani kodlar oluşturulmuştur. Graneheim ve Lundman, (2004) belirttiği gibi kodlar, araştırmacının ihtiyaç duyduğu igrrlerden bazılarını içeren en kk birimdir ve birbirleriyle ilgili yönleri içeren cümle veya paragraflardan oluşur Tanımlanan her bir anlam birimi, bağlamla ilişkili olarak anlaşılması gereken bir kodla etiketlenir.

Kategorileme: Kategorileri oluşturmak için önce, genişletilmiş anlam birimlerinin yoğunlaştırılması, başka bir deyişle kodların içeriğini kaybetmeden kelime sayısının azaltılmasını gerektirir Graneheim ve Lundman, 2004. Bu yöntem ile kategoriler oluşturulmaktadır. Anlam birimlerini kategoriler arasında ileri geri taşımak, kategori sonucunun ilerici bir şekilde gelişmesini sağlar. Sınıflandırma sürecinde temalar ve kategoriler tanımlanmaktadır. Ancak, literatürde içerik analizinde hangi başlıkların veya kavramların kullanılacağı konusunda fikir birliği yoktur.

Temalar: Temalar düzenlenirken belirli stratejileri tanımlamanın standart bir yolu yoktur. Ancak, temalar tüm kategorilerin ortaya çıktığı verilere dayandırılmalıdır.

Özellikle son dönemlerde, nitel veri analizinde kullanılabilecek bilgisayar programları geliştirilmiştir (MAXQDA, Atlas-ti, Nvivo vb.) Bu programların kullanımları zorunlu olmamakla birlikte, süreci kolaylaştırabilmektedirler. Bu programlar verileri analiz etmese de, örneğin oluşturulan kodları bularak ve verileri kategoriler halinde gruplayarak işlemi hızlandırabilmektedirler. Bununla birlikte, araştırmacı hala temaları neyin oluşturduğuna ve verilerden hangi sonuçların çıkarılacağına karar vermelidir (Patton,

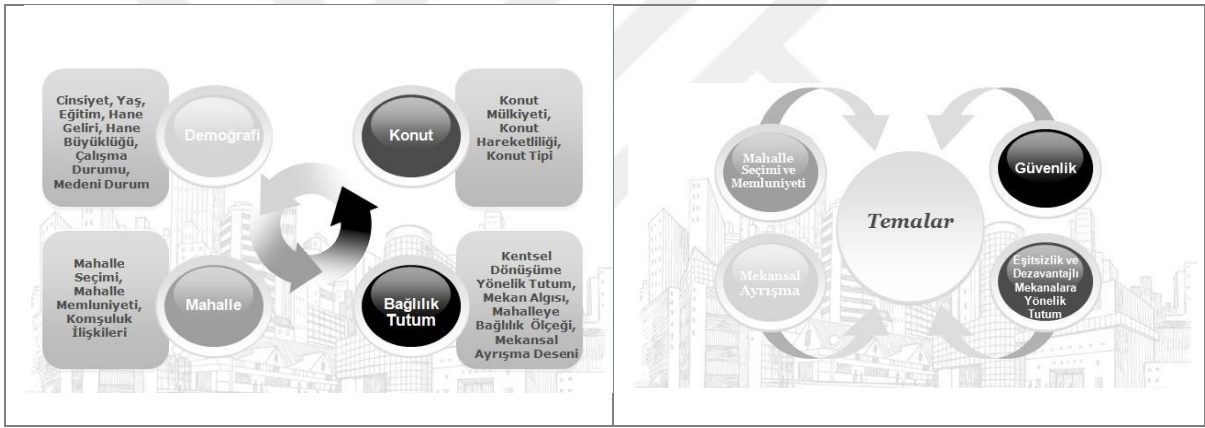
2002). Araştırmada MAXQDA programı veri analizini destekleyen bir program olarak kullanılmış ancak, analiz sürecinin her aşaması kâğıt üzerinde tekrarlanıp, takip edilmiştir.

6. BÖLÜM: ARAŞTIRMA BULGULARI

Bu bölümde yakınsayan karışık yöntem tasarımına uygun olarak öncelikle nicel verilerin sonrasında ise nitel verilerin analizi yapılmıştır. Cumhuriyet ve Yalı Mahallerindeki sosyo-mekânsal yapıdaki farklılık ve benzerlikleri karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlayan bu bölümde, her iki örneklem alanına ait bulgular tablo, grafik, sema ve haritalarla yan yana ve bütün halinde verilmeye çalışılmıştır.

Araştırmada, herhangi bir aktivitenin, bir kişi tarafından gerçekleştirilen ana faaliyetlerin sosyal kimliği ile belirlenmiş sosyal bir özelliğine sahip olduğu ve zıtlık barındıran mekânsal alanlarda nüfus yapısı tarafından belirlenen mekânsal bir boyuta sahip olduğunu varsayılmıştır. Sosyo-mekânsal ayrışma yapısı mekânsal ve sosyal ayrışma yapılarından türemektedir.

Şekil 23. Bulguların Analizi

Bölüm genel olarak “demografi”, “konut” “mahalle” ve tüm bunların etkileşim noktası olarak “sosyo-mekânsal ayrışma” odağında birbiriyle ilişkili ve birbirini tamamlayan 4 konu başlığı olarak tasarlanmıştır. İlk olarak “demografik özellikler” başlığı altında ankete katılanların sosyo-demografik özellikleri incelenmiştir. Bu bölüm araştırmada kullanılan iki örneklem alanının demografik yapısı ile konut seçimi, mahalle memnuniyeti ve mekânsal ayrışma arasındaki bağlantıların değerlendirilmesini amaçlar. İkinci konu başlığı olan “mekânsal ayrışma unsuru olarak konut” başlığı altında farklı mekânsal dokulara sahip mahallelerde yaşayan katılımcıların konut tipleri ve konut hareketliliği eğilimlerin mahalle teması ile bütünleşik olarak açıklanmaya çalışılmıştır. Dördüncü konu başlığında ise “mekânsal ayrışma alanı olarak mahalle” başlığı altında katılımcıların mahalle memnuniyeti, komşuluk ilişkileri gibi konuları irdelenerek mekânsal

pratik detaylı bir şekilde analiz edilmekte ve ek gözlem modları ile araştırmanın derinleştirilmesi hedeflemektedir. Bölümün devamında mekân ağılsı, mahalleye bağlılık ve mekânsal ayrışma deseni konularına yer verilerek birey ve yaşam alanı bir bütün halinde ele alınmaya çalışılmıştır. Son olarak nitel veri analizi yapılmış ve yarı yapılandırılmış görüşmelerle elde edilen nitel bulgulara yer verilmiştir.

6. 1. Nicel Bulgular

Bu bölümde ilk olarak nicel araştırma yöntemi ile elde edilen verilerin SPSS programı kullanılarak yapılan analizlerine, karşılaştırmalı bir yaklaşımla şema ve grafiklerle desteklenerek yer verilmiştir.

6. 1. 1. Demografik Özellikler

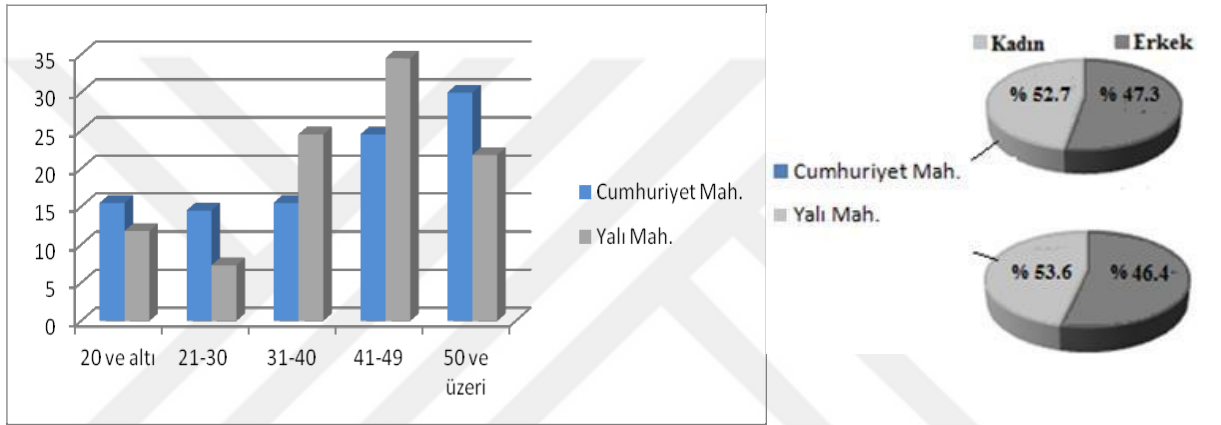
Demografik değişkenler, sosyo-mekânsal ayrışma çalışmalarında farklılaşmayı açıklamak için yaygın olarak kullanılmaktadır. Sosyo-demografik değişkenler cinsiyet, yaş, eğitim, istihdam, yıllık hane geliri, hane halkı büyüklüğü, çalışma durumu, medeni durum, doğum yerleri ve 18 yaş altı çocukların sayısını içerir. Bu bölümde ankete katılanların temel demografik özellikleri tartışılmakta ve karşılaştırma alanı olarak belirlenen Cumhuriyet ve Yalı mahalleleri arasındaki temel benzerlikler ve farklılıklar ortaya konulmaktadır.

6. 1. 1. 1. Cinsiyet ve Yaş

Yapılan araştırmalar, kadınların anketlere erkeklerden daha fazla katılma eğilimine sahip olduğunu göstermiştir (Moore ve Tarnai, 2002). Çalışmada kadın katılımcıların daha yüksek oranı bu gözlemlerle tutarlıdır. Cinsiyetin konut ve mahalle memnuniyeti yanıtlarını etkilediği tespit edilmiştir. Bu nedenle genel memnuniyet durumunu etkileme potansiyeline de sahiptir. Ancak, kadınların fazla temsil edilmesinin her iki çalışma alanı için neredeyse aynı olduğu göz önüne alındığında, farkların her iki mekân arasındaki karşılaştırmalar üzerinde çok az etkisi olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 7. Anket Örnekleminin Cinsiyet ve Yaş Yapısı

Özellikler		Cumhuriyet Mah.		Yalı Mah.		Toplam	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Cinsiyet	Kadın	58	52,7	59	53,6	117	53,2
	Erkek	52	47,3	51	46,4	103	46,8
Yaş	20 ve altı	17	15,5	13	11,8	30	13,6
	21-30	16	14,5	8	7,3	24	10,9
	31-40	17	15,5	27	24,5	44	20,0
	41-49	27	24,5	38	34,5	65	29,5
	50 ve üzeri	33	30,0	24	21,8	57	25,9
Toplam		110	100,0	110	100,0	220	100,0

Şekil 24. Katılımcıların Yaş Aralıkları

Ankete katılan katılımcıların toplamı %53' oranında kadın, %46 oranında ise erkektir. Bu sonuçtan yola çıkarak anket popülasyonunun genel olarak bölgeyi temsil etmekte olduğu söylenebilir. Çünkü Karşıyaka İlçesi genelinde olduğu gibi Cumhuriyet ve Yalı Mahallesi'nde de kadınlar nüfusun yarısından fazlasını oluşturmaktadır.

Mevcut literatür yaş değişkeninin araştırma alanının algılamada önemli bir faktör olduğunu göstermektedir (Rosenberg ve Everitt, 2001). Yapılan analizlerde özellikle mahalleye bağlılık açısından yaş faktörünün önemli bir unsur olduğunu oraya çıkarmıştır (Tabo 8). Feijten ve Van Ham çalışmalarında (2009) genel olarak yaşlı sakinlerin evlerinden daha memnun oldukları ve buldukları mahalleden ya da evden taşınma ihtimalinin daha az olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Örneklem alanlarındaki katılımcıların yaş dağılımına baktığımızda örneklem toplamının %29,5'inin 41-49 yaş aralığında olduğu görülmektedir. Cumhuriyet Mahallesi'ndeki katılımcıların en çok yoğunlaştığı yaş aralığı %30 ile 50 ve üzeri arasındayken, Yalı Mahallesi'nde ise bu aralığın %34,5 ile 41-49 yaş arasında toplandığı görülmektedir.

Tablo 8. Araştırmaya Katılanların Mahalleye Bağlılık Ölçeği ve Alt Boyutlarının Yaşa Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan F (ANOVA) Testi Sonuçları

Ölçek ve Alt Boyutları	Yaş	N	\bar{X}	SS	F	p	Bonferroni
Duygusal Bağlılık	20 yaş ve altı (1)	30	13,73	3,32	21,947	0,000*	1<5
	21-30 (2)	24	12,58	3,56			2<3; 2<4; 2<5
	31-40 (3)	44	15,66	3,70			3<5
	41-49 (4)	65	15,94	4,16			
	50 yaş ve üzeri (5)	57	19,79	3,66			
İlgi	20 yaş ve altı (1)	30	16,53	3,71	5,655	0,000*	1<4; 1<5
	21-30 (2)	24	16,25	4,56			2<4; 2<5
	31-40 (3)	44	18,57	3,76			
	41-49 (4)	65	18,92	4,19			
	50 yaş ve üzeri (5)	57	19,61	2,74			
Sosyal Bağlılık	20 yaş ve altı (1)	30	13,80	3,97	4,812	0,001*	
	21-30 (2)	24	13,13	4,14			
	31-40 (3)	44	12,59	4,74			3<5
	41-49 (4)	65	13,40	4,58			4<5
	50 yaş ve üzeri (5)	57	16,16	4,75			
Mahalleye Bağlılık	20 yaş ve altı (1)	30	44,07	8,98	14,538	0,000*	1<5
	21-30 (2)	24	41,96	8,16			2<4; 2<5
	31-40 (3)	44	46,82	9,42			3<5
	41-49 (4)	65	48,26	8,37			4<5
	50 yaş ve üzeri (5)	57	55,56	9,24			

* p<0.05;

Mahalleye bağlılık düzeyinin yaş ile arttığı önermesinden yola çıkarak araştırmaya katılan mahalle sakinlerinin mahalleye bağlılık ölçeği ve alt boyutlarının puan ortalamalarının yaş gruplarına göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere, tek yönlü Anova (F) testi uygulanmıştır. Katılımcıların yaşa göre mahalleye bağlılık ölçeği ve alt boyutlarının puan ortalamasının istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterdiği tespit edilmiştir (p<0,05). Buna göre 50 yaş ve üzeri grubunun duygusal bağlılık, ilgi, sosyal bağlılık ve mahalleye bağlılık düzeyi diğer gruplara göre daha yüksektir.

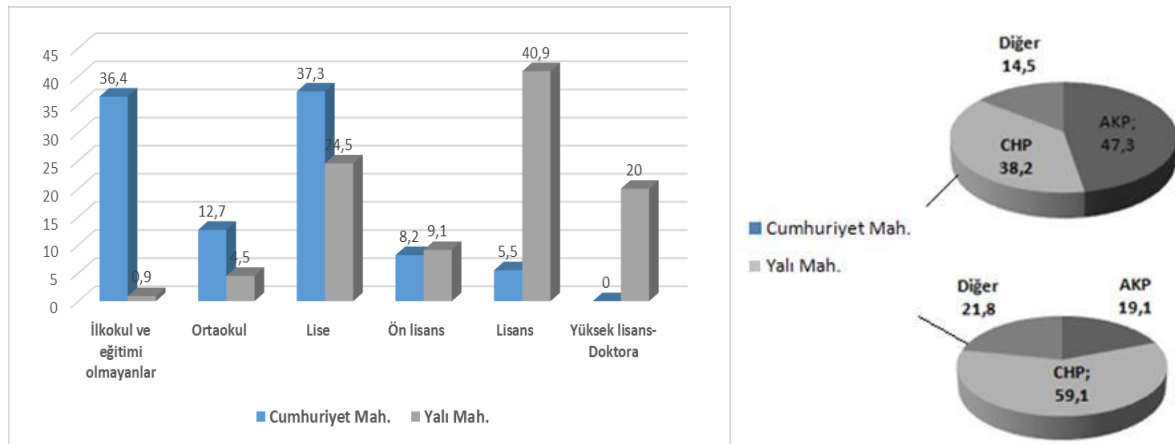
Farkın hangi gruptan kaynaklandığını görebilmek için çoklu karşılaştırma testlerinden biri olan Bonferroni testi yapılmıştır. Sonuçlara göre 50 yaş ve üzeri olan grubun 20 yaş ve altı, 21-30 yaş, 31-40 yaş olan gruplardan duygusal bağlılık düzeyinin daha yüksek olduğu, 41-49 yaş olan grubun 21-30 yaş gruptan duygusal bağlılık düzeyinin daha yüksek olduğu, 31-40 yaş olan grubun ise 21-30 yaş olan gruptan duygusal bağlılık düzeyinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu durum ilgi ve sosyal bağlılık düzeyleri içinde aynı şekilde test edilmiş ve oldukça benzer sonuçlar elde edilmiştir.

6. 1. 1. 2. Eğitim Durumu ve Siyasi Yakınlık

Ankete katılan katılımcıların %10'u yükseköğretim mezunudur. Ancak bunların tamamı Yalı Mahallesi'ndeki örneklem alanını temsil etmektedir. Sosyo-mekânsal olarak oldukça farklı iki çalışma alanından seçilen örneklemeler özellikle eğitim seviyesinde önemli bir farklılaşmayı yansıtmaktadır. Cumhuriyet Mahallesi'nde okuma yazma bilmeyen ya da ilkokul mezunu kişi oranı %36,4 iken Yalı Mahallesi'nde bu oranın %0,9 olması bu uçurumun en somut göstergesidir.

Tablo 9. Katılımcıların Eğitim ve Siyasi Yakınlık Durumu

Özellikler	Cumhuriyet Mah.		Yalı Mahallesi		Toplam		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
Eğitim Durumu	Okuma Yazma Bilmeyen ve İlkokul	40	36,4	1	0,9	41	18,6
	Ortaokul	14	12,7	5	4,5	19	8,6
	Lise	41	37,3	27	24,5	68	30,9
	On Lisans	9	8,2	10	9,1	19	8,6
	Lisans	6	5,5	45	40,9	51	23,2
	Yüksek Lisans-Doktora	0	0,0	22	20,0	22	10,0
Siyasi Yakınlık	AKP	52	47,3	21	19,1	73	33,2
	CHP	42	38,2	65	59,1	107	48,6
	Diğer	16	14,5	24	21,8	40	18,2
Toplam	110	100,0	110	100,0	220	100,0	

Şekil 25. Katılımcıların Eğitim ve Siyasi Yakınlık Durumu

Kent ve buna ilişkin sorunların siyasi partiler pratiğindeki önemi farklı biçimlerde giderek artmaktadır. Bu ilişki ters bir yönde de gelişmektedir. Siyasi iktidar ki devlet bunun yoğunlaşmış bir ifadesidir. Kenti her açıdan giderek daha fazla biçimlendirmektedir. Kent üzerindeki devlet müdahalesi hem doğrudan hem dolaylı olarak, kentin yapısını oluşturan kamu kaynaklarının örgütlenmesinde temel bir unsur haline gelmektedir. Bu

nedence kent ve iktidar arasındaki ilişki mevcut kentsel sorunsalın merkezinde yer almaktadır. Kentin biçimlendirilmesinde etkili olan iktidara karşı oluşan hareketler kenti biçimlendirdiği için otomatik olarak bunun ortaya çıkardığı hareketler ve düşünceler de iktidarın dönüştürülmesinde stratejik bir rol oynamaktadır (Castells, 2014: 256-264). Türkiye özelinde siyasi partilerin seçimlerinde kullanılan oy tercihlerinin partilerin uyguladıkları programlar gözetilerek mi yoksa duygusal faktörler eşliğinde mi verildiği noktasında önemli soru işaretleri bulunmaktadır (Yavaş, 2011: 2006). Bu noktada da kent halkının siyasi görüşü ve kandidate yakın hissettikleri siyasi parti önemli bir unsur teşkil etmektedir.

Ankette yer alan “kendinizi hangi siyasi partiye yakın hissediyorsunuz?” sorusu tüm sorular içinde %30 boş bırakılma oranıyla¹² cevap verilmekten en fazla çekinilen soru olmuştur. Karşıyaka İlçesi’nde 2019 yılında yapılan yerel seçimlerde 230.439 kişi oy kullanmış ve CHP %70.85 oran ile en fazla oy alan parti olurken, onu %20.25 oran ile AKP takip etmiştir. Benzer bir şemayı Yalı Mahallesi örneklem alanında da görmek mümkündür. Katılımcıların oldukça büyük bir oranı (%59,1) kendilerini yakın hissettikleri parti olarak CHP’yi seçmiştir. Aynı zamanda Yalı Mahallesi’nde bu soruya cevap vermek istemeyenlerin sayısı da Cumhuriyet Mahallesi’ne göre daha fazladır. Cumhuriyet Mahallesi’nde ise genel Karşıyaka İlçe profilinden farklı bir yapı görülmektedir. Katılımcıların %47,3’ü kendilerine yakın gördükleri parti olarak AKP’yi seçmiştir.

Tablo 10. Katılımcıların Eğitim Durumu İle Yakın Hissettikleri Siyasi Parti Arasındaki İlişki

	AKP	CHP	Diğer	Toplam
İlkokul ve Eğitimi Olmayanlar	20 (48,8)	18 (43,9)	3 (7,3)	41 (100,0)
Ortaokul	7 (36,8)	10 (52,6)	2 (10,5)	19 (100,0)
Lise	23 (33,8)	30 (44,1)	15 (22,1)	68 (100,0)
Ön Lisans	9 (47,4)	5 (26,3)	5 (26,3)	19 (100,0)
Lisans	11 (21,6)	31 (60,8)	9 (17,6)	51 (100,0)
Yüksek lisans-Doktora	3 (13,6)	13 (59,1)	6 (27,3)	22 (100,0)
Toplam (Yüzde)	73 (33,2)	107 (48,6)	40 (18,2)	220 (100,0)
		Test Değeri		p değeri
		18.911		0.041*

*p<0.05

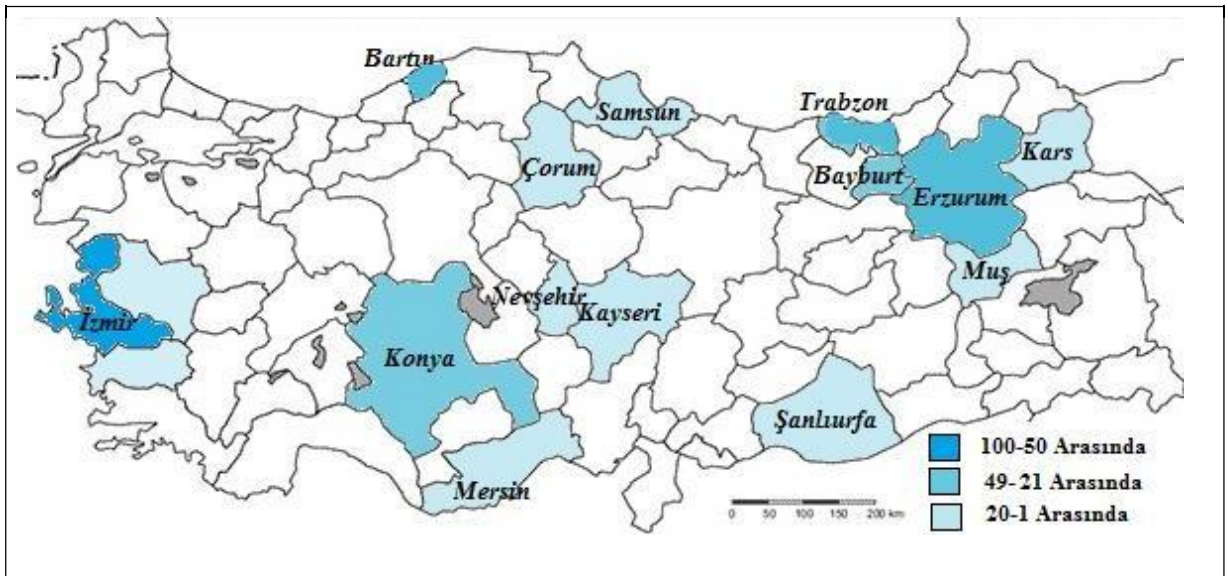
Bu durum üzerinde eğitim faktörünün etkisi olabileceği öngörüsünden hareket ederek, her iki örneklem alanındaki katılımcıların eğitim durumu ile yakın hissettikleri

¹² Boş bırakılan sorular veri analizinde diğer seçeneği içinde kodlanmıştır

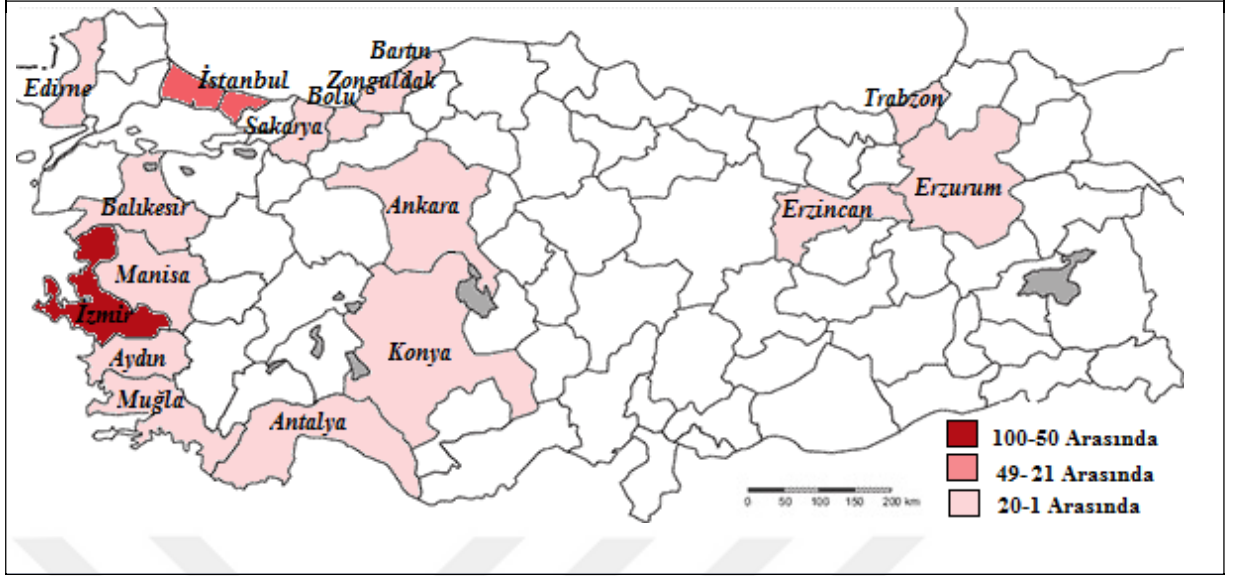
siyasi parti arasındaki ilişkiyi test etmek için çapraz tablo ile ki kare testi uygulanmıştır. Ki kare testi sonucunda, katılımcıların eğitim durumu ile yakın hissettikleri siyasi parti arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($p < 0.05$). Çoklu olarak düzenlenen bu regresyon analizinde üç bağımlı değişken kullanılmıştır; anketteki çoklu seçeneklerden herhangi birini seçmeyenlerin (diğer) yüzdesi, CHP yüzdesi ve AKP yüzdesi. Sonuçlar şaşırtıcı derecede basit bir model ortaya koymuştur. Eğitim düzeyi siyasi yakınlık üzerinde oldukça tatmin edici bir değişkendir ve toplam varyansın yaklaşık %80'ini oluşturmaktadır. Tablo 9'daki verilerde görüldüğü gibi, CHP oyları büyük oranda yükseköğrenime sahip kişilerce, sağ parti (AKP) oyları ise daha düşük eğitim seviyesine sahip kişiler tarafından verilmiştir. Bu durum kullanılan örneklem üzerinden eğitim ve önyargının olumsuz bir şekilde ilişkili olduğu hipotezini doğrulamaktadır. Bu farklı iki parti için oy verilme oranlarının mekânsal dağılımına baktığımızda, her iki mekânsal yapı için neredeyse tamamen ayrılmış olan bölgelerdeki farklılaşmayı görmek mümkündür.

6. 1. 1. 3. Doğum Yeri

Her iki örneklem alanında (Cumhuriyet ve Yalı mahallesi) katılımcıların yarısından fazlası İzmir doğumludur. Cumhuriyet Mahallesi 1975 yılından sonra özellikle iş bulma amacıyla ilçeye göç eden ve ilk etapta Erzurum Kars, Bayburt, Trabzon, Konya gibi Doğu Anadolu, Doğu Karadeniz ve İç Anadolu'dan gelen göçlerle kurulmuş bir mahalledir. Bu sebeple mahallede İzmir doğumlu olan 2. kuşak dışında bu alanların ön plana çıktığı görülmektedir. Ayrıca bu bölgedeki katılımcıların %1,8'i yurt dışı doğumludur.

Harita 9. Cumhuriyet Mahallesi'ndeki Katılımcıların Doğum Yeri

Harita 10. Yalı Mahallesi'ndeki Katılımcıların Doğum Yeri

Yalı Mahallesi'ndeki katılımcılar %53 oranında İzmir doğumludur. İzmir'den sonra en büyük payı %18'ile İstanbul oluşturmaktadır. Onu Konya, Ankara, Manisa, Balıkesir gibi diğer Ege ve İç Anadolu illeri doğumlular takip etmektedir. Bu örneklem alanında yurt dışı doğumlu katılımcı oranı ise %2,2'olarak tespit edilmiştir.

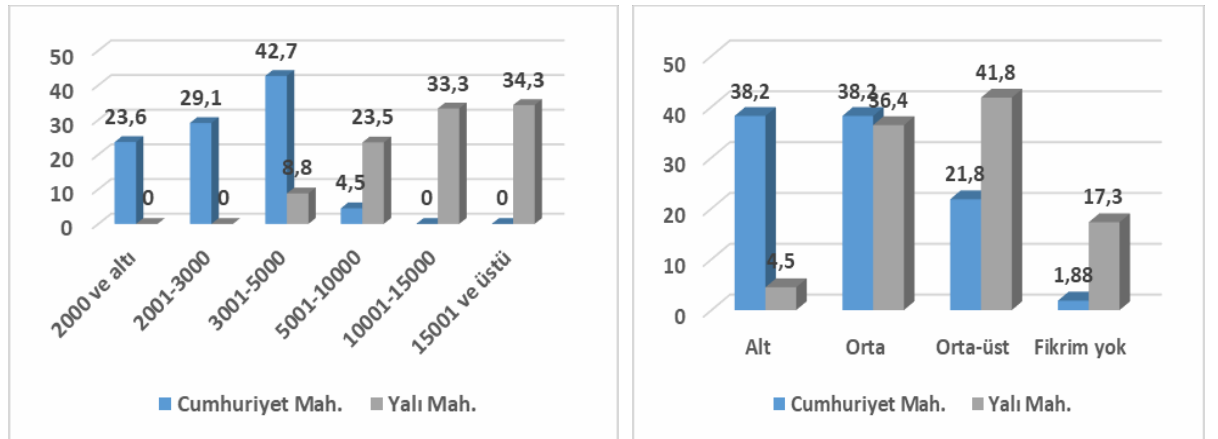
6. 1. 1. 4. Çalışma Durumu, Hane Halkı Geliri ve Sosyal Statü Algısı

Clark ve Oswald (1994), çalışma durumunun bireyi ve dolaylı olarak da toplumsal refahı etkileyebileceğini önermektedir. Bu çalışmada, işgücü istatistiklerinin analizi, örneklem alanı olarak kullanılan Cumhuriyet ve Yalı Mahallesi'deki katılımcıların arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğunu göstermektedir. Yalı Mahallesi sakinlerinin toplamda iş gücüne girme oranları %62,7 ile daha yüksektir. Her iki çalışma alanı için kadınların iş hayatına katılımı arasında da bir farklılaşma görmek mümkündür. Yalı Mahallesi'nde işgücüne katılım oranınının %55'i erkek, %45'i kadın iken, Cumhuriyet Mahallesi'nde bu oran %65 erkek ve %35 kadın olarak tespit edilmiştir.

Tablo 11. Katılımcıların Çalışma, Gelir ve Statü Durumu

Özellikler		Cumhuriyet Mah		Yalı Mahallesi		Toplam	
		Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Çalışma Durumu	Çalışan	66	60,0	69	62,7	135	61,4
	Çalışmayan	44	40,0	41	37,3	85	38,6
Aylık hane Halkı Ortalama Geliri	2000 ve Altı	26	23,6	0	0,0	26	12,3
	2001-3000	32	29,1	0	0,0	32	15,1
	3001-5000	47	42,7	9	8,8	56	26,4
Kendinizi Gördüğünüz Sosyo-	5001-10000	5	4,5	24	23,5	29	13,7
	10001-15000	0	0,0	34	33,3	34	16,0
	15001 ve Üstü	0	0,0	35	34,3	35	16,5
Sosyo-	Alt	42	38,2	5	4,5	47	21,4
	Orta	42	38,2	40	36,4	82	37,3
	Orta-üst	24	21,8	46	41,8	70	31,8

Mekânsal ayrışma çalışmalarından elde edilen sonuçlar, sosyal ayrımcılığın boyutunu etkileyen ana koşullar arasında gelir eşitsizliğinin sosyal grupların mekânsal dağılımı üzerinde en güçlü etkiye sahip olduğunu varsaymaktadır. Örneklem alanlarındaki hane halkı toplam geliri incelendiğinde şekil 25’te ilk şemada da görüldüğü gibi her iki örneklem alanı arasında çok önemli bir fark mevcuttur. Hane halkı gelir aralıkları belirlenirken 2019 yılında net asgari ücret olarak belirlenen 2.020 lira ve altı minimum değer, 15001 ve üzeri ise maksimum değer aralığı olarak alınmıştır. Yalı Mahallesi’nde en alt değer olan 2000 ve altı ile 2001-3000 aralığında hane halkı toplam gelirin sahip aile bulunmazken, Cumhuriyet Mahallesi’ndeki örneklemin yarıdan fazlası (%52,7) bu gelir gurplarında dağılım göstermiştir.

Şekil 26. Aylık Hane Halkı Gelir Dağılımı (solda) ve Sosyal Statü Algısı (sağda)

Gelir dağılımındaki farklılıklar uzun yıllardan beri topluluklar arasında sosyal sınıflar oluşturmaktadır. Sosyal sınıf kavramı, bazı insanların içinde buldukları sosyal ve ekonomik şartlar için geliştirdikleri psikolojik algıya bağlı olarak gelişen referans grupları olarak görülmektedir. Gelir veya meslek gibi bazı nesnel özellikler üzerinde göreceli olarak benzer bir pozisyonda yer alan bir dizi kişiden oluşan bir tabaka için sınıf kavramı kelimenin tam anlamıyla “psikolojik bir fenomen” dir. Başka bir deyişle, bir insanın kendini ait gördüğü sınıfı egosunun bir parçasıdır. Bu durum bir şeye ait olma hissi ve kendisinden daha büyük bir şeyle özdeşleşme duygusunun sonucudur (Gross, 1953: 398).

Sosyo-mekânsal olarak pek çok yönden farklı yapıdaki kişileri barındıran her iki çalışma alanında sosyal sınıf kavramı üzerine bu yönde bir algı sorusuna yanıt aranmıştır. Örneklem alanları sorgulanan 4 temel sınıf ayrımını içerecek özelliklere sahiptir. Katılımcıların gelir düzeyleri farklı bir soru ile tespit edildiği için sosyal sınıf ile ilgili psikolojik algı boyutunun daha net görülebilmesi de mümkün olmuştur. Uygulanan anket aracılığı ile her iki örneklem alanındaki katılımcılara “Kendinizi hangi sosyo-ekonomik statüde hissediyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. Tercih etmeleri için “alt”, “orta”, “orta/üst”, “üst” ve “fikrim yok” seçenekleri sunulmuştur¹³. Yapılan veri analizleri sonucunda katılımcıların %37,3 ile en yüksek düzeyde kendilerini orta sınıfta görme eğiliminde oldukları anlaşılmıştır. Her iki mahalle açısından sorulara verilen cevapları incelediğimizde sosyo-ekonomik olarak iyi şartlara sahip olan Yalı Mahallesi’deki katılımcıların kendilerini %41,8 oranında orta/üst sınıfta, %35,4 oranında orta sınıfta ve %4,5 oranında ise alt sınıfta hissettiği görülmüştür. Aksi yönde şartlara sahip olan Cumhuriyet Mahallesi’nde ise katılımcıların %38,2’si kendisini alt ve orta sınıfta tanımlamış, %1,8 oranında katılımcı ise kendisini üst sınıfta hissettiğini ifade etmiştir.

¹³ Richard Centres, sosyal sınıf yapısının ilgi teorisi olarak adlandırılan kavramsal bir şemaya dayandığını ileri sürmektedir. Bir kişinin sosyal hayatın ekonomik yönleriyle ilgili olarak statüsünün ve rolünün kendisine değer ve tutumlar getirdiğini varsaymıştır. Konu ile ilgili olarak çalışmasında her katılımcıya “sosyal sınıfınızı tanımlamanız istense şu dört seçenkte hangisine ait olduğunuzu söylerdiniz: alt sınıf, işçi sınıfı orta sınıf, veya üst sınıf ?” sorusu yöneltilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Richard Centers, 1949. The Psychology of Social Classes: A Study of Class Consciousness. Princeton University Press: ABD.

Tablo 12. Araştırmaya Katılanların Mahalleye Bağlılık Ölçeği ve Alt Boyutlarının Sosyo-ekonomik Statüye Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan F (ANOVA) Testi Sonuçları

Ölçek ve Alt Boyutları	Sosyo-ekonomik Statü	N	\bar{X}	SS	F	p	Bonferroni
Duygusal Bağlılık	Alt	47	17,06	5,50	1,166	0,324	-
	Orta	82	16,02	4,24			
	Orta-üst	70	15,66	3,93			
	Fikrim yok	21	16,90	4,01			
İlgi	Alt	47	17,40	5,09	1,765	0,155	-
	Orta	82	18,51	3,79			
	Orta-üst	70	18,63	3,25			
	Fikrim yok	21	19,57	3,01			
Sosyal Bağlılık	Alt (1)	47	16,94	4,25	11,256	0,000*	3<1 3<1 4<1
	Orta (2)	82	14,02	4,53			
	Orta-üst (3)	70	12,19	3,88			
	Fikrim yok (4)	21	13,14	5,62			
Mahalleye Bağlılık	Alt	47	51,40	12,42	2,450	0,064	-
	Orta	82	48,56	9,27			
	Orta-üst	70	46,47	7,95			
	Fikrim yok	21	49,62	11,00			

* p<0.05;

Ayrıca araştırmaya katılan katılımcıların mahalleye bağlılık ölçeği ve alt boyutlarının puan ortalamalarının sosyo-ekonomik statüye göre farklılaştığı öngörüsünde bulunulmuştur. Bu öngörüden yola çıkarak, tek yönlü Anova (F) testi uygulanmıştır. Katılımcıların sosyo-ekonomik statüye göre mahalleye bağlılık ölçeği ve alt boyutlarından duygusal bağlılık ve ilgi boyutlarının puan ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür (p>0.05). Ancak katılımcıların sosyo-ekonomik statüye göre mahalleye bağlılık ölçeği alt boyutlarından sosyal bağlılık boyutu puan ortalamasının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir (p<0,05). Buna göre kendini alt sınıfta hissedenenlerin yüksek olduğu Cumhuriyet Mahallesi'nde sosyal bağlılık düzeyi Yalı Mahallesi'ne göre daha yüksektir. Farkın hangi gruptan kaynaklandığını görebilmek için çoklu karşılaştırma testlerinden biri olan Bonferroni testi yapılmıştır. Sonuçlara göre alt sınıfta hissedenenlerin fazla olduğu Cumhuriyet Mahallesi'nin orta, orta-üst, olan gruplara göre sosyal bağlılık düzeyinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

6. 1. 1. 5. Hane Halkı Özellikleri ve Medeni Durum

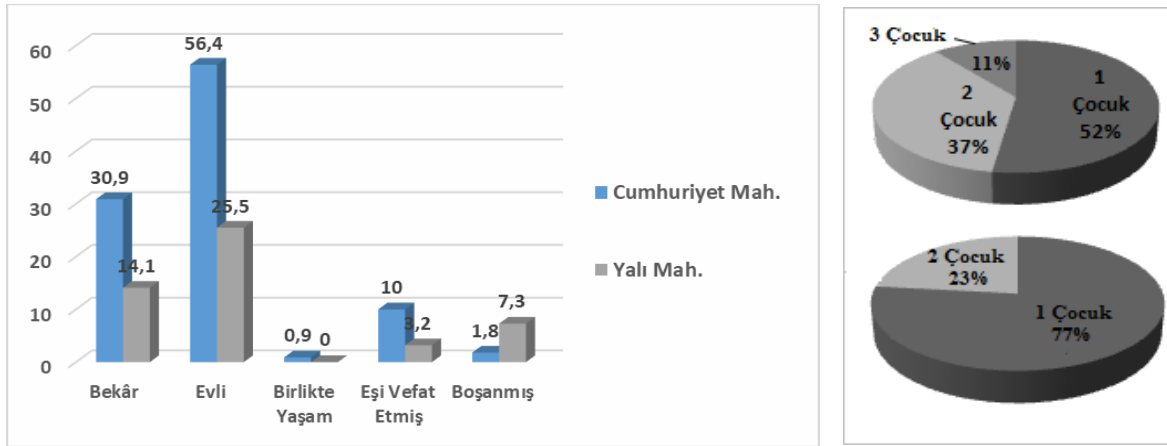
Hane halkı özellikleri açısından bakıldığında her iki örneklem alanındaki tüm katılımcıların %81,9'unun evli olduğu görülmüştür. Cumhuriyet Mahallesi'nde evli kişilerin oranı %56,4'iken bu oran Yalı Mahallesi'nde %25,5'tir. Boşanma oranlarına

baktığımızda ise kadının iş gücüne katılımının daha fazla ve eğitim seviyesinin daha yüksek olduğu Yalı Mahallesi'nde bu oranın %7,3, Cumhuriyet Mahallesi'nde ise %1,8 olduğu görülmüştür.

Tablo 13. Katılımcıların Medeni Durumu

Özellikler	Cumhuriyet Mah.		Yalı Mah.		Toplam		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
Medeni Durum	Bekâr	34	30,9	31	14,1	74	45,0
	Evli	62	56,4	56	25,5	118	81,9
	Birlikte Yaşam	1	0,9	0	0,0	1	0,9
	Eşi Vefat Etmiş	11	10,0	7	3,2	18	13,2
	Boşanmış	2	1,8	16	7,3	18	9,1
Toplam	110	100,0	110	100,0	220	100,0	

Türkiye’de ortalama hane halkı büyüklüğü TÜİK (2018) verilerine göre 3,4’tir. Özellikle son dönemlerde tek kişilik çekirdek aileden oluşan ve tek kişilik hanelerin sayısında da artış görülmüştür. Örneklem alanlarının yapısına baktığımızda ise genel olarak her iki örneklem alanında da çekirdek aile yapısının ağırlıkta olduğunu görmek mümkündür. Cumhuriyet Mahallesi’nde yaşayan ailelerin yarısından fazlası 3 ve 4 kişiden oluşmaktadır. Bu bölgede hane halkı sayısı en fazla 6 ile sınırlı kalmıştır. Yalı Mahallesi’ndeki örneklem alanında ise katılımcılar arasında tek kişilik çekirdek ve tek kişilik hane halklarının sayısının daha fazla artığı görülmüştür. Bu örneklem alanında katılımcılar arasında 5 ve 6 kişiden oluşan aile yapısına rastlanmamıştır. Yalı Mahallesi’ndeki aile profillerinin çoğunluğu 2 veya 3 kişiden oluşmaktadır.

Şekil 27. Katılımcıların Hane Yapısı

Örneklem alanlarındaki haneler 18 yaşın altında çocuk sayısı açısından incelendiğinde her iki örneklem alanı için de en fazla çocuk sayısı %11 oranı ile 3 çocuk

olmuştur ve bu hanelerin tamamı Cumhuriyet Mahallesi'nde yaşamaktadır. Yalı Mahallesi'ndeki katılımcıların %77'si tek çocuk %23'ü ise 2 çocuk sahibidir. Katılımcılar arasında 3 ve daha fazla çocuk sahibi hanelere rastlanmamıştır (Şekil 27).

6. 1. 2. Mekânsal Ayrışma Unsuru Olarak Konut

Konut tercihi bireylerin sosyal yapı içindeki konumlarını nasıl tanımladıklarının anlamamızı sağlayan önemli bir unsurdur (Savage ve diğ. 2005). Aynı zamanda demokrasi ve sürdürülebilir kent yaşamı için önemli bir sorun olan mekânsal ayrışmanın temel bileşenlerinden birisidir. Bütün gelişmiş toplumlar sosyal eşitsizlik ve bunun mekânsal bir sonucu olarak konutsal ayrışmayı yaşamaktadır. Konut piyasaları arasındaki etkileşim, insan sermayesindeki hiyerarşiyi konut ayrımı ile somut bir hale getirir. Literatür, konut tipinin temel olarak sadece konut memnuniyeti değil, aynı zamanda mahalle memnuniyeti algıları ile bağlantılı olduğunu öne sürmektedir (Buys ve Miller 2012, Chadbourne 2014). Çünkü konut tasarımı ve mahalle tasarımı doğal olarak bir konut sakininin kendilerini çevreleyen mahalle ile olan farkındalığını ve etkileşimini belirlemektedir. Bu nedenle, mahallenin olumsuz deneyimleri konutun kendisiyle ilişkilendirilir, hem konut hem de mahalle memnuniyetini etkiler. Bu bölümde konut kavramı ayrı olarak ele alınmış olsa da mahalle teması ile iç içe geçmiş bir yapıya sahiptir. Bu nedenle bu iki tema iki alt başlık olarak arka arkaya ele alınmıştır.

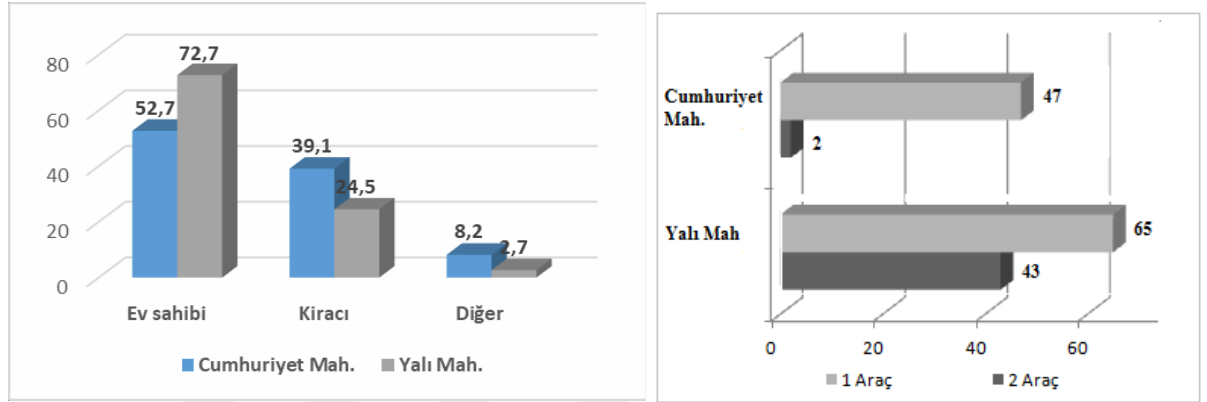
Çalışmada bu bölüm ile ilgili sorular, katılımcıların mahalledeki yaşam süresi ve daha önce yaşamış oldukları yerler ile ilgilidir. Anket ayrıca bu bölümle ilgili olarak, mülkiyet durumu ve özel araç sayısı hakkında birkaç tane ikili soru içermektedir.

6. 1. 2. 1. Konut ve Özel Araç Mülkiyeti

Çalışma alanındaki konutların mülkiyet durumu açısından bir değerlendirme yapıldığında tüm katılımcıların %62,7'sinin ev sahibi olduğu görülmektedir. Bu oran %72,7 ile Yalı Mahallesi'nde daha yüksektir. Bu bölgede evlerde oturanların sadece %25,5'i kiracıdır. Birçoğu devlet arazisine gecekondular olarak kurulan ve sonradan yapılan imar afları ile tapusu elde edilen Cumhuriyet Mahallesi'nde ise özellikle son dönemlerde kiracı sayısının arttığı görülmüştür. Bu durumun oluşmasında ilçede yaşanan kentsel dönüşüm çalışmaları ve bunların başarısız yansımaları nedeniyle çevredeki mahallerden gelenlerin etkisi dikkat çekicidir.

Tablo 14. Katılımcıların Konut Mülkiyeti Durumu

Özellikler	Cumhuriyet Mah.		Yalı Mah.		Toplam		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
Mülkiyet Durumu	Ev sahibi	58	52,7	80	72,7	138	62,7
	Kiracı	43	39,1	27	24,5	70	31,8
	Diğer	9	8,2	3	2,7	12	5,5
Toplam	110	100,0	110	100,0	220	100,0	

Şekil 28. Katılımcıların Konut Mülkiyeti (solda) ve Özel Araç Mülkiyeti Durumu (sağda)

Örneklem alanlarındaki araç mülkiyeti konusuna da mülkiyet bağlantısı nedeniyle bu bölümde yer verilmiştir. Araç mülkiyeti gelir ve sosyal statü verilerini destekleyen önemli bir unsur olarak kullanılmaktadır. Cumhuriyet Mahallesi'ndeki katılımcıların neredeyse yarısı (47) hanelerinde bir tane özel araca sahip olduklarını belirtirken, Yalı Mahallesi'nde hane halkı içinde özel araç oranı %98,3'tür. Bu örneklem içinde tek özel araca sahibi olan hane sayısı 65, hane halkı içinde 2 tane olan özel araç sayısı ise 43'tür.

6. 1. 2. 2. Konut Hareketliliği ve Konut Tipi

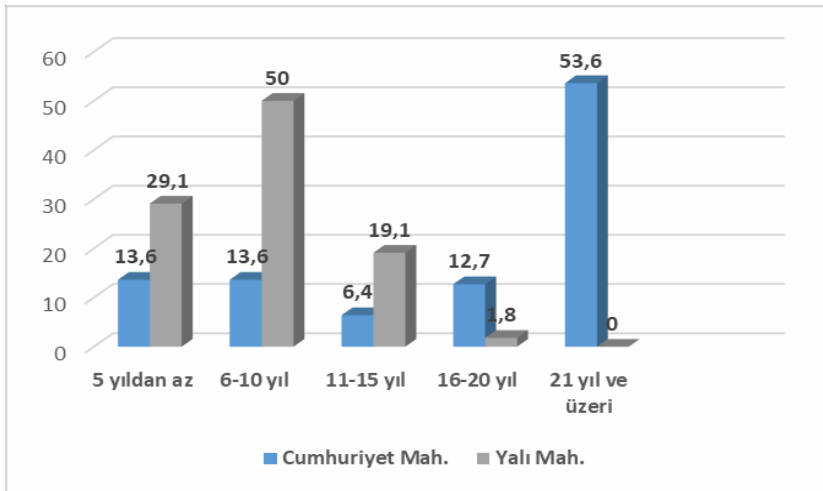
Çalışmanın boyutlarından birisi, kent sakinlerini göç özellikleri açısından anlamaktır; çünkü bu, yerleşimcilerin yerleşim tarihini ve bunun kentsel alana ilişkin algıları nasıl etkilediğini anlamaya yardımcı olacaktır. Konut seçimi kentlerin yapısı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Konut tipi ve yapısı belirlenirken fiziksel, ekonomik ve sosyal birçok unsuru göz önüne alınmalıdır. Çünkü konut inşa edildikten sonra yıkılması veya değiştirilmesi zor ve maliyetli olan bir unsurdur.

Karşıyaka'da Mavişehir Mahallesi homojen bir formda, neredeyse tamamı kapalı yerleşim alanı olarak gelişmiştir (Kaba, 2018). Bölgede yapısal yerleşimlerin yeni ve oldukça hızlı bir gelişim alanı olarak ortaya çıkan Yalı Mahallesi, özellikle 2005 yılından sonra kapalı yerleşim projeleri ile dikkat çeken bir bölge olmuştur. Kapalı yerleşim alanları bu tarihten sonra artmış ve farklı bir mekânsal form kazanmıştır. Bu durumu Tablo 15'te

görmek mümkündür. Bu örneklem alanındaki katılımcıların yarısı 6 ile 10 yıldan beri bu bölgedeki konutlarda yaşamlarına devam etmekteyken, %19'u ise daha uzun bir zaman dilimini (11-15 yıl) bu mahallede geçirmiştir. Cumhuriyet Mahallesi ise Yalı Mahallesi oranla oldukça eski bir yerleşim alanıdır. Bu bölgedeki katılımcıların yarısından fazlası (%53,6) 21 yıldan daha uzun süredir buradaki konutlarda ikamet etmektedir. Aynı zamanda Cumhuriyet Mahallesi'ne son 10 yılda taşınanların oranı artmış ve %27,2'ye ulaşmıştır.

Tablo 15. Katılımcıların Mesken Hareketliliği

Özellikler	Cumhuriyet Mah.		Yalı Mah.		Toplam		
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	
Mahallede Oturma Süresi	1-5 Yıl	15	13,6	32	29,1	47	21,4
	6-10 Yıl	15	13,6	55	50,0	70	31,8
	11-15 Yıl	7	6,4	21	19,1	28	12,7
	16-20 Yıl	14	12,7	2	1,8	16	7,3
	21 Yıl ve Üzeri	59	53,6	0	0,0	59	26,8
Mahalleye Taşınmadan Önceki Konut Tipi	Müstakil Ev	89	80,9	13	11,8	102	46,4
	Apartman Dairesi	21	19,1	79	71,8	100	45,5
	Kapalı yerleşim İçinde Müstakil Ev	0	0,0	2	1,8	2	0,9
	Kapalı yerleşim İçinde Apartman Dairesi	0	0,0	16	14,5	16	7,3
	Toplam	110	100,0	110	100,0	220	100,0

Bu Mahalleden Taşınmayı Düşünüyor Musunuz?	
	Cumhuriyet Mah.
Evet	%25,5
Hayır	%75,5
	Yalı Mah.
Evet	%8,2
Hayır	%91,8

Şekil 28. Katılımcıların Mahallede Oturma Süresi ve Taşınma Durumları

Mahalleler, dinamik bir yapıya sahiptir. Yerleşim alanları ve bu alanlarda yaşayan insanlar/aileler farklı faktörlerle yer değiştirir. Bu süreç rastgele değildir ve mahalleye dayalı politikalar tarafından önemli ölçüde etkilenebilir. Mahallelerin genel yapısı, konut

türleri, aynı zamanda söz konusu kentsel konut piyasası içindeki toplam gelir dağılımı ile de ilgilidir. Eğer toplumun geliri daha eşitsiz bir şekilde dağıtılsa zenginler yoksullara göre daha zengin hale gelir. Bu durumda konut ayrışmasının daha keskin bir şekilde ortaya çıkması kaçınılmazdır. Çünkü toplum belirli bir konut piyasası alanını işgal eden haneler grubundan oluşur.

Örnekleme alanlarındaki katılımcıların buldukları mahalleye taşınmadan önceki konut tipi açısından Cumhuriyet Mahallesi'nde %80 gibi büyük bir oranın müstakil evde yaşadığı görülmektedir. Bu mahallede yaşayan katılımcılar buraya taşınmadan önce %35 oranında Karşıyaka'nın Cumhuriyet Mahallesi'ne yakın diğer mahalleleri olan Örnekköy (8), İnönü (6), Demirköprü (3), Şemikler (2) mahallelerinde ve İzmir'in Çiğli (7), Buca (3) Bonova (2), Çamdibi (2) ilçelerinde yaşamışlardır.

Yalı Mahallesi'nde ise daha önce yaşanan konut tipi müstakil ev olanların oranı %11,8'de kalırken, katılımcıların %86,3' oranında apartman dairesi ve kapalı yerleşim içinde apartman dairesi olmak üzere dikey eksenli yapıları tercih etmiş olduğu görülmektedir. Bu mahallede yaşayan katılımcıların önemli bir bölümünün buraya taşınmadan önce Karşıyaka'nın diğer mahalleleri olan Bostanlı (14), Mavişehir (7), Alaybey (4), Donanmacı (3), Bahçelievler (2) ve Yamaç (1) mahallelerinde ve İzmir'in diğer ilçeleri olan Balçova (7), Hatay (4), Bornova (2), Güzelbahçe (2), Girne (2), Güzelyalı (1), Buca (1), Çeşme (1) ve Urla (1) ilçelerinde yaşamakta oldukları tespit edilmiştir.

Tablo 16. Katılımcıların Mesken Hareketliliği ve Nedenleri

	Mahalleden Taşınmadan Önce Oturulan Yer	fr.	Taşınmayı Düşünlen Yer	fr.	Taşınma Nedeni	fr.
CUMHURİYET MAH.	Karşıyaka'nın Mahalleleri	25	İzmir'in Diğer İlçeleri	18	Daha İyi Çevre	6
	İzmir'in Diğer İlçeleri	14	• Karşıyaka	7	İş	5
	Erzurum	11	• Evka 2	2	Yeni Ev Alma	4
	Bartın	9	• Buca	2	Evlilik	4
	Elazığ	8	• Bornova	2	Eğitim	3
	Bayburt	7	• Gaziemir	1	Memlekete Dönüş	2
	Konya	5	• Bayraklı	1	Akrabalara Yakın Olmak	2
	İstanbul	4	• Menderes	1		
	Aydın, Manisa, Trabzon, Urfa	3	İstanbul	6		
	Çorum, Nevşehir, Muş	2	Konya	1		
	Kayseri, Fethiye, Kars	1	Nevşehir	1		
YALI MAH.	Karşıyaka'nın Mahalleleri	36	İzmir'in Diğer İlçeleri	3	İş	5
	İzmir'in Diğer İlçeleri	27	• Urla	2	Huzur	2
	İstanbul	14	• Güzelbahçe	1	Sakin Yaşam	1
	Ankara	11				
	Manisa, Antalya	6				
	Aydın	3				
	Balıkesir, Alanya	2				
	Malatya, Samsun, İngiltere	1				

Barınma seçimi ile ilgili literatürde ortak bir varsayım, bireylerin ilk önce taşınmak istedikleri yere değil taşınmak istediklerine karar verdikleridir. Daha sonra nereye taşınacaklarına karar veriler (Onaka ve Clark, 1983). Bu da mevcut yerden memnun olmama durumunun bir getirisidir. Belirli bir alanda sunulan konut türleri potansiyel sakinlerin ihtiyaçlarına veya isteklerine uygun değilse, o zaman yaşamak için başka bir yer seçmekte veya ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılamak için evlerini değiştirmektedirler.

Yalı Mahallesi'nde buldukları mahalleden taşınmayı düşünenlerin oran %8,2'iken, Cumhuriyet Mahallesi'nde bu mahalleden taşınma isteği (%25,5) ile daha yüksektir. Her iki örneklem alanında katılımcıların taşınmak istedikleri yer ve taşınma isteklerinin altında yatan nedenler de farklılaşmaktadır. Cumhuriyet Mahalle'sindeki katılımcılar genellikle içinde buldukları çevrenin kötü etkisinden kurtulma isteği ile daha iyi bir yaşam alanı için taşınmak istediklerini belirtirken, Yalı Mahallesi'nde ise, genel olarak zorunlu bir taşınma durumu olan iş nedeniyle taşınma ve kent yaşamının hareketliliğinden kaçarak deniz kenarında daha sakin bir yaşam arzusunu ön plana çıktığı görülmektedir.

6. 1. 3. Mekânsal Ayrışma Alanı Olarak Mahalle

Mahalle, kentsel yapının önemli bileşenlerinden birisidir. Bireylerin konutlarından sonra çevirili oldukları ikinci alan ve dolayısıyla kentin daha geniş çevresine kıyasla daha fazla ait hissettikleri yerlerdir. İnsanların ve hane halklarının kendilerine mahalle olarak seçtiği ve mahallelerin, içinde yaşayan insanların ve ailelerin özelliklerine göre bir dereceye kadar homojenliğe sahip olma eğiliminde olduğu konusunda çok az tartışma vardır. Aynı şekilde, kentlerin gelir bazında ayrılmış mahalleleri olduğu da tartışılmaz. Temel sorun neden zengin ve yoksul mahallelerin ortaya çıktığı, bunun sonuçları ve özellikle yoksul bir mahallede yaşamının yoksul insanları ve çocuklarını diğerlerinden daha kötü şartlara sürükleyip sürüklediğidir.

Kentler birçok mahalleden oluşur ve bu mahallelerin pek çoğu arasında mekânsal farklılıklar ve ayrışma yapıları mevcuttur. Bireylerin demografik yapısı ve konut seçimlerinde de etkili olan pek çok unsur mahalle seçimlerini de etkilemektedir. Bu bölümde öncelikle mahalle seçiminde rol oynayan faktörler detaylandırılmıştır. Daha sonra her iki çalışma alanındaki katılımcılarının yaşadıkları mekândan memnuniyet dereceleri değerlendirilerek bunun komşuluk ilişkisi ile bağlantısı sorgulanmıştır. Son olarak, bu bölümde, her iki çalışma alanındaki memnuniyetsizlik kaynaklarına ana hatlarıyla değinilmiş ve bunların çözüm yolu tartışılarak karşılaştırmalar yapılmıştır.

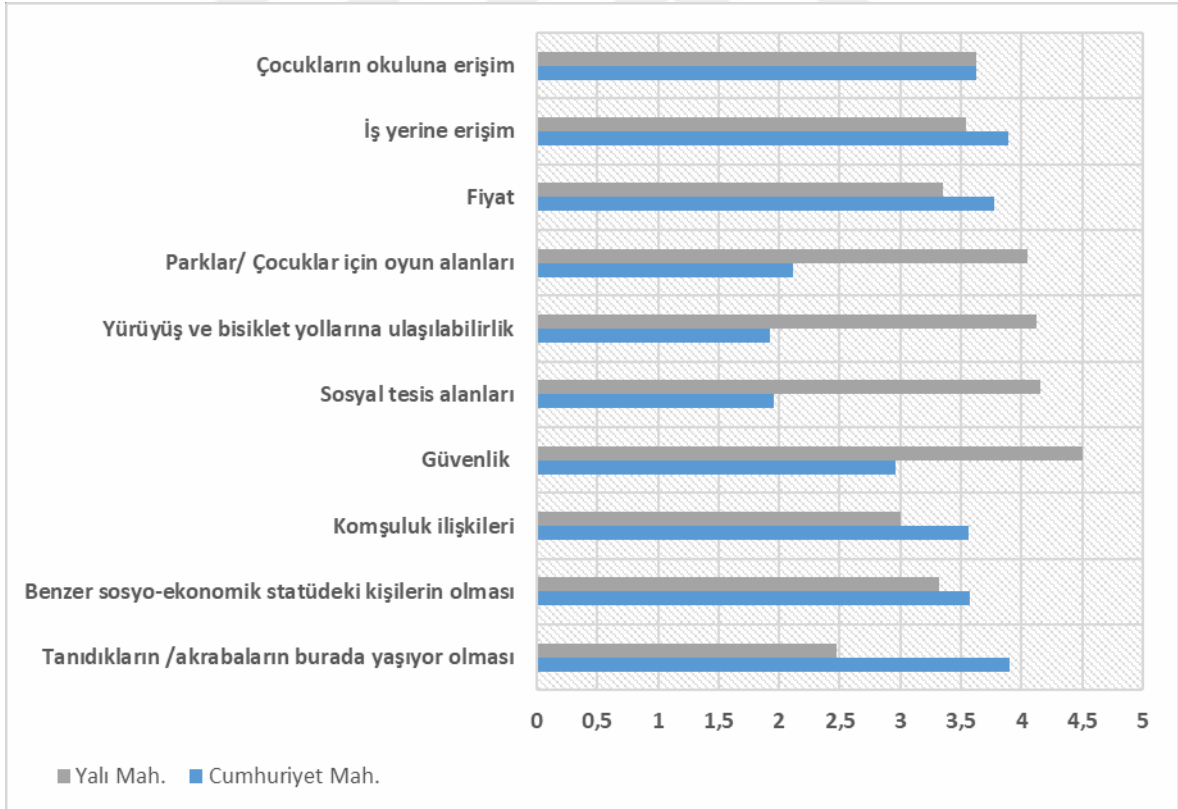
6. 1. 3. 1. Mahalle Seçimi ve Memnuniyeti

Mahallelerin kompozisyonuna yönelik artan çalışmalar, son zamanlarda mahalle memnuniyeti çalışmalarına olan ilgiyi de arttırmıştır. Her iki örneklem alanındaki katılımcılara buldukları mahalleye taşınmalarının ardındaki sebepler sorulmuş ve cevaplar kategorize edilmiştir. Bu nedenler çalışma alanları ile karşılaştırıldığında, iki örneklem alanı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu belirlenmiştir.

Gecekondu yerleşmeleri üzerine yaptıkları çalışmalarında Hillier ve Vaughan (2007)'in vardığı kanı göçmenlerin yoksulluk alanlarına biriktiği yönündedir. Göçmenlerin yoksul alanları seçmelerine neden olan unsur sadece yoksulluk durumları, bölgede ucuz konut ve geçici iş imkânları bulabilmeleri değil, aynı zamanda bu bölgelerin karakterlerine de bağlıdır. Bu bölgeler, sosyo-mekânsal anlamda geçiş ve dönüşüm alanlarıdır, kendilerini yeni bir kültürün ve kent yaşamının içine düşmüş olarak bulan kişiler, kendilerinden önce bölgeye gelmiş olan tanıdıklarının olduğu alanları öncelikli olarak

tercih etme eğilimindedir. Dolayısıyla mekânın kendisi yoksulluk coğrafyasının ve göçmenleri barındırma potansiyelinin oluşumunda, başlı başına etkin bir rol oynar.

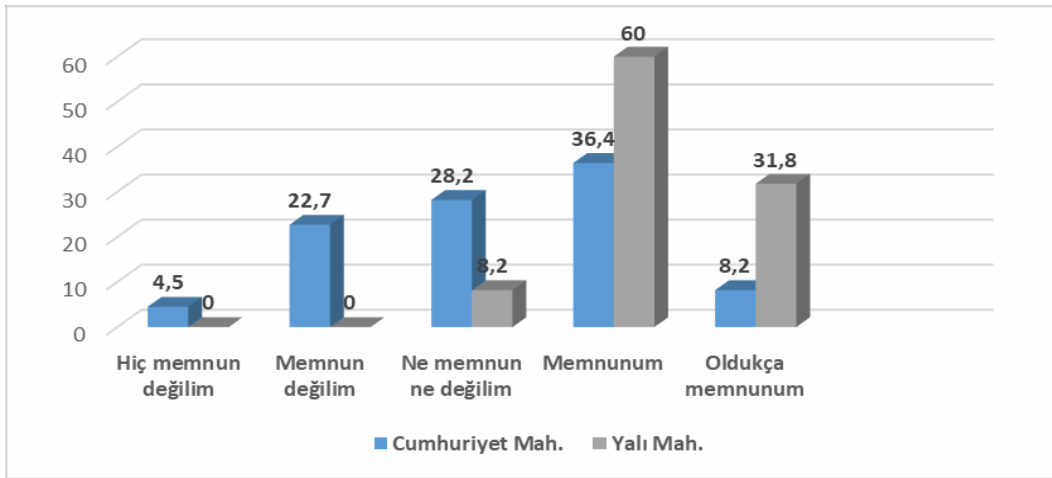
Benzer bir durum Cumhuriyet Mahallesi'ndeki katılımcılar arasında da görülmektedir (Şekil 30). Katılımcılara uygulanan anket sonuçlarında buldukları mahalleye taşınmalarında etkili olan faktörler arasında “*tanıdıkların/akrabaların burada yaşıyor olması*” seçeneği en yüksek değere sahiptir. Bunu “*iş yerine erişim*” seçeneği takip ederken, bu mahalledeki katılımcılar taşınmalarında etkili olan faktörler arasında “*sosyal tesis imkânları*”, “*yürüyüş ve bisiklet yollarına ulaşılabilirlik*”, “*parklar/çocuklar için oyun alanları*” gibi seçenekleri neredeyse hiç seçmemişlerdir. Bu durum üzerinde örneklem alanında birkaç tane küçük park dışında bu imkânların yer alamaması etkili olmuştur. Yalı Mahallesi'ndeki katılımcılar için ise buldukları alanı seçmelerinde en önemli faktör olarak “*güvenlik*” seçeneğinin ön plana çıktığı görülmüştür. *Bu seçeneği “sosyal tesis imkânları” ve “bisiklet ve yürüyüş yollarına yakınlık” seçenekleri takip etmiştir*

Şekil 29. Katılımcıların Mahalle Tercihinde Etkili Olan Unsurların Önem Derecesine Göre Dağılımı

Her iki örneklem alanındaki katılımcıların buldukları mahalleye taşınmalarında etkili olduğunu düşündükleri unsurlardan “benzer sosyo-ekonomik statüdeki kişilerin olması”, “iş yerine erişim” ve “çocukların okuluna erişim” seçeneklerini hemen hemen benzer ağırlıkta önemli gördükleri tespit edilmiştir. Bu sonuçlar, konut seçimi ve demografik özellikleri ile ilgili önceki bölümde yapılan varsayımları tekrar doğrular ve onaylar niteliktedir. Bununla birlikte, bu durum, ilk olarak sakinlerin bölgeye taşınmasının nedenini göstermektedir. Katılımcıların taşınma sürecinde itici faktörler olarak gördükleri bu nedenler sosyo-ekonomik ihtiyaçlarındaki farklılaşmayı açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bu farklılaşma kent mekânında isanları belirli alanlara iten faktörler ile birleşerek mekânsal ayrışma desenlerini oluşturmaktadır.

Kentsel yapıdaki değişikliklerin ve artan ayrışmanın sakinler için yaşanabilirliği nasıl etkileyebileceğini belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada, mahalle memnuniyetinin ölçülmesinin, kentsel formun topluluklar için sonuçları nasıl etkilediği konusunda yol gösterici olabileceği düşünülmüştür. Her iki örneklem alanında mahalle memnuniyeti açısından önemli farklılıklar bulunmaktadır. Çalışma alanının değişkenliğini genel mahalle memnuniyeti ile ölçmek için testler yapılmış ve sonuçlar istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Ankete verilen cevaplardan, iki çalışma alanı arasında mahalle memnuniyetinde belirgin farklılıklar olduğu görülmüştür.

Şekil 30. Çalışma Alanına Göre Mahalle Memnuniyeti

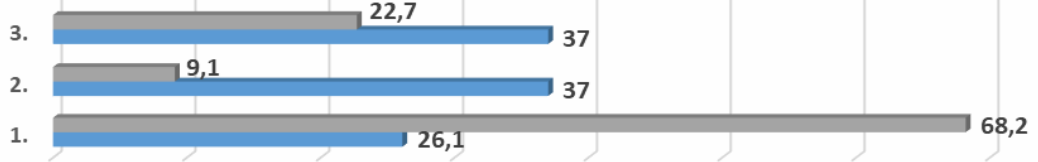
Nitekim Yalı Mahallesi sakinleri, Şekil 30’da görüldüğü gibi, genel olarak Cumhuriyet Mahallesi katılımcılarından mahalle özellikleri bakımından çok daha memnunnardır. Verilerin analizi, Yalı Mahallesi sakinlerinin, “memnunum” ve “oldukça memnunum” gibi yüksek memnuniyet puanlarını daha fazla kullandığını ortaya

koymaktadır. Bu nedenle Yalı Mahallesi katılımcılarının mahallelerinden Cumhuriyet Mahallesi sakinlerinden çok daha memnun olduklarını söylemek mümkündür.

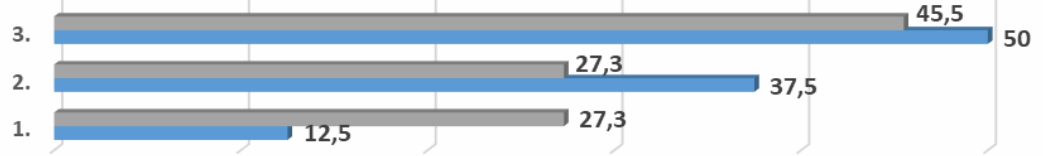
Vurgulandığı gibi, insan toplulukları mekânsal bir fenomendir. Dünya yüzeyinin bölgelerini işgal ederler ve bu bölgeler içinde ve arasında etkileşimde bulunurlar. Toplumlar mekânda yer almaktan daha fazlasını yaparak iki şekilde mekânsal biçim alırlar; birincisi mekân, insan topluluklarını birbiriyle ilişki içinde toplama, ayırma, farklı olarak guruplanma, kendi aralarında yoğun ve seyrek hareket kaplılarına sahip olma şeklinde düzenler. İkincisi, mekânın kendisini (binalar, sınırlar, yollar, işaretçiler, bölgeler vb.) düzenler, böylece o toplumun fiziksel ortamı da kesin bir kalıp oluşturur. Her iki anlamda da, bir toplum kesin ve tanınabilir bir mekânsal düzen kazanır (Hillier ve Hanson 1984: 26).

Her iki örneklem alanı ulaşım, çevre bakımı, altyapı hizmetleri, eğitim, sağlık tesisleri, sosyal faaliyet alanları gibi pek çok açıdan birbirinden oldukça farklılaşmaktadır. Yalı Mahallesi'nde kapalı yerleşim alanında oturan katılımcılar spor tesislerinden, yüzme havuzuna, kafeden spor salonlarına kadar pek çok imkânı yaşam alanlarında bulurken aynı zamanda yürüme mesafesinde yeme-içme, alışveriş imkânlarına kadar pek çok sosyal tesisleri de içinde barındıran AVM, bisiklet ve yürüyüş yollarına, özel eğitim kurumlarına, müzelere, çeşitli kamu ulaşım ağlarına kolay erişim imkânına sahiptir. Mesafe olarak 1 km uzaklıkta bulunan Cumhuriyet Mahallesi'ne baktığımızda ise, burada yaşayan insanların tüm bu olanaklara sahip olmamalarının dışında kötü altyapı ve çevre koşullarının da yaşam kalitelerini olumsuz yönde etkilediği görülmektedir. Her iki örneklem alanındaki katılımcılara mahallerinde en önemli sorun olarak gördükleri 3 seçeneği seçmeleri istenmiştir. Tüm seçenekler içinde Cumhuriyet Mahallesi'ndeki katılımcıların en yüksek oranda “*güvenliğin yeterli olmaması*” (%66,7), “*ulaşımın yeterli/alternatifli ve sık olmaması*” (%52,9) ve “*park/sosyal tesis imkânlarının yeterli olmaması*” (%26,1) seçeneklerinde yoğunlaştıkları görülmektedir.

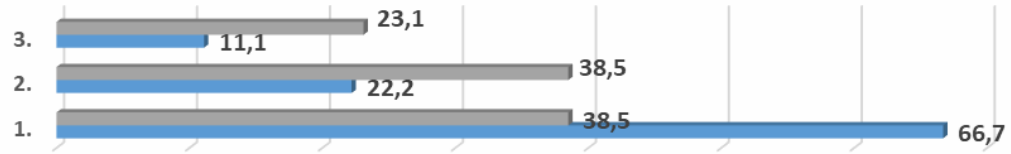
Park/sosyal tesis imkanlarının yeterli olmaması

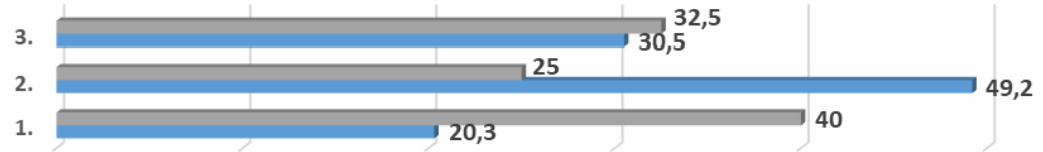
Yürüyüş ve bisiklet yollarının olmaması ya da yetersiz olması

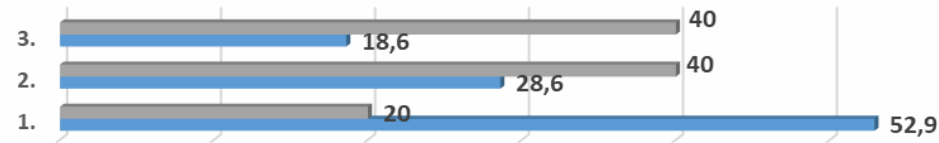
Güvenliğin yeterli olmaması

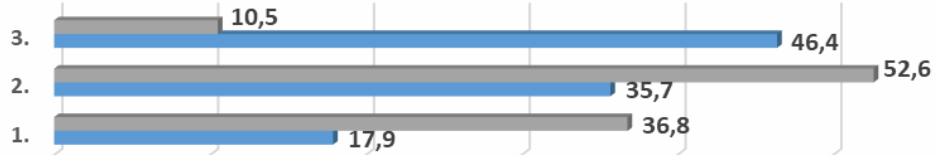
Bakım, altyapı hizmetleri ve temizliğin yeterli olmaması

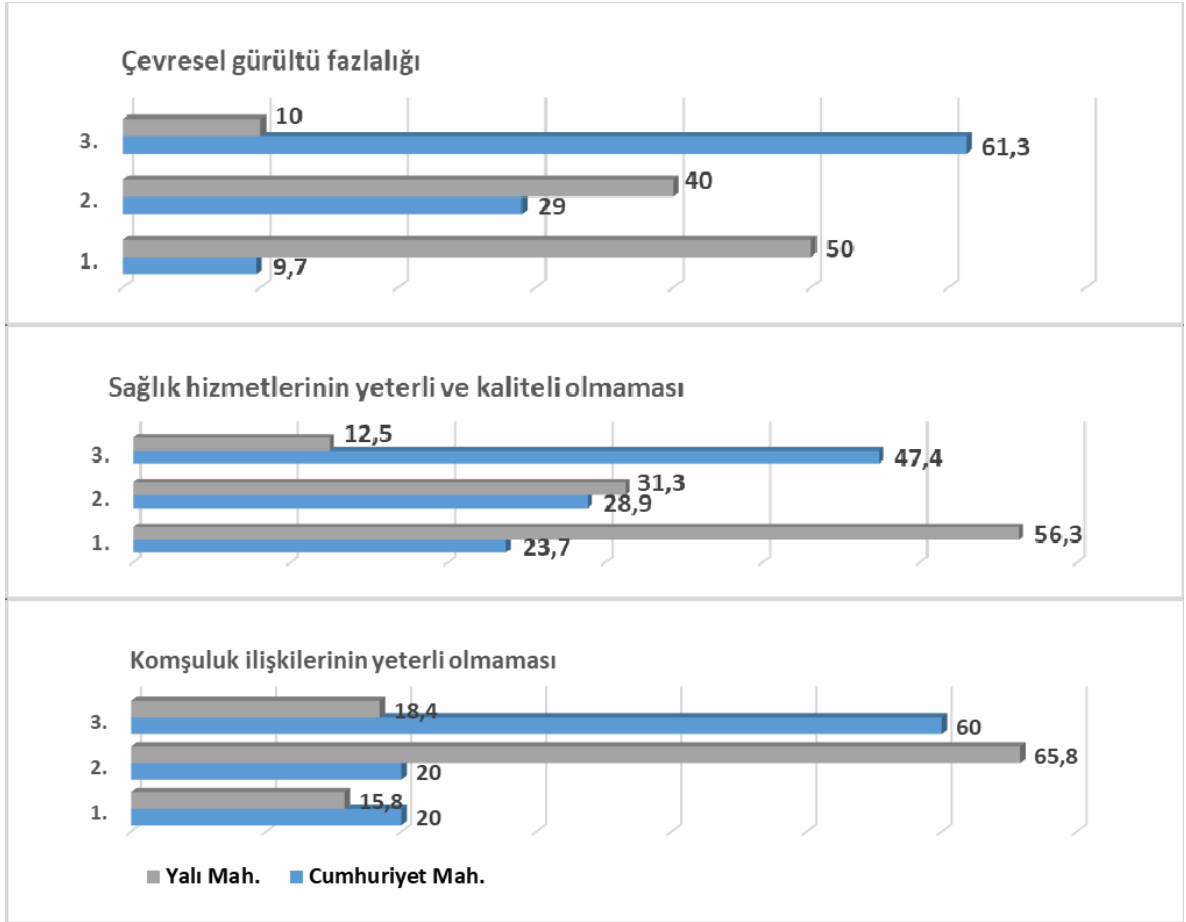

Ulaşımın yeterli/alternatifli ve sık olmaması

Eğitim hizmetlerinin kaliteli olmaması

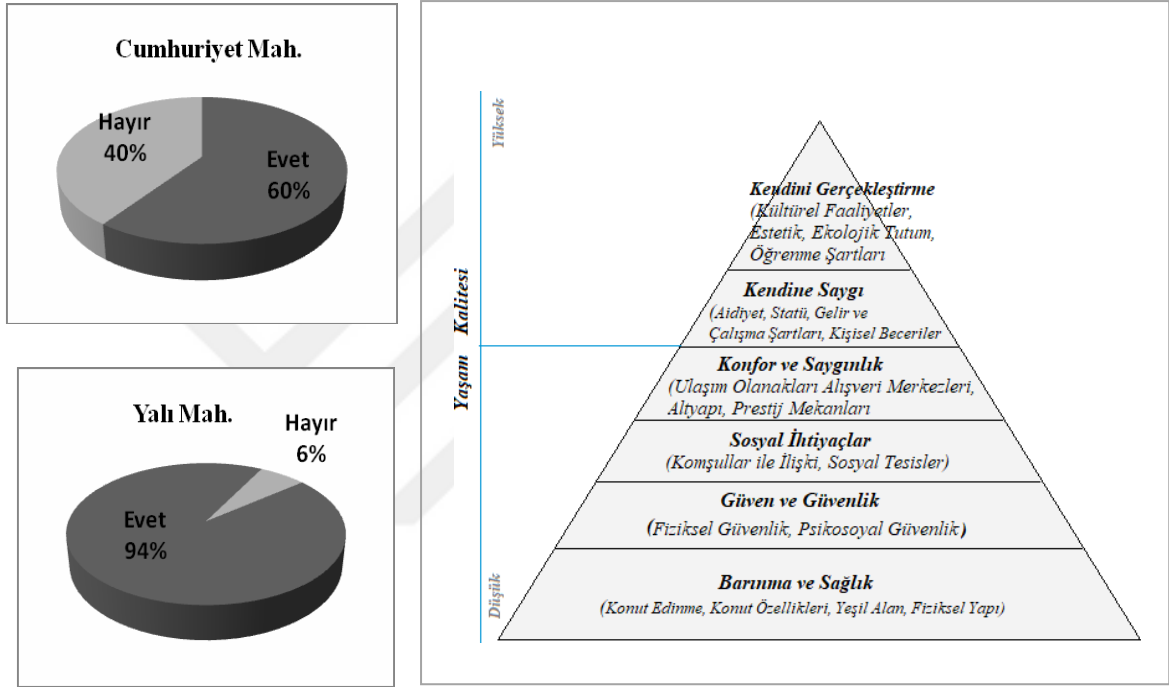

Şekil 31. Katılımcıların Mahallerinde Sorun Olarak Gördükleri Unsurlar

Yalı Mahallesi örneklem alanındaki katılımcıların mahallelerinde sorun olarak gördükleri unsurlar %68,2 oranında “*park/sosyal tesis imkânlarının yeterli olmaması*”, %65,8 oranında “*sağlık hizmetlerinin yeterli ve kaliteli olmaması*” ve %56,3 oranında da “*çevresel gürültü fazlalığı*” olarak belirlenmiştir. Bu noktada dikkati çeken ilk şey oldukça farklı yapıdaki her iki çalışma alanında da seçeneğinin *park/sosyal tesis imkânlarının yeterli olmaması* seçeneğinin ön plana çıkmış olmasıdır. İkinci olarak dikkat çeken unsur kameralar ve güvenlik görevlileri ile korunan kapalı yerleşim bölgelerindeki katılımcıların güvenliğinin yeterli olmaması seçeneğini %38,5 oranında 1. sorun olarak seçmiş olmalarıdır. Ayrıca çok sınırlı sayıda küçük oyun parkları dışında park/sosyal tesis alanı bulunmayan Cumhuriyet Mahallesi katılımcıları tarafından yüksek oranda sorun (%26,1) olarak görülmemeyen bu durumun bu açıdan pek çok imkâna sahip Yalı Mahallesi katılımcıları tarafından en fazla oranda (%68,2) sorun olarak görülen seçenek olması sosyal statü ve yaşam şartları arasındaki farkın toplumun ihtiyaç durumlarındaki önceliklerin de farklı olmasına neden olması ile açıklanabilir. Maslow’un ihtiyaçlar hiyerarşisinde de görüldüğü

gibi barınma güvenlik gibi alt basamaklara sahip olmadan sosyal ilişkiler ve konfor, saygınlık unsurları ihtiyaç olarak ön plana çıkmamaktadır. Bu durumu Cumhuriyet Mahallesi'ndeki katılımcıların sorun olarak gördükleri unsurlar arasında gözlemlemek mümkündür. Yalı Mahallesi'deki katılımcıların %80'i, 3. önemli sorun olarak diğer sorunlar seçeneğini seçmiştir. Açık uçlu olan bu soruda katılımcılar yaşadıkları alanda trafik sıklığı, kötü koku, hava kirliliği, site içinde market, fırın gibi olanakların olmaması ve hayvanlar konusundaki tutumları sorun olarak dile getirmişlerdir.

Şekil 32. Katılımcıların Buldukları Mahallede Güvende Hissetme Durumu ve Maslow'un İhtiyaçlar Hiyerarşisi

Her iki örneklem alanındaki katılımcılara uygulanan anket verilerinde oldukça farklılaştığı görülen unsurlardan birisi de güvenlidir. Cumhuriyet Mahallesi katılımcıları açısından aynı zamanda mahallenin en önemli sorunu olan bu unsura yönelik sorulan “bulduğunuz mahallede kendinizi güvende hissediyor musunuz?” sorusuna Yalı Mahallesi örneklem alanındaki katılımcılar %94 gibi yüksek bir oranda “evet”, %6 oranında ise “hayır” cevabını vermişken, Cumhuriyet Mahallesi'nde ise cevap yüzdesi %60 oranında “evet” ve %40 oranında “hayır” olarak tespit edilmiştir.

Tablo 17. Katılımcıların Cinsiyeti ile Mahallede Kendilerini Güvende Hissetme Durumu Arasındaki İlişki

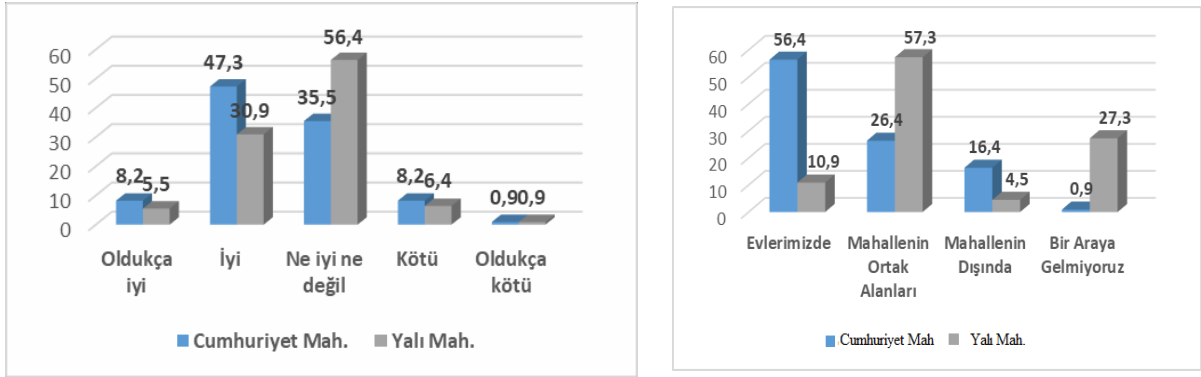
	Evet	Hayır	Toplam
Kadın	75 (64,1)	42 (35,9)	117 (100,0)
Erkek	94 (91,3)	9 (8,7)	103 (100,0)
Toplam (Yüzde)	169 (76,8)	51 (23,2)	220 (100,0)
	Test Değeri		p değeri
	22.690		0.000

*p<0.05

Kendini güvende hissetme durumu ile cinsiyet değişkeni arasında bir ilişki öngörülmüş ve araştırmaya katılan katılımcıların cinsiyeti ile mahallede kendilerini güvende hissetme durumu arasındaki ilişkiyi test etmek için çapraz tablo ile ki kare testi uygulanmıştır. Ki kare sonucunda, katılımcıların cinsiyeti ile mahallede kendilerini güvende hissetme durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür (p<0.05). Her iki örneklem alanındaki tüm kadın katılımcıların %42 oranında kendilerini güvende hissetmedikleri ortaya çıkmıştır. Bu oran tüm erkek katılımcılarda ise %9'dur. Ayrıca yapılan analizlerde özellikle kadın katılımcıların örneklem alanına göre de güvende hissetme durumunun oldukça farklılaştığı görülmüştür. Cumhuriyet Mahallesi örneklem alanındaki kadınların %85'inin kendilerini buldukları mahallede güvende hissetmedikleri tespit edilmiştir.

6. 1. 3. 2. Mahalle (Komşuluk) İlişkileri

Belirli konut alanları ile birbirinden ayrılan topluluklar yabancı literatürde “*neighbourhood*” olarak tanımlanan ve komşuluk (mahalle) anlamına gelen yerlerde yaşamlarını sürdürmektedirler. L'heuillet'in ifade ettiği gibi (2019), “*komşuluk, yer üzerinden bağ kurmaktır*”. Ancak Kentsel mekânda 1980 sonrasında yaşanan yeniden yapılanma sürecinin kentsel doku üzerinde yarattığı etkiler özellikle gelişmekte olan pek çok ülkede mahalle içindeki dayanışmanın ve bağların gücünü giderek azaltmıştır. Bu durumu sadece mahalle dokusunun bozulduğu kapalı yerleşimlerde görmüyoruz. Kentsel gelişimdeki artan hız ve siyasi pek çok faktör gecekondu alanlarında alt, alt/orta ve orta sınıf gibi farklı sınıflar yaratmıştır. Aynı zamanda bu bölgelerde kiracılık oranı da artmaktadır. Yaşanan bu gelişmelerin eski dayanışma ilişkilerini kurmayı engellediği görülmüştür.

Şekil 33. Katılımcıların Komşuluk İlişkileri ve Bir Araya Geldikleri Mekânlar

Her iki örneklem alanında da katılımcılar komşuluk ilişkilerinin ne düzeyde sorusuna yönelik olarak en fazla “iyi” ve “ne iyi ne de değil” seçeneğini kullanmışlardır (%54,4). Yalı Mahallesi’nin örneklem alanı olan kapalı yerleşimlerde genellikle kısa selamlaşmalar ve ortak alanlardaki aşinalık şeklinde gelişen komşuluk ilişkilerinin daha fazla “ne iyi ne de kötü” şeklinde tanımlanma eğiliminde olduğu görülmüştür. Cumhuriyet Mahallesi’nde ise katılımcıların yaklaşık olarak yarısı (%47,3) komşuluk ilişkilerini “iyi” olarak, %8,2 oranında ise “oldukça iyi” olarak değerlendirmiştir. Yapılan analizlerde yaş ve mahallede yaşam süresinin artması ile bu seçeneklerin ağırlıklı olarak seçilmesi arasında olumlu yönde bir korelasyon olduğu saptanmıştır. Cumhuriyet Mahallesi’nin klasik bir mahalle dokusunda olmasına rağmen bu bölgeye yeni taşınan kiracılar büyük oranda (%8,2) komşuluk ilişkilerini “kötü” olarak tanımlamıştır.

Katılımcılara yöneltilen “komşularınızla daha çok nerde bir araya geliyorsunuz?” sorusuna Cumhuriyet Mahallesi’ndeki katılımcıların yarıdan fazlasının (%56,4) “evlerimizde” cevabını verdiği, Yalı Mahallesi’ndeki katılımcıların ise yine yarıdan fazlasının (%57,3) “sitelerinin ortak alanlarında” seçeneğini tercih ettiği görülmektedir. Aynı zamanda Yalı Mahallesi’ndeki katılımcıların önemli bir oranı (%27,3) komşuları ile bir araya gelmediklerini belirtmiştir.

6. 1. 3. 3. Kentsel Dönüşüme Yönelik Tutum

Özellikle 2000 yılından sonra oldukça sık gündeme gelen kentsel dönüşüm uygulamaları ile ilgili bir tutum sorusu her iki örneklem alanına da yöneltilmiştir. Konunun doğrudan odağında olan ve muhtemelen yakın bir gelecekte kentsel dönüşüm uygulamalarının yaşanacağı Cumhuriyet Mahalle’si katılımcılarının %34,6’sı kentsel

dönüşüm olmasına olumlu yaklaşırken daha büyük bir çoğunluk (%43,6), evlerin onarılması ve çevrenin düzenlenmesi seçeneğini tercih etmiştir.

Tablo 18. Örneklem Alanlarına Göre Gecekondu Mahalleleri ile İlgili Tercih Edilen Uygulamalar

Özellikler	Cumhuriyet Mah		Yalı Mah.		Toplam	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Kentsel Dönüşüm Uygulması	40	36,4	60	54,5	100	45,5
Evlerin Onarılması ve Çevrenin Düzenlenmesi	48	43,6	30	27,3	78	35,5
Tek Tip, Bir Mahallenin Oluşturulması	5	4,5	10	9,1	15	6,8
Şu Anki Haliyle Kalması	9	8,2	0	0,0	9	4,1
Fikrim Yok	8	7,3	10	9,1	18	8,2
Toplam	110	100,0	110	100,0	220	100

Her iki örneklem alanındaki katılımcıların demografik özellikler açısından gecekondu mahallesine yönelik kentsel dönüşüm uygulamasına yaklaşımları ile ilgili analizler yapılmıştır. Bu analizler sonucunda katılımcıların eğitim durumu ve yaş değişkenleri açısından anlamlı ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. En son mezun olunan eğitim kademesine göre eğitim düzeyi arttıkça kentsel dönüşüm uygulamalarına bakış açısında olumlu yönde bir artış olduğu görülmüştür. Lisans mezunu olan katılımcıların %58 oranında, yüksek lisans ve doktora kademesindeki katılımcıların ise %50 oranında kentsel dönüşüm uygulamasının yapılması yönündeki seçeneği tercih ettikleri tespit edilmiştir.

Tablo 19. Katılımcıların Eğitim Durumu ile Mahallede İstenilen Değişiklik Arasındaki İlişki

	Kentsel Dönüşüm Uygulaması	Evlerin Onarılması ve Çevrenin Düzenlenmesi	Tek Tip Bir Mahalle Oluşturulması	Şu Anki Hali ile Kalması	Fikrim Yok	Toplam
İlkokul ve Eğitimi Olmayanlar	10 (24,4)	20 (48,8)	4 (9,8)	7 (17,1)	0 (0,0)	41 (100,0)
Ortaokul	6 (31,6)	9 (47,4)	2 (10,5)	0 (0,0)	2 (10,5)	19 (100,0)
Lise	35 (51,5)	20 (29,4)	3 (4,4)	1 (1,5)	9 (13,2)	68 (100,0)
Ön lisans	8 (42,1)	7 (36,8)	1 (5,3)	0 (0,0)	3 (15,8)	19 (100,0)
Lisans	30 (58,8)	17 (33,3)	1 (2,0)	1 (2,0)	2 (3,9)	51 (100,0)
Yüksek Lisans-Doktora	11 (50,0)	5 (22,7)	4 (18,2)	0 (0,0)	2 (9,1)	22 (100,0)
Toplam (Yüzde)	100 (45,5)	78 (35,5)	15 (6,8)	9 (4,1)	18 (8,2)	220 (100,0)
			Test Değeri			p değeri
			48.729			0.000*

*p<0.05

Tablo 20. Katılımcıların Yaşları İle Mahallede İstenilen Değişiklik Arasındaki İlişki

20 ve altı	19 (63,3)	4 (13,3)	3 (10,0)	0 (0,0)	4 (13,3)	30 (100,0)
21-30	8 (33,3)	12 (50,0)	2 (8,3)	0 (0,0)	2 (8,3)	24 (100,0)
31-40	22 (50,0)	14 (31,8)	2 (4,5)	2 (4,5)	4 (9,1)	44 (100,0)
41-49	32 (49,2)	24 (36,9)	5 (7,7)	0 (0,0)	4 (6,2)	65 (100,0)
50 ve üzeri	19 (33,3)	24 (42,1)	3 (5,3)	7 (12,3)	4 (7,0)	57 (100,0)
Toplam (Yüzde)	100 (45,5)	78 (35,5)	15 (6,8)	9 (4,1)	18 (8,2)	220 (100,0)
Test Değeri						p değeri
28.429						0.028*

Araştırmaya katılan katılımcıların yaş durumu ile mahallede istenilen değişiklik arasındaki ilişkiyi test etmek için çapraz tablo ile ki kare testi uygulanmıştır. Ki kare analizi sonucunda, katılımcıların yaş durumu ile mahallede istenilen değişiklik arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($p < 0.05$). Her iki örneklem alanındaki tüm katılımcıların yaş değişkeni açısından yapılan analizinde 20 ve 40 yaş arasındaki katılımcıların büyük oranda kentsel dönüşüm uygulamasını tercih ettiği 50 yaş ve üzerindeki katılımcıların ise %42 oranında evlerin onarılması ve çevrenin düzenlenmesi ile ilgili uygulamanın yapılmasını talep ettikleri görülmüştür.

6. 1. 4. Yer Algısı ve Mahalleye Bağlılık Ölçeği

Kentsel mekânda günlük deneyimler ve alışkanlıklar doğrultusunda süreç içinde gelişen yapılar toplum tarafından yerin algılanması ve yere bağlılık, aidiyet duygularının geliştirilmesinde etkili olmaktadır.

6. 1. 4. 1. Karşılaştırmalı Yer Algısı

Bireyler cinsiyet, sınıf, eğitim, yetenek, yaş ve yaşam deneyimleri ile oluşan sosyal ve ekonomik kategorilere yönelme eğilimindedirler (Yuval-Davis, 2006). Bu durumu kentsel alandaki sosyo-mekânsal ayrışma yapısını açıklama ve boyutlarını inceleme açısından bir araç olarak kullanmak mümkündür. Bu amaçla çalışmada her iki örneklem grubundaki katılımcılara çapraz yönlü bir çağrışım sorusu yöneltilmiştir. Gecekondu yerleşimlerinden oluşan Cumhuriyet Mahallesi'ndeki katılımcılardan kapalı yerleşim denilince akıllarına gelen 5 kelimeyi söylemeleri istenirken (Şekil 34), Yalı Mahallesi'nde kapalı yerleşim alanında yaşayan katılımcılardan ise gecekondu mahallesi denilince akıllarına gelen 5 kelimeyi söylemeleri istenmiş, bu yolla katılımcıların yer duyguları belirlenmeye çalışılmıştır (Şekil 35). Bu açık uçlu soruya verilen toplam 1.020 cevabın her iki örneklem alanı için frekans aralıkları alınarak her iki örneklem alanı için kelime bulutları oluşturulmuştur.

durumu sistematik bir şekilde inceleyebilmek için katılımcıların kullandığı kelimeler “ekonomik yapıya ait kelimeler”, “sosyal yapıya ait kelimeler”, fiziksel mekâna ait kelimeler” “doğrudan ayrışmaya ait kelimeler”, “olumsuz kelimeler” ve “olumlu kelimeler” olarak 6 gruba ayrılmıştır. Yalı Mahallesi katılımcıları tarafından gecekondü mahallesi denilince akla gelen kelimelerden fakirlik, yoksulluk, dar gelir gibi kelimelerin yer aldığı ekonomik yapıya ait kelimeler grubu 219 defa tekrarlanarak en sık tekrar edilen kelime grubu olmuştur.

Tablo 21. Katılımcılar Tarafından Kullanılan Kelime Grupları

Yalı Mahallesi Katılımcıları Tarafından Kullanılan Gecekondü Mahallesi ile İlgili Kelimeler		fr.
1. Ekonomik Yapıya Ait Kelimeler	Fakirlik, Yoksuluk, Dar Gelir, İşsizlik, Geçim Sıkıntısı vb.	219
2. Sosyal Yapıya Ait Kelimeler	Eğitimsizlik, Göç, Suç, Eşitsizlik, Adaletsizlik, Komşuluk vb.	151
3. Fiziksel Mekâna Ait Kelimeler	Çarpık Kentleşme, Altyapı Eksikliği, At Arabası, Çamur vb.	96
4. Doğrudan Ayrışmaya Ait Kelimeler	Çingeneler, Kürtler, Dilenciler, Tehlikeli, Karşı Mahalle vb.	64
5. Olumsuz Kelimeler	Uyuşturucu, Çamur, Silah, Kirli, Çirkin, Karmaşa, Varoş vb.	21
6. Olumlu Kelimeler	Dayanışma, Sevgi, Hoşgörü, Arkadaşlık, Bahçeli Çocukluk vb.	9
Cumhuriyet Mahallesi Katılımcıları Tarafından Kullanılan Kapalı Yerleşim Mekânıyla İlgili Kelimeler		fr.
1. Sosyal Yapıya Ait Kelimeler	Güvenli, Sosyetik, İyi Hayat, Saygınlık, Komşuluk Yok vb.	192
2. Ekonomik Yapıya Ait Kelimeler	Zenginlik, Lüks, Pahalı, Paralı, Lüks Arabalar, Şirket vb.	133
3. Fiziksel Mekâna Ait Kelimeler	Apartman, Havuz, Tel Örgü, Duvarlar, Düzenli, Kamera vb.	116
4. Olumsuz Kelimeler	Ahlaksızlık, Fuhuş Yuvası, Yozlaşmış, Köhne, Görgüsüz vb.	58
5. Doğrudan Ayrışmaya Ait Kelimeler	Farklı Dünya, Başka Hayatlar, Sosyete, Maphushane vb.	44
6. Olumlu Kelimeler	Temizlik, Saygılı İnsanlar, Şanslılar, Sakin, Güzel, Uyum vb.	7

Cumhuriyet Mahallesi’ndeki katılımcılar tarafında ise güvenli, sosyetik, iyi hayat gibi kelimelerin kullanıldığı sosyal yapıya ait kelimeler grubunun 192 tekrar edilme sıklığı ile en fazla tekrar edilen grup olduğu görülmektedir. Ayrıca Cumhuriyet Mahallesi’deki katılımcıların “ahlaksızlık”, “fuhuş yuvası” ve “yozlaşma” gibi kelimelerden oluşan olumsuz kelimeler grubunu (58 defa) daha sık kullanmaları dikkat çekicidir.

6. 1. 4. 2. Mahalleye Bağlılık Ölçeği

Mahalle düzeyindeki bu çalışmada 20 likert sorudan oluşan mahalleye bağlılık ölçeği ile mahallelerin sosyal ve fiziksel özelliklerinin ve bu mahallelerde karşılaşılan mekânların tasarımının farklı aidiyet oluşumları üretmek için nasıl çalıştığı açıklanmaya çalışılmıştır. Son dönemde kent çalışmalarında mahalle bağlılığı, kimlik ve aidiyet üzerine araştırmalar artmıştır.

Bu çalışmalar genellikle örneklem alanındaki genel nüfus perspektifinden yola çıkar ve heterojen mahalleler arasındaki ve içindeki farklılıkları hesaba katmaz. Ancak

Wessendorf (2013)'in vurguladığı gibi deneyimlerin mahalle çeşitliliği, yerel kimlik ve yerel normlara bağlı olarak mahalleler arasında farklılık göstermesi olasıdır. Araştırmaya katılanların mahalleye bağlılık ölçeğinin örneklem alanına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemeden önce örneklem büyüklüğünün faktör analizi yapmaya uygun olup olmadığını test etmek amacıyla Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi uygulanmıştır. Analiz sonucunda KMO değerinin 0,877 olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu doğrultusunda, örneklem yeterliliğinin faktör analizini yapmak için “*iyi derecede yeterli*” olduğu sonucuna ulaşılmıştır. KMO değeri olarak 0,5-1,0 arası değerler kabul edilebilir olarak değerlendirilirken, 0,5'in altındaki değerler faktör analizinin söz konusu veri seti için uygun olmadığını göstergesidir. Ancak genel olarak araştırmacılar tarafından yeterli olarak düşünülen minimum KMO değeri 0,7'dir (Coşkun ve diğ. 2017: 266). Ayrıca Bartlett küresellik testi sonuçları incelendiğinde, elde edilen ki kare değerinin anlamlı olduğu görülmüştür ($\chi^2(105)=2046,820;p<0,01$). Bu doğrultuda, verilerin çok değişkenli normal dağılımdan geldiği kabul edilmiştir.

Tablo 22. Mahalleye Bağlılık Ölçeğine İlişkin Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Faktörler ve Maddeler	Açıklanan Varyans (%)	Öz Değer (Λ)	Faktör Yüğü
F1: Duygusal Bağlılık ($\alpha=0,903$)			
1. Bu mahalleyi eleştiren olduğunda savunurum.			0,789
2. Bu mahalleyi seviyorum.			0,750
3. Burada olmadığımında mahallemi özlyüyorum.	24,576	3,128	0,824
5. Bu mahalle ile gurur duyuyorum			0,749
6. Kendimi bu mahalleye ait hissediyorum.			0,783
F2: İlgı ($\alpha=0,810$)			
9.Kendimi bu mahalleye yabancı hissediyorum.			0,771
10.Bu mahallede kendimi güvende hissetmiyorum.			0,662
11.Bu mahalle ile ilgili pek bir bilgim yok	20,564	1,209	0,689
12.Bu mahalle ile bağlarımın koptuğunu hissediyorum.			0,770
13.Bu mahalle ile ilgili herhangi bir konuda bir şey yapmak istemem.			0,674
F3: Sosyal Bağlılık ($\alpha=0,888$)			
15.Bu mahallede insanlar genellikle birbirlerini tanırlar.			0,861
16.Benim geçmişim bu mahallededir.			0,818
17.Bu mahalledeki insanlar birbirlerine bağlıdırlar.	24,576	6,038	0,819
18.Bu mahalleye kök saldığımı hissediyorum.			0,805
20.Bu mahalledeki insanlar aynı değerleri paylaşırlar.			0,761
Toplam ($\alpha=0,884$)	69,168		
KMO =0,877; $\chi^2(105) =2046,820$; Bartlett Küresellik Testi (p) = 0,000			

Mahalleye bağlılık ölçeğinin faktör desenini ortaya koymak amacıyla faktörleştirme yöntemi olarak temel bileşenler analizi, döndürme olarak da dik döndürme

yöntemlerinden varimax seçilmiştir. Mahalleye bağlılık ölçeğinin faktör desenini ortaya koymak amacıyla yapılan açımlayıcı faktör analizinde, faktör yük değerlerinin 0,40'nin üzerinde olduğu görülmüştür ve bu anlamlı kabul edilmektedir. Faktör yüklerinin 0,662-0,861 arasında iyi olduğu görülmektedir. Varimax döndürmesi sonuçlarında maddeler toplam 3 faktör altında toplanmıştır. Bu faktörler toplam varyansın %69,17'sini açıklamaktadır. Çok faktörlü desenlerde, açıklanan varyansın %40 ile %60 arasında olması yeterli olarak kabul edilir (Büyüköztürk, 2007). Bu bağlamda, tanımlanan bir faktörün, toplam varyansa yaptığı katkının yeterli olduğu görülmektedir.

Tablo 22'de görüldüğü üzere birinci faktör olan “*Duygusal bağlılık*” toplam varyansın %24,58'ini, ikinci faktör olan “*İlgi*” toplam varyansın %20,56'sını, üçüncü faktör “*Sosyal bağlılık*” toplam varyansın %24,58'ini açıklamaktadır. Mahalleye bağlılık ölçeğinin güvenilirliğinin (0,884), duygusal bağlılık güvenilirliğinin (0,903), ilgi güvenilirliğinin (0,810), sosyal bağlılık güvenilirliğinin (0,888) güvenilir olduğu görülmektedir. Ölçek alt boyutlarının ise 0.60'dan büyük ve güvenilir oldukları tespit edilmiştir. $0.60 \leq \alpha$ ise ölçek oldukça güvenilir denilebilir (Kalaycı, 2006).

Araştırmaya katılanların mahalleye bağlılık ölçeği ve alt boyutlarının puan ortalamalarının gruplara göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere, bağımsız örneklem t testi uygulanmıştır. Katılımcıların gruplara göre mahalleye bağlılık ölçeği ve alt boyutlarından duygusal bağlılık puan ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0.05$). Katılımcıların örneklem alanlarına göre mahalleye bağlılık ölçeği alt boyutlarından ilgi ve sosyal bağlılık boyutlarının puan ortalamasının ise istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0.05$).

Tablo 23. Araştırmaya Katılanların Mahalleye Bağlılık Ölçeği ve Alt Boyutlarının Gruplara Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan t Testi Sonuçları

Ölçek ve Alt Boyutları	Mahalle	N	\bar{X}	SS	t	p
Duygusal Bağlılık	Cumhuriyet Mah.	110	16,05	5,11	-0,562	0,575
	Yalı Mah.	110	16,38	3,66		
İlgi	Cumhuriyet Mah.	110	16,58	4,09	-7,857	0,000*
	Yalı Mah.	110	20,25	2,68		
Sosyal Bağlılık	Cumhuriyet Mah.	110	16,73	3,94	10,728	0,000*
	Yalı Mah.	110	11,23	3,66		
Mahalleye Bağlılık	Cumhuriyet Mah.	110	49,35	11,60	1,122	0,263
	Yalı Mah.	110	47,85	7,87		

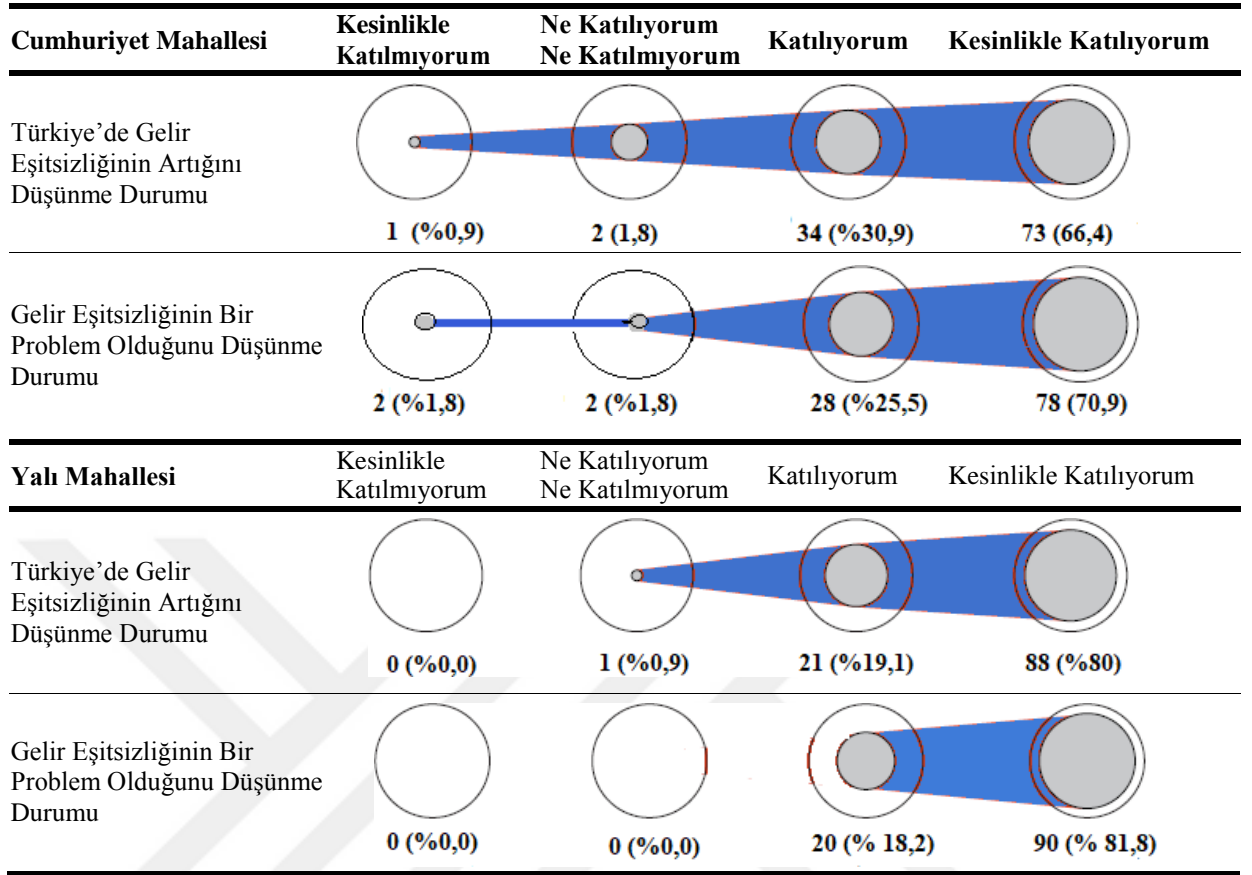
* $p<0.05$;

Tablo 23’de görüleceği gibi Yalı Mahallesi örneklem alanındaki katılımcıların ilgi düzeyinin Cumhuriyet Mahallesi’ndeki katılımcılara göre daha yüksek olduğu, Cumhuriyet Mahallesi örneklem alanındaki katılımcıların ise sosyal bağlılık düzeyinin Yalı Mahallesi’ne göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca örneklem alanlarındaki katılımcıların demografik özelliklerine göre mahalleye bağlılık oranlarında bir değişim öngörülmüş ve bu amaçla analizler yapılmıştır:

Araştırmaya katılan mahalle sakinlerinin mahalleye bağlılık ölçeği ve alt boyutlarının puan ortalamalarının mahallede oturma süresine göre farklılaşp farklılaşmadığını belirlemek üzere, tek yönlü Anova (F) testi uygulanmıştır. Katılımcıların mahallede oturma süresine göre mahalleye bağlılık ölçeği alt boyutlarından ilgi boyutunun puan ortalamalarının istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>0.05$). Araştırmada katılımcıların mahallede oturma süresine göre mahalleye bağlılık ölçeği ve alt boyutlarından duygusal bağlılık ve sosyal bağlılık boyutlarının puan ortalamasının ise istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p<0,05$). Buna göre 20 yıl ve üzeri olan grubun duygusal bağlılık, sosyal bağlılık ve mahalleye bağlılık düzeyi diğer gruplara göre daha yüksektir. Farkın hangi gruptan kaynaklandığını görebilmek için çoklu karşılaştırma testlerinden biri olan Bonferroni testi yapılmıştır. Sonuçlara göre 20 yıl ve üzeri olan grup 5 yıldan az, 6-10 yıl olan gruplardan duygusal bağlılık düzeyinin daha yüksek olduğu görülmüştür. 20 yıl ve üzeri olan grup 5 yıldan az, 6-10 yıl, 11-15 yıl olan gruplardan sosyal bağlılık düzeyinin daha yüksek olduğu, 16-20 yıl olan grup 5 yıldan az, 6-10 yıl, 11-15 yıl olan gruplardan sosyal bağlılık düzeyinin daha yüksek olduğu görülmüştür. 20 yıl ve üzeri olan grup 5 yıldan az, 6-10 yıl olan gruplardan mahalleye bağlılık düzeyinin daha yüksek olduğu görülmüştür.

6. 1. 5. Eşitsizlik ve Sosyo-Mekânsal Ayırışma Deseni

Çok sayıda ülkede zengin ve yoksul arasındaki fark 30 yıldan beri en yüksek seviyededir. Eşitsizlik kentler içinde giderek artan bir sorun haline gelmiştir. Bu politika konusu, farklı ülkelerde ve kentlerde kentsel ayırımın oluşturduğu sosyo-mekânsal ayırışma ölçüsünde önemlidir. Bu durum kentsel nüfusun büyük gruplarını toplumsal ve ekonomik olarak verimli bir yaşamdan koparır, onların ve onların çocuklarının toplumda genişleme fırsatlarından yararlanmasını engelleyerek dışlar (Stiglitz, 2012). Türkiye’de resmi rakamlarla ortaya konulduğu gibi giderek artan bir gelir eşitsizliği söz konusudur.

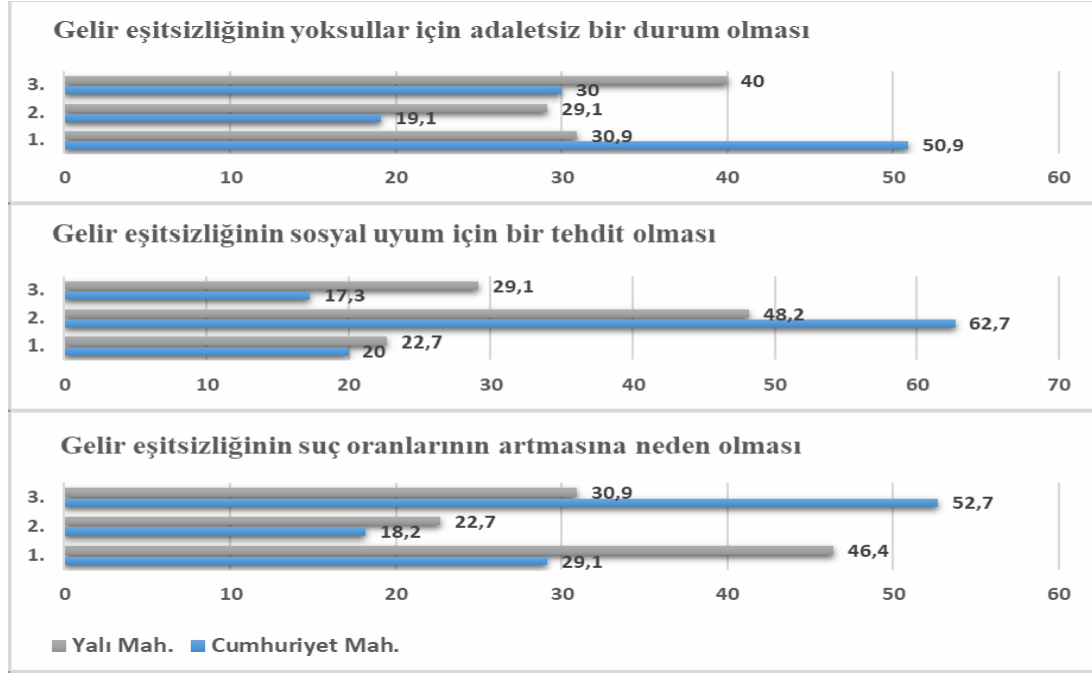

Şekil 36. Katılımcıların Gelir Eşitsizliği Algısı

Her iki mahallenin katılımcılarına Türkiye’de gelir eşitsizliğinin arttığını düşünüp düşünmedikleri ve bunu bir problem olarak görüp görmediklerini belirlemek için 4dört seçenekli bir likert ölçek sorusu düzenlenmiştir. Cumhuriyet Mahallesi’ndeki katılımcılar Türkiye’de gelir eşitsizliğinin arttığı ifadesine %66,4 oranında kesinlikle katıldıklarını ifade etmiştir. Benzer bir şekilde Yalı Mahallesi’ndeki katılımcıların %80’i bu ifadeye kesinlikle katıldıklarını belirtmiştir. Katılımcıların gelir eşitsizliğinin bir problem olup olmadığını düşünme durumlarına bakıldığında ise Cumhuriyet Mahallesi’ndeki katılımcıların %70,9’nun bu ifadeye kesinlikle katıldığı, Yalı Mahallesi’nde ise bu oranın %81,8 olduğu görülmüştür. Örneklem alanlarının demografik özellikleri düşünüldüğünde eşitsizlik sorunun olmsuz yönlerine maruz kalan katılımcıların eşitsizliğin arttığı ve bir problem olduğunu düşünme oranlarının çok daha rahat imkânlar içinde yaşayan orta ve üst sınıftaki katılımcıların yer aldığı Yalı Mahallesi’ne göre daha düşük olması dikkat çekicidir.

Gelir eşitsizliği sosyal uyumdan suç oranlarının artmasına kadar pek çok soruna neden olmaktadır. Gelir eşitsizliğinin oluşturabileceği sonuçlardan “yoksullar için

adaletsiz bir durum olması”, “sosyal uyum için bir tehdit olması”, “suç oranlarının artmasına neden olması” seçeneklerini önem sırasına (1-2-3) göre sırlamaları istenen katılımcılar, toplamda %40,9 oranında yoksullar için adaletsiz bir durum olması seçeneğini 1. seçenek olarak seçmişlerdir.

Şekil 37. Katılımcıların Gelir Eşitsizliği Algısı

Cumhuriyet Mahallesi’nde gelir eşitsizliğinin yoksullar için adaletsiz bir durum olması seçeneği %50,9, Yalı Mahallesi’nde ise %30,9 oranında 1. seçenek olarak seçilmiştir. Yalı Mahallesi’ndeki katılımcılar gelir eşitsizliğinin suç oranlarının artmasına neden olmasını %46,4 oranında öncelikli ve en önemli sorun olarak gördüklerini belirtmişlerdir.

6. 1. 5. 1. Sosyo-Mekânsal Ayrışma Deseni

Sosyo-mekânsal ayrışma tartışmalarında önemli bir ampirik girdi daha vardır. Bu süreç, zengin ile yoksul arasındaki mekânsal ayrımın varlığını ve büyümesini ima eder. Mekânsal yapılanma, eğer zengin ve yoksul, toplu tüketim, konut, mobilite, kültürel aktiviteler, günlük yaşam alışkanlıkları ve iş yerine erişim kaynakları bakımından belirli ortamlarda yoğunlaşırsa, toplumsal kutuplaşma sürecinde aktif bir unsur haline gelir. Mekânsal ayrımcılığın artması teorik olarak sosyal ayrışma olmadan ortaya çıkabilir. Ancak sosyo-mekânsal alana düşük düzeyde müdahalesi olan toplumlarda (yeterli barınma, toplu taşıma, eğitim ve spor tesisleri, kültürel altyapı vb. sağlanmasıyla ilgili

olarak), mekânsal yapı bu noktada toplumsal ayrışmaya daha fazla neden olmaktadır. Sosyo-mekânsal ayrışma haritaları, ayrışma kalıplarını görselleştirmek için etkili araçlardır. Ayrışma haritaları, kümelenme türleri, farklı sosyal grupların yerel seçimi, faaliyet alanları gibi ayrışma düzenlerine göre değişen kentler veya daha küçük ölçeklerde mahalleler arasındaki farklılıkları ortaya koymak amacıyla kullanılabilir. Ancak bu haritalar büyük ölçüde farklı olan kent ve mahaller arasındaki farkları ve ayrışma yapılarının nasıl farklılaştığını göstermek açısından faydalı olmaktadır.

Şekil 38. Katılımcıların Çeşitli Faaliyetler İçin Kullandıkları Mekânlar

Kentlerdeki sosyo-ekonomik sınıflar arasında ayırım artıkça bu durum insanların mekânı kullanma alışkanlıklarının şekillenmesinde de etkili olmuştur. İnsanların faaliyet düzenlerinin ve sosyal etkileşimlerinin çoğunun mahalle sınırlarını aştığı yaygın olarak kabul edilmekle birlikte, bunun düşük gelirli sakinler için daha az geçerli olduğu görülmüştür (Fischer, 1982). Amerikada yapılan bir çalışmada katılımcılara daha çok nerelere gittikleri sorulduğunda üst gelir grubundaki katılımcıların kafeler, restoranlar gibi genel kullanıma açık rekreasyon alanların daha çok gitme şansı olduğu saptanırken, işçi sınıfındaki katılımcıların daha yakın ve özel mekânları işaretledikleri görülmüştür. Üst-orta sınıf çocukların kimlik oluştururken daha açık kamusal alanlarda sosyalleşmelerine olanak tanınırken, işçi sınıfı özellikle de göçmen aileler kimliklerini daha özel yerel dünyalarında barındırmaktadır (Ley,1983: 104).

Bu duruma benzer bir yapıyı düşük gelire sahip Cumhuriyet Mahallesi ve orta ile üst gelirdeki kişilerin yaşadığı Yalı Mahallesi kapalı yerleşim alanındaki katılımcılara yöneltilen “*belirli faaliyetleri nerede yapıyorsunuz?*” ve “*bu mahallenin dışına ne kadar sık çıkıyorsunuz?*” odaklı hareket matrisi sonuçlarında da görmek mümkündür. Öncelikle her iki mahallenin katılımcılarının buldukları mahalle sınırlarından çıkma sıklıkları oldukça değişmektedir. Cumhuriyet Mahallesi katılımcılarının %69,1 gibi büyük bir oranı banka ve hastane ihtiyacı dışında kültürel, sosyal ve ekonomik herhangi bir faaliyet için mahallenin dışına çıkmadıklarını belirtmişlerdir. Bu oran Yalı Mahallesi’ndeki katılımcılar arasında ise %2,7 olarak tespit edilmiştir. Spor salonlarından dinlenme alanlarına kadar birçok imkâna sahip kapalı yerleşmelerde yaşayan katılımcıların konut çevrelerinin dışına çıkma oranlarının gecekondulu mahallesinde yaşayan katılımcılara göre oldukça yüksek olduğu görülmüştür. Bu durum üzerinde katılımcıların sahip olduğu ekonomik imkânların, çalışma şartlarının ve kültürel alışkanlıklarının etkili olduğu düşünülmektedir.

Cumhuriyet Mahallesi katılımcıları dinlenme (%77,3), alışveriş (75,5), aile buluşmaları (%73,6), arkadaş buluşmaları (%43,6) ibadet (%42,2) gibi faaliyetlerini çoğunlukla yaşadıkları mahalle sınırları içinde gerçekleştirmektedir. Yalı Mahallesi’ndeki katılımcıların ise bu faaliyetleri gerçekleştirdikleri mekânlar açısından daha çeşitli ve geniş bir alan görmek mümkündür. Yalı Mahallesi’ndeki katılımcıların %81,8’i dinlenme faaliyeti ve aile buluşmaları (%64,5) için evlerini tercih ederken, diğer sosyal faaliyetleri ise genellikle Bostanlı (%37,3) ve Mavişehir (%30,9)’de gerçekleştirmektedir. Ayrıca Yalı Mahallesi katılımcılarının gıda ve giysi gibi alışveriş ihtiyaçlarını yüksek oranda

Mavişehir’de bulunan Mavibahçe alışveriş merkezinden karşılamayı tercih ettikleri görülmüştür. Bu durum neoliberal politikaların oluşturduğu iki önemli ayrışma mekânı olan kapalı yerleşimler ve büyük alışveriş merkezlerinin mekânsal ayrışma üzerindeki etkisini somutlaştırmaktadır. Cumhuriyet Mahallesi’ndeki katılımcıların alışveriş ihtiyaçları için bu mekânı kullanma oranları ise %5,6 ile sınırlı kalmıştır.

Örnekleme alanındaki her iki mahalle katılımcılarının eğlence ihtiyaçlarını gidermek amacıyla kullandıkları mekânlar da farklılaşmaktadır. Cumhuriyet Mahallesi’ndeki katılımcılar bu faaliyetleri için %33,6 oranında Karşıyaka çarşı bölgesini tercih etmiştir. Ayrıca katılımcıların yaklaşık olarak yarısı (%45,5) eğlence amaçlı bir faaliyette bulunmadıklarını belirtmiştir. Yalı Mahallesi’ndeki katılımcıların ise eğlence amaçlı olarak Bostanlı (%39,1) ve Mavişehir (%20,9)’i tercih ettiği görülmüştür.

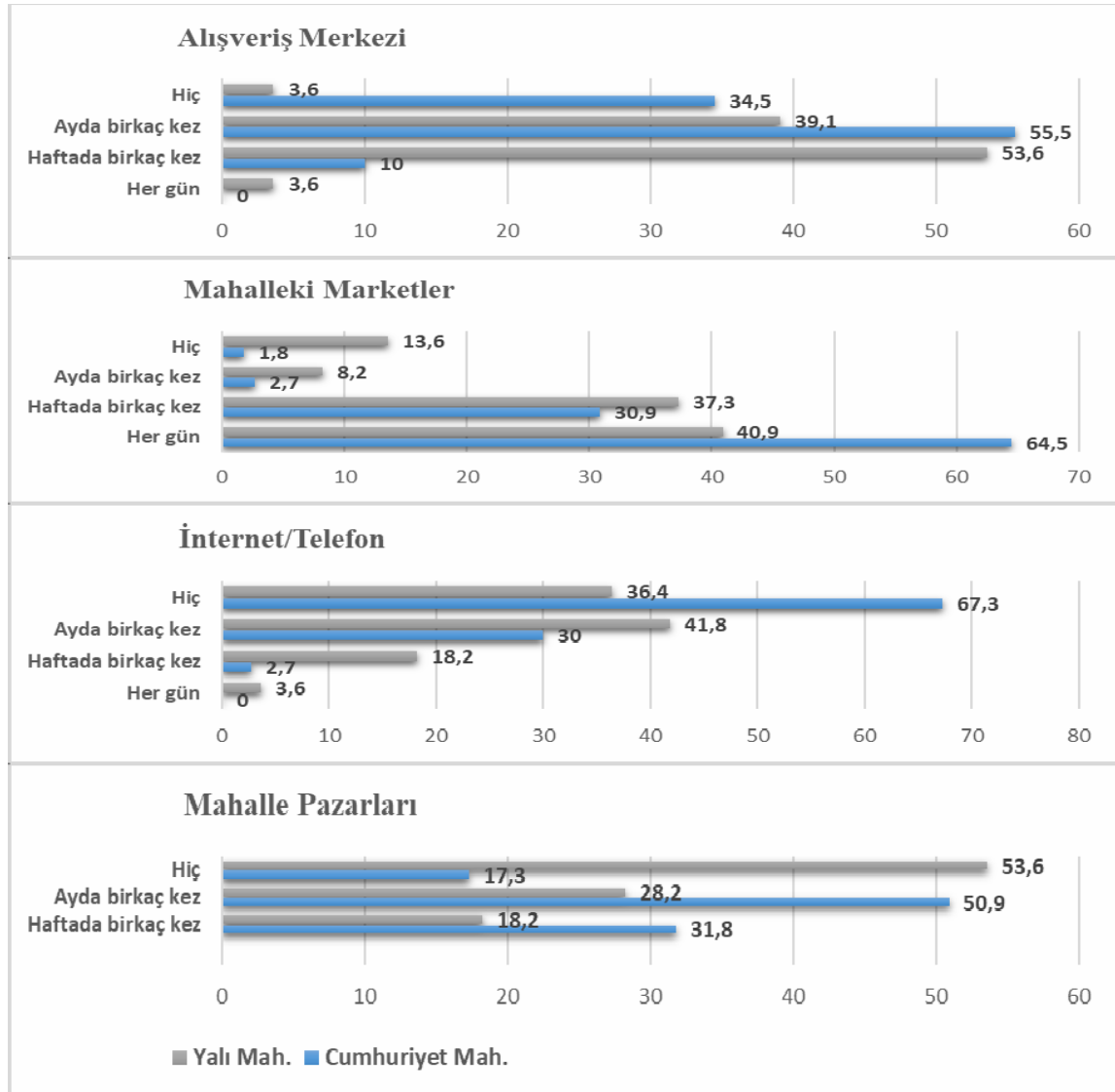
Cumhuriyet Mahallesi’deki katılımcılar hastahane ve sağlık hizmeti almak amacıyla daha çok Çiğli Devlet Hastanesi (%38,0) ve mahallelerinde bulunan sağlık ocaklarını (%23,1) kullanırken, Yalı Mahallesi katılımcıları (%24,5) kendi mahallelerinde bulunan Başkent Hastanesi’ni tercih etmektedir.

Katılımcıların kültür ve sanat faaliyetlerine katılım oranı açısından bir analiz yapıldığında Cumhuriyet Mahallesi’deki katılımcıların %75 gibi büyük bir oranda herhangi bir kültür ve sanat faaliyetine katılmadıkları görülmektedir. Katılımcıların geri kalan %6,4’ü kültür ve sanat faaliyetlerini genellikle Karşıyaka (%6,4) ve Mavişehir (%6,4)’de gerçekleştirmektedir. Yalı Mahallesi’nde ise katılımcıların büyük oranı kültür ve sanat aktiviteleri için Bostanlı (53,6), Alsancak (18,2) ve Mavişehir (13,6)’i tercih ettiklerini belirtmiştir.

Katılımcıların yıllık tatil için kullandıkları mekânlar açısından bir analiz yapıldığında ise, Cumhuriyet Mahallesi’deki katılımcıların yarısından fazlası (%50,9) yıllık tatil olarak bir faaliyete bulunmadıkları %18,’inin ise yıllık tatillerini memleketlerinde geçirmeyi tercih ettikleri sonucuna varılmıştır. Yalı Mahallesi örnekleme alanındaki katılımcıların ise yıllık tatil için İzmir’in deniz kenarındaki ilçeleri olan Çeşme (%30,9), Foça (%15,4) gibi bölgeleri ve %23,1 oranında yurt dışını tercih ettikleri görülmüştür.

Kentsel mekânda toplumlar arasında ortaya çıkan ayrışmalar farklı gelir gruplarındaki sınıfların günlük alışveriş alışkanlıklarını da etkilemektedir. Bu durumu sorgulamak için katılımcılara AVM, İnternet/telefon, mahalle marketleri ve mahalle pazarlarını kullanım durumları ve sıklıklarıyla ilgili sorular yöneltilmiştir. Şekil 40’da

görüldüğü gibi gelir seviyesinin yüksek olduğu Yalı Mahallesi katılımcılarının genel olarak alışveriş ihtiyaçlarını karşılamak için haftada birkaç kez (%53,6 oranında) AVM'leri tercih ettikleri, Cumhuriyet Mahallesi katılımcılarının ise alışveriş için en sık kullandıkları mekânın sıklık açısından her gün olmak üzere (%64,5 oranında) mahalle marketleri olduğu görülmüştür.

Şekil 39. Katılımcıların Alışveriş İçin Tercihleri ve Sıklıkları

Neoliberalizm ve ortaya çıkardığı yeni tüketim alışkanlıkları yerel tüketim alışkanlıklarını azaltarak kent merkezlerinde zamanla yok olmasına neden olmaktadır. Mahalle pazarları da mahalle marketleri gibi bu süreçten etkilenmiştir. Neoliberal politikaların ortaya çıkardığı bir kapalı yerleşim bölgesi olan Yalı Mahallesi'ndeki

katılımcıların yarısından fazlası (%53,6) mahalle pazarlarını hiç kullanmadıklarını belirtmiştir.

Alışveriş amacıyla internet ve telefon kullanımı her iki çalışma alanındaki katılımcılar için değişim gösteren diğer bir tüketim alışkanlığıdır. Cumhuriyet Mahallesi'ndeki katılımcılar %67,3 oranında internet ve telefonu alışveriş için hiç kullanmadıklarını belirtirken bu oran Yalı Mahallesi'nde %36,4 olarak tespit edilmiştir.

Tablo 24. Katılımcıların Eğitim Durumu İle Temel İhtiyaçları İçin İnternet/Telefon Kullanım Sıklıkları Arasındaki İlişki

	Her gün	Haftada birkaç kez	Ayda birkaç kez	Hiç	Toplam
İlkokul ve eğitimi olmayanlar	0 (0,0)	1 (2,4)	3 (7,3)	37 (90,2)	41 (100,0)
Ortaokul	4 (21,1)	0 (0,0)	1 (5,3)	14 (73,7)	19 (100,0)
Lise	0 (0,0)	6 (8,8)	31 (45,6)	31 (45,6)	68 (100,0)
Ön lisans	0 (0,0)	2 (10,5)	8 (42,1)	9 (47,4)	19 (100,0)
Lisans	0 (0,0)	7 (13,7)	25 (49,0)	19 (37,3)	51 (100,0)
Yüksek lisans-Doktora	0 (0,0)	7 (31,8)	11 (50,0)	4 (18,2)	22 (100,0)
Toplam (Yüzde)	4 (1,8)	23 (10,5)	79 (35,9)	114 (51,8)	220 (100,0)
	Test Değeri				p değeri
	97.968				0.000*

*p<0.05

Araştırmaya katılan katılımcıların eğitim durumu ile temel ihtiyaçları için internet/telefon kullanım sıklıkları arasındaki ilişkiyi test etmek için çapraz tablo ile ki kare testi uygulanmıştır. Ki kare sonucunda, katılımcıların eğitim durumu ile temel ihtiyaçları için internet/telefon kullanım sıklığı arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (p<0.05). Eğitim seviyesi arttıkça internet ve telefonun tüketim aracı olarak kullanılma oranlarında arttığı tespit edilmiştir.

6. 2. Nitel Bulgular

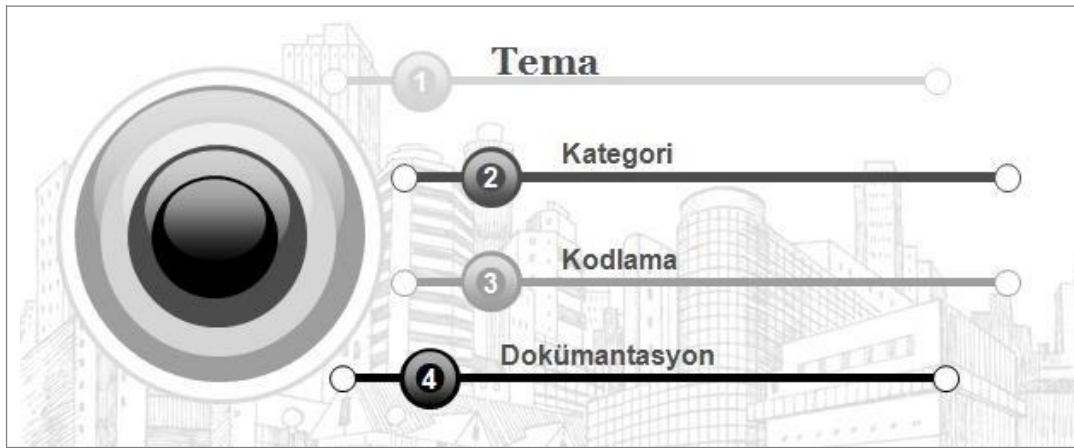
Araştırmanın bu bölümünde gecekondü mahalesi ve kapalı yerleşimlerde yaşayan katılımcıların mekân seçimleri, memnuniyetleri, mekân kullanım şekilleri, mahalle ve kent ile kurdukları ilişkiler, farklı mekânsal özelliklere sahip ve sonuç olarak sosyo-mekânsal olarak ayrışan toplulukların oluşturdukları algı ve tutumlar ortak bir bakış açısıyla okunmaya çalışılmıştır. Öncelikle her iki örneklem alanındaki katılımcıların mahalle ve kent bağlamında oluşturdukları mekân kullanım şekilleri ve ayrışma unsurları nitel yöntemde sıklıkla kullanılan içerik analizi yöntemi ile “kod”, “kategori” ve son olarak da

“tema”lar üzerinden farklı ve benzer unsurları vurgulayarak ortak bir eksenden incelenmeye çalışılmıştır.

Yaşanılan konutun kent içindeki konumunun bireyin sosyo-ekonomik yaşantısında temel faktörlerden birisi olmasından yola çıkılarak, sosyal imkânlar, çevre özellikleri, ulaşım, sağlık, eğitim olanakları gibi birçok özelliğin yanı sıra bir gecekondu mahallesi dokusunda ya da kapalı yerleşim alanında yaşamının bu durum üzerinde önemli bir belirleyici olduğu ön görülmüştür. Bundan yola çıkarak alan araştırmasının bu bölümünde yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler ile elde edilen veriler içerik analizi ile mahalle seçimi ve memnuniyeti, mekânsal ayrışma, güvenlik, eşitsizlik ve dezavantajlı mahallerle yönelik tutum olmak üzere dört açıdan oluşturulan temalar ile açıklanmaya çalışılmıştır. Bu başlıklar altında temaların yer aldığı bir tablo oluşturulmuş ve burada yer alan tema başlıkları altında görüşmelerden elde edilen alıntılar ve konu başlığı ile ilgili açıklamalara yer verilmiştir (ana kategoriler). Burada yer verilmeyen ancak frekansı oluşturan görüşmelere tema ve ana kategoriler şeklinde araştırmanın son bölümünde yer verilmiştir (Ek-C).

6. 2. 1. Nitel Verilerle Oluşturulan Temalar

Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler ile elde edilen veriler kullanılarak yapılan içerik analizi ile oluşturulan kod ve kategoriler sonucu ortaya dört ana tema çıkmıştır. Bunlar “mahalle seçim ve memnuniyeti”, “güvenlik”, “mekânsal ayrışma”, “eşitsizlik ve dezavantajlı mahallelere yönelik tutum” olarak adlandırılmış ve bu temalara uygun olarak görüşmeler analiz edilmiştir.

Şekil 40. Nitel Verilerin Analizi

Bengtsson'nun belirttiği gibi (2016) her kategori veya tema için araştırmacı, çalışan metinde alıntı olarak sunulan uygun anlam birimlerini seçer. Analizin biçiminden bağımsız

olarak, araştırmacı, okuyucunun sonuçlara hızlı bir şekilde göz atmasını sağlamak için bir başlık olarak temalar, kategoriler/alt temalar ve alt kategoriler/alt başlıklar özeti sunabilir. Alt kategorilerin ve kategorilerin sayıldığı bir miktar nicelleştirme yaparak bilgi eklemek temaların yoğunluğunun ifadesi açısından faydalı olacaktır. Araştırmanın bu bölümünde ana temalar ve ana kataogoriler sunulmuş ve frekans değerleri verilerek analiz derinleştirmeye ęalıřılmıřtır.

6. 2. 1. 1. Mahalle Seçimi ve Memnuniyeti İle İlgili Temalar

NO.	Tema: Mahalle Seçimi ve Memluniyeti	Frekans		
		GM	KY	Top.
1.	Gecekondu mahallesinde yaşayan insanların taşınma sürecinde iş bulma, tehlikeli yaşam alanlarından kaçma eğilimi ön plana çıkmaktadır.	4	1	5
2	Yerleşim alanı olarak kapalı yerleşmeleri tercih eden kişilerin bu alanlara taşınmasında güvenlik, konfor ve prestij önemli faktörlerdir	1	5	6
3	Gecekondu mahallesinde yaşayan insanlar hemen hemen hiçbir sosyal imkâna sahip değildir.	7	-	7
4	Kapalı yerleşimlerde yaşayan kişiler pek çok sosyal imkâna sahiptir ve bu imkânlar bu yaşam alanlarının seçilmesinde ve yaşam memnuniyeti açısından önemlidir.	2	6	8
5	Gecekondu mahallerindeki çok sınırlı sayıdaki sosyal imkâna rağmen insanların eksikliğini hissettiği ya da talep ettiği imkânlar sınırlı sayıdadır. Ayrıca yaşam alanına alışan kişiler uygun şartlar sağlansa dahi yer değiştirme konusunda isteksizdir.	3	-	3
6	Klasik mahalle doksuna sahip alanlar komşuluk, yardımlaşma ve sosyal bütünlük açısından daha avantajlı görülmektedir.	4	5	9
7	Özellikle son 15-20 yılda etkisi daha fazla hissedilen küreselleşme ve neo-liberalizmin etkisi ile klasik mahalle dokusunda yaşayan insanlar arasında da komşuluk, yardımlaşma gibi sosyal ilişkiler azalmıştır	4	1	5
8	Kapalı yerleşimlerde yaşayan insanlar arasında komşuluk, yardımlaşma ve sosyal etkileşim daha sınırlıdır.	4	3	7
9	Kapalı yerleşimlerde yaşayan topluluklar genellikle homojen bir yapıya sahiptir.	2	4	6

*GM: Gecekondu Mahallesi, KY: Kapalı Yerleşmeler, Top: Toplam

İ ve dış göçlerin ana nedeni göç edilen yerdeki zorlayıcı koşullardır. Kırsal alanda yaşanan geçim sıkıntısı en önemli göç nedeni arasında sayılabilir (Gümüş ve diğ. 2013: 234). Genel olarak iş bulma ve daha iyi yaşam amacıyla göç eden toplulukların oluşturduğu Cumhuriyet Mahallesi, 1975'ten sonra kurulan bir gecekondu mahallesidir. Türkiye'de bu dönem göç ederek gecekondu bölgelerine yerleşmiş olan kişiler önceki dönemlerdekinin aksine plansız ve aceleci bir göç süreci yaşamamıştır. Katılımcılarla yapılan görüşmelerle elde edilen bilgiler de iş olanakları ve barınma açısından gerekli şartlar sağlandıktan sonra göç edildiği yönündedir. Bu dönemde göç sürecine katılan kişiler göç ettikleri bölgedeki ekonomik ve sosyal şartlardan çok tanıdık ve akrabaların bulunmasına ve iş olanaklarına öncelik vermişlerdir.

1. Gecekondu mahallesinde yaşayan insanların taşınma sürecinde iş bulma, tehlikeli yaşam alanlarından kaçma eğilimi ön plana çıkmaktadır.

“15 yıl oldu geleli. Trabzon’dan taşındık. Buraya dükkân açmak için geldim, tanıdıklar vardı. Onların dükkânını kiraladık.” (K1. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, erkek, 54 yaşında, yorgancı).

“Ben burada doğmuşum. Annemler Ağrı’nın köyünden buraya gelmişler, ilk babam gelmiş çalışmak için. Sonra annemle evlenmişler. O zamandan beri bu mahallede yaşıyoruz” (K4. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 46 yaşında, emekli)

“Yaklaşık otuz yıl önce Erzurum’dan taşındık. Terör yüzünden. Oradaki şartlar çok farklıydı özellikle o dönemde. O zamanki dönemde orada yaşamak çok zordu. Şimdi gidip yaşayabilirsiniz ama o zaman ortalık karışıktı. Ben buraya babam buraya geldiği için geldim. Babam buraya gelmiş, bakkal açmış, bir tercih yok aslında neden buraya gelmiş onu da hiç sormadım.” (K5. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, erkek, 41 yaşında, kırtasiyeci)

2. Yerleşim alanı olarak kapalı yerleşmeleri tercih eden kişilerin bu alanlara taşınmasında güvenlik, konfor ve prestij önemli faktörlerdir.

“Burasını seçmemizde tabi güvenliğin olması önemli, neden önemli çocuklarımız açısından, çocuklarımız site alanı içinde rahat rahat oynayabiliyor. Güvenlik kontrolü ve kamera kontrollerinin sürekli takibi altındalar. Bu her anne baba için güzel bir ortam, huzurlu bir ortam yaratıyor. Ayrıca benim için konfor da etkiliydi.”(K8. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 51 yaşında, doktor)

“Genel olarak güvenli bir site, giriş çıkışın kontrollü olmasından çok memnunum. Oyun parkları var çocuklar için çok rahat spor alanları var. Onun dışında düzenli. Apartman görevlisinin olduğu bir yer.” (K9. Kapalı yerleşimde yaşıyor, kadın, 45 yaşında, idari personel)

“Güvenlik benim için ön planda 11 yaşında bir oğlum var. Onun için de güvenlik ön planda olduğu için, böyle bir yer tercih ettim. Bu güne kadar da güvenlikle ilgili problemler olabilecek yerlerde yaşamadım aslında. Şu an için en büyük endişe en büyük sıkıntı da güvenlik ondan sonra konfor ve prestij gelir. Güvenlik bir sitede de kendini güvende hissetmeyen insanlar olabiliyor güvenlik algısı kişiden kişiye yaşanmışlıklara göre değişen bir olgu ama ben kendimi burada güvende hissediyorum.” (K10. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 46 yaşında, gümrük müşaviri)

Harvey’in “*Asi Şehirler*” kitabında vurguladığı gibi (2013b), servet ve iktidarın dağılımındaki artan kutuplaşmanın sonuçları kentlerin mekânsal formu üzerinde geri dönüşsüz izler bırakmakta, onları giderek etrafı çevrilmiş kent parçaları, güvenlik kontrollü konut alanları ve sürekli olarak gözetim altında tutulan özelleştirilmiş kamusal mekânlardan oluşan kentler haline getirmektedir. Mülkiyet üzerindeki hakların ve mülk değerinin neoliberal çerçevede korunması, orta sınıf için bile egemen siyaset biçimi haline almıştır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde kent, birbirinden ayrı kısımlara bölünmüştür ve bunların her biri küçük birer devlet görünümü arz eder. İmtiyazlı okullar, golf sahaları, tenis kortları, 24 saat devriye gezen güvenlik görevlileri gibi her türlü hizmetten istifade

eden varlıklı semtler ile hiçbir sosyal imkâna sahip olmayan, kötü alt yapı, sağlık ve eğitim imkânlarına sahip, güvenlik unsurundan yoksun yerleşmeler çok yakın mesafelerde yer almaya başlamıştır. Her bir kent parçası özerk bir yaşam sürer. Her iki mahallede görüşme yapılan katılımcıların ifadelerinde de görüldüğü gibi bu koşullar altında, neoliberalizmin sürekli yayılan zengin ve imtiyazlı kesime yönelik çıkarıcı tutumu zaten tehdit altında olan kent kimliği, yurttaşlık/hemşericilik, aidiyet, bağlılık ve tutarlı bir kentsel politika gibi idealler konusunda ısrarcı olmayı giderek güçleştirmektedir.

3. Gecekondu mahallesinde yaşayan insanlar hemen hemen hiçbir sosyal imkâna sahip değildir.

“Sosyal imkânlar yok. En fazla market tarzı şeyler var onları kullanıyoruz.” (K2. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 22 yaşında, çalışmıyor).

“Valla burada hiçbir şey yok, sosyal imkân falan yok burada. Bir tek parkımız var ona da biz gitmiyoruz, yani beni cezbetmiyor. Zaten orada da uyuşturucu kullanıyorlarmış.” (K4. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 46 yaşında, emekli)

“Yok ki burada sosyal imkân, hiçbir şey yok. Bir parkımız bahçemiz vakit geçirebileceğimiz bir yer olsa güzel olurdu ama yok. Zaten mahallede gidecek yok bizde çalışıyoruz çalışmaktan bir yere çıkabildiğimiz yok. Yorgancıyı ben dükkân için haftada bir gün Kemeraltı'na gider eksikleri alırım o kadar gezdiğim gördüğüm yer”. (K1. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, erkek, 54 yaşında, yorgancı).

“Bu mahallede hiçbir sosyal imkân yok. Sadece birkaç tane çocuk parkı var. Bir tane spor salonu var ama o da okulla ait. Dışarıdan başka okullardan öğrenciler falan geliyor ama sosyal alan olarak bir şey olduğunu söyleyemem.” (K3. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, erkek, 43 yaşında, esnaf)

4. Kapalı yerleşimlerde yaşayan kişiler pek çok sosyal imkâna sahiptir ve bu imkânlar bu yaşam alanlarının seçilmesinde ve yaşam memnuniyeti açısından önemlidir.

“Sitede sosyal imkân olarak havuzumuz var, peyzajımız geniş bir alan, tenis kortumuz, basket sahamız, kapalı otoparkımız ve yeşil geniş alanlarımız mevcut tenis oynuyoruz, basket oynuyoruz. Ben daha çok fitness salonunu kullanıyorum. Yürüyüş alanımız var. Yazın da havuza giriyoruz.” (K8. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 51 yaşında, doktor)

“Kapalı bir yerleşmeye taşınmamda etkili olan faktörler uzun zamandır bu bölgede oturuyorum buranın daha güvenli olduğunu düşünüyorum. Sosyo-ekonomik açıdan daha rafine olduğunu düşünüyorum. Site imkânlarına gelirsek de havuzunun olması kapalı bir otoparkının olması, kapıda güvenlik olması bir peyzajının olması; ilgi alanıma giren yerlere ulaşımın rahat olması. Etkenler bunlar.” (K10. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 46 yaşında, gümrük müşaviri)

“Genel olarak güvenli bir site, giriş çıkışın kontrollü olmasından çok memnunum. Oyun parkları var çocuklar için çok rahat spor alanları var. Onun dışında düzenli. Apartman görevlisinin olduğu bir yer.” (K9. Kapalı yerleşimde yaşıyor, kadın, 45 yaşında, idari personel)

5. Gecekondu mahallerindeki sınırlı sayıdaki sosyal imkâna rağmen insanların eksikliğini hissettiği ya da talep ettiği imkânlar sınırlı saydadır. Ayrıca yaşam alanına alışan kişiler uygun şartlar sağlansa dahi yer değiştirme konusunda isteksizdir.

“... ya bu mahalle ben bildim bileli böyle hiçbir değişiklik yok. İşte bir Migros var daha önce Tansaştı zaten adı. Zaten o vardı. Sonradan bir ŞOK açıldı bir de BİM. Olan değişiklik bu başka da değişiklik yok. Binalar eskiden yeniydi şimdi eskidi. Cumhuriyetin kıymetini sonradan anlayacaklar. (K6. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 42 yaşında, kadın, tuhafiyeci)

“Vallahi ben bu mahallede yaşamayı tercih ederdim. Oradaki yaşam (kapalı yerleşimi kastediyor) tuhaf geliyor bana. Gerçi burada da komşuluk yok orada da öyle ama yine de ben burada yaşamayı tercih ederim. İşim de burada zaten.” (K1. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, erkek, 54 yaşında, yorgancı).

“Kapalı bir yerleşimde yaşamak istemezdim. Herkes güvenli bir yerde yaşamak ister ama site bana göre değil. Orada yaşamak isteyenlere saygı duyuyorum. Herkesin kendi tercihi, istediği yerde yaşayabilir tabii. Güvenlikli sitede yaşayamam diyorum çünkü komşuluk ilişkilerinin iyi olmadığını duydum oralarda. Söylentiler tabii bunlar. Görmüşlüğüm yok. Altaki üstekini tanımaz, üsteki yanındakini tanımaz. Sinir bozucu bir şey. Biz burada herkesi tanıyoruz. Karşılığı da tanıyoruz, yan tarafı da, aşağıdakini de. O yüzden benim için daha güzel burada yaşamak. (K5. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, erkek, 41 yaşında, kırtasiyeci)

“En iyi yerler Mavişehir’le Bostanlı gibi ama bence oralar çok iç içe, havasız bence, her yer yüksek bina, iç içe trafik var. Burası düzeltilmiş olsa yine ben burada kalmayı isterim. Cumhuriyete girince oh diyorum kendi toprağıma geldim. Çocukluğum, gençliğim burada geçti.” (K7. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 50 yaşında, ev hanımı)

6. Klasik mahalle doksuna sahip alanlar komşuluk, yardımlaşma ve sosyal bütünlük açısından daha avantajlı görülmektedir.

“Yani klasik bir mahalle ortamında yaşadığınız zaman, büyük ihtimalle zor zamanınızda yardımınıza koşacak daha fazla insan olacaktır. Kendinizi orada daha iyi ifade edebilirsiniz belki, bu tarz yerlerde (kapalı yerleşimleri kastediyor) insanların sorumlulukları ve meşguliyetleri fazla olduğu için biraz daha birbirlerine mesafeli duruyorlar. Kimse kimsenin derdiyle uğraşmak istemiyor pek, bence aradaki fark bu. Burada bir protokol var bir bürokrasi var ister istemez. Komşunuzun birisi genel müdürdür öteki Ceo’dur. Bir tanesi sanayicidir. Bir tanesi doktordur. Doktor ameliyatını düşünüyor, Ceo şirketin daha çok kar kazanmasını düşünüyor, herkesin kafası meşgul. ... Böyle olunca farklı kompartmanlarda herkes kendi iç dünyasında yaşıyor böyle olunca da iletişim kuramıyorsunuz. Etrafınızı kısırlaştırıyor bu durum. Şu anda türkiyede ruhu besleyen tek şey para. İnsanlar ruhlarını para ile besledikleri için sadece ona odaklanmış durumdadır.” (K10. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 46 yaşında, gümrük müşaviri)

“Mahallede yaşayan insanlar genelde Anadolu kesiminden insanlar. Örf, adet, komşuluk ilişkileri açısından güzel bir ortam var” (K3. Gecekondu mahallesinde yaşıyor erkek. 43 yaşında, esnaf)

7. Özellikle son 15-20 yılda etkisi daha fazla hissedilen küreselleşme ve neoliberalizmin etkisi ile klasik mahalle dokusunda yaşayan insanlar arasında da komşuluk, yardımlaşma gibi sosyal ilişkiler azalmıştır.

“Eskiler kalmadı değişti. Eski insanlar kalmadı hepsi gitti. Önceden herkesin kapıları açıktı, şimdi kimse kimsenin kapısını çalamıyor. Herkesin zihin yapısı da değişti. Yukarısı yani yamaca doğru olan alan (İnönü Mahallesi’nden bahsediyor) daha da berbat. Onlar bize geliyor o yüzden de burası iyice bozuldu. Örnekköyden de Çingeneler geldi. Tam berbat, curcuna bir mahalle oldu burası” (K7. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 50 yaşında, ev hanımı)

“Şimdiki nesil farklı. Eski insanlar böyle değildi. İnsanlar birbirlerine selam veriri. Konuşurdu ama şimdi öyle bir şey yok herkes birbirinden daha kopuk.” (K4. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 46 yaşında, emekli)

8. Kapalı yerleşimlerde yaşayan insanlar arasında komşuluk, yardımlaşma ve sosyal etkileşim daha sınırlıdır.

“Gecenin ikisinde kapısını çalabileceğim insan olmasını isterim ama bu noktaya gelebilmek buralarda (kapalı yerleşimi kastediyor) biraz zor. Bunlar daha çok mahalle kültürünün olduğu yerlerde yaygın. Orada insanlar daha çok birbirlerine yardım ediyorlar. Burada insanlar kendi paralarıyla evli oldukları için paraları onlara yeterli geliyor. İnsana ihtiyaç duymuyorlar, ihtiyaç duymayacaklarını zannediyorlar. Ama aslında ihtiyaçları var. Bunun çok geç farkına varıyorlar. Belkide farkına varmadan ölüyorlar.” (K10. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 46 yaşında, gümrük müşaviri)

“Sık görüşülen komşuluk ilişkileri yok. Yani daha çok ortak alanlarda karşılaşıyoruz. Ben yaklaşık 6 senedir buradayım ve şu ana kadar öyle oldu komşularla. Ortak alanlarda karşılaştığımız zaman da saygı çerçevesinde sohbet edilebilen bir ortam oluyor ya da havuzda yaz dönemlerinde daha çok bir araya gelinebiliyor, daha doğrusu karşılaşılabiliyor. Onda da daha çok ayaküstü sohbetler olabiliyor veya o an ortak bir konu olursa sohbet ediliyor. Ama onun dışında çok sıklıkla kurulan bir ilişki yok. Herhangi kimsenin evine ziyaret için gitmedim. Bana da kimse gelmiyor.” (K11. Kapalı yerleşimde yaşıyor, 42 yaşında, yaşam koçu).

9. Kapalı yerleşimlerde yaşayan topluluklar genellikle homojen bir yapıya sahiptir.

“Herkes birbirine benziyor aynı tornadan çıkmış gibi. Çünkü benzer standartlara sahip insanlar yaşıyor. Farklı bir kaç aile vardır.” (K12. Kapalı yerleşimde yaşıyor, 49 yaşında, ev hanımı).

“Benzer bir insan da profil var. Birbirine yakın, benzer insanlar yaşıyor. Neredeyse %80’ni benzer diyebilirim, tabii farklı insanlar da var ama uyumlu bir profil diyebilirim. Uyumsuz olarak çok az insan vardır. Genelde eğitilmiş insanlar oldukları içinde saygılı bir ortam oluşuyor.” (K8. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 51 yaşında, doktor)

6. 2. 1. 2. Güvenlik İle İlgili Temalar

NO.	Tema: Güvenlik	Frekans		
		GM	KY	Top.
1.	Kentsel yapının oluşturduğu çok kültürlü ve karmaşık yaşam ortamı burada yaşayan insanların güvenlik algısını olumsuz etkilemektedir.	3	4	7
2	Gecekondu mahallesinde özellikle kadınlar kendilerini genel olarak güvende hissetmemektedirler.	4	-	4
3	Gecekondu mahallerinde güvenlik kaygısı kadınlara göre erkekler üzerinde az hissedilmektedir.	3	-	3
4	Kentsel yapıda özellikle son dönemlerde artan değişimler yoksul ve zengin mahalleleri mekânsal olarak daha bileşik bir hale getirmiş bu durum sosyo-ekonomik olarak daha avantajlı grup için güvenlik kaygısını artırması neden olarak kapalı yerleşimlerin tercih edilme oranını artırmıştır.	2	5	7

1. Kentsel yapının oluşturduğu çok kültürlü ve karmaşık yaşam ortamı insanların güvenlik algısını olumsuz etkilemektedir.

“Kent yaşamında, trafiğin yoğunluğundan tut da kapkaça kadar her türlü sosyal sıkıntı yaratacak güvenlik problemleri var. Bu durum bizi rahatsız ediyor. Sokağa çıktığınızda kimin nasıl bir insan olduğunu ve niyetini bilemiyorsunuz. Bir köyde yaşasanız insanlar birbirini tanır bilir. Ama kentte milyonlarca insan var.” (K8. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 51 yaşında, doktor)

2. Gecekondu mahallelerinde insanlar, bu bölgede yüksek olan hırsızlık, alkol, uyuşturucu ve silah kullanımı nedeniyle kendilerini güvende hissetmemektedirler.

“Burası özellikle 15-20 yıldır hiç güvenli değil. Önceden olsa güvenliydi ama artık güvenli değil. Sokağa çıktığımda özellikle de belli saatlerden sonra kendimi güvende hissetmiyorum. Hava karardıktan sonra dışarı çıkamıyorum. Şimdiki gençler beni tedirgin ediyor. Çünkü ne yapacakları belli değil. Ot, eroin kullanan, belinde silahı olan insanlar var burada. Kendi çocuklarını bile erkek olmalarına rağmen geç saatlerde sokağa çıkmazlar.” (K4. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 46 yaşında, emekli)

“Güvenli olduğunu düşünmüyorum; çünkü çok fazla serseri var. Gençlerin çoğu serseri. Gece evde yatarken bile baya rahatsız oluyoruz. Evde bile güvende hissetmiyoruz. Geçen sene hırsız girmişti ondan beri psikolojik olarak rahatsız hissediyorum. Sabah sokağa çıktığımda da rahatsız hissediyorum”. (K2. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 22 yaşında, çalışmıyor).

“Yani güvenli olduğunu söyleyemem ama hangi insandan sana zarar gelip gelemeyeceğini tahmin ediyorsun. Şu bizim bu arka park çok tehlikeli mesela benim arka parkta bahçemin dibinde hemen okul var. Orada da akşam fuhuş, eroin her şey dönüyor. Ben görüyorum pencereden, duvardan atladıklarını. Oraya gidip içtiklerini görüyoruz. Polisi arıyoruz. Polis gelene kadar onlar kaçıp gidiyorlar.” (K6. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 42 yaşında, kadın, tuhafiyeci)

3. Gecekondu mahallerinde güvenlik kaygısı kadınlara göre erkekler üzerinde daha az hissedilmektedir.

“Mahalle güvenli, güvensiz diyemem ama güvenlik önlemleri, polis denetleme falan zayıf. Yani mahalledeki insanlar çok tehlikeli değil ama dışarıdan gelen hırsız, uyuşturucu, silah kullanan kişilere karşı herhangi bir engel olmadığı için sorunlu bir

hale geliyor. Yoksa burada uzun süredir yaşayan insanlardan kimseye zarar gelmez. Herkes kendi halinde. Herkes kendi halinde ve genelde aileler var. Burada hiç kimse kimsenin kadını kızını rahatsız etmez. Burada öyle bir şey olsa zaten ilk biz müdahale ederiz. Öyle bir şeye müsaade etmeyiz. Yoldan bir kadın geçse yabancı da olsa, herhangi biri rahatsız etse hepimiz karşı çıkarız, koruruz yani. Ancak uyuşturucu olayları çok var. Gençleri alıştırmışlar. Hatta adam geliyor burada gözümüzün önünde uyuşturucu satıyor. Polisler de bunu görüyor aslında, kaç kere de söyledik ama bir müdahalede bulunmuyorlar. Onlar da bu işin içinde diye tahmin ediyoruz. Çünkü çok fazla görmezden geliyorlar. Bu kadarı hiç normal değil. Çocuklar zehirleniyor göz göre göre bizim de elimizden bir şey gelmiyor” (K3. Gecekondu mahallesinde yaşıyor erkek, 43 yaşında, esnaf)

“Bana göre güvenli. Tabii yer yerde kötü şeyler vardır muhakkak. Biz de buna dikkat ediyoruz zaten. Mesela burada karakol gibi bir şey yok. Ama yine de iyi. Bu mahallede kadın erkek fark etmeden gece birlerde geziyorlar sokaklarda. Kimsenin önü kesip de bir şey yapıldığını görmedim. Belki de ben görmedim. Vardır mutlaka. Her yerde olay vardır yani. Olay olmayan yer yoktur. İlla ki bu mahallenin kötü olduğu anlamına gelmez. Ben birinin önü birinin kesip de herhangi bir şey yaptığını görmedim. İnsanlar belki de televizyondan görüp etkileniyor. Yani olay ile kasıt laf atma, bağırma çağırma vs gibi şeylerse bunlar her zaman her yerde olan şeyler zaten. Bunların önüne geçmek zor. Eskisi gibi değil. Bu da çok özgürlükten oluyor zaten. Çok özgür olunca insanlar böyle oluyor.” (K5. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, erkek, 41 yaşında, kırtasiyeci)

4. Kentsel yapıda özellikle son dönemlerde artan değişimler yoksul ve zengin mahalleleri mekânsal olarak daha bileşik bir hale getirmiş bu durum sosyo-ekonomik olarak daha avantajlı grup için güvenlik kaygısının artırmasına neden olarak kapalı yerleşimlerin tercih edilme oranını artırmıştır.

“Kendi sitemiz güvenli mahalle olarak da güvenli ama arka sokağımızda tren yolu var. Onun diğer tarafı farklı bir ortam farklı bir dünya, oralar çok güvenli değil. O yüzden de etrafının duvarlarla çevirili ve korumalı bir alanda yaşamak zorunda hissediyorum kendimi. Kendim için bir yere kadar ama küçük çocuklarım var. Etrafımızdaki gecekondu mahallelerin olumsuz etkilerini bazen doğrudan yaşıyoruz mesela geçen sene yan tarafımızda bulunan Modern 2 Sitesi’nde pompalı tüfeklerin mermileri duvarlara saplandı, camlara geldi o kadar yani ve de maalesef bunu o kadar belediyeye, emniyete bildirdiğimiz halde hiçbir şey yapamıyorlar. Geliyor, uyarıyor. Hiçbir şey değişmiyor. Aynı şeyler devam ediyor.” (K8. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 51 yaşında, doktor)

6. 2. 1. 3. Mekânsal Ayrışma İle İlgili Temalar

NO.	Tema: Mekânsal Ayrışma	Frekans		
		GM	KY	Top.
1.	Kapalı yerleşim alanları kentsel mekânda bir ayrışma unsuru olarak görülmektedir.	3	1	4
2	Kapalı yerleşimlerin çoğunlukta olduğu mahalleler kendi içinde de bir ayrışma yaratarak daha izole yerler haline gelmektedir.	3	2	5
3	Gecekondu mahallesi ve kapalı yerleşimlerde yaşayan kişiler ortak bir sosyal çevreye ve mekânsal kullanım alanlarına sahip değildir. Bu durum ayrışma algısını derinleştirmektedir	1	3	4
4	Sosyo-ekonomik imkânların mekânlara göre azalıp çoğalması özellikle dezavantajlı grup için kentsel mekândan ayrışma unsuru oluşturmaktadır.	6	1	7

5	Kentsel yaşamın oluşturduğu sosyo-mekânsal farklılıklar potansiyel sakinlerin hangi bölgeleri tanımladığını, hangi bölgeleri sevdiklerini ve günlük yaşamlarında hangi alanları seçmeyi ve kullanmayı tercih ettiklerini etkiler.	5	4	9
6	Kent mekânlarında neo-liberalizmin geliştirdiği yeni tüketim alışkanlıklar klasik mahalle alanlarında neo-liberal politikaların yansımaları olan kapalı yerleşimlere göre daha az görülmektedir.			

1. Kapalı yerleşim alanları kentsel mekânda bir ayrışma unsuru olarak görülmektedir.

“Kapalı yerleşimler tabii ki bir ayrışma yaratıyor. İstedikleri de bu değil mi zaten? Haklılar da. Mesela hani Soyak sanki orası Karşıyaka ama burası değil gibi. Yani orada daha çok şeyler var. Ayrıştırıyor yani belli ediyor kendini. Orası farklı bir dünya.” (K2. Gecekondulu mahallesinde yaşıyor, kadın, 22 yaşında, çalışmıyor).

“Kapalı bir yerleşim ayrışma yaratır tabii. Sonuçta dışarıdan kimse buraya giremiyor. Çok farklı insanlar var burada (kapalı sistemi kastediyor) yaşamak bizi bunlardan koruyor. Gönül isterdi ki onlar da böyle bir mekânda yaşasın. Ama mümkün değil. Bu farklar hep var. Aslında düşününce mahalleler arasında bile çok ciddi farklar var. Şu an Yalı Mahallesi’nde İzmir’de bir Gültepe Ege Mahallesi ya da Karşıyaka’nın kendi içindeki farklı mahallelerde çok farklı profille karşılıyorsunuz tabii. Her bölgenin orada oturan insanların maddi manevi kültürel ve coğrafi olarak her şeyin etkisiyle değişik bir yapısı var.” (K9. Kapalı yerleşimde yaşıyor, kadın, 45 yaşında, idari personel)

“Kapalı yerleşimdekiler ayrı tabii. Onlar başka devri âlem. Kendilerine özel bir hayat kurmuşlar. Sanki biz de bayılıyor onların evlerine gitmeye. Zaten gitmem. Girmem. Onlara hayat güzel tabii. Bizim burada yani düşün benim dükkânıma hırsız girdi aşağıda olsa mobese kamerası var bir şeyler var yani sonuçta girmeye cesaret edemez ama buraya bakıyor hiç bir şey yok diyor Allah’ın unuttuğu yer elini kolunu sallayarak girebiliyor.” (K6. Gecekondulu mahallesinde yaşıyor, kadın, 42 yaşında, kadın, tuhafiyeci)

Konut dışında yerleşim alanının yani mahallenin seçimi de doğrudan gelir ile ilgilidir. Daha iyi mahallerdeki evler daha pahalıdır. Luttmer (2005) çalışmasında bu konuda güçlü bulgular elde etmiştir. Gelirin daha düşük ya da yüksek avantajlı mahallelerin seçilmesinde çok güçlü bir unsur olduğuna işaret etmiştir. Bu, “*karma mahalleler*” politikasının tam tersidir. Kapalı yerleşim alanları doğrudan tüketim faydaları sağlar çünkü yaşadıkları mahalle türlerine göre insanlar için tercih edilme oranı artar; ve benzer gelirleri, zevkleri eğilimleri veya yaşamı olan insanlar ve aileler benzer mal ve hizmetleri tüketme eğilimindedir.

2. Kapalı yerleşimlerin çoğunlukta olduğu mahalleler daha izole yerler haline gelmektedir.

“İlk biz buraya geldiğimizde çok fazla site yoktu etrafta. Zamanla yeni yeni siteler yapıldı etrafımız da doldu. Özellikle son zamanlarda çok fazla site yapıldı. Bundan sonra daha farklı, bölünmüş bir durum da oldu çünkü burası izole alanlarla doldu ve kurtarılmış alan gibi durmaya başladı. Açıkçası kamusal bir mahallede gezerkenki gibi olmuyor. Her yere bir şekilde izinle giriliyor ve her yer kamera ve duvarlarla çevirili. Herkes kendi dünyasını oluşturmuş yani herkesin ayrı bir dünyası var

diyebiliriz. Herkes sitenin şartlarına göre ayrı bir dünya yaşıyor.” (K8. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 51 yaşında, doktor)

“Uzun süre evden çıkmayınca daha fazla evde zaman geçirdiğiniz işiniz ya da hayatınızla ilgili bu dönemde başka bir dünyada yaşıyormuşunuz gibi falan hissedebiliyor insan. Site ya da mahalle dokusu arasında burada bir fark oluşuyor sanırım. Mahallede olsanız daha farklı hissedersiniz. Ama site içinde olduğunuzda aynı durum söz konusu olunca bu evet bazen soyutlanmış gibi hissedebiliyor insan kendini. Bir de etraftaki her yer de duvarlarla çevirli siteleler dolu. Öyle de olunca bazen ütöpik bir dünyada yaşıyorum gibi geliyor. Çünkü daha önce klasik bir mahallede otuyordum. Belki ondan daha net hissediyordum.” (K11. Kapalı yerleşimde yaşıyor, 42 yaşında, yaşam koçu).

Lefebvre'nin modern kent mekânı ile ilgili tespitleri katılımcıların görüşlerini destekler niteliktedir. Lefebvre'ye göre (2016a: 26) “*Modernite*” mekânının belirgin özellikleri vardır: homojenlik, parçalılık, hiyerarşiklik. Bu mekân çeşitli nedenlerle homojenliğe yönelir. Elementlerin ve malzemenin imalatı; müdahillerin benzeşen gereklilikleri, yönetim ve denetim, gözetim ve iletişim yöntemleri, plansız, projesiz homojenlik sahte toplu konutlar, ki aslında bunlar toplumsal izolasyondur. Çünkü paradoksal olarak, homojen olması için planlanan mekân parçalanır; paylara, parsellere ayrılır. Kırıntılara dönüşür. Bu da gettolar, yalıtılmış alanlar, mahalle grupları, etrafla ve çeşitli merkezlerle doğru düzgün birleşmemiş sözde topluluklar üretir. Katı bir hiyerarşileşme söz konusudur: konut mekânları, ticari mekânlar, boş zaman mekânları, marjinaler için mekânlar vb. bu mekânların tuhaf bir mantığı hüküm sürer ve bu da yanıltıcı bir şekilde bilgisayarlaşmaya bağlanır ve homojenliğin altında “gerçek” ilişki çatışmaları gizlenir

3. Gecekondu mahallesi ve kapalı yerleşimlerde yaşayan kişiler ortak bir sosyal çevreye ve mekânsal kullanım alanlarına sahip değildir. Bu durum ayrışma algısını derinleştirmektedir.

“Gecekondu mahallesine daha önce hiç gitmedim. Orada yaşayan bir tanıdığım da yok. Burada yakın çevremizde en yakın İZBAN arkasında gecekondu yaşayan insanlar var. Onların yarattığı tedirginlik ve kirlilikten şikâyetçiyiz. Silahlar patlıyor olur olmaz zamanlarda. Lastik yakıyorlar. Bunlara doğrudan maruz kalıyoruz. Burası Yalı Mahallesi de olsa bir bakıyorsun at arabalarıyla insanlar geçiyor yürüyor. Yani sıkıntı var. Sitenin içine girmeseler bile. Sokak aralarında sürekli karşılaşıyoruz. Çok sık değil ama arada karşılaşıyoruz. Gecekondu mahallesine iş sebebiyle daha önce gittim ama orada oturan herhangi bir tanıdığım yok.” (K9. Kapalı yerleşimde yaşıyor, kadın, 45 yaşında, idari personel)

“Onlar (kapalı yerleşimde yaşayanları kastediyor) bak aşağıda biz buradayız. Biz daha rahatız, onlar bize özeniyorlar. Kendilerini anca duvarlarla çevirilince güvende hissediyorlar, mahpushane gibi hayat. Onlar bence özeniyorlar bize. Oh diyorlar ne güzel bahçeli evleri var. İmkânım olsa da kapalı bir sitede yaşamak istemezdim. Kendi evimden memnunum. ... daha önce kapalı bir yerleşime hiç gitmedim. Oradan birisini tanısam da onun evine gitmezdim. Çünkü boğucu geliyor bana, korkarım her yerde

bekçiler falan varmış.” (K7. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 50 yaşında, ev hanımı)

“Yani bizim karşı tarafımız yani tren yolunun diğer tarafı gecekondu mahallesi, doğrudan karşı karşıyayız. Yine yakınımızda kentsel dönüşüme uğrayan bir bölge var: Şemikler bölgesi, yakın sayılır bize orada bir gecekondu yaşantısı ve düşük bir profil var. ... Demiryolunun karşısında belli bir grup var. O grubun gerek ateş yakması, gerek silahlı çatışmalar yaşaması bizdeki profil açısından çok farklı bir dünyaya götürüyor. Yani dibinde ayrı bir dünya var. Onun şokunu yaşıyoruz ve zaman zaman doğrudan rahtsızlığını da hissediyoruz.” (K8. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 51 yaşında, doktor)

Görüşme yapılan katılımcılar Lynch’in “*Kent İmgesi*” kitabında vurguladığı gibi (2016) sosyo-ekonomik ayrımları yaşam alanlarında hissetmekte ve buldukları mekânı buna göre sınırlamaktadırlar. Kişilerin algılanan mahallelerinin sınırlarını etkileyen faktörlerden birisi belirli alanlardan hoşlanıp hoşlanmamalarıdır. Genellikle farklı konut tipleri ve yerleşik kompozisyondaki farklılıklar arasındaki sınırlar, mekânsal olarak da sınırlama olarak işlev görebilir. Yalı Mahallesi’nde olduğu gibi bazı mahallelerde, lüks ve konforlu evler, gecekondu alanlarının hemen karşısında durmaktadır. Her iki örneklem alanında yaşayan görüşmecilerin genellikle çok sınırlı sosyal ilişkileri vardır ve buna bağlı olarak mahallelerini sınırlandırırılar.

4. Sosyo-ekonomik imkânların mekânlara göre azalıp çoğalması özellikle dezavantajlı grup için kentsel mekândan ayrışma unsuru oluşturmaktadır.

“Kentten uzak ve kopuk hissediyorum, evet. Her şeyden uzak hissediyorum. Onların yaşamları farklı, onların gezecek yerleri var. Oturacak yerleri var. Bizim yok. Mesela akşam dükkânı kapat doğru eve gitmek zorundasın. Bir yer yok gidecek.” (K4. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 46 yaşında, emekli)

“Kentte yaşıyor gibi değiliz zaten biz. Ayrılmış hissediyorum tabi çünkü Cumhuriyet (Mahallesi) daha çok böyle kuytuda kalıyor yani yokmuş gibi hissediyorum burası yokmuş gibi.” (K2. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 22 yaşında, çalışmıyor).

5. Kentsel yaşamın oluşturduğu sosyo-mekânsal farklılıklar potansiyel sakinlerin hangi bölgeleri tanımladığını, hangi bölgeleri sevdiklerini ve günlük yaşamlarında hangi alanları seçmeyi ve kullanmayı tercih ettiklerini etkiler.

“En sık gittiğim yer market. Marketimiz var. En çok oraya gidip geliyoruz. Başka bir yerimiz yok. Evimiz ve market.” (K4. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 46 yaşında, emekli)

“Kendi evimden başka yere pek gitmiyorum. En çok sevdiğim mekân evim.” (K6. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 42 yaşında, kadın, tuhafiyeci)

“En çok sevdiğimiz ve sık gittiğimi yerler deniz kenarı, bostanlı sahile gidiyoruz. Yasemin Kafe, Balıkçı Barınağı. O tür yerler. ” (K8. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 51 yaşında, doktor)

“AVM'lere gidiyoruz Mavibahçe, Egepark gittiğimiz yerler bunlar onun dışında yoğun çalıştığım için çokta fazla bir yere gitme imkânım olmuyor aslında.” (K10. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 46 yaşında, gümrük müşaviri)

Karşıyaka'da eşitsiz mekânsal gelişmenin yarattığı sosyo-mekânsal farklılıklar örneklem alanlarındaki katılımcıların hareket, bağlanma ve kimliklenme kalıplarında rol oynar. Bu farklılıklar potansiyel sakinlerin hangi bölgeleri tanımladığını, hangi bölgeleri sevdiklerini ve günlük yaşamlarında hangi alanları seçmeyi ve kullanmayı tercih ettiklerini etkiler. Ayrıca, bu farklılıklar sakinlerinin belirli bir alan ait hissedip hissetmediklerine bağlı olarak bir bölgeye bağlanma derecesini yükseltir veya düşürür.

6. Kent mekânlarında neoliberalizmin geliştirdiği yeni tüketim alışkanlıkları klasik mahalle alanlarında neoliberal politikaların yansıması olan kapalı yerleşimlere göre daha az görülmektedir.

“Mahallede fırınımız, terzimiz, tuhafiyemiz var. Tuhafiyeciyi çok uzun zamandan beri tanırım. Terzi de amcamın gelini zaten (gülüyor). Hep oraya giderim bir işim olduğunda. Tandık bildik olması iyi bence. İçiniz rahat oluyor.” (K4. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 46 yaşında, emekli)

“Mahalle dükkânları tarzında yok burada. Genelde AVM'leri süper marketleri kullanıyoruz. O eski kasap ve terziler kalmadı artık. Migrosa geliyor ithal etler onları alıp tüketiyor insanlar sonra et yedik diyorlar”

6. 2. 1. 4. Eşitsizlik ve Dezavantajlı Mahallelere Yönelik Tutum İle İlgili Temalar

NO.	Tema: Eşitsizlik ve Dezavantajlı Mahallelere Yönelik Tutum	Frekans		
		GM	KY	Top.
1.	Kentsel mekânda dezavantajlı grup içinde yer alan gecekondu mahalleleri sosyal adalet ve refah unsurundan yoksundur.	5	2	7
2	Kent yaşamında sosyal adalet ve refahın sağlanmasında temel faktörler özellikle daha az gelişmiş alanlarda eğitim ve firsata eşitliği unsuruna önem vermekten geçmektedir.	3	5	8
3	Kentsel mekânın, az gelişmiş, kötü ve çarpık görünümlü alanları olan gecekondu mahallelerine yönelik kentsel dönüşüm uygulamalarına gecekondu mahallesinde yaşayan topluluklar orada yaşamaya devam etmeleri halinde olumlu yaklaşmaktadırlar	5	-	5
4	Gecekondu mahalleleri kent içinde çeşitli faktörler açısından sorunlu mekânlardır ve kentsel dönüşüm uygulamaları ile daha uzak bir alana taşınmalıdır	-	4	4
5.	Gecekondu mahalleleri kentsel doku içinde yıllardır var olan klasik bir yapıdır ve yıkmak yerine çevre düzenlemesi yapılarak yenilenmesi gerekmektedir.	6	2	8
6	Kentsel dönüşüm uygulamalarının mülkiyet ve özgür yaşam hakkına engel olamaması gerekmektedir.	3	1	4

1. Kentsel mekânda dezavantajlı grup içinde yer alan gecekondu mahalleleri sosyal adalet ve refah unsurundan yoksundur.

“Gecekondu mahallelerini etrafımızda görüyoruz. Yani burada işte yanımızda var. Onlar kendi kültürlerinde kendi kapalı toplum hayatlarında yaşamlarını sürdürüyorlar. Evet, bazı kültürel değerleri bana ters geliyor. Yazın her akşam düğün

olur ve sürekli de silahlar atılır. Gecekondu diyince benim aklıma sıcak suyu yok işte kaloriferi yok kişisel yetersizlikler gelmiyor sadece. Gecekonduyun benim için ifade ettiği şey başka olduğu için ben orada oturan insanları ne benden farklı görürüm ne de hakir görürüm evet kültürleri farklı ama onlar bunu tercih etmediler. Onlar tercihen orada değiller, onları da hayat bir şekilde oraya getirmiş önemli olan oradan insani değerlerin çıkarılmasıdır sonuçta maalesef dünya böyle keşke burası bir dünya sitesi olsa hepimiz burada oturabilsek ama böyle bir şey ütopya. Ama sonuçta onlar da insan, bir şey yapabilmek için empati yapmak çok önemli benim çocuğum özel okula gidiyor, havuzda yüzüyor ama orada da bir anne bana var ve onun da bir çocuğu var ben istiyorum ki o da yapabilsin aynı şeyleri işte buna ulaşabilmek için ne yapabiliriz bunu düşünmek lazım.” (K10. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 46 yaşında, gümrük müşaviri)

2. Kent yaşamında sosyal adalet ve refahın sağlanmasında temel faktörler özellikle daha az gelişmiş alanlarda eğitim ve fırsat eşitliği unsuruna önem vermekten geçmektedir.

“... Eşitsizliğin giderilmesinde devletin bir şey yapıyor olması gerekiyor ama devletin bir şey yapabilmesi içinde de önce insanların bir şey yapması gerektiğine inanıyorum ben herkesin önce bir kendinden başlaması ve kendi etrafını nasıl güzelleştirebileceğine bakması gerekiyor. Nerede yaşarsa yaşasın insanların bilincinin değişmesi gerektiğini düşünüyorum çünkü bilinç değişirse devlet bazı şeyleri mecburen yapmak zorunda kalır. Çıkış noktasının devletten değil de ya da yukardan aşağıya değil de aşağıdan yukarıya doğru tetiklenmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu nokta da da en hassas konu bence eğitim. (K11. Kapalı yerleşimde yaşıyor, 42 yaşında, yaşam koçu).

“Gelir dağılımı düzenlenmeli, bir ailede 2 kişi varken diğer ailedeki 5 kişinin evine giren paranın 10 katını alıyorsa, önce bu çözülmeli devletin buna bir dur demesi lazım. Eğitim çok önemli, çocuklarda mesela altyapı güzel olunca geleceği de daha iyi olur diye düşünüyorum.” (K4. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 46 yaşında, emekli)

“Dünyada sürekli devri âlem diye bir şey var. Ben doğdum büyüyorum. Benim bu dünyaya bırakabileceğim miras yazlık ev araba değil; iyi eğitilmiş bir çocuktur. O yüzden devletin özellikle eğitim işini çözmesi şart. Eğitimi çözerlerse evet belki orada ki çocukların anneleri babaları o fiziksel şartlarda yaşamış olabilir ama onların çocukları yaşamayacaktır. ... Bu uzun vadeli bir plan. Çocukları bu devirde motive eden unsurlar var. Şimdi eskisi gibi değil. Eskiden gecekondu mahallesinde yaşayan çocuk böyle bir yerde yaşayan bir çocuğun neler yaşayabildiği nerelere gittiğini ne giydiğini görmüyordu, ulaşamıyordu ona. Şimdiki çocuklar artık buna ulaşabiliyorlar. Şimdi onlar artık her şeyin farkında. Bu demiryolunun bu tarafında böyle bir hayat yaşandığını biliyor ve de akşam yatağına girdiğinde kırık dökük penceresine ve akan damına bakıyor. Bunları yansımaları çocuklarda çok farklı oluyor. Kimisi hırslanıyor ben de öyle olmalıyım deyip illegal yollara başvuruyor; uyuşturucu satmaya çalışıyor, örgütlere giriyor yani kendince bir çıkış yolu bulmaya çalışıyor. Bu yüzden eğitime çok önem verilmesi lazım. Çünkü oradaki sıkıntılar buraya direkt yansıyor. ... Aslında burada şunun da etkisi var: Bize kapitalizmin dayattığı çok zengin ol, çok iyi yaşa! Tamam, zengin olabilirsin, çok para kazanabilirsin. Bize dayatılan şeyin peşine o kadar çok takılmışız ki orada mutsuz olan insanların durumunu önemsemiyoruz. Yambaşımızda ne olduğunu bittiğini görmüyoruz, bilmiyoruz ama bu dönüşüp dolaşp bizi buluyor. Yarın o umursamadığımız çocuk eline silah alıyor geliyor senin çocuğunu bir barda şurda burada vuruyor, öldürüyor. Aslında sen kendi çocuğunu kendin öldürtüyorsun ama bunun farkında değiliz. O uyuşturucu satıyor, biz sanıyoruz

ki o uyuşturucu bizim çocuğumuza ulaşamaz ona satamaz ama o, o kadar güzel ulaşır o kadar güzel satar ki anlayamazsın. Yani bu iş dönüp dolaşıp ucu bize dokunan bir şey bunun bilincinde olmamız lazım.” (K10. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 46 yaşında, gümrük müşaviri).

Katılımcıların sosyal adalet ve refah açısından daha eşit bir yaşam yartılabilmesi için gerekli gördükleri yaklaşımlar. Giddens (2000: 300)’in toplumsal akışkanlık terimine gönderme yapmaktadır. Giddnes bir kişinin sınıfsal konumunun en azından bir bölümüyle, ulaşılmış bir nitelik taşıdığını vurgulamaktadır. Bu konum yalnızca doğuştan “verilmiş” değildir. Sınıf yapısındaki hem yukarı hem de aşağı doğru olan toplumsal akışkanlık yaygın bir özelliktir. Toplumsal akışkanlığı incelerken, kuşaklar içi ve kuşaklar arası akışkanlık birbirinden ayrı tutulmalıdır. Bunlardan ilki, toplumsal ölçekteki, bir bireyin çalışma yaşamı boyunca aşağı ya da yukarı doğru gerçekleşen hareketlere göndermede bulunmaktadır. İkincisi mavi yakalı bir işçinin kızının bir profesyonel haline gelmesinde olduğu gibi, kuşaklar boyunca gerçekleşen hareketleri dikkate almaktadır. Toplumsal akışkanlığın kapsamı çoğunlukla sınırlıdır.

3. Kentsel mekânın, az gelişmiş, kötü ve çarpık görünümlü alanları olan gecekondular mahallelerine yönelik kentsel dönüşüm uygulamalarına gecekondular mahallesinde yaşayan topluluklar orada yaşamaya devam etmeleri halinde olumlu yaklaşmaktadırlar.

“Bu mahalde kentsel dönüşüm olsun isterim. Kentsel dönüşüm iyi olacak herhalde. Mahalle gelişir. Hiçbir şeyimiz yok mesela. En azından sosyal bir aktivite olur, çocuklarımızın gidebileceği bir yer olur. Benim çocuklarımın gidebileceği bir yer yok burada. Buradaki evleri yıkarken bizi geçici bir yerleşim yerine gönderirler. Burasının düzenlenmesi bitirilip yeni evler yapılıncaya da geri geliriz. Hep binalar dikilecek diye bir şey yok. Nasıl mesela Soyak’ları yapmışlar sonra oraya restaurant, alışveriş merkezi bilmem neyini de yapmışlar buraya da öyle bir şey olmasını isterim. Tabii bunlardan sonra bizi buraya almayacaklarsa istemem. Ben başka bir yere gitmek istemiyorum. Yine burada yapılsın, burada olalım yani. Bilmiyorum ki nasıl oluyor bu işler. Her şeyin hayırlısı ne diyim yani.” (K4. Gecekondular mahallesinde yaşıyor, kadın, 46 yaşında, emekli)

“Kentsel dönüşüm olsa daha hareketli olur, farklı olur. Çünkü hiç gelişmedi bu mahallemiz, gelişmiyor yani. Yıllardır aynı. Yatırım yapılmıyor. Şimdi bir şey desem siyasi olacak onlara girmeyeyim (gülüyor). Ben esnaf olduğum için kentsel dönüşümün olmasını istiyorum. Parkımız, bahçemiz, eğlenecek bir yerimiz olur. Burada herkes sabit, yıllardır aynı, oturan insanlar bile değişmiyor. İş açısından da pek şey değil, verimli değil yani.” (K1. Gecekondular mahallesinde yaşıyor, erkek, 54 yaşında, yorgancı).

4. Gecekondular mahalleleri kent içinde çeşitli faktörler açısından sorunlu mekânlardır ve kentsel dönüşüm uygulamaları ile daha uzak bir alana taşınmalıdır

“Kentsel dönüşümün çok iyi bir şey olduğunu düşünüyorum. Yani çok önemli bir sosyal altyapı, kentsel dönüşüm. Hem evlerin yenilenmesi, hem de gecekonduların kurtulması açısından, hem de depreme dayanıklılık açısından uygun standartların

yapılması açısından her konuda çok iyi olduğunu düşünüyorum. Ayrıca bence gecekonduda yaşayan insanlar da kentsel dönüşümden karlı çıkıyor. Adamın gecekondudan uyduruk bir evi var. Diyelim ki bundan 3-4 daire alıyor durumu çok daha iyi hale geliyor. Yani çok çok iyi, hak etmediği derecede. Mülkü kendinin olmadığı için hak etmediği diyorum yoksa insanlık olarak değil.” (K8. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 51 yaşında, doktor)

“Bence kentsel dönüşüm olsun, her yer site olsun. Eski gecekonduların sokakların dar olması açısından sadece evlerin tek olarak müttehite verilmesi bence sorunu çözmiyor. Tüm mahallenin yeniden yapılarak site sistemine dönüştürülmesi gerektiğini düşünüyorum. Bir gecekondular mahallesinde 3 katlı ev var ama üçünü toplasan 150.000 lira bile etmez ama o insanda diyorki bana 3 daire versin müteahhit, ama değer belli zaten sen onu ev değil arsa olarak vereceksin. İşte bu yüzden de kentsel dönüşüm tam anlamıyla oturmuyor. O eski püskü 40 yıllık damı akan evde oturmaya razılar. Bir de o tür insanları burada tutmak nasıl bir şey olur onu da bilemiyorum tabii. Uyum sağlamaları da zor olur.” (K12. Kapalı yerleşimde yaşıyor, 49 yaşında, ev hanımı).

5. Gecekondular mahalleleri kentsel doku içinde yıllardır var olan klasik bir yapıdır ve yıkmak yerine çevre düzenlemesi yapılarak yenilenmesi gerekmektedir.

“Çok inşaat bilgisi olan bir insan değilim. Şahsi fikrim ihtiyacı olan evlerin yenilenmesi gerekir. Ben daha çok mevcut olanın iyileştirilip, restore edilip, hem yapı olarak hem de görsel olarak o insanların konforu için iyileştirilip o şekilde kullanıma sunulmasının daha uygun olduğunu düşünüyorum. Müstakil az katlı binalarda yaşamın daha güzel olduğunu düşünüyorum çünkü o insanların belki farkında değiller ama bir şans olduğunu düşünüyorum. Onların yıkılıp yerine apartmanlar dikilmesinden hele de dar sokaklar haline getirilmesine karşıyım. Şu Bostanlı’da bile sokaklar daracak daracak zaten eskiye göre. Oralara büyük binaların dikilmesini ben çok da uygun bulmuyorum. Aslında görsel zevk diyorsunuz ya işte bu benim görsel zevkimi bozuyor.” (K11. Kapalı yerleşimde yaşıyor, 42 yaşında, yaşam koçu).

6. Kentsel dönüşüm uygulamalarının mülkiyet ve özgür yaşam hakkına engel olamaması gerekmektedir.

“Herkesin mal ve mülkü üzerinde hakkı var. Payı oranında bir şey verilmek zorunda. Bu da oranın kaderi yeni bir apartman dickerken orada oturan kişinin yani gecekonduda yaşayan insanın genel bir kültür seviyesi ve yaşam tarzı vardır. Ama eğer orada barınmak istiyorsa orada barındırmak zorundasındır. Hayır, seni illa çıkartacağım şeklinde bir tutumu doğru bulmuyorum. Zaman içinde zaten kendi kendine onların ayıklanacağını düşünüyorum. Herkesin bir yaşam ve kültür alışkanlığı var. Ona uygun olan yerlerde barınmaya yöneleceklerdir. Ben geçmişim sebebiyle Ege Mahallesi’ne gittiğimde oranın muhtarıyla konuşurken diyor ki; ben buradan çıkmam. İstedığınız firmayı, binayı buraya koyun ben gece mangalımı da yakacağım müziğimi de açacağım. Bizim düğünlerimiz asıl gece yarından sonra başlar, biz eğleniriz. Buna kimse engel olamaz. Dikilen yüksek apartmanların ve sitelerin arasında bunun barınabilmesi mümkün değil. Eğer yasal süreçlere uyuyorsa kimsenin kimseye de çık deme hakkı yok. Kanuni hakkı varsa tabii arazi üzerinde.” (K9. Kapalı yerleşimde yaşıyor, kadın, 45 yaşında, idari personel)

Türkiye’de özellikle 2002 yılından sonra kentsel dönüşümü düzenlemeye yönelik yasalarda bir artış görülmektedir. Ancak bu düzenlemelerde kentsel dönüşüm arazilerinin belirlenmesinden öteye gidilemediğini söylemek yanlış olmayacaktır. Kentsel dönüşümden etkilenecek olan toplulukların kültürel ve ekonomik özellikleri gündeme alınmamış ve işleyecek süreç fiziksel mekân ve toplumsal mekânı bir bütün halinde ele alarak planlanmamıştır. Başka bir deyişle kent arazileri insandan ve insan ilişkilerinden bağımsız bir rant alanı olarak görülmüş ve sosyo-mekânsal unsurlar göz ardı edilerek tasarlanmıştır. Oysaki Balaban’ın da belirttiği gibi (Balaban, 2013: 74) kentsel dönüşüm, siyasi aktörler ve profesyoneller tarafından kentlerdeki ikili mekânsal yapının giderilmesinde etkin bir süreç olarak kullanılabilir. Kentsel mekândaki eskimiş ve köhneleşmiş dokular ile birlikte kaçak gelişmiş bölgeler, dönüşüm projeleri yardımı ile yenilenebilir ve sağlıklılaştırılabilir. Ancak kentsel dönüşüm uygulamalarının sahip olduğu bu potansiyelin hayata geçirilebilmesi, siyasi aktörler ve bürokratik mekânizmalar tarafından dayatılan yaklaşım ile pek mümkün görünmemektedir.

7. BÖLÜM: SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu tez çalışmasında, genel olarak metropol kentlerde eşitsiz gelişmeyle oluşan mekânsal ayrışma faktörü üzerine tartışmalar mahalle ölçeğinde karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Araştırmada Yalı ve Cumhuriyet mahallesinde yapılan iki vaka çalışması kullanılarak ekonomik, politik ve kültürel süreçlerin oluşturduğu sosyo-mekânsal unsurların mekân algıları üzerinden ayrışmayı nasıl etkilediği incelenmiştir. Bu genel araştırma hedefine ulaşmak amacıyla eleştirel teori bir çerçeve olarak seçilmiştir. Bu genel çerçeve içerisinde araştırmanın temel yaklaşımı olan modern Marksizm'in daha iyi kavranabilmesi için klasik Marksizm ve eşitsiz ve bileşik gelişme teorilerine yer verilmiştir. İkinci amaç modernizm öncesi ve sonrası dönemler boyunca kentlerin değişiminde eşitsiz gelişmeyi ele alarak kentleşme sürecini kavramak olmuştur. Özellikle 1980 sonrası dönemi daha iyi anlamlandırabilmek amacıyla neoliberalizm ve küreselleşme gibi çok boyutlu gelişmelerin mekânsal ayrışma üzerinde derinleştirici etkisi eleştirel bir bakış açısıyla gözden geçirilmiştir. Üçüncü olarak; tasarlanan soyut mekânlar ve bu soyut mekânlardaki çelişkilerin ve kısıtlamaların kentsel alan üzerindeki ayrışmaya nasıl katkıda bulunduğunu anlamak için kentsel yapı planları, konut politikaları gibi mekânların temsilleri analiz edilmeye çalışılmıştır. Son olarak kent sakinlerinin kentsel alanları biçimlendirmek, üretmek ve tüketmek için kullandıkları kent mekânı algıları ve kullandıkları mekânsal stratejilerin incelenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın sonuç bölümü olan bu bölümde genel olarak teori ve yöntem üzerine yürütülen kısa bir tartışmanın ardından, araştırma alanında sosyo-mekânsal ayrışmaya ilişkin bir bakış açısı sunulmuş ve araştırmadan çıkan anahtar bulgulara yer verilmiştir. Bölümün devamında ise, çalışma alanı özelinde kentsel mekânda ayrışmanın azaltılması için önerilerde bulunulmuştur.

7. 1. Teori ve Yöntem Üzerine

Platon ideal kentinde, felsefeciler, savaşçılar, zanaatkâr ve çiftçiler gibi sınıfları katı bir biçimde ayrılmıştır. Oluşan bu sınıf bilinci milyonlarca yıl hiç değişmeyen biyolojik yapılarda mühürlenip kalmıştır (Mumford, 2013). Platon'a göre (427-347 B.C.) *"büyüklüğü önemli olmaksızın herhangi bir kent, biri yoksul, diğeri zengin olarak ikiye ayrılır; bunlar birbirleriyle savaş halindedir."* Bu alıntı belirtildiğinden bu yana yaklaşık 2500 yıl boyunca, dünyadaki hemen hemen tüm kentlerde, zenginler ile yoksullar arasında

bir tür eşitsizlik ve sosyo-mekânsal ayrışma yaşanmıştır. Kentler içindeki bu ayrışma, tarih öncesi zamanlardan beri sürekli daha çok belirginleşerek artmaktadır. Bu durum eşitsiz gelişimin neden ve sonuçları üzerinde durulmasının gerekliliğini de artırmaya devam etmektedir.

İnsan ve çevre arasındaki karşılıklı etkileşimi temeline alan coğrafya disiplini, özellikle 1970'lerden sonra eşitsizlik ve toplumsal yaşamın oluşturduğu mekânsal yapı ile yoğun bir şekilde ilgilenmeye başlamıştır. Bunun altında yatan temel neden 1960'lara kadar dünyanın sadece sosyal ilişkilerin üzerinde geliştiği bir yüzeyden ibaret görülmesine karşı geliştirilen tepkiler olmuştur. Bu tepkilerin öncüleri arasında mekânı toplumsal ilişkileri üreten ve tüketen bir unsur olarak odağa alan "*modern Marksist yaklaşım*" ve özellikle yer duygusuna vurgu yapan "*hümanist yaklaşım*" yer almıştır. Bu çalışmada teorik çerçeve bu iki yaklaşım odağında çizilmiş ve teori ampirik kanıtlarla desteklenmeye çalışılmıştır.

Eleştirel teorinin çağdaş bir yansıması olan modern Marksist bakış açısı ve mekân temele alınarak tasarlanan bu araştırmanın temel kaygısı; kentleşme sürecinin derinleştirdiği mekânsal ayrışmanın nedenlerini belirlemek ve küresel perspektiflere uygun olarak değişimlerin modern yönlerini yansıtmaktır. Araştırmada Yalı Mahallesi ve Cumhuriyet Mahallesi örneklem alanı olmak üzere iki vaka çalışması kullanılmış ve bu yolla sosyo-ekonomik süreçlerle birlikte mekân algıları üzerindeki çelişkilerin kentsel mekândaki ayrışma üzerinde etkileri incelenmiştir. Araştırmayı ampirik kanıtlarla desteklemek amacıyla farklı araştırma hedefleriyle uyumlu olarak, nicel ve nitel yöntemleri bir araya getiren karma yöntem araştırma tasarımı benimsenmiştir. Kentin farklı iki mekânı için amaçlanan plan ile vizyonlar ve diğer uygulamadaki vizyonlar arasındaki uyumsuzluğu görselleştirmek amacıyla arazi kullanım planlarına ve arsa yerleşim planlarına yer verilmiştir. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler, yazılı ve elektronik medya, arşiv araştırmaları, röportajlar, fotoğraflar ve fiziksel gözlemler yoluyla toplanan nitel verilerin özellikle mekânsal uygulamalara ve kentlere karşı mücadele etmek, üretmek ve savunmak için kullanılan deneyimler açısından analizinde MAXQDA yazılımından yararlanılmış ve içerik analizi kullanılmıştır. Yalı ve Cumhuriyet mahallesinde % 53'ü kadın, % 47'si erkek olmak üzere 220 kişiyle çeşitli yapıda sorulardan oluşan hane halkı anketi ile elde edilen nicel veriler katılımcıların mekânsal stratejileri ve algıları ile ilgili analizlerde kullanılmıştır. Verilerin analizi SPSS yazılımı ile yapılmıştır.

Literatürde genel olarak toplumsal ve mekânsal ayrışmayı oluşturan unsurlar kentin dezavantajlı alt sınıfları veya avantajlı üst sınıfları açısından ele alınmaktadır (Kelso 1994, Hammet 1996, Blakey ve Snyder 1997, Caldeira 2001, Fincher ve Saunders 2001, Köksal 2003, Antinson ve Blandy 2006, Firidin-Özgür 2006, Geniş 2007, Davis 2010, Chen ve diğ. 2012, Grant 2014, Işık ve Pınarcıoğlu 2015). Ancak kentsel mekân ve insan ilişkisinin vurgulandığı son dönem çalışmalarının da işaret ettiği gibi (bkz. Ginsburg 1992, Dean ve Melrose 1999, Hall 2003, Musterd 2006, Kempen 2007, Feijten ve Van Ham 2009) kent mekânı ve toplumsal yapı parça parça ele alınamayacak kadar bütün ve birbiriyle ilişkilidir. Araştırmada tek yönlü olarak yoksulluk ve kötü çevre şartları içinde yaşayan topluluklara veya kendi kapalı yaşam alanlarında kent yaşamından izole bir şekilde yaşayan refah seviyesi yüksek insanlara odaklanmak yerine bu insanların kentsel mekânı kullanım farkları ve bunun oluşturduğu sosyo-mekânsal sonuçlar üzerinde durulması gerekliliğinden yola çıkılmıştır.

Modernleşme sürecinin bir sonucu olarak tasarlanmış mekân (mekânın temsili) ve mekânsal pratik (deneyimlenen mekân) arasında sürekli çelişkiler oluşmaktadır. Başka bir deyişle, kentsel mekân üzerindeki çelişkilerin, planlamacıların tasarladığı mekânlar ile kentsel mekân kullanıcılarının yaşadığı deneyimler arasındaki uyumsuzluktan kaynaklanan mekân üretimindeki çelişki olarak yorumlanabileceği görülmektedir. Özet olarak araştırmanın alan çalışmaları, kentsel mekân üzerindeki çelişkilerin ve ayrışmanın, temelde, soyut mekân ile mekânda yaşayanların deneyimleri arasındaki çelişkilerin bir sonucu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, siyasi kararlar, yönetmelikler, planlar gibi soyut unsurlar kentsel mekânı biçimlendiren ve düzenleyen tek mekanizma değildir. Bunlar kadar günlük yaşam ve değişen deneyimlerin de üzerinde durulması gerekmektedir. Kentin eleştirel kent teorisi çerçevesinde anlaşılması amacıyla, kentte mevcut sistemin soyut ve günlük yaşam arasındaki çelişkileri de ele alarak hem güçlü hem de zayıf yönlerinin, kentsel planlama sisteminin ve ortaya çıktıkları krizlerin nihai doğasının değerlendirilmesi gerekmektedir. Marcuse'nin de belirttiği gibi (2009: 195) eleştirel kent teorisinin nihai amacı, şehir hakkı talebini uygulamaktır. Var olan çelişkileri keşfederek, daha eksiksiz, daha zengin ve daha içeriksel bir yaklaşım ve planlama geliştirmek mümkündür.

7. 2. Karşıyaka’da Sosyo-Mekânsal Eşitlik Olanığı Üzerine

Araştırmanın teori bölümlerinde de belirtildiği gibi; dünyadaki tüm kentlerde, uzun yıllardan beri, farklı seviyelerde de olsa ayrışma vardır ve bunun alt seviyeleri normal görülmektedir. Ancak eşitsiz gelişmenin yarattığı sınıfların her biri birbirlerinden izole edilmiş bir şekilde yaşar ve normal sosyal yaşamlara öncülük ettiklerini düşünerek birbirleriyle etkileşime girmez veya bütünleşmezlerse bu sürdürülebilir bir kent yaşamı ve sağlıklı bir toplum için önemli bir sorun haline gelmeye başlayacaktır. Çalışmanın sonuçları böyle bir sorunun Karşıyaka’da özellikle kapalı yerleşimlerde yaşayan orta-üst ve üst sınıf ile alt ve orta sınıf arasında geliştiğini göstermiştir. Sosyo-ekonomik kaynakların mekâna dağılımındaki eşitsizlikler mekânsal ayrışmayı artırmaktadır. Bu durumu Karşıyaka’da gözlemlemek mümkündür: Çalışmanın başında geliştirilen hipotezlerin pek çoğu araştırma bulguları ile desteklenmiştir:

➤ Veri analizleri ve Karşıyaka’da sosyo-ekonomik yapının gözden geçirilmesi yoluyla, servet ve gelirden var olan önemli ölçüde farklılaşmayı, daha yüksek mesleklerin genişlemesini ve özellikle iki konut türünün nüfus farklılaşmasını göstermektedir. Bazı demografik özellikler, konut tipleri ve ekonomik özellikler açısından yapılan nicel ve nitel veri analizleri Karşıyaka sakinleri arasında belirgin bir sosyal tabakalaşmaya işaret etmektedir.

➤ Gelir düzeyi daha yüksek orta-üst ve üst sınıf yerleşim bölgelerinde zengin ve elit nüfusa hitap eden kapalı yerleşimlerin yoğunlaşmasının yanı sıra, lokasyon olarak bu alanlara yakın olan Cumhuriyet Mahallesi gibi alt ve orta sınıf arasında daha somut izolasyonlar ortaya çıkmıştır.

➤ Özellikle son dönemlerde ekonominin önemli bir unsuru olan gayrimenkul, konut ayrımcılığına karşılık gelen sosyal tabakalaşma ve mekânsal farklılaşmanın önemli bir tetikleyicisi haline gelmiştir. Buna karşılık, Karşıyaka metropol kentlerin pek çoğunda karşılaşılabileceği gibi küreselleşme sürecinin, neoliberal politikaların, ekonomik istikrarsızlığın olumsuz yansımalarından etkilenmektedir. Diğer yandan, hükümet politikasında yaşanan aksaklıklar nedeniyle, yerel politika yapıcılar kentsel ekonomik, sosyal ve mekânsal sorunları düzenlemek ve kontrol etmek için politika aracını yeterli şekilde kullanmamaktadır.

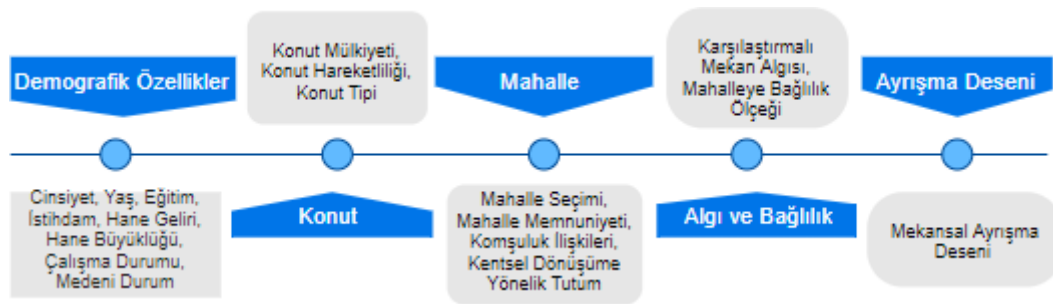
Araştırma bulguları Karşıyaka’da geleneksel “zengin güney” ve “yoksul kuzey” arasındaki mekânsal ayrışmanın, zaman içinde mahalle seviyesine indiğini göstermiştir.

Bununla birlikte, 1990'lardaki son değişiklikler, eski kutuplaşma modelinin kapalı yerleşmelerdeki artış ile daha çok derinleştiğini göstermektedir.

7. 3. Sosyo-mekânsal Ayrışmaya Dair Anahtar Bulgular Üzerine

Yalı Mahallesi ve Cumhuriyet Mahallesi'ni ele alan karşılaştırmalı vaka çalışmasında kent sakinlerinin hane halkı anketlerine dayanarak, modern Marksist coğrafyacılar olan Henri Lefebvre, Manuel Castell, David Harvey, Neil Smith ve Edward Soja'nın bakış açısıyla eleştirel yaklaşım kullanılarak analizler yapılmıştır. Bu yaklaşımla mekânsal eşitsizlikler incelenirken daha çok insan, mekân ve bunlar arasındaki karşılıklı etkileşim odağı alınmıştır.

Çalışmada Yalı ve Cumhuriyet mahallesindeki katılımcılar üzerinden “demografik ve sosyo-ekonomik özellikler”, “konut”, “mahalle”, “mahalleye bağlılık ve algı”, “mekânsal ayrışma desenleri” boyutlarıyla ilgili analizler yapılmıştır. Kapalı yerleşim alanında yaşayan ve gecekondü mahallesinde yaşayan katılımcılar üzerinden mekânsal değişkenler (kent, mahalle, göç), demografik değişkenler (yaş, medeni durum, cinsiyet) ve sosyo-ekonomik değişkenler (eğitim durumu ve gelir durumu) ile ilgili bağlamasal faktörler analiz edilmiştir. Bu amaçla “tek yönlü varyans analizleri (ANOVA)” ve çoklu karşılaştırma testi olan “benfoerronni testleri” kullanılmıştır. Kent sakinlerinin algılarına ve mekânsal uygulamalarına sosyo-mekânsal bir bakış açısı için istatistiksel analizin ana bileşenlerinden biri, kategorik verilerin analizidir. Field'e göre (2009: 687) kategorik veriler, varlık kategorilerini tanımlayan verilerdir. Bu veriler iki kategorik değişken arasında bir ilişki olup olmadığını görmek için kullanılır. Bu amaçla “ki-kare testi” kullanılmıştır.

Şekil 41. Araştırmanın Boyutları

Araştırma bulguları analiz edilirken, **ilk olarak**, kentsel mekânda ayrışma üzerinde önemli bir faktör olan “demografik ve sosyo-ekonomik özellikler” ele alınmıştır.

Örnekleme alanları arasında (Yalı ve Cumhuriyet mahallesi) katılımcıların demografik ve sosyo-ekonomik özellikleri bakımından önemli farklılıklar tespit edilmiştir. Bu bulgular Türkiye’de kapalı yerleşimlerde yaşayan katılımcılar ve gecekondular mahallesinde yaşayan katılımcılar ile ilgili demografik ve sosyo-ekonomik bulgular açısından literatürdeki çalışmalarla paralellik göstermektedir (bkz. Kurtuluş 2005, Akyol-Altun 2010, Sipahi 2012, Işık ve Pınarcıoğlu 2015). Bu durum homojen özelliklere sahip yerleşim alanlarının kümelenmesi sürecinin somut bir göstergesi olmuştur.

Eğitim, yaşam tarzı ve gelir düzeyi mekânsal ayrışma üzerinde hem neden hem de çözüm önerisi olarak önemli bir faktör olarak belirlenmiştir. Farklı yaşam ve gelir düzeyi özelliklerine sahip Yalı Mahallesi (%60 oranında lisans veya yüksek lisans mezunu) ve Cumhuriyet Mahallesi’ndeki katılımcıların (%41.9 oranında okuma yazama bilmeyen veya ilkokul mezunu) eğitim düzeyleri açısından anlamlı bir farklılık görülmüştür. Ayrıca veri analizleri ile katılımcıların eğitim düzeyi ve yakın hissettikleri siyasi parti arasında önemli bir korelasyon saptanmıştır. Buna göre katılımcılar arasında çoğunluğu Yalı Mahallesi’nde yer alan ve eğitim seviyesi yüksek kişiler kendilerini bir sol parti olan CHP’ye yakın hissederken, daha düşük eğitim seviyesine sahip olan ve çoğunluğu Cumhuriyet Mahallesi’nde ikamet eden katılımcılar tarafından sağ partiye (AKP) yakınlık hissedilmektedir. Bu durum eğitim ve önyargının olumsuz bir şekilde ilişkili olduğu hipotezini doğrulamaktadır.

Her iki mahallede toplam işgücüne katılım (%60) ve kadının iş gücüne katılım (%45) oranları açısından Yalı Mahallesi’nde daha yüksek oranlar tespit edilmiştir. Aynı zamanda hane halkı gelirleri açısından her iki mahalledeki katılımcıların alt, orta ve orta üst, üst sınıfta yer almaları açısından çok keskin bir fark görülmüştür. Bu da bu bölgelerdeki ayrışmanın azaltılması açısından engelleyici bir etken olarak görülmektedir.

Durlauf (1996) hane halkı gelirlerinin uzun vadede mekânsal eşitsizlik üzerinde daha büyük etkiye sahip olabileceğini belirtmiştir. Çünkü hane halkı geliri, bir neslin diğerine eşitsizliği ileten önemli bir mahalle bileşenine sahiptir. Dahası, geniş bir literatür, bireylerin, özellikle gençlerin, eğitim, işsizlik oranı ve cezai davranışların yaygınlığı dahil olmak üzere ikamet ettikleri mahallelerin bazı özelliklerinden büyük ölçüde etkilendiğini savunmaktadır (bkz. Kasarda 1993, Glaeser ve diğ. 1996). Bu özelliklerin çoğu, gelirle güçlü bir şekilde ilişkilidir. Kentlerin hem mahalleler arasında hem de mahallelerin kendi içinde farklı derecelerde gelir heterojenliğine ulaştığını anlamak, bir dizi ekonomik ve

sosyal sonucu ele alan politikaları ve planları tasarlamak için yararlı bir girişime veri sağlayabilir.

İkinci olarak kentsel mekânda ayrışma temasının “***konut***” boyutu ele alınmıştır. Yapısı gereği konut çok yönlü bir unsurdur. Konut, yaşam kalitesi, sosyal gelişim ve mekânsal ayrışma sürecinde önemli bir rol oynamaktadır. Dikkate almamız gereken, konut ayrılığı sorunu, Glaeser ve diğ. (2011) tarafından ABD’de yürütmüş olan çalışmada vurgulandığı gibi, demokrasi ve ekonomik denge açısından oldukça önemlidir. Konut ayrımcılığı, toplumun sosyo-ekonomik ve kültürel açıdan birlikte olmalarını önemli ölçüde engelleyebilmektedir. Araştırma bulguları benzer sonuçlara işaret eder. Emek ve konut piyasaları arasındaki etkileşim, insan sermayesindeki hiyerarşiyi konut ayrımında tipik bir özellik haline getirir. Üstelik konut ayrımcılığı sorunu nedeniyle, yoksullar genellikle çevre adaletini engelleyen aşağı çevre mağdurları olmaktadır. Yaşam alanları ve konut tercihleri gelir seviyeleri ve kültürel alışkanlıklarla sıkı sıkıya bağlıdır. Cumhuriyet Mahallesi katılımcılarının buldukları konutlara taşınmadan önce %80 oranında yine müstakil evde yaşadıkları görülmüştür. Yalı Mahallesi’nde ise daha önce müstakil evde yaşayanların oranı oldukça düşüktür (%11,8). Katılımcılar önceki yerleşim yeri tercihlerinde de büyük oranda apartman dairesi ve kapalı yerleşim içinde apartman dairesini tercih etmiştir (%86,3). Karşıyaka’da konut hareketliliği özelliğinde bulgulara bakıldığında Cumhuriyet Mahallesi’ndeki katılımcıların buldukları konuta taşınmadan önce önemli oranda (%35) Örnekköy, İnönü, Demirköprü ve Şemikler mahallelerinde yaşadığı, Yalı Mahallesi’ndeki katılımcıların ise daha çok Karşıyaka’nın sahil şeridinde yer alan Bostanlı, Mavişehir, Alaybey, Donanmacı ve Bahçelievler mahallelerinde ikamet etmekte olduğu tespit edilmiştir. Bu durum konut hareketliliğinde mekânsal ayrışma izlerinin takip edildiğini ve zengin-yoksul yaşam alanlarındaki kümelenmenin devamlılığını göstermektedir.

Araştırma bulguları, Karşıyaka’da ilk yerleşim hareketlerinin başladığı zamandan beri devam eden sahil şeridinde zengin ve varlıklı kesimin değişmediği ancak teori bölümünde üzerinde durulduğu gibi çağdaş kentler için toprağın sıradan bir meta değeri olmaktan çıkması ve oluşturabileceği rant değeri ile önemli bir sermaye halini alması nedeniyle (bkz. Harvey 2015a, Smith ve Williams 2015) Karşıyaka’da zengin ve varlıklı kesimin yaşam alanlarının daha çok kapalı yerleşmeler şeklinde kuzeye kaydığını göstermektedir. Araziden azami ölçüde gelir elde etme amacı özellikle son 10 yıl içinde

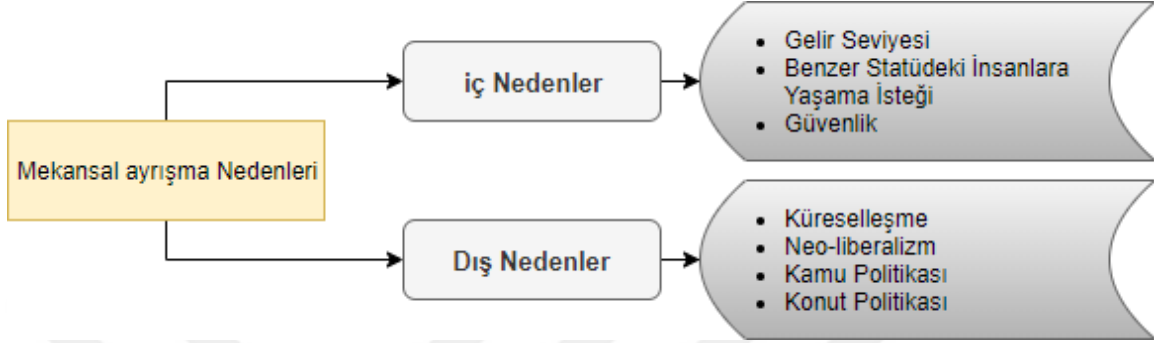
düşük hatta orta gelirli haneleri Karşıyaka'nın sermaye olarak değerli alanlarını terk etmeye zorlamış, bu durum sınıflar arası eşitlik ve yoksul nüfusun refahı açısından oldukça olumsuz sonuçlara neden olmuştur. Tarihsel gelişim içinde zengin bir nüfusa sahip olan Karşıyaka, piyasanın daha varlıklı kesimi için konut yaratmayı içeren bir stratejin parçası haline gelmiştir. Bunun yanı sıra bölgede bu stratejin bir uzantısı olarak devlet tarafından yönetilen soylulaştırma çabalarını görmek mümkündür. Gecekondu nüfusuna tapu dağıtma ve böylelikle yoksulluktan kurtulmalarını sağlayarak bir yerde mülk sunma fikri ilk olarak ilerici bir fikir olarak görülse de aslında büyük bir yanılsamadır. Karşıyaka'da mevcut eğilimler devam ederse günümüzde önemli bir bölümü gecekondu mahallesi ile kaplı olan bütün yamaçlar 20-30 yıl içerisinde İzmir Körfezi'nin harika manzarasına hâkim kapalı yerleşimler ve rezidanslarla dolacak, eski gecekondu sakinleri ise ayıklanarak şehrin ücra bir köşesine taşınacaktır.

Konut ayrımcılığı, sosyal ve ekonomik yönden sürdürülebilir kalkınmayı olumsuz etkilemektedir. Sürdürülebilir bir konut sistemi oluşturmak için, yoksul gruplara kaynak elde etme açısından daha fazla öncelik ve fırsat sunulmalıdır. Ayrıca, siyasi otoriteler, topluluk kimliği ve yaşam koşulları açısından, halkın sürdürülebilir konut sistemine olan ihtiyacını karşılamak için konut stratejilerini değiştirmelidir.

Üçüncü olarak, mahalle yapısının ve planlamasının her iki mahalle bağlamında **mahalleler arasındaki ayrışmayı** ve **yaşam memnuniyetini** nasıl etkilediği ile ilgili bulgular değerlendirilmiştir. Literatürde mahalle alanlarının anlam ve işlevsel kullanımı üzerine yapılan tartışmalar farklı boyutlarda ortaya çıkan eşitsizlikler ile ortaya konulmuştur (bkz. May 1996, Wessendorf 2013). Philips ve diğ. (2013) tarafından belirtildiği gibi bu eşitsizlikler mahalle sakinlerinin sosyo-ekonomik olarak farklılaşan dinamiklerinden etkilenmektedir. Dünyada ve Türkiye'de özellikle göçlerle giderek daha çeşitli nüfus örüntüleri oluşan kentlerdeki mahalleler, literatürde de görülebileceği gibi sosyal uyum ve eşitsiz mekânsal gelişimin incelenmesi konusunda önemli bir unsur oluşturmuştur (bkz. Feijten ve Van Ham 2009, Akyol-Altun 2010, Buys ve Miller 2012, Chen ve diğ. 2012, Griffity 2013).

Royuela ve Vargas'a (2010) çalışmalarının sonucunda konut ve mahalleler açısından ayrışmayı iç ve dış nedenlere bağlı olmak üzere iki tür olarak sınıflandırmışlardır. İç nedenler, bireye özgü algı ve tutumların etkisinden kaynaklanırken; dış nedenler, bireysel sebeplerle ilgili olmayan dış çevrenin sonucudur. Araştırmacılar iç

nedenleri gelir düzeyi ve aynı grup içinde yaşama istekliliği, dış nedenleri ise kamu politikası güdüsü ve konut piyasası itici gücü olarak belirlemişlerdir. Bu sonuçlar araştırma bulgularına göre genişletilmiş ve mahalleler arasındaki ayrışma nedenlerine güvenlik, küreselleşme ve neoliberalizmin etkileri de dâhil edilmiştir.

Şekil 42. Mekânsal Ayrışmanın Nendenleri

Mekânsal kümelenme sürecinin önemli bir yönü olan, sosyo-ekonomik ve kültürel unsurların etkili olduğu mahalle seçimini etkileyen faktörler ile ilgili bulgular değerlendirildiğinde Cumhuriyet Mahallesi (5 üzerinden 3,57) ve Yalı Mahallesi'ndeki (3,52) katılımcıların “benzer sosyo-ekonomik statüdeki kişilerin olması” seçeneğini yüksek oranlarda önemli bir unsur olarak belirttikleri görülmüştür. Bunun yanı sıra bulgular Yalı Mahallesi'ndeki katılımcılar için en önemli unsurun “güvenlik” (4,5), Cumhuriyet Mahallesi'ndeki katılımcılar için ise “tanıdıkların akrabaların burada yaşıyor olması” (3,9) olduğunu göstermektedir.

Ayrıca araştırmada mahalle memnuniyeti derecesi ölçülmeye çalışılarak Karşıyaka'da giderek değişen kentsel formda, mekânsal ayrışmaya katkıda bulunan unsurlar açıklanmaya çalışılmıştır. Çalışma bulgularına göre, Yalı Mahallesi'ndeki katılımcıların (%91,8) mahallelerinden Cumhuriyet Mahallesi sakinlerine göre (%44, 6) çok daha memnun olduklarını söylemek mümkündür. Bunun yanı sıra her iki örneklem alanındaki katılımcıların yaşadıkları mahaller açısından sorun olarak gördükleri unsurların farklılaştığı görülmüştür. Cumhuriyet Mahallesi'ndeki katılımcılar yaşam alanlarındaki en büyük sorunu “güvenliğin yeterli olmaması” (%66,7) ve “ulaşımın yeterli/alternatifli ve sık olmaması (52,9) olarak görürken, Yalı Mahallesi'nde “park ve sosyal alanların yeterli olmaması” (%68,2) ve “sağlık hizmetlerinin yeterli ve kaliteli olmaması” (%65,8) unsurları ön plana çıkmıştır.

Güvenlik algısının cinsiyet ve örneklem alanına göre değiştiği varsayımından yola çıkarak çapraz tablo ki-kare testi uygulanmış sonuçların her iki faktör açısından da oldukça

farklılaştığı görülmüştür. Yalı Mahallesi'ndeki katılımcıların (%94), Cumhuriyet Mahallesi'ndeki katılımcılara göre (%60) kendilerini buldukları mahallede daha güvende hissettikleri tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra her iki örneklem alanındaki tüm kadın katılımcılar (%42) ve erkek katılımcıların (%9) kendilerini güvende hissetmeme durumlarının cinsiyete göre önemli oranda değiştiği görülmüştür. Cumhuriyet Mahallesi'ndeki kadın katılımcıların güvenlik konusundaki kaygıları Yalı Mahallesi'ndeki kadın katılımcılara oranla oldukça yüksek çıkmıştır.

Her iki örneklem alanının kentsel dönüşüm konusunda tutumları ile ilgili elde edilen bulgular beklentilerin ve kentsel dönüşüme yönelik olumlu-olumsuz tutumun çok değişken olduğunu göstermiştir. Yalı Mahallesi'ndeki katılımcılar kentsel dönüşüm uygulamasına daha olumlu yaklaşmaktadır (%54,5). Görüşmelerle elde edilen verilerin gösterdiği gibi bunun altında yatan temel neden gecekondü mahallelerinin önemli bir güvenlik sorunu oluşturduğunu düşünmeleri ve yaşam alanlarına yakın olan bu alanlardan uzaklaşmak istemeleridir. Cumhuriyet Mahallesi'ndeki katılımcıların ise, %34,6'ı kentsel dönüşüme olumlu yaklaşırken, daha büyük bir çoğunluk (%43,6) evlerin onarılması ve çevrenin düzenlenmesi ile buldukları alanda kalmayı tercih ettiklerini belirtmiştir. Yapılan derinlemesine görüşmeler göstermiştir ki, kentsel dönüşüme olumlu yaklaşan katılımcıların pek çoğunda aslında mevcut konutlarının göçme riski ve bakımsızlığından, mahallenin güvensizliğinden ve sosyal yaşamın kısıtlarından şikâyetçi olsalar dahi buldukları yerde, yeni bir yapıda yaşamlarını sürdürmeye devam edecekleri düşüncesi ile kentsel dönüşüme olumlu yaklaşmaktadır. Ayrıca katılımcılar yaşadıkları yerde yapılacak kentsel dönüşümün sosyo-ekonomik yönden imkânlarını da geliştireceğini düşünmektedirler. Katılımcıların büyük bir kısmı kendi mahallerinden başka bir alanda yaşamaya sıcak bakmayacaklarını ifade etmiştir. Bu durum ile yaş ortalamasının artması açısından doğru yönde bir bağlantı tespit edilmiştir. Yaş artıkça yaşam alanlarının değişimi konusunda insanların daha isteksiz olduğu görülmüştür.

Çalışmada *son olarak, mahalleye bağlılık ayrışma deseni ve algısı* ile ilgili bulgular değerlendirilmiştir. Literatürde de görüldüğü gibi (bkz. Massey 1984, Soja 1996, Lefebvre 2016, Smith 2017) kentsel mekânın farklılaşması üzerinde birey, ekonomi, politika, kültür, tasarım, mimari gibi pek çok unsur etkili olmaktadır. Mekânsal ortamlarda toplumların zihninde belirli algılar ve haritalarla temsil edilen işaretler ve semboller bulunur. Bunlar metropol kültürünün önemli bir parçasıdır. Geçmişte mekânın temsili

yönleri kentsel analistler tarafından göz ardı edilmiştir. Ancak sosyo-mekânsal yaklaşımlar için, sembolik ve kültürel boyut son derece önemlidir. Mahalleye bağlılık ve algı konuları daha çok sosyal ve kültürel coğrafyada insan ve duygusal bağlara ağırlık veren hümanist coğrafyanın ilgi alanı oluşturmaktadır (bkz. Relph 1976, Tuan 1977, Ley 1983, Buttimer ve Seamon 2015). Araştırma bulgularının son boyutunda yaşanmış yer deneyimleri, insan merkezli yaklaşım olan hümanist yaklaşım kullanılarak analiz edilmeye çalışılmıştır.

Cresswell'in belirttiği gibi (2009) "konum" belli bir koordinat kümesi ve ölçülebilir mesafelerde uzayda bir noktayı, "yerler", sosyal ilişkilerin içinde gerçekleştiği maddi ortamı (bina, caddeler, parklar) ifade eder. "Yer duygusu" ise bir yerin uyandırdığı hisler ve duygulardır. Bu anlamlar kişilerin yaşamışlıklarına dayalı olarak bireysel veya ortak olabilir. 33.3251.44.4221 koordinatları soyut mekânda Irak'ın Bağdat kentini işaret etmektedir. Bağdat'ın evleri, camileri, pazarları, barikatları gibi unsurlar yerel özellikleridir. Son olarak Bağdat'ın bir yer duygusu mevcuttur. Bağdat ile ilgili anlamların bir kısmı kişiseldir ve işgalci bir asker, Sunni ya da Şii Müslüman olarak orada yaşamaya çalışan biri veya 1970'lerde bölgeyi ziyaret eden bir turist olmanıza göre değişir. Ancak diğer anlamlar paylaşılmaktadır ve bireylerin orada bulunmalarına bağlı değildir. Bu bölgeyi pek çoğumuz yalnızca tehlikeli bir savaş bölgesi olarak biliyoruz. Bağdat her yerde olduğu gibi bir yer, bir mahalledir ve bir yer hissine sahiptir. Bundan yola çıkarak Karşıyaka'da farklı mekânsal yapılar içinde yaşayan insanların kapalı yerleşim ve gecekondu mahallesi ile ilgili geliştirdikleri yer hislerinin mekânsal ayrışma üzerindeki boyutu anlamlandırma açısından etkili olacağı düşünülmüştür.

Şekil 43. Katılımcıların Yer Duygusu

Araştırmada kullanılan kelime bulutundan elde edilen veriler Yalı Mahallesi'ndeki katılımcıların gecekondu mahallesi denilince hissettikleri duygular yoluyla akıllarında en sık beliren kelimelerin "fakirlik (122 kere) eğitimsizlik (82) göç (30), ve Çingeneler (24)

vb.” kelimeler olduğunu göstermiştir. Bunlar gecekodu mahallesi dışında yaşayan ve oldukça farklı imkânlarla sahip kapalı yerleşimlerde yaşayan katılımcıların gecekodu mahallesine yönelik yer duygusunu yansıtmaktadır. Peki, etraflarında gördükleri yüksek duvarlarla çevrili ve girişi kendilerine yasak olan kapalı yerleşimler ile ilgili gecekodu mahallesinde yaşayan katılımcıların duygusu nedir? Cumhuriyet Mahallesi’ndeki katılımcıların kapalı yerleşim denilince akıllarında en sık “*güvenli* (105 defa), *lüks* (90), *düzenli* (52), *tel örgü* (32) vb.” kelimelerinin belirlediği görülmüştür. Kent mekânı içinde yer alan bu iki farklı yere karşı geliştirilen duygular mekânsal ayrışmanın fiziksel ve ekonomik yönünün yanı sıra bireysel ve toplumsal boyutunun da etkisini oraya koymaktadır.

Araştırma bulguları, kentsel mekânda sosyo-ekonomik olarak farklı toplulukların yönelimleri sonucu oluşan mekânsal kümelenmelerin mahalleye bağlılık açısından farklılaştığını göstermektedir. Ayrıca literatür mahalleye bağlılık düzeyi ile bireylerin bir yerdeki yaşam süreleri arasında doğrusal ilişkili olduğunu belirtilmektedir (Humon, 1992; Kasarda ve Janowitz, 1974). Araştırma bulguları sonuçları destekler niteliktedir. Araştırmada katılımcıların mahallede oturma süresine göre mahalleye bağlılık ölçeği ve alt boyutlarından duygusal bağlılık ve sosyal bağlılık boyutlarının puan ortalamasının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir ($p < 0,05$). Buna göre, 20 yıl ve üzeri süre boyunca bir yerde oturan grubun duygusal bağlılık, sosyal bağlılık ve mahalleye bağlılık düzeyinin diğer gruplara göre daha yüksek olduğu görülmüştür.

Arun’un belirttiği gibi (2014) kültürel eşitsizlik iki önemli faktör tarafından beslenmektedir: Bunlardan ilki ekonomik sermayenin eşitsiz dağılımı; ikincisi ise kültürel sermayenin eşitsiz dağılımıdır. Ekonomik sermayenin eşitsiz dağılımı, galeri, konser, sinema, tiyatro gibi kültürel pratiklere ulaşmanın önüne set çeken, onlara ulaşımı sınırlayan bir faktör olarak kendini göstermektedir. Kültürel sermaye ise, ekonomik sermayenin eşitsiz dağılımıyla oluşan sosyal hiyerarşiyi besler, birbirinden ayrılan sosyal kategorilerin/sınıfsal pozisyonların kültürel ürüne ve kültürel pratiğe ilişkin farklılaşan angajmanını normalleştirir. Farklılaşan kültürel pratikler ve beğeniler, sınıflar arasındaki ayrımın, hem doğal olarak geliştiği izlenimini oluşturur hem onun eşitsiz biçimde kuşaklar arası aktarımını sağlar Katılımcıların bireysel, sosyal, ekonomik ve kültürel faaliyetlerini gerçekleştirdikleri mekânlar ile ilgili bulgular Karşıyaka’da mekânsal ayrışma desenin anlaşılmasında önemlidir. Mekânsal hareketlilik matrisi ile elde edilen bulgular incelendiğinde, Karşıyaka’da lokasyon olarak oldukça yakın iki mahallede katılımcıların

ortak mekân kullanımlarının oldukça sınırlı olduğu görülmüştür. Cumhuriyet Mahallesi katılımcılarının, alışverişten, eğlenceye kadar birçok bireysel, sosyal ve kültürel faaliyeti kendi mahalle sınırları içinde gerçekleştirdikleri, banka, hastane ve arkadaş buluşmaları için kullandıkları Karşıyaka çarşısı, Bostanlı ve Çiğli dışında konut çevrelerinden fazla uzaklaşmadıkları tespit edilmiştir (%69,1). Yalı Mahallesi'ndeki katılımcıların ise hareket desenleri daha geniş ve daha sıktır. Katılımcıların Mavişehir ve Bostanlı'daki mekânları sosyal, kültürel faaliyetler ve alışveriş amaçlı kullandıkları, tatil için ise yüksek oranda (69,4) Çeşme, Foça ve yurt dışını tercih ettikleri görülmüştür.

Castells'in vurguladığı gibi (1977) kentleşme sadece yoğun mekânsal bileşenlerin düzenlenmesini içermez aynı zamanda mekânsal bileşenlerin içinde yer alan ve onlardan etkilenen mekânı kullanma alışkanlıklarına da dayanır. Bu açıdan kentin zengin ve yoksul kesimi arasında ortak mekân kullanımının yaygınlaşması mekânsal ayrışmayı azaltmak açısından önemlidir.

7. 4. Mekânsal Eşitlik Üzerine Öneriler

Toplumda sürekli artan gelir eşitsizliği ve neoliberal politikaların etkisiyle üst sınıfa tanınan ayrıcalıkların artması gibi pek çok nedenle her geçen gün sınıflar arasında sosyo-ekonomik uçurum derinleşmektedir. Peki, senaryo bu şekilde devam ederse kentlerdeki sosyo-mekânsal eşitsizliğin azalması mümkün olabilir mi? Bu soru bizi “*hayır*”ın ötesinde bir cevaba götürüyor: Bu senaryo devam ederse kentlerdeki sosyo-mekânsal ayrışma daha hızlı bir şekilde artmaya devam edecektir. Sosyal adalet ve refaha sahip kentler için bu gidişatın değişmesi gerektiği açıktır.

Harvey “*Sosyal Adalet ve Şehir*” kitabının sonuç bölümünde (2013a: 238) mekânı yaratma, kentsel farklılaşma getiren güçlere yaratıcı bir yön verme fırsatımızın olduğunu, ama bu fırsatları yakalayabilmek için, kentleri yabancı çevreler olarak yaratan, kentleşmeyi bireysel ve ortaklaşa amaçlarımıza yabancı yönlere süren güçlere karşı koymamız gerektiğini vurgular. Bunun için öncelikli olarak bilinçli ve eğitilmiş bireylere ihtiyacımızın olduğu açıktır. Araştırma bulgularının şaşırtıcı bir şekilde ortaya koyduğu gibi, pek çok yönden dezavantajlı olan ve gelir eşitsizliğinin yarattığı sorunlarla doğrudan mücadele etmek zorunda kalan Cumhuriyet Mahallesi örnek alanındaki katılımcıların Türkiye’de gelir eşitsizliğinin arttığı (%66) ve bu durumun bir problem olduğu (%70,9) ifadelerine kesinlikle katıldıklarını ifade etme oranları daha üst sınıfta yer alan ve refah

seviyesi daha yüksek olan Yalı Mahallesi katılımcılarına göre (%80, %81) daha düşüktür. Bu nedenle eşitsizliğin farkında olmak ve önemli bir sorun olduğunun bilincinde olmak açısından bile eğitimden, sosyal imkânlarla kadar fırsat eşitliğinin önemli bir kavram olarak ön plana çıktığı görülmektedir.

Giddens'in vurguladığı gibi (2000: 298) genelde eşitsizliğin görece düşük olduğu ülkeler, zengin ile yoksul arasındaki ayrışmanın daha fazla olduğu ülkelere göre daha çok zenginleşmişlerdir. Yoksul insanları dışlamak yerine onları toplum içine almak, onlara kazanma güçlerini artırabilmeleri için gerekli araçların yanı sıra kazanma isteği de verecektir. Unutulmamalıdır ki var olan sosyo-mekânsal ayrışma sorunu, hem planlamayı sağlayan görevliler hem de toplumun kendisi tarafından çözüm önerileri aranması gereken sosyal, ekonomik ve politik bir sorundur. Bu sorunu tamamen ortadan kaldırmak mümkün olmasa dahi azaltmak için bazı önlem ve girişimlerde bulunmak mümkündür:

➤ Kentlerdeki mekânsal ayrışmayı azaltmak için sunulabilecek önemli önerilerden birisi, daha az şanslı olan ve dışlanan mekânlarda yaşayan yoksul topluma daha iyi sosyo-ekonomik şartlara sahip üst sınıfa sağlanan hizmet ve fonksiyonlara erişim sağlamaktır. Alt sınıftaki toplumun bu tür hizmetlere erişebilmesi ve gereklilikleri yerine getirebilmesi, onları daha yüksek bir refah seviyesine ve ayrıca yaşam kalitesi açısından daha yüksek bir standarda ulaştıracaktır.

➤ Ellis ve Handerson (2014) İngiltere'de daha adil ve daha sürdürülebilir bir toplum oluşturmak için planlamanın önemi üzerinde durmuştur. Gerçekten de planlama insanların yaşamları üzerinde çok sayıda karmaşık etkiye sahiptir. Çünkü kaynakların tahsis edilmesini de içerir ve bu kentsel mekânda eşit gelişim için oldukça önemli bir unsurdur.

➤ Kentsel planlamacılar ve siyasi otoriteler kentin mekânsal büyüme ve gelişme açısından geleceğine karar vermektedirler. Bu nedenle, kentin zengin ve yoksul iki ucu arasında daha eşit bir hizmet dağılımı sağlamak da onların elindedir. Karşıyaka'da eşit mekânsal gelişimin sağlanması açısından sorunların olduğu açıktır. Planların çoğu, güney ve güney batı bölgesindeki gelişmeyi teşvik etmiş, daha köklü fakat yoksul gecekondu mahalleleri görmezden gelinmiş veya rant amacıyla yıkılarak farklı bir mekâna taşınmıştır. Bu tarz uygulamalar yerine sosyal adalet ve refahı hedefleyen daha kalıcı çözümler üretilmelidir.

➤ Unutulmamalıdır ki uygun evlere sahip olmayan veya yerlerinden edilerek evlerinden ayrılmak zorunda kalan kent sakinleri diğer sakinler tarafından iyi karışmadıklarını düşündükleri için kendilerini dışlanmış hissetmektedirler. Bu nedenle kısmen, insanların birbirlerine karşı tutumlarını değiştirerek ve birbirleriyle daha iyi entegrasyonu teşvik edecek, kentte bir fark yaratmayı hedefleyen planlama rehberleri ve planlar düzenlenmelidir. Bu planların izolasyon temelli olmamasına dikkat edilmelidir. Kamusal meydanlar, kültür ve sanat merkezleri, parklar, halk kütüphaneleri, çocuk müzeleri, kamusal spor kulüpleri farklı sınıfların erişimine açık ve homojen bir dağılım içinde olmalıdır.

➤ Kentin yoksul ve dışlanmış alanları için, iş fırsatları sunan projeler, daha iyi fırsatlar ve dolayısıyla daha iyi gelir elde etmek için yeterli eğitim sağlayan eğitim programları, meslek okulları ve sosyal olanaklar için girişimde bulunulmalıdır.

➤ Mevcut literatür kentlerdeki farklı mekânsal izolasyonlara çekilen toplumu entegre okullaşma, spor ve sağlık düzenlemeleri ile bir araya getirerek mekânsal ayrışmayı azaltmanın mümkün olacağını öne sürmektedir. Zengin ve yoksul sınıflar arasında yakın temasları artırmak için girişimler yapılmalıdır. Bunun için geliştirilebilecek sosyal sorumluluk projelerin yanı sıra özellikle kötü şartlara sahip mekânlara daha iyi hizmet, eğitim, altyapı ve güvenli yaşam şartları sağlanması büyük bir öncelik olmalıdır.

Kentin her iki ucunun da (zengin ve yoksul) eğitim ve farklı hizmetlere erişim açısından eşit olması, daha entegre olmaları birbirlerinden daha az izole olmalarını teşvik edecektir. Ancak kentsel mekânda ayrışmayı azaltmak için siyasi yetkililer ve planlamacıların yapabileceği düzenlemeler büyük rol oynasa da toplumlar arasındaki ayrışmayı kapatmak için sadece bu çabalar da yeterli olmayacaktır. Toplumun, ayrışmanın yaratacağı olumsuzlukların bilincinde olması ve bunu azaltmayı istemesi de önemli bir etken olarak görülmektedir.

KAYNAKLAR

- Akkurt, H., Eyüce, Ö., Güner, D., Kayın, E., Özkut, D., Öztaşçı Gültekin, E., Sayar, Y. 2005. İzmir Mimarlık Rehberi. (Edit. Deniz Güner) Mimarlar Odası İzmir Şubesi. İstanbul.
- Akyol Altun, D. 2008. Yeni Yaşam Tarzları: Kapalı Konut Yerleşkeleri. DEÜ Mühendislik Fakültesi Fen ve Mühendislik Dergisi, 10 (3), ss: 73-85.
- Akyol Altun, D. 2010. Kapalı Konut Siteleri ve 'Mahalle' Kavramı. İdeal Kent. Sayı 2, ss. 216-244.
- Akyol Altun, D. 2011. İzmir'de Konut Pratiğinin Dönüşümü ve Kapalı Konut Sitelerinin Ortaya Çıkışı. Ege Mimarlık, 2 (77), ss: 26-32.
- Albertsen, N. ve Diken, B. 2004. Welfare and the City, Nordic Journal of Architectural Research, Vol. 17, No. 2, 2004.
- Aliağaoğlu, A ve Uğur, A. 2018. Şehir Coğrafyası. 6. Baskı. Nobel Yayınevi: Ankara.
- Alver, K. 2007. Siteril Hayatlar. Kentte Mekânsal Ayrışma ve Güvenlikli Siteler. Hece Yayınları: Ankara.
- Alvesson, M. ve Sandberg J. 2013 Constructing Research Questions: Doing Interesting Research. SAGE Publications: London.
- Andersen, H. T. 2002 Globalisati on, Spatial Polarization and The Housing Market, Geografisk Tidsskrift, Danish Journal of Geography, No. 102
- Anderson, P. 1984. Modernity and Revolution. New Left Review. Vol 144, p: 96-113.
- Andreotti, A., Gales, P. ve Moreno-Fuentes, F. J. 2015. Globalised Minds, Roots İn the City: Urban Upper-Middle Classes in Europe. Wiley Blackwell.
- Arı, K. 1992. Kurtuluş Savaşı Sonrasında İzmir'e Yönelik Göçler ve Etkileri. Üç İzmir kitabı İçinde. (ss: 273-282). Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.
- Arun, Ö. 2014. İnce Zevkler, Olağan Beğeniler: Çağdaş Türkiye'de Kültürel Eşitsizliğin Yansımaları. Coqito. Sayı. 76. ss: 168-191.
- Ataç, E. 2012. Türkiye Kentlerinde Sosyo-Ekonomik Statüye Bağlı Mekânsal Ayrışma: Kent Ayrışma Desenleri ve Sınıf Yapıları Üzerine Bir Değerlendirme, 3.Kentsel ve Bölgesel Araştırma Sempozyumu Bildiri Kitabı, Ankara. ss: .263-277.
- Atay, Ç 1997. 19. Yüzyıl İzmir Fotoğrafları. Suna İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü Yayını: İstanbul.

- Atay, Ç. 1995. XVII ve XIX. Yüzyılda İzmir’de Ticari Gelişim. Ege Mimarlık Dergisi. 1/15. İzmir.
- Atilla, N. 2002. İzmir Demiryolları. İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları. İzmir.
- Atkinson, R. G. ve Blandy, S. (Ed.) 2006. Gated Communities: International Perspectives. Taylor and Francis: London.
- Balaban, O. 2013. Neoliberal Yeniden Yapılanmanın Türkiye Kentleşmesine Bir Diğer Armağanı: Kentestl Gelişimde Güncelin Gerisinde Kalmak. (Ed.. Çavdar, A. ve Tan, P.) “İstanbul: Müstesna Hali” kitabı içinde (51-78). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Balcı, A. 2015. Sosyal Bilimlerde Araştırma: Yöntem Teknik ve İlkeler. 11. Baskı. Pegem Akademi. Ankara.
- Barona, P, C ve Merschdorf, H, 2018 A Conceptual Urban Quality Space-Place Framework: Linking Geo-Information and Quality of Life. Urban Science. Vol. 2, 73-85.
- Baudrillard, J. 2012. The Ecstasy of Communication (Semiotext/Foreign Agents). Semiotext(e): Los Angeles.
- Bauman, Z. 1999. Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları, (Çev, A. Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bengtsson, M. 2016. How to plan and perform a qualitative study using content analysis. NursingPlusOpen. Vol. 2, p: 8-14.
- Berber, E. ve Serçe, E. 2011. Karşıyaka tarihi, Karşıyaka Belediyesi Kültür Yayınları: İzmir.
- Berry, B. J. L., ve Kasarda, J. D. 1977. Contemporary Urban Ecology. New York: Macmillan.
- Beyru, R. 1991. Geçmişten Günümüzde İzmir’de Planlama ve İmar Uygulamaları. Ege Mimarlık Dergisi.
- Beyru, R. 1994. Ondokuzuncu Yüzyılın İlk Yarısında İzmir’de Kent İçi ve Kent Çevresi Ulaşım ve Trafik Düzeni. “Son Yüzyılda İzmir ve Batı Anadolu Uluslar Arası Sempozyum Tebliğleri” kitabı içinde. (Ed.Tuncer Bayraktar). Akademi Kitapevi: İzmir.
- Blakely, E. J., ve Snyder, M. G. 1997 Divided We Fall: Gated and Walled Communities in the United States. Architecture of Fear. Nan Ellin, ed. New York: Princeton Architectural Press, 1997.

- Bookchin, M. 1999. Kentsiz Kentleşme. (Çev. Burak Özyalçın). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Borotav, K. 2016. Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009. 22. Baskı. İmge Kitapevi: Ankara.
- Brann, E., 1992. What is Postmodernism? The Harvard Review of Philosophy. Vol. 2, Issue 1, Spring, p: 4-7.
- Braudel, F., Maddi Uygarlık: Ekonomi ve Kapitalizm XV-XVIII. Yüzyıllar Gündelik Hayatın Yapıları. 3. Basım. (Çev. Mehmet Ali Kılıç). İmge Yayınevi: Ankara
- Brenner, N. ve Theodore, N. 2002 Cities and The Geographies of Actually Existing Neoliberalisms. Antipode, Vol (34). p: 349-379.
- Brenner, N., 2009. What is Critical Urban Theory? City. Vol. 13, No: 2-3, June, September.
- Brenner, N., Marcuse, P., ve Mayer, M. 2014. Kar için değil halk için. (Çev. Ali Yağız Şen). Sel yayıncılık: İstanbul
- Bryman, A. 2006. Mixed methods: A four-volume set. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Bryman, A. 2008. Social Research Methods, (Third Edition) Oxford University Press: New York.
- Burgess, E.W. 1924. The Growth of the City: An Introduction to a Research Project. Publications of The American Sociological Society, Vol. 18. p: 85-97.
- Burnard, P. 1991. A Method of Analysing Interview Transcripts in Qualitative Research. Nurse Education Today, Vol. 11, p: 461-466.
- Butler, T., Hamnett, C., ve Ramsden, M. 2008. Inward and Upward: Marking Out Social Class Change in London, 1981-2001: 67-88.
- Buttimer ve Seamon. 2015. The Human Experience of Space and Place. Routledge: New York.
- Buys, L. ve Miller, E. 2012. Residential Satisfaction in Inner Urban Higher-Density Brisbane, Australia: Role of Dwelling Design, Neighbourhood and Neighbours. Journal of Environmental Planning and Management, Vol. 55. p: 319-338.
- Büyüköztürk, Ş., 2007, Sosyal Bilimler için Veri Analizi El Kitabı, Pegem Yayıncılık: Ankara.
- Byrne, D. 2001. Understanding The Urban. Basingstoke: Palgrave.
- Caldeira, T. 2001. City of Walls: Crime, Segregation and Citizenship in Sao Paulo: University of California Press: Berkeley.

- Castells, M., 1977. *The Urban Question: A Marxist Approach*. MIT Press: Cambridge.
- Castells, M., 2015. *Kent, Sınıf, İktidar*. (Çev. Asuman Türkün). Phonix Yayınevi: Ankara
- Castree, N. 2013. Valuing the Value of Marx. *Capital & Class*. Vol. 37(3), p: 482-490.
- Castree, N., Coe, N., Ward, K. ve Samers, M. 2004. *Spaces of Work: Global Capitalism and Geographies of Labour*, Sage: London
- Chadbourne, M. 2014. *Residential Satisfaction in The Changing Urban Form in Adelaide: A Comparative Analysis of Mawson Lakes and Craighburn Farm, South Australia*. Thesis Submitted for The Degree of Master of Philosophy Discipline of Geography, Environment and Population, Faculty of Humanities and Social Sciences. University of Adelaide. Australia
- Chen, W., Myles, J.; ve Picot, G. 2012. Why Have Poorer Neighborhoods Stagnated Economically While Richer Neighborhoods Have Flourished? *Neighborhood Income Inequality in Canadian Cities*. *Urban Studies*. (49). p: 877-896.
- Clark, A. E. ve Oswald, A. 1994. Unhappiness and Unemployment. *Economic Journal*, (100). p: 648-659.
- Clarke, A. E., 2003. Situational Analyses: Grounded Theory Mapping After the Postmodern Turn. *Symbolic Interaction*. Vol. 26. Number:4
- Cooper, L 2013 Can Contingency Be ‘Internalized’ Into The Bounds of Theory? *Critical Realism, The Philosophy of Internal Relations and The Solution of ‘Uneven and Combined Development’*, *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 26:3, p: 573-597.
- Corbridge, S. 1986. *Capitalist World Development. A Critique of Radical Development Geography*. McMillan: London.
- Coşkun, R., Altunışık, R., ve Yıldırım, E. 2017. *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: SPSS Uygulamaları*. (9. Baskı). Sakarya Kitapevi: İstanbul.
- Crang, M. and Cook, I. 1995. *Doing Ethnographies*, Norwich: Geobooks.
- Cresswell, T. 2009. Place. “*International Encyclopedia of Human Geography*” kitabı içinde (p: 169-177). (edt. Rob Kitchin ve Nigel Thrift). Elsevier: Amsterdam.
- Cresswell, T. 2013. *Geographic Thought: A Critical Introduction to Geography*. Wiley-Blackwell. UK.
- Creswell, J. W., 2016. *Araştırma Deseni: Nitel ve Karma Yöntem Araştırmaları*. 2. Baskı. Eğiten Kitap Yayıncılık. Ankara.

- Cui, W., Wu, Y., Liu, S., Wei, F., Zhou, M., ve Qu, H. 2010. Context Preserving, Dynamic Word Cloud Visualization. *Computer Graphics ve Applications*, Vol 30. No: 6. p: 42-53.
- Çadircı, M. 1993. Tanzimat Dönemi'nde İzmir. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1 (3)
- Çavuşoğlu, E. 2014. Türkiye Kentleşmesinin Toplumsal Arkeolojisi. Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Çetin, İ. 2012. Kentsel Ayrışma ve Mekânsal Kümelenme Biçimleri. *İdeal Kent*. Sayı 7 ss: 160-186.
- Çıkış, Ş., ve Ek, F. İ. 2009. Konutta Lüks Kavramının İmgesel Dönüşümü: İzmir Kent Merkezinde Çok Katlı Lüks Konutlar. *Mimarlık*, (348), ss: 64-71.
- Davis, M. 2010. *Gecekondu Gezegeni*. (çev. Gürol Koca). 2. Baskı. Metis Yayınları: İstanbul
- Dean, H. ve Melrose, M. 1999. *Poverty, Riches and Social Citizenship*. Macmillan Press: London.
- Dear, M. 1997. *Postmodern Bloodlines*. "Space and Social Theory: Interpreting Modernity and Postmodernity" (Edt. G Benko, U Strohmayer) kitabı içinde. ss: 49-72. Blackwell, London.
- Deckard, S., Lazarus, N., Mukherjee, U. P., Macdonald, G., Lawrence, N., 2015. *Combined and Uneven Development: Towards a New Theory of World-Literature Postcolonialism*. (Ed. Graham Huggan), Andrew Thompson Liverpool University Press: United Kingdom.
- Diktaş, E. O. ve Özbek Sönmez, İ. 2014. Kentsel Çeşitlilik, Asimetrik Süreçler, Eşitsiz Gelişim: İzmir'de Yalı, Örnekköy ve Ege Mahallelerinde Roman Yerleşim Alanlarının Mekânsal Dönüşüm Süreçleri. 5. Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Sempozyumu. 16-18 Ekim 2014. Ankara
- Doğer, E. 2004. Karşıyaka Eski İzmir'den Eskidir, Kordelyo'nun Kökeni ve Anlamı Üzerine. *Miko Mevsimlik Ege Kültür Dergisi*. (Kış) ss: 30-33
- Dorling, D. 2015. *Injustice: Why Social Inequality Persists*, (2nd Edition) Policy Press: United Kingdom.

- Dumenil G. ve Levy, D. 2008. Old Theories and New Capitalism: The Actuality of a Marxist Economics. “*Critical Companion to Contemporary Marxism*” kitabı içinde (Edited by Jacques Bidet and Stathis Kouvelakis) Leiden-Boston.
- Dunford, M ve Liu, W. 2017. Uneven and Combined Development, *Regional Studies*, Vol 51. No: 1, ss: 69-85.
- Dunford, M. 1988. Capital, the State and Regional Development (Studies in Society and Space). Pion Ltd Publisher.
- Durlauf, S. 1996. A Theory of Persistent Income Inequality. *Journal of Economic Growth*. Vol 1, p. 75-93.
- Eğilmez, M. 2018. Değişim Sürecinde Türkiye: Osmanlı’dan Cumhuriyete Sosyo-ekonomik Bir Değerlendirmeye. Remzi Kitapevi: İstanbul.
- Ellin, N., 1996. Postmodern Urbanism. Princeton Architectural Press: New York.
- Ellis, H ve Handerson, K. 2014. Rebuilding Britain: Planning for a Better Future. Bristol, Policy Press: UK
- Engels, F. 2013. İngiltere’de Emekçi Sınıfların Durumu (Çev. Oktay Emre). Ayrıntı Yayınları: İstanbul.
- Eraydın, A. 1992. Post-Fordizm ve Değişen Mekânsal Öncelikler, ODTÜ Yayınları: Ankara:
- Eraydın, A. 2006. Değişen Mekân, Dost Kitabevi Yayınları: Ankara
- Erder, S. 2006a. İstanbul’da Bir Kent Kondu: Ümraniye. İletişim Yay: İstanbul.
- Erder, S. 2006b. Refah Toplumunda Getto. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Erkenyazıcı Güney, F. 2013. Menzil Kavramının Konut Bağlamında İstanbul Örneğinde Mahalle Dokusu ve Kapalı Siteler Üzerinden Okunması. Doktora Tezi. Mimarlık Anabilim Dalı. Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Fainstein, S. 1996. The Changing World Economy and Urban Restructuring, “Readings in Urban Theory” kitabı içinde Fainstein, S. and Campbell, S. (eds.) Blackwell: Oxford:
- Fainstein, S., Gordon, I. ve Harloe, M. (eds) 1992 Divided Cities: New York and London in the Contemporary World, Oxford: Blackwell.
- Feijten, P. ve Van Ham, M. 2009. Neighbourhood Change... Reason to Leave? *Urban Studies*, Vol. 46, p: 2103-2122.
- Field, A. 2009. Discovering Statistics Using SPSS. (3. Edt.). SAGE Publications: London

- Fincher, R ve Saunders, P. 2001. *Creating Unequal Futures? Rethinking Poverty, Inequality and Disadvantage*. Allen & Unwin Press: Australia
- Firidin Özgür, E. 2006. Sosyal ve Mekânsal Ayrışma Çerçevesinde Yeni Konutlaşma Eğilimleri: Kapalı Siteler, İstanbul, Çekmeköy Örneği, *Planlama Dergisi*, Sayı: 4, ss.79-95.
- Fischer, C. S. 1982. *To Dwell among Friends*. University of Chicago Press: Chicago
- Fridlund, B., ve Hildingh, C. 2000. *Health and Qualitative Analysis Methods*: B. Fridlund, ve C. Hildingh (Eds.), *Qualitative Research, Methods in The Service of Health* (p. 13–25). Kitabı içinde. Lund: Studentlitteratur.
- Friedmann, J. ve Wolff, G. 1982. *World City Formation: An Agenda for Research and Action*. *International Journal for Urban and Regional Research*. Vol. 6. p: 309-341.
- Fuller, S. 1990. *Does It Play to Go Postmodern If Your Neighbors Do Not? After the Future Postmodern Times and Places* (Edt. Gary Shapiro). New York Press.
- Gedikler, H. 2012. 1950’li yıllarda İzmir. Şenocak Yayınları: İzmir.
- Gençer, C, İ. 2017. 19. Yüzyılda Kentsel Dönüşüm Dinamikleri: İzmir ve Selanik (1840-1910). *Egemimarlık*. 394. March-April.
- Geniş, Ş. 2007. *Producing Elite Localities: The Rise of Gated Communities in Istanbul*. *Urban Studies*. Vol. 44/4, p: 771-798
- Geniş, Ş. 2009. Neoliberal Kentleşmenin Mekânda Yansımaları: İstanbul’da Güvenlikli Siteler, *Toplum ve Bilim*, 116, ss: 121-156.
- Geniş, Ş.ve Çelik. 2012. Neoliberalizm ve Kentsel Eşitsizlikler, *İdeal Kent Araştırma Dergisi*, Sayı 7, ss: 5-9.
- Gerring, J. 2007. *Case Study Research: Principles and Practices*. Cambridge University Press: Cambridge.
- Geuss, R. 1981. *The Idea of a Critical Theory: Habermas and the Frankfurt School*, Cambridge University Press: Cambridge.
- Giddens, A. 2000. *Sosyoloji*. Ayraç Yayınevi: Ankara.
- Gieryn, T. 2000. *A Space for Place in Sociology*, *Annual Review of Sociology*. Vol. 26. p: 465- 482.
- Ginsburg, N. 1992 *Division of Welfare. A Critical Introduction to Comparative Social Policy*, Sage Publications: London.

- Glaeser, E. L., Laibson, D. I. ve Sacerdote, B. 2011 The Economic Approach to Social Capital. Harvard Institute of Economic Research Paper No. Cambridg
- Glaeser, E., Sacerdote, B, ve Scheinkman, J. 1996. Crime and Social Interactions. The Gotham, K. F. ve Brumley, K. 2002. Using Space: Agency and Indentity in A Public Housing Development. City and Community, Vol. 1, p: 267 - 289.
- Gottdiener, M. ve Hutchison, R. 2010 .The New Urban Sociology: (Fourth Edition). Westview Press: ABD.
- Gökçe, B. 1971. Gecekondu Gençliği. Hacettepe Üniversitesi Yayınları: Ankara
- Gönüller, M. 2015. Kentte Sosyal Ayrışma ve Mekânsal Dönüşüm: Kapalı Sitelere Kadının Konumu. Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı. İstanbul.
- Göregenli, M., Karakuş, P., Özgen Kösten, Y. ve Umuroğlu, İ., 2014. Mahalleye Bağlılık Düzeyinin Kent Kimliği ile İlişkisi İçinde İncelenmesi, Türk Psikoloji Dergisi, 29 (73), ss: 73-85.
- Graneheim, U. ve Lundman, B. 2004. Qualitative Content Analysis in Nursing Research: Concepts, Procedures and Measure to Achieve Trustworthiness. Nurse Education Today, Vol. 24, p: 105-112.
- Grant, J. L. 2014. Types of Gated Communities. Environment and Planning B: Planning and Design 2004, Vol. 31, p: 913-993.
- Greiner, C. ve Sakdapolrak, P. 2013. Translocality: Concepts, Applications and Emerging Research Perspectives Geography Cmpass. Vol. 7, Issue 5 p: 373-384.
- Griffity, L. A., 2013. Structuring Neighborhood Space: An Investigation into the Production of Neighborhood Space as Planned, Practiced, and Lived in Post-Industrial Norway. Philosophiae Doctor (PHD). Department of Industrial Economics, Risk Management, and Planning. University of Stavanger. Norway.
- Gross, N. 1953. Social Class Identification in the Urban Community. American Sociological Review, Vol. 18, No. 4. p: 398-404.
- Güner, D. 2004. İzmir'de Modern Konut Mimarlığı. 1950-2006. Planlama Dergisi. Sayı: 37 (3). ss: 123-141.
- Gümüş, N., İlhan, A., Gülersoy, A. E. 2013. Bir Tersine Göç Örneği: Köprücük Köyü (Muş- Varto). International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/6. p: 233-261

- Gürkaş, E. T., ve Barkul, Ö. 2012. Yer Üzerine Kavramsal Bir Okuma Denemesi. *Sigma* 4, ss: 1-11.
- Güvenç, M. 1998. Beş Büyük Şehirde Statü-Gelir Temelinde Mekânsal Farklılaşma; İlişkisel Çözümler. “75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık” kitabı içinde (115-138). Tarih Vakfı Yayınları: İstanbul.
- Güzey Karataş, Ö. 2012. Türkiye’de Kentsel Dönüşüm Uygulamaları: Neo-liberal Kent Politikaları, Yeni Kentsel Aktörler ve Gecekondu Alanları, *İdeal Kent*, Sayı: 7. ss: 64-83.
- Hall, S. 2003. *Divided Cities*. Oxford University Press: London
- Hamnet, C. 1996. Social Polarisation, Economic Restructuring and Welfare State Regimes, *Urban Studies*. Vol. (8). p:1407-30.
- Hamnett, C. 1984. Housing the two nations: socio-tenurial polarisation in England and Wales 1961–81. *Urban Studies*. (21). p: 389-405
- Harvey, D. 1990. Between Space and Time: Reflections on the Geographical Imagination. *Annals of the Association of American Geographers*. Vol. 80(3). p: 418-434.
- Harvey, D. 2002. Sınıfsal Yapı ve Mekânsal Farklılaşma Kuramı, (çev. Ayten Alkan ve Bülent Duru), “20. Yüzyıl Kenti” kitabı içinde (147-172). İmge Yayınevi: Ankara.
- Harvey, D. 2003. *The New Imperialism*. Oxford University Press: New York.
- Harvey, D. 2013a. *Sosyal Adalet ve Şehir*. 4. Baskı (Çev. Mehmet Moralı). Metis Yayınevi: İstanbul
- Harvey, D. 2013b. *Asi Şehirler*. 3. Baskı. (Çev. Ayşe Deniz Temiz). Metis Yayınevi: İstanbul.
- Harvey, D. 2015a. *Neroliberalizmin Kısa Tarihi*. 2. Baskı. (Çev. Aylin Onacak) Sel Yayıncılık: İstanbul
- Harvey, D. 2015b. *Sermayenin Mekânları: Eleştirel Bir Coğrafyaya Doğru*. 2. Baskı (Çev. Başak Kıcırcı ve diğ.) Sel Yayıncılık: İstanbul.
- Hayır, M. 2009. *İstanbul Başakşehir’de Şehirleşme Süreci*. Çantay Kitapevi: İstanbul.
- Healy, M., ve Perry, C. 2000. Comprehensive Criteria to Judge Validity and Reliability of Qualitative Research Within The Realism Paradigm. *Qualitative Market Research- An International Journal*, Vol. 3(3).
- Held, D. 1980. *Introduction to Critical Theory: Horkheimer to Habermas*. Polity Press: Cambridge.

- Herrera, R 2008. Theories of the Capitalist World-System. "Critical Companion to Contemporary Marxism" kitabı içinde (Edited by Jacques Bidet and Stathis Kouvelakis). Leiden: Boston.
- Hester, R. T. 1984. Planning Neighborhood Space with People. Van Nostrand Reinhold Company, New York, N.Y.
- Hillier, B, ve Hanson, J. 1984. The Social Logic of Space. Cambridge University Press. London
- Hillier, B., ve Vaughan, L. 2007. The City as One Thing. Progress in Planning. Vol. 67(3), p: 205-230.
- Hobsbawm, E. 1995. Age of Extremes: The Short Twentieth Century 1914-1991. Abacus Press: London.
- Hobsbawm, E. 2006. Kısa 20. Yüzyıl. 10. Basım (Çev. Yavuz Aloğan). Everest Yayınları: İstanbul.
- Hobsbawm, E. 2007. Critical Sociology and Social History. *Social Research Online* 12 (6).
- Hobsbawm, E. 2008. Yeni Yüzyılın Eşiğinde. (Çev. İbrahim Yıldız). Yordam Kitap: İstanbul.
- Hobsbawm, E. 2014. Parçalanmış Zamanlar: 20. Yüzyılda Kültür ve Toplum. (Çev. Osman Akınhay) Agora Kitaplığı: İstanbul.
- Hohenberg, P. M. 1985. The Making of Urban Europe 1000-1950, Harvard University Press: Cambridge
- Holloway, J. ve Picdotto, S. "Introduction: Towards a Materialist Theory of the State". State and Capital A Marxist Debate kitabı içinde (ss: 1-32). Edited by John Holloway and Sol Picciotto. Edward Arold Puplicher: London.
- Holloway, L. ve Hubbard, P. 2001. People and Place: The Extraordinary Geographies of Everyday Life. Harlow, Prentice-Hall.
- Holt-Jensen, A. 2017. Coğrafya: Tarihi, Felsefesi ve Temel Kavramları (4. Baskı). İstanbul: İdil Yayıncılık.
- Hoyt, H. 1939. The Structure and Growth of Residential Neighborhoods in American Cities. U.S. Govt. Print: United Stated.
- Hummon, D. M. 1992. Community attachment: Local Sentiment and Sense of Place. I. Altman ve S. M. Low, (Ed.), Place Attachment kitabı içinde. Plenum: New York.

- Işık, O. 1994. Değişen Toplum/Mekân Kavrayışları: Mekânın Politikleşmesi, Politikanın Mekân sallaşması. Toplum ve Bilim. Sayı: 64-65. Güz-Kış. ss: 5.
- Işık, Ş. 2005. Türkiye’de Kentleşme ve Kentleşme Modelleri. Ege Coğrafya Dergisi, 14. ss: 57-71.
- Işık, O. ve M. 2015. Pınarcıoğlu, Nöbetleşe Yoksulluk, (10. Baskı). İletişim Yayınları: İstanbul
- Izhak, S ve Yoav, B. 1999. Socio-spatial Lifestyles and Segregation. European Journal of Geography. Stable URL: <https://journals.openedition.org/cybergeog/4856>
- İzmir Ticaret Odası, 2000. İzmir İlçelerinin Ekonomik Profili ve Alternatif Yatırım Olanakları. İzmir Ticaret Odası Yayınları. Yayın No: 89.
- Jameson, F. 1991. *Postmodernism, or, The Cultural Logic of Late Capitalism*. Durham: Duke University Press: ABD.
- Jessop, B. 2002 Liberalism, Neoliberalism and Urban Governance: A State-Theoretical Perspective. Antipode. Vol. 34. p: 452-472.
- Kaba, B. 2018. Measuring Neighborhood Attachment And Urban-Related Identity Among Residents of Gated Communities: A Case Study In Mavişehir. European Journal of Geography Volume 9, Number 2. ss: 66-80.
- Kaba, B. ve Südaş, İ. 2019. Kapalı Yerleşimlerde İnsan-Mekân İlişkileri (Güncellenmiş 2. Baskı). Ege Üniveristesesi Yayınları. İzmir.
- Kahraman, Z., E. ve Özdemir, S., 2017. Kentsel Dönüşümü Gündeme Gelen Bir Alan İçin Konut Memnuniyeti Araştırması: Türk-iş Blokları Örneği MEGARON. Vol. 12. No:4. ss: 619-634.
- Kalaycı, Ş. 2006. SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri. Asil Yayın Dağıtım: Ankara.
- Karabağ, S. 2014. Mekânın Siyasallaşması. 4. Baskı. Pegem Akademi: Ankara
- Karadağ, A. 2000, Kentsel Gelişim Süreci, Çevresel Etkileri ve Sorunları ile İzmir, Egekoop Yayınları: İzmir.
- Karadağ, A ve Aksak, P. 2018. Metraopl Kentlerde Sosyomekansal Ayrışma ve Toplanma Dinamikleri. Edt. Nurettin Özgen “*Sosyal Coğrafya*” kitabı içinde (285-319). Pegem Akademi: Ankara.
- Karpat, K. 2004. Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm. İmge Kitapevi Yayınları: Ankara.

- Kasarda, J. 1993. Inner-City Concentrated Poverty and Neighborhood Distress: 1970-1990. *Housing Policy Debate*. Vol 4 (3), p. 253-302.
- Kasarda, J. D. ve Janowitz, M. 1974. Community Attachment in Mass Society. *American Sociological Review*, Vol. 39, p: 328- 339.
- Kaygalak, İ. 2006. İzmir’de Karşıyaka Çiğli Aksının Kentsel Gelişim Süreci ve Bu Gelişimi Etkileyen Faktörler. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi. İzmir.
- Kayın, E. 2010. Mekânsal ve Sosyo-ekonomik Ayrıksılıklar Geriliminde İzmir: Küresel Yerel Fenomenler. “Değişen İzmir’i Anlamak” Kitabı içinde (337-360). Phoenix Yayınevi. Ankara:
- Kazımoğlu, A. 1998. Yerleşme Vahaları. *Arredamenton Mimarlık*. 3. ss. 79-81.
- Keat, R. ve Urry, J. 1978. Social Theory as Science. *American Journal of Sociology*. Vol. 83, No. 5. p. 1283-1285.
- Keleş, R. 1983. 100 Soruda Türkiye’de Kentleşme, Konut ve Gecekondu. (3. Baskı) Gerçek Yayınevi: İstanbul.
- Kellner, D. 1975. The Frankfurt School Revisited: A Critique of Martin Jay's The Dialectical Imagination. *New German Critique*. No. 4 (Winter), p. 131-152.
- Kelso, W. A. 1994. Poverty and The Underclass, New York University Press: New York-London.
- Kempen, R. 2007. Divided Cities in the 21st Century: Challenging the Importance of Globalisation. *Housing Built Environment*. Vol: 22, p: 13–31.
- Keskinok, Ç. 1988. Kentsel Mekân Yaklaşımlarına Bir Örnek: Castells. *Odtü Mfd* (8:1) ss: 67-75. http://jfa.arch.metu.edu.tr/archive/0258-5316/1988/cilt08/sayi_1/67-75.pdf.
- Keyder, Ç.2013. İstanbul Küresel İle Yerel Arasında, Metis: İstanbul.
- Knox, P. ve Pinch, S. 2006. *Urban Social Geography an Introduction*, (Fifth Edition), Pearson Education Limited: England.
- Koca, D. 2015. Türkiye’de Çağdaş Konut Üretimini Yeniden Okunması. *Tasarım ve Kuram*. Sayı: 19.
- Koçman, A. (1993). İzmir’in Kentsel Gelişimi ve Bunu Etkileyen Faktörler. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 1.
- Koçman, A. 1991. İzmir’in Kentsel Gelişmesini Etkileyen Doğal Çevre Faktörleri ve Buna İlişkin Sorunlar. *Coğrafya Araştırmaları Dergisi*. Sayı:3, ss: 101-122.

- Kongar, E. 1982. Kentleşen Gecekondular ya da Gecekondulaşan Kentler Sorunu. Türköz Erder (ed.) “*Kentsel Bütünleşme*” kitabı içinde (23-54). Türkiye Gelişme Araştırmaları Vakfı: Ankara.
- Köksal, A. 2003. Yitirilen Güvenlik Duygusu ve Kapalı Yerleşmeler. *Arredamenton Mimarlık*. No: 7. ss. 76-77.
- Kurtuluş, H. 2005. Bir Ütopya Olarak Bahçeşehir, “İstanbul’da Kentsel Ayrışma” kitabı içinde (77-126). (Derleyen Hatice Kurtuluş). Bağlam Yayıncılık: İstanbul.
- Kurtuluş, H. 2011. Gated Communities as a Representation of New Upper and Middle Classes in İstanbul. *İ.Ü. Siyasal Bilimler Fakültesi Dergisi*. No: 44. ss. 49-65.
- Kurtuluş, H. 2016. İstanbul’da Kentsel Ayrışma. Bağlam Yayıncılık: İstanbul.
- L’heuillet, H. 2019. Komşuluk: İnsanların Birlikte Varoluşu Üzerine Düşünceler. (Çev. Adem Beyaz). Yapı Kredi Yayınları: Ankara
- Lee, R., Leyshon A. ve Smith, A. 2008. Rethinking Economy, *Geoforum*. Vol. 39, Issue 3, p: 1093-1516.
- Lefebvre, H. 2014. Sosyalist Dünya Görüşü Marksizm. 4. Baskı. (Çev. Doğan Görsev). İstanbul: Yordam Yayınevi.
- Lefebvre, H. 2016. Mekânın Üretimi. (Çev. Işık Ergüden). 4. Baskı. Sel Yayıncılık: İstanbul.
- Lefebvre, H. 2016. Şehir Hakkı. (Çev. Işık Ergüde). Sel yayıncılık: İstanbul.
- Lefebvre, H. 2017. Kentsel Devrim. 5. Baskı, (Çev. Selim Sezer) Sel yayıncılık: İstanbul.
- Lenth, R. V. 2015. The Case Against Normal Plots of Effects, *Journal of QualityTechnology*. Vol. 47. p: 91-97.
- Leon, A ve Chough, K, C. 2013. *Analysis Mixed Data of Methods & Applications*. Crc Press: London-New York.
- Ley, D. 1983. *A Social Geography of the City*. Harper and Row: New York.
- Lobao, L, Hooks, G. ve Tickamyer, A. 2007 *The Sociology of Spatial Inequality*. State University of New York Press: ABD.
- Low, S. M. ve Altman, I. 1992. *Place Attachment: A Conceptual Inquiry*, Plenum Press: London.
- Luttmer, E. F. 2005. Neighbors as Negatives: Relative Earnings and Well-being. *Quarterly Journal of Economics*. Vol. 120, No. 3. p: 963-1002

- Lynch, K. 2016. Kent İmgesi. 8. Baskı (Çev. İrem Başaran). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları: İstanbul.
- Lyotard, J. ,F. 2013, Postmodern Durum. (Çev. İsmet Birkan) Bilgesu Yayıncılık: İstanbul
- Macit, M. 2015. Siyasal Afiş ve İlanların Dilinden Türkiye’de Toplumsal Değişim ve Siyaset: Çok Partili Demokrasiye Geçişten Günümüze. Kitap Serüven Basımevi: Ankara.
- Mackinnon, D. ve Cumers, A. 2007. An Introduction to Economic Geography: Globalization, Uneven Development and Place. Pearson: Prentice Hall.
- Macleod, G. 2002. From Urban Entrepreneurialism to A ‘Revanchist City’? On the Social Injustices of Glasgow’s Renaissance. Antipode, 34, p: 602-624.
- Maloutas T., 2004 Segregation and Residential Mobility Spatially Entrapped Social Mobility and Its Impact on Segregation in Athens. European Urban and Regional Studies. 11(3). p: 195-211
- Manzo, L. C., Kleit, R. G. ve Couch, D. 2008. Moving Three Times Is Like Having Your House on Fire Once: The Experience of Place and Impending Displacement Among Public Housing Residents. Urban Studies, 45, p: 1855-1878.
- Marcuse, H. 2001. Towards A Critical Theory of Society: Collected Papers of Herbert Marcuse, Volume 2 (Herbert Marcuse: Collected Papers). Routledge: London.
- Marcuse, P. 1989. Dual City: A Muddy Metaphor for a Quartered City, International Journal of Urban and Regional Research. Vol. 13. No: 4. p: 697-708.
- Marcuse, P. 2002. The Divided City in History of States and Cities: The Partitioning of Urban Space. Oxford University Press: Oxford.
- Marcuse, P. 2009. From Critical Urban Theory to The Right to The City. City: Analysis of Urban Trends, Culture, Theory, Policy, Action, Vol. 13, p: 185-197.
- Mark, K. 1979. Ekonomi Politğin Eleştirisine Katkı. 4. Baskı. (Çev. Sevim Belli). Sol Yayınları: Ankara.
- Martal. A. 1999. Değişim Sürecinde İzmir'de Sanayileşme 19. Yüzyıl. Dokuz Eylül Üniveristesesi Yayınları: İzmir.
- Martins, M., R. 1982. The Theory of Social Space in the Work Henri Lefebvre, in Forrest, R. (eds.) Urban Political Economy and Social Theory, Aldershot, Gower Publishing.

- Marx, K ve Engels, E. 2013. Alman İdeolojisi, (Çev. Tonguç Ok ve Olcay Geridönmez). Evrensel Basım Yayın: İstanbul.
- Marx, K ve Engels, F. 1972. On Historical Materialism: A Collection. Progress Publisher.
- Marx, K. 1969. The Eighteenth Brumaire of Louis Bonaparte. “*Karl Marx and Frederick Engels Selected Works*” kitabı içinde (398-487). Lawrence and Wishart: London.
- Marx, K. 2008. Grundrisse - Ekonomi Politüğın Eleştirisi İçin Ön Çalışma. (Çev. Sevan Nişanyan) Birikim Yayınları: İstanbul
- Marx, K. 2017. Kapital: Ekonomi Politüğın Eleştirisi. Cilt 1., 10. Basım. (Çev. Mehmet Selik ve Nail Satılğan). Yordam Yayıncılık: İstanbul.
- Massey, D. 1984. Spatial Divisions of Labour: Social Structures and The Geography of Production, Macmillan: Basingstoke.
- Massey, D. ve Denton, N. A. 1993. American Apartheid: Segregation and the Making of the Underclass. Harvard University Press: Cambridge.
- Massey, D. ve Denton, N., 1988. The Dimensions of Residential Segregation. Social Forces Vol. 67. No: 2. p: 281-315. Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/2579183>
- Massey, D. 1996. The Age of Extremes: Concentrated Affluence and Poverty in The Twenty-First Century. Demography. Vol. 33. No: 4. p.403.
- Matin, K. 2013. Redeeming the Universal: Postcolonialism and the Inner Life of Eurocentrism. European Journal of International Relations. Vol. 19 (2), p: 353-377.
- May, J. 1996. Globalization and The Politics of Place: Place and Identity in a Inner London Neighbourhood. Transactions of the Institute of British Geographers, Vol. 21, No. 1. p. 194- 215
- McLellan, D. 2017. Hayalet Karl Marx: Seçme Yazılar. Ayrıntı Yayınevi: Ankara.
- Mitchell, D. 2000. Cultural Geography: A Critical Introduction. Blackwell: Oxford.
- Mollenkopf, J..H.ve Castells, M. 1991. Dual City: Restructuring New York. Russell Sage Foundation: New York:
- Moore, D. L., ve Tarnai, J. 2002. Evaluating Nonresponse Error in Mail Surveys. Groves, R. M., Dillman, D. A., Eltinge, J. L., and Little, R. J. A. (eds.), “Survey Nonresponse” kitabı içinde (197–211). John Wiley and Sons, New York,
- Murie, A., 1998, Segregation, Exclusion and Housing in the Divided City. S. Musterd and W. Ostendorf, editors, “Urban Segregation and the Welfare State: Inequality and Exclusion in Western Cities” kitabı içinde (110-125). London: Routledge.

- Muskara, T. 1998. İzmir ve Karşıyaka Anıları. “Hayal Olan O Güzel Günler”. Tükelmat Yayınevi. İzmir
- Musterd, S. 2006. Segregation, Urban Space and the Resurgent City. *Urban Studies*, Vol. 43(8), p: 1325-1340.
- Musterd, S. ve Ostendorf, W., 1998, *Urban Segregation and The Welfare State: Inequality and Exclusion in Western Cities*. London: Routledge.
- Musterd, S., Marcinczak, S., van Ham, M., ve Tammaru, T. 2017. Socioeconomic Segregation in European Capital Cities: Increasing Separation Between Poor and Rich. *Urban Geography*, Vol. 38(7), p: 1062-1083.
- Mutluer, M. 2000. Kentleşme Sürecinde İzmir’de Toplu Konut Uygulamaları ve Sorunlar, ss. 24-34, Ege Üniversitesi Yayınları, İzmir
- Neuman, W. L. 2006. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Araştırma Yaklaşımlar*. 1. Cilt. (Çev. Sedef Özge). Yayın Odası Yayınları: Ankara.
- Nişancıoğlu, K. 2014. The Ottoman Origins of Capitalism: Uneven and Combined Development and Eurocentrism. *Review of International Studies*. Vol. 40, p: 325-347.
- Onaka, J. ve Clark, W. A.V., 1983. A Disaggregate Model of Residential Mobility and Housing Choice. *Geographical Analysis*, Vol. (15). p: 287-304.
- Öncü, A. 1999. İstanbulites and Others: The Cultural Cosmology of Being Middle Class in an Era of Globalism, Keyder, C. (Ed.) “İstanbul Producing Elite Localities Between The Global And The Local”, kitabı içinde (95–119). New York: Rowman and Littlefield.
- Özbakan, F. 2008. Yitirilen Bir Modern Mimarlık Örneği: Karşıyaka Orman İşletme Müdürlüğü, 25 Numaralı Hizmet Binası, *Mimarlık Dergisi* Sayı: 341
- Özkan, Z. 2006. Karşıyaka Tarihsel Dokusunun İncelenmesi Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Bölümü, Restorasyon Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. İzmir.
- Özsoy, M, 2010 İzmir Körfezi İskeleleri ve Deniz Ulaşımının Dünü Bugünü. “İzmirli Olmak” Sempozyum Bildirileri 22-24 Ekim 2009. BMS Matbaacılık San. Ankara.
- Patton, M. 2002. *Qualitative, Research and Evaluation Methods*. Sage Publications: California:

- Peck, J. 2017. Transatlantic City, Part 1: Conjunctural Urbanism. *Urban Studies*. Vol. 54 (1), p: 4-30.
- Peck, J., Theodore, N. ve Brenner, N. 2009. Postneoliberalism and its discontents, Center for Urban Economic Development (CUED), University of Illinois at Chicago, Unpublished Manuscript.
- Peet, R. 1977. The Development of Radical Geography in The United States. *Progress in Human Geography*. First Published June 1, p: 240-263.
- Peet, R. ve Hartwick, E. 2015. *Theories of Development: Contentions, Alternatives*. (Third ed.) Guilford Press, London.
- Perouse, J. F ve Danış, D. 2005. Zenginliğin Mekânda Yeni Yansımaları: İstanbul'da Güvenlikli Siteler. *Birikim*, 104. ss: 92-123.
- Philips, D. 2013. Towards Intercultural Engagement: Building Shared Visions of Neighbourhood and Community in an Era of New Migration. *Journal of Ethnic and Migration Studies*. Vol. 40, Issue 1. p. 42-59.
- Pınarcıoğlu, M. ve Işık, O. 2009. Segregation in İstanbul: Patterns and Processes. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*. Vol. 100(4). p: 469-484
- Pirenne, H. 2006. Ortaçağ Kentleri-Kökenleri ve Ticaretin Canlanması. (Çev. Şadan Karadeniz). İletişim Yayıncılık: İstanbul.
- Postone, M. 1999. Contemporary Historical Transformations: Beyond Postindustrial Theory and Neo-Marxism, *Current Perspectives in Social Theory*. Vol. 19, p. 3-53.
- Poulantzas, N. 1969. The Problem of The Capitalist State. *New Left Review*. Vol. 58. p: 67-78
- Quarterly Journal of Economics. Vol 111. Issue:2, p: 507-548.
- Rea, L. M. and Parker, R. A. 2005. *Designing and Constructing Survey Research: A Comprehensive Guide*, Jossey-Bass: San Francisco.
- Reardon, S. ve Bischoff, K. 2011. Income Inequality and Income Segregation. *American Journal of Sociology*. Vol. 116, No. 4, p. 1092-1153.
- Relph, E. 1976. *Place and Placelessness*. Pion: London.
- Ridenour, C. S. ve Newman, I. 2008. *Mixed Methods Research: Exploring The Interactive Continuum*. Southern Illinois University Press: Carbondale.
- Rosenberg, J. 1996. Globalization Theory: A Post-mortem. *International Politics*. Vol. 42.1. p: 2-74.

- Rosenberg, J. 1996. Isaac Deutscher and The Lost History of International Relations. New Left Review. Vol. p: 215: 3-15.
- Rosenberg, J. 2006. Why Is There No International Historical Sociology? European Journal of International Relations. Vol. 12.3. p: 307-340.
- Rosenberg, J. 2007. International Relations: The Higher Bullshit: A Reply to the Globalisation Theory Debate. International Politics. Vol. 44.4. p: 450-82.
- Rosenberg, J. 2009. Basic Problems in The Theory of Uneven and Combined Development: A Reply to The CRIA Forum, Cambridge Review of International Affairs, Vol. 22.1, p: 107-110
- Rosenberg, J. 2010. Basic Problems in the Theory of Uneven and Combined Development. Part II: Unevenness and Political Multiplicity. Cambridge Review of International Affairs. Vol. 23 (1). p: 165-189.
- Rosenberg, M. ve Everitt, J. 2001. Planning for Ageing Populations: in Side or Outside The Walls. Progress in Planning, Vol. 56, p: 119-168.
- Royuela, V. ve Vargas, M. 2010. Residential Segregation: A Literature Review, Documentos de Trabajo. Vol. 7. p: 1-46
- Sarup, M. 1995. Postyapısalcılık ve Postmodernizm (Çev. Ahmet Çığdem) Ark Yayınları: İstanbul.
- Sassen, S. 2001. The Global City, New York, London, Tokyo. 2 Edition. Princeton University Press. USA.
- Savage, M., Bagnall G. ve Longhurst. B. 2005 *Globalization and Belonging*. Sage: London.
- Sayar, Y ve Sormakyan Akdur, T. 2009. İzmir Karşıyaka Apartman Tipi Konut Yapılarında Mekânsal ve Morfolojik Dönüşümler: 1950-1980. Mimarlık Dergisi. Sayı: 349.
- Sayar, Y. ve Süer, D. 2006. İzmir’de Alternatif Bir Konut Alanı: Karşıyaka Emlak Bankası Uygulamaları. Ege Mimarlık. ss: 2 -57.
- Schmid, C. .2008. Henri Lefebvre’s Theory of The Production of Space: Towards A Three-Dimensional Dialectic. (Kanishka Goonewardena Stefan Kipfer Richard Milgrom Christian Schmid edit.) “Space, Difference, Everyday Life” kitabı içinde. Routledge. UK

- Serçe, E. 2005. Osmanlıdan Cumhuriyete Karşıyaka Belediyesi. Karşıyaka Kültür ve Çevre Sempozyumu. Ankara.
- Serçe, E. 2010. II. Meşrutiyet Döneminde İzmir. “Değişen İzmir’i Anlamak” kitabı içinde (ed. Deniz Yıldırım ve Evren Haspolat). Phoenix Yayınları: Ankara.
- Sevgi, C. 1988. Kentleşme Sürecinde İzmir ve Gecekondular. Konak Belediyesi Kültür Yayınları: İzmir.
- Sewell, William H. 1985. Ideologies and Social Revolutions: Reflections on The French Case. *The Journal of Modern History*. Vol. 57 (1) (March 1). p: 57-85.
- Sim ve Loon, 2012. Eleştirel Teori: Aydınlanmadan Postmodernizme Eleştirel Düşünce İçin Çizgibilimi. (Çev. Akın Emre Pilgir ve Emrah Arıcılar). NTV Yayınları: İstanbul.
- Sipahi, E. B. 2012. “Yeni” Liberalizm “Yeni” Yaşam Alanları Güvenlikli Siteler: Konya Örneği. *İdeal Kent*. Sayı: 7. ss: 110-134.
- Sjoberg, G. 2002. Sanayi Öncesi Kenti. “20. Yüzyıl kenti” kitabı içinde (Çev. Bülent Duru ve Ayten Alkan.) 1. Baskı. İmge Kitapevi: Ankara.
- Skocpol, T. 1979. States and Social Revolutions: A Comparative Analysis of France, Russia, and China. Cambridge University Press: Cambridge.
- Smith, N. 2017. Eşitsiz Gelişim: Doğa, Sermaye ve Mekânın Üretimi. (Çev. Esin Soğancılar) Sel Yayıncılık: İstanbul.
- Smith, N. ve Williams, P. 2015. Kentin Mutenalaştırılması (Çev. Melike Uzun) Yordam Kitap: İstanbul.
- Soja E. 2017. Postmodern Coğrafyalar: Eleştirel Toplumsal Teoride Mekânın Yeniden İleri Sürülmesi. (Çev. Yunus Çetin). Sel Yayıncılık: İstanbul.
- Soja, 2010. Seeking Spatial Justice. University of Minnesota Press: United States.
- Soja, E. 1985. The Spatiality of Social Life: Towards A Transformative Rethorisation, D. Gregory and j. Urry (eds), “Social Relations and Spatial Structures” kitabı içinde (90-127). Macmillan.
- Soja, E. 1996. Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places. Blackwell Publishers: Oxford.
- Soja, E. 2000. Postmetropolis- Critical Studies of Cities and Regions, Blackwell Publishers Ltd: Oxford.

- Sözer, A. N., 1988. İzmir: Ege'nin Metropolü. Ege Coğrafya Dergisi. Sayı: 4. Ege Üniversitesi.
- Springer, S. 2013. Anarchism and Geography: A Brief Genealogy of Anarchist Geographies. *Geography Compass*. Vol. 7/1. p: 46–60.
- Stanek, L. 2011. Henri Lefebvre on Space: Architecture, Urban Research, and the Production of Theory. University of Minnesota Press: ABD.
- Stiglitz, E. J. 2012. *The Price of Inequality: The Avoidable Causes and Invisible Cost of Inequality*, Norton.
- Storper, M. 1997. *The Regional World - Territorial Development in a Global Economy*, Guilford: New York.
- Sutton, S and Kemp, S. 2011. Introduction: Place as Marginality and Possibility. “The Paradox of Urban Space” kitabı içinde (Ed. Sutton, S and Kemp, S.) Palgrave Macmillan: United States.
- Şenses, F. 2001. Küreselleşmenin Öteki Yüzü Yoksulluk, İletişim Yayınları: İstanbul.
- Şenses, F. 2016. Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat mı, Engel mi? Fikret Şenses (Edt.). “Neoliberal Küreselleşme ve Kalkınma Seçme Yazılar” kitabı içinde. İletişim Yayınları: Ankara.
- Tammaru, T., Van Ham, M., Leetmaa, K., Kährrik, A. ve Kamenik, K., 2013, Ethnic dimensions of suburbanisation in Estonia. *Journal of Ethnic and Migration Studies* Vol. 39(5). p: 845–862.
- Tan, E. 1981. *Toplumbilimlerine Giriş Temel Kavramlar*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Yayınları. No:97. Sevinç Matbaası: Ankara.
- Tashakkori, A. ve Teddlie, C. 2010. *Handbook of Mixed Methods in Social and Behavioral Research (2. Baskı.)*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Tatlıdil, E. 1989. *Kentleşme ve Gecekondu*. Ege Üniversitesi Yayınları: İzmir.
- Tekin, T. 2016. “Bizim Mahalle” Yeni Asır Gazetesi. 05.05.2016. <https://www.yeniasir.com.tr/kenthaberleri/2016/05/06/izmir-manzarali-mahalle-cumhuriyet>
- Theodore, N. Peck, J ve Brenner, N. 2011. *Neoliberal Urbanism: Cities and The Rule of Markets*, Gary Bridge and Sophie Watson eds., “The New Companion to The City” kitabı içinde (15-25). Blackwell-Wiley: Oxford.

- Thorns, D. 2004. Kentlerin Dönüşümü, Kent Teorisi ve Kentsel Yaşam. İstanbul: Soyak Yayınları.
- Toprak, Z. 1992. Yayınlanmamış Bir Monografiden İzmir. 1920-1921. Üç İzmir Kitabı İçinde. Sayfa: 227-236. Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.
- Trotsky, L 1973. The First Five Years of the Communist International. Edited by John G. Wright. Vol. Volume 2. Pathfinder: New York.
- Trotsky, L 2005. Literature and Revolution, Haymarket Books Press.
- Trotsky, L 2010, My Life: An Attempt at an Autobiography. (18. Baskı) Pathfinder Press: ABD.
- Trotsky, L 2011. Their Morals and Ours (14. Baskı). Pathfinder Press: ABD.
- Trotsky, L, 1976. Sürekli Devrim: Sonuçlar ve Olasılıklar. (Çev. Ahmet Muhittin). Yazın Yayıncılık: İstanbul
- Trotsky, L, 2000. The History of the Russian Revolution. (Volume One). Chris Russell for Marxists Internet Archive.
- Trotsky, L. 1969. The Permanent Revolution and Result and Prospects. Pathfinder Press: New York.
- Tuan, Y. F. 1977. Space and Place: The Perspective of Experience. University of Minnesota Press: Minneapolis.
- Turkey Habitat III National Report, 2014. Turkish Ministry of Environment and Urbanization, Ankara <https://unhabitat.org/wp-content/uploads/2014/07/Turkey-national-report.pdf>
- Tümtaş, M. S. 2012. Kent, Mekân ve Ayırışma, Delta Yayıncılık: Ankara.
- Umar, B. 1992. Kordelio (Karşıyaka) ve Smyrna, İzmir Adlarının Anlamı Üzerine, Üç İzmir Kitabı İçinde, sayfa: 33-42. Yapı Kredi Yayınları: İstanbul.
- Umar, B. 1993. Kordelio (Karşıyaka) Adının Kökeni ve Anlamı üzerine. Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi. Cilt 1 sayı 3.
- UN-Habitat, 2016. Urbanization And Development: Emerging Futures. World Cities Report. http://nua.unhabitat.org/uploads/WCRFullReport2016_EN.pdf
- United Nations Country Profils, 2018. World Urbanization Prospects 2018. <https://esa.un.org/unpd/wup/Country-Profiles/>
- Uzun, C. N. 2006. Yeni Yasal Düzenlemeler ve Kentsel Dönüşüme Etkileri. Planlama, 2, ss: 49-52.

- Ünverdi, H. 2002. Sosyo-ekonomik İlişkiler Bağlamında İzmir Gecekondularında Kimlik Yapılanmaları: Karşıyaka Onur Mahallesi ve Yamanlar Mahallesi Örnekleri. Dokuz Eylül Üniversitesi, Fen bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge planlama Bölümü. Doktora Tezi. İzmir.
- Van Kempen, R. 2005. Segregation and Housing Conditions of Immigrants in Western European Cities. Ed. Y. Kazepov, "Cities of Europe: Changing Contexts, Local Arrangement and the Challenge to Urban Cohesion" kitabı içinde (190-209). Blackwell: Oxford:
- Wacker, J, G. 1998. A Definition of Theory: Research Guidelines for Different Theory-Building Research Methods in Operations Management. *Journal of Operations Management*. Vol. 16. p: 361–385.
- Wallerstein, I. 2016. Modern Dünya Sistemleri. Yarın Yayınları: İstanbul.
- Weber, A.F. 1988. The Growth of Cities in the Nineteenth Century a Study in Statistics. The Macmillan Company: New York.
- Weinberg, D. H. 2011. *U.S. Neighborhood Inequality in The 2005–2009 Period*. Washington, D.C. U.S. Department of Commerce, U.S. Census Bureau, Report ACS-16. Available online: www.census.gov/prod/2011pubs/acs-16.pdf
- Wessendorf, S. 2013. Commonplace Diversity and the Ethos of Mixing: Perceptions of Difference in a London Neighbourhood. *Identities: Global Studies in Culture and Power*, Vol. 20(4), p: 407-422
- Wood, A. 1972. The Marxian Critique of Justice. *Philosophy and Public Affairs*, Vol. 1. No:3 p: 244-282
- Yacobi H 2004. Constructiing A Sense of Place: Architecture and The Zionist Discourse. Aldershot: Ashgate.
- Yavaş, H. 2011. Türkiye’de Siyasi Partilerin Küresel Çevre Sorunlarına Yaklaşımları. *Yönetim Bilimleri Dergisi* (9: 1). Ss: 202-213.
- Yasa, İ. 1966. Ankara’da Gecekondu Aileleri, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı. Sosyal Hizmetler Genel Müdürlüğü. Ankara.
- Yeğin, U. 2009. Evvel Zaman İçinde İzmir. İzmir Ticaret Odası Yayınları: İzmir.
- Yetkin, S. 2001. 21. Yüzyıl Eşiğinde İzmir Uluslararası Sempozyumu. İzmir Büyükşehir Belediyesi: İzmir.

Yırtıcı, H. 2005, Çağdaş Kapitalizmin Mekânsal Örgütlenmesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Yuval-Davis, N. 2006. Belonging and The Politics of Belonging. Patterns of Prejudice, Vol. 40(3), p: 197-214.

İnternet Kaynakları

<http://www.karsiyaka.bel.tr/tr?lang=tr> (Erişim Tarihi: 06 Mayıs 2019).

<https://www2.tbmm.gov.tr/d22/1/1-0984.pdf> (Erişim Tarihi: 30 Mayıs 2019).

<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr> (Erişim Tarihi: 14.Haziran 2019).

EK-A: ANKET SORULARI (Cumhuriyet Mahallesi)

Bu araştırma Ege Üniversitesi Coğrafya Bölümü'nde yürütülen "Eşitsiz Gelişme ve Mekânsal Ayrışma Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz: İzmir (Karşıyaka) Örneği" başlıklı doktora tezi kapsamında Karşıyaka'daki yerel sakinlerden bilgi almayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmaya **katılmama** veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan **çıkma** hakkında sahipsiniz. **Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz** biçiminde yorumlanacaktır. Size verilen **formlardaki** soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Bu formlardan elde edilecek kişisel bilgiler tamamen gizli tutulacak ve yalnızca araştırma amacı ile kullanılacaktır.

A. Yerleşim Yeri ve Konut Seçimi İle İlgili Sorular

1. Kaç yıldır bu mahallede oturuyorsunuz?

- a) 5 yıldan daha az b) 6-10 yıl c) 11-15 yıl d) 16-20 yıl e) 21 yıl ve üzeri

2. Bu mahalleye taşınmadan önce nerde oturuyordunuz? Belirtiniz.

- a) Karşıyaka'nın _____ Mahallesiinde
b) İzmir'in _____ ilçesinde
c) Türkiye'nin _____ şehrinde
d) Yurt dışında, _____ şehrinde.

3. Bu siteye taşınmadan önce hangi konut tipinde oturmaktaydınız?

- a) Müstakil ev
b) Apartman dairesi
c) Güvenlikli site içinde müstakil ev
d) Güvenlikli site içinde apartman dairesi
e) Diğer _____

4. Yakın bir gelecekte bu mahalleden taşınmayı düşünüyor musunuz? Evet Hayır

- Sorunun cevabı **Evet** ise, İzmir şehri içinde taşınmayı düşündüğünüz yeri ve nedenini yazınız:
_____/_____
- Hangi konut türünü tercih edersiniz?
 Müstakil ev
 Apartman dairesi
 Güvenlikli site içinde müstakil ev
 Güvenlikli site içinde apartman dairesi
 Diğer _____

5. Güvenlikli site denilince aklınıza gelen ilk beş sözcüğü yazınız.

1 _____ 2 _____ 3 _____ 4 _____ 5 _____

6. Türkiye'de gelir eşitsizliğinin arttığını düşünüyor musunuz?

- a) Kesinlikle katılmıyorum b) Katılmıyorum c) Ne katılıyorum ne katılmıyorum
d) Katılıyorum e) Kesinlikle katılıyorum

7. Sizde gelir eşitsizliği bir problem midir?

- a) Kesinlikle katılmıyorum b) Katılmıyorum c) Ne katılıyorum ne katılmıyorum d) Katılıyorum
e) Kesinlikle katılıyorum

8. Gelir eşitsizliğinin oluşturabileceği sorunları önem sırasına göre sırlayınız (1-2-3)

- ____Yoksullar için adaletsiz bir durum olması
____Sosyal uyum için bir tehdit olması
____Suç oranlarının artmasına neden olması

9. Kendiniz hangi siyasi partiye yakın hissediyorsunuz?

- a) AKP b) CHP c) MHP d) HDP e) Diğer

10. Bu mahallede kendinizi güvende hissediyor musunuz? Evet Hayır

11. Tüm koşulları düşündüğünüzde bu mahalledeki yaşamınızdan ne kadar memnunsunuz?

- a) Hiç memnun değilim b) Memnun değilim c) Ne memnun ne değil d) Memnunum
e) Oldukça memnunum

12. Mahalle sakinleri ile komşuluk ilişkileriniz hangi düzeydedir?

- a. Oldukça iyi b. İyi c. Ne iyi ne de değil d. Kötü e. Oldukça kötü

13. Komşularınızla çoğunlukla nerelerde bir araya gelirsiniz?

a. Evlerimizde b. Mahallenin ortak alanlarında c. Mahalle dışında d. Bir araya gelmiyoruz

14. Aşağıda yer alan özelliklerin bu mahalleyi tercih etmenizdeki etkisini önem derecesine göre puanlayınız

	Hiç Önemli Değil	Önemsiz	Ne Önemli Ne Değil	Önemli	Çok Önemli
<i>Hiç önemi yok 1 – 2 – 3 – 4 – 5 Çok önemli</i>	1	2	3	4	5
Tanıdıkların /akrabaların burada yaşıyor olması	1	2	3	4	5
Benzer sosyo-ekonomik statüdeki kişilerin olması	1	2	3	4	5
Komşuluk ilişkileri	1	2	3	4	5
Güvenlik	1	2	3	4	5
Sosyal tesis alanları	1	2	3	4	5
Yürüyüş ve bisiklet yollarına ulaşılabilirlik	1	2	3	4	5
Parklar/ Çocuklar için oyun alanları	1	2	3	4	5
Fiyat	1	2	3	4	5
İş yerine erişim	1	2	3	4	5
Çocukların okuluna erişim	1	2	3	4	5

15. Size göre mahallenizin sorun/sorunları nelerdir? En önemli olduğunu düşündüğünüz 3 sorunu işaretleyiniz.

- Park/sosyal tesis imkânlarının yeterli olmaması
 Yürüyüş ve bisiklet yollarının olamaması ya da yetersiz olması
 Güvenliğin yeterli olmaması
 Bakım, altyapı hizmetleri ve temizliğin yeterli olmaması
 Ulaşımın yeterli/alternatifli ve sık olmaması
 Eğitim hizmetlerinin kaliteli olmaması
 Çevresel gürültü fazlalığı
 Sağlık hizmetlerinin yeterli ve kaliteli olmaması
 Komşuluk ilişkilerinin yeterli olamaması
 Diğer....

16. Mahalleniz ile ilgili hangi uygulamanın yapılmasını tercih edersiniz?

- a) Kentsel dönüşüm ile başka bir yere taşınmak
b) Evlerin onarılması ve çevrenin düzenlenmesi
c) Binalarda gerekli düzenlemeler yapılarak tek tip, tek renk bir mahalle oluşturulması
c) Şu anki hali ile kalması
e) Fikrim yok

17. Cumhuriyet Mahallesi ile ilgili aşağıdaki ifadelere ne ölçüde katıldığınızı belirtiniz

<i>Kesinlikle katılmıyorum 1-2-3-4-5 Kesinlikle katılıyorum</i>	1	2	3	4	5
Bu mahalleyi eleştiren olduğunda savunurum.	1	2	3	4	5
Bu mahalleyi seviyorum.	1	2	3	4	5
Burada olmadığımında mahallemi özledim.	1	2	3	4	5
Bu mahalleden taşınmayı isterim.	1	2	3	4	5
Bu mahalle ile gurur duyuyorum.	1	2	3	4	5
Kendimi bu mahalleye ait hissediyorum.	1	2	3	4	5
Buradan hoşlanmıyorum.	1	2	3	4	5
Bu mahallede çocuklarınızı diğer yetişkinlere emanet edebilirsiniz.	1	2	3	4	5
Kendimi bu mahalleye yabancı hissediyorum.	1	2	3	4	5
Bu mahallede kendimi güvende hissetmiyorum.	1	2	3	4	5
Bu mahalle ile ilgili pek bir bilgim yok.	1	2	3	4	5
Bu mahalle ile bağlarımın koptuğunu hissediyorum.	1	2	3	4	5
Bu mahalle ile ilgili herhangi bir konuda bir şey yapmak istemem.	1	2	3	4	5
Bu mahalle ile ilgili konularda bilgi sahibiyim.	1	2	3	4	5

Bu mahallede insanlar genellikle birbirlerini tanır.	1	2	3	4	5
Benim geçmişim bu mahallededir.	1	2	3	4	5
Bu mahalledeki insanlar birbirlerine bağlıdır.	1	2	3	4	5
Bu mahalleye kök saldığımı hissediyorum.	1	2	3	4	5
Bu mahallede olup bitenleri bilmek isterim.	1	2	3	4	5
Bu mahalledeki insanlar aynı değerleri paylaşırlar.	1	2	3	4	5

18. Karşıyaka'da bulunduğunuz mahalle dışında en sık gittiğiniz 5 yerin adını yazınız

1 _____ 2 _____ 3 _____ 4 _____ 5 _____.

19. Temel ihtiyaçlarınızın karşılanmasını hangi alış-veriş ortamında ve ne sıklıkta gerçekleştirirsiniz?

	Her gün	Haftada birkaç kez	Ayda birkaç kez	Hiç
Alış-veriş Merkezi				
İnternet/telefon üzerinden				
Mahalle marketlerinden				
Mahalle pazarlarından				

20. Şu Faaliyetleri Daha Çok Nerelerde Gerçekleştiriyorsunuz?

	Ev	Cumhuriyet Mahallesi	Çiğli	Karşıyaka	Bostanlı	Özdere	Diğer	Faaliyet yok
Eğlence								
Dinlenme								
Alışveriş (gıda, giysi vb.)								
Aile buluşmaları								
Arkadaş buluşmaları								
Yıllık tatil								
Hastane/sağlık hizmeti alma								
Kültür-sanat faaliyetlerine katılım								
İbadet								

B- Genel Sorular ve Hane Halkı Bilgileri

21. Cinsiyetiniz? Kadın Erkek

22. Doğum yeriniz: _____

23. Yaşınız? 20 ve altı 21-30 31 -40 41- 49 50 ve üzeri

24. En son mezun olduğunuz eğitim düzeyi?

İlkokul Ortaokul Lise Ön lisans Lisans Yüksek lisans Doktora

25. Evde siz dâhil kaç kişi yaşıyor? Toplam yetişkin sayısı _____

- 18 yaşın altında olan toplam çocuk sayısı _____

26. Medeni durumunuz?

Bekâr Evli Birlikte yaşam Eşi vefat etmiş Boşanmış Diğer

27. Hane içinde özel araç sayısı: _____

28. Mülkiyet durumunuz? a. Ev sahibi b. Kiracı c. Diğer _____

29. Çalışıyor musunuz? Evet Hayır

- Cevabınız **evet** ise hangi işte çalışıyorsunuz? _____
- İş yeriniz bu mahallede mi? _____
- İş yerinize nasıl ve ne kadar sürede ulaşıyorsunuz?
Özel aracınız ile ___dk / Yürüyerek ___dk. / Toplu taşıma ile ___dk.

30. Aylık hane halkı ortalama geliriniz?

a) 2000 ve altı b) 2001-3000 c) 3001-5000 d) 5001-10.000 e) 10.001 ve üzeri

31. Kendinizi hangi sosyo-ekonomik statüde görüyorsunuz?

a) Alt b) Orta c) Orta/Üst d) Üst e) Fikrim yok

EK- B: ANKET SORULARI (Yalı Mahallesi)

Bu araştırma Ege Üniversitesi Coğrafya Bölümü'nde yürütülen "Eşitsiz Gelişme ve Mekânsal Ayrışma Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz: İzmir (Karşıyaka) Örneği" başlıklı doktora tezi kapsamında Karşıyaka'daki yerel sakinlerden bilgi almayı amaçlamaktadır.

Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük** esasına dayanmaktadır. Çalışmaya **katılmama** veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmadan **çıkma** hakkında sahipsiniz. **Çalışmayı yanıtlamanız, araştırmaya katılım için onam verdiğiniz** biçiminde yorumlanacaktır. Size verilen **formlardaki** soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayın. Bu formlardan elde edilecek kişisel bilgiler tamamen gizli tutulacak ve yalnızca araştırma amacı ile kullanılacaktır.

A. Yerleşim Yeri ve Konut Seçimi İle İlgili Sorular

1. Kaç yıldır bu mahallede oturuyorsunuz?

- a) 5 yıldan daha az b) 6-10 yıl c) 11-15 yıl d) 16-20 yıl e) 21 yıl ve üzeri

2. Bu mahalleye taşınmadan önce nerde oturuyordunuz? Belirtiniz.

- a) Karşıyaka'nın _____ Mahallesiinde
b) İzmir'in _____ ilçesinde
c) Türkiye'nin _____ şehrinde
d) Yurt dışında, _____ şehrinde.

3. Bu mahalleye taşınmadan önce hangi konut tipinde oturmaktaydınız?

- a) Müstakil ev
b) Apartman dairesi
c) Güvenlikli site içinde müstakil ev
d) Güvenlikli site içinde apartman dairesi
e) Diğer _____

4. Yakın bir gelecekte bu mahalleden taşınmayı düşünüyor musunuz? Evet Hayır

- Sorunun cevabı **Evet** ise, taşınmayı düşündüğünüz yeri ve nedenini yazınız:
_____ / _____

- Hangi konut türünü tercih edersiniz?

- Müstakil ev
 Apartman dairesi
 Güvenlikli site içinde müstakil ev
 Güvenlikli site içinde apartman dairesi
 Diğer _____

5. Gecekondu mahallesi denilince aklınıza gelen ilk beş sözcüğü yazınız.

1 _____ 2 _____ 3 _____ 4 _____ 5 _____

6. Türkiye'de gelir eşitsizliğinin arttığını düşünüyor musunuz?

- a) Kesinlikle katılmıyorum b) Katılmıyorum c) Ne katılıyorum ne katılmıyorum
d) Katılıyorum e) Kesinlikle katılıyorum

7. Gelir eşitsizliğinin bir problem olduğunu düşünüyor musunuz?

- a) Kesinlikle katılmıyorum b) Katılmıyorum c) Ne katılıyorum ne katılmıyorum
d) Katılıyorum e) Kesinlikle katılıyorum

8. Gelir eşitsizliğinin oluşturabileceği sorunları önem sırasına göre sırlayınız (1-2-3)

- ____ Yoksullar için adaletsiz bir durum olması
____ Sosyal uyum için bir tehdit olması
____ Suç oranlarının artmasına neden olması

9. Kendiniz hangi siyasi partiye yakın hissediyorsunuz?

- a) AKP b) CHP c) MHP d) HDP e) Diğer

10. Bu mahallede kendinizi güvende hissediyor musunuz? Evet Hayır

11. Tüm koşulları düşündüğünüzde bu mahalledeki yaşamınızdan ne kadar memnunsunuz?

- a) Hiç memnun değilim b) Memnun değilim c) Ne memnun ne değil d) Memnunum
e. Oldukça memnunum

12. Mahalle sakinleri ile komşuluk ilişkileriniz hangi düzeydedir?

- a. Oldukça iyi b. İyi c. Ne iyi ne de değil d. Kötü e. Oldukça kötü

13. Komşularınızla çoğunlukla nerelerde bir araya gelirsiniz?

- a. Evlerimizde b. Sitenin ortak alanlarında c. Mahallenin ortak alanlarında

d) Mahalle dışında e. Bir araya gelmiyoruz

14. Aşağıda yer alan özelliklerin bu mahalle içindeki siteyi tercih etmenizdeki etkisini önem derecesine göre puanlayınız

	Hiç Önemli Değil	Önemsiz	Ne Önemli Ne Değil	Önemli	Çok Önemli
Hiç önemi yok 1 – 2 – 3 – 4 – 5 Çok önemli	1	2	3	4	5
Tanıdıkların /akrabaların burada yaşıyor olması	1	2	3	4	5
Benzer sosyo-ekonomik statüdeki kişilerin olması	1	2	3	4	5
Komşuluk ilişkileri	1	2	3	4	5
Güvenlik	1	2	3	4	5
Sosyal tesis alanları	1	2	3	4	5
Yürüyüş ve bisiklet yollarına ulaşılabilirlik	1	2	3	4	5
Parklar/ Çocuklar için oyun alanları	1	2	3	4	5
Fiyat	1	2	3	4	5
İş yerine erişim	1	2	3	4	5
Çocukların okuluna erişim	1	2	3	4	5

15. Size göre mahallenizin sorun/sorunları nelerdir? En önemli olduğunu düşündüğünüz 3 sorunu işaretleyiniz.

- Park/sosyal tesis imkânlarının yeterli olmaması
 Yürüyüş ve bisiklet yollarının olamaması ya da yetersiz olması
 Güvenliğin yeterli olmaması
 Bakım, altyapı hizmetleri ve temizliğin yeterli olmaması
 Ulaşımın yeterli/alternatifli ve sık olmaması
 Eğitim hizmetlerinin kaliteli olmaması
 Çevresel gürültü fazlalığı
 Sağlık hizmetlerinin yeterli ve kaliteli olmaması
 Komşuluk ilişkilerinin yeterli olamaması
 Diğer....

16. Gecekondu mahalleleri ile ilgili hangi uygulamanın yapılmasını uygun buluyorsunuz?

- a) Kentsel dönüşüm ile başka bir yere taşınması
b) Evlerin onarılması ve çevrenin düzenlenmesi
c) Binalarda gerekli düzenlemelerin yapılarak tek tip, tek renk bir mahallenin oluşturulması
d) Şu anki hali ile kalması
e) Fikrim yok

17. Yalı Mahallesi ile ilgili aşağıdaki ifadelerle ne ölçüde katıldığınızı belirtiniz

Kesinlikle katılmıyorum 1-2-3-4-5 Kesinlikle katılıyorum	1	2	3	4	5
Bu mahalleyi eleştiren olduğunda savunurum.	1	2	3	4	5
Bu mahalleyi seviyorum.	1	2	3	4	5
Burada olmadığımında mahallemi özledim.	1	2	3	4	5
Bu mahalleden taşınmayı isterim.	1	2	3	4	5
Bu mahalle ile gurur duyuyorum.	1	2	3	4	5
Kendimi bu mahalleye ait hissediyorum.	1	2	3	4	5
Buradan hoşlanmıyorum.	1	2	3	4	5
Bu mahallede çocuklarınızı diğer yetişkinlere emanet edebilirsiniz.	1	2	3	4	5
Kendimi bu mahalleye yabancı hissediyorum.	1	2	3	4	5
Bu mahallede kendimi güvende hissetmiyorum.	1	2	3	4	5
Bu mahalle ile ilgili pek bir bilgim yok.	1	2	3	4	5
Bu mahalle ile bağlarımın koptuğunu hissediyorum.	1	2	3	4	5
Bu mahalle ile ilgili herhangi bir konuda bir şey yapmak istemem.	1	2	3	4	5
Bu mahalle ile ilgili konularda bilgi sahibiyim.	1	2	3	4	5
Bu mahallede insanlar genellikle birbirlerini tanırlar.	1	2	3	4	5

Benim geçmişim bu mahallededir	1	2	3	4	5
Bu mahalledeki insanlar birbirlerine bağlıdır.	1	2	3	4	5
Bu mahalleye kök saldığımı hissediyorum.	1	2	3	4	5
Bu mahallede olup bitenleri bilmek isterim.	1	2	3	4	5
Bu mahalledeki insanlar aynı değerleri paylaşırlar.	1	2	3	4	5

18. Karşıyaka'da bulunduğunuz mahalle dışında en sık gittiğiniz 5 yerin adını yazınız

1 _____ 2 _____ 3 _____ 4 _____ 5 _____.

19. Temel ihtiyaçlarınızın karşılanmasını hangi alış-veriş ortamında ve ne sıklıkta gerçekleştirirsiniz?

	Her gün	Haftada birkaç kez	Ayda birkaç kez	Hiç
Alış-veriş Merkezi				
İnternet/telefon üzerinden				
Mahalle marketlerinden				
Mahalle pazarlarından				

20. Şu Faaliyetleri Daha Çok Nerelerde Gerçekleştiriyorsunuz?

	Ev	Yalı Mahallesi	Bostanlı	Alsancak	Mavişehir Mahallesi	Çeşme	Diğer	Faaliyet yok
Eğlence								
Dinlenme								
Alışveriş (gıda, giysi vb.)								
Aile buluşmaları								
Arkadaş buluşmaları								
Yıllık tatil								
Hastane/sağlık hizmeti alma								
Kültür-sanat faaliyetlerine katılım								
İbadet								

Genel Sorular ve Hane Halkı Bilgileri

21. Cinsiyetiniz? Kadın Erkek

22. Doğum yeriniz: _____

23. Yaşınız? 20 ve altı 21-30 31 -40 41- 49 50 ve üzeri

24. En son mezun olduğunuz eğitim düzeyi?

İlkokul Ortaokul Lise Ön lisans Lisans Yüksek lisans Doktora

25. Evde siz dâhil kaç kişi yaşıyor? Toplam yetişkin sayısı _____

• 18 yaşın altında olan toplam çocuk sayısı _____

26. Medeni durumunuz?

Bekâr Evli Birlikte yaşam Eşi vefat etmiş Boşanmış Diğer

27. Hane içinde özel araç sayısı : _____

28. Mülkiyet durumunuz? a) Ev sahibi b) Kiracı c) Diğer _____

29. Çalışıyor musunuz? Evet Hayır

• Cevabınız **evet** ise hangi işte çalışıyorsunuz? _____

• İş yeriniz bu mahallede mi? _____

• İş yerinize nasıl ve ne kadar sürede ulaşıyorsunuz?

Özel aracınız ile _____dk / Yürüyerek _____dk. / Toplu taşıma ile _____dk.

30. Hane hakkı aylık toplam geliriniz?

a) 3000 ve altı b) 3001-5000 c) 5001-10.000 d) 10.001-15.000 e) 15.001 ve üzeri

31. Kendinizi hangi sosyo-ekonomik statüde görüyorsunuz?

a) Alt b) Orta c) Orta/Üst d) Üst e) Fikrim yok

EK- C. TEMALAR

*Yarı yapılandırılmış görüşmeler ile elde edilen verilerin analizi ile oluşturulan tema başlıklarının bir kısmı 6. Bölümde nitel bulgular başlığı altında sunulmuştur. Sınırlılıklar sebebi ile çalışma içinde yer verilmeyen ancak alan araştırmasına ilişkin temaların veri tabanı aşağıda verilmiştir.

Mahale Seçimi ve Memluniyeti İle İlgili Temalar

1. Gecekondu mahallesinde yaşayan insanların taşınma sürecinde iş bulma, tehlikeli yaşam alanlarından kaçma eğilimi ön plana çıkmaktadır.

“48 senedir burada yaşıyoruz. Alaybey’den taşındık. Kura ile buradan arsa alıp gelmiş babamlar. Buraya geldiğimizde 3 tane ev vardı. İlk gelenlerden birisi bizdik. Biz geldiğimizde burası dağlık bir alandı. Hiçbir ev yoktu. Yol yoktu su yokmuş elektrik yokmuş. Hiçbir şey yokmuş. Biz buraya geldiğimizde ben 2 yaşındaymışım. Ben de çocukluğumda hatırladığım kadarıyla dağlıktı ı burası. Çakallar gelirdi. Annelerimiz bizi uyarırdı, korkuyorduk. Sona yavaş yavaş anaca işte bu kadar geliştii (gülüyor)”. (K7. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 50 yaşında, ev hanımı)

“Ben burada doğmuşum. Anneler Ağrı’nın köyünden buraya gelmişler, ilk babam gelmiş çalışmak için. Sonra annemle evlenmişler. O zamandan beri bu mahallede yaşıyoruz. Ben burada okudum. İlkokula kadar okudum gerçi daha üstüne devam edemedim, sonra çalışma hayatına başladım.” (K4. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 46 yaşında, emekli)

“Beş yaşından beri cumhuriyet mahallesindeyim. Öbür mahalleden gelin geldim 10 senedir de bu evdeyim. 36-37 senedir bu mahalledeyim. Bayburt’tan geldik. Kökenimiz galiba İran.”(K6. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 42 yaşında, kadın, tuhafiyeci)

2. Yerleşim alanı olarak kapalı yerleşmeleri tercih eden kişilerin bu alanlara taşınmasında güvenlik, konfor ve prestij önemli faktörlerdir

“Çocuklarımla beraber daha güvenli rahat oturabilmek için. Ama en önemli faktör güvenlik. Çünkü çocuklarıyla yalnız yaşayan bir kadınıım. O yüzden bu ihtiyaç benim için daha çok ön plana çıkıyor. Burası da bunları sağlayabilecek bir yer.” (K9. Kapalı yerleşimde yaşıyor, kadın, 45 yaşında, idari personel)

“Aslında burada çok fazla sosyal bir imkân yok çok modern bir site, çok iyi bir site çevrenin de çok fazla sosyal imkânı yok. Parkı var, tenis ve basket sahası var, havuz var, spor salonu var. Aynı zamanda peyzaj genelde buradaki insanlar çocuklarının güvenli bir ortamda rahat hareket edebilmesi sebebiyle tercih ediyorlar.” (K12. Kapalı yerleşimde yaşıyor, 49 yaşında, ev hanımı).

“Genel olarak burasının daha güvenli olduğunu düşünüyorum. Ben güvenlik için tercih ettim ama sanırım insanların öncelikleri arasında prestij önemli. Burasının profili için söyleyebileceğim pek bir şey yok. Ama genel olarak çok lüks bir semtte bile otursanız karşılaşılabileceğiniz olaylar var. Burası için de geçerli. Türkiye’de bir şehirlilik kültürü henüz oluşmadığı için, insanlar hep köy kökenli olduğu için çok para kazanmakta insanı kültürlü yapmayacağı için; gerçekten az miktarda şehir kökenli, kültürlü insanlarla parayı bulduğu için kendini kentli zanneden insanlar arasında ayrımı çok net hissediyorsunuz. Davranışlarıyla hareketleriyle ve tutumlarıyla elit görünmeye çalışan çok fazla insan var ve dışarıdan baktığımızda Ferrari aslında Murat olan insanlarla birlikte yaşamaya çalışıyoruz. Maalesef öyle. Çünkü belli bir maddi güç insanları daha lüks daha rafine yerlerde yaşamaya zorluyor bu yönde bir heves yaratıyor. Fakat kendilerine yetme kısmına gelince insanlar ona direnç gösteriyorlar. Bu zor geliyor. Gittikleri yere uyum sağlamak istemiyorlar daha çok oranın onlara uyum sağlamasını bekliyorlar.” (K10. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 46 yaşında, gümrük müşaviri).

3. Gecekondu mahallesinde yaşayan insanlar hemen hemen hiçbir sosyal imkâna sahip değildir.

“Hiçbir şey yok ki burada. Ne kefe ne doğru düzgün bir oturacak yer hiçbir şey yok. Eğlenebileceğimiz vakit geçirebileceğimiz hiçbir yer yok. En azından bir çay bahçesi yürüyüş yapacak güvenli bir yol, bankamatik mesela olsa çok iyi olurdu. Sadece 2 tane bankamatik var burada. Banka ile işimiz olduğunda çarşıya gitmemiz gerekiyor.”(K7. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 50 yaşında, ev hanımı)

“Bu mahallede hiçbir sosyal imkan yok. Sadece birkaç tane çocuk parkı var. Bir tane spor salonu var ama o da okulla ait. Dışarıdan baksa okullardan öğrenciler falan geliyor ama sosyal alan olarak bir şey olduğunu söyleyemem.” (K3. Gecekondu mahallesinde yaşıyor erkek, 43 yaşında, esnaf)

“Valla burada hiçbir şey yok, sosyal imkan falan yok burada. Bir tek parkımız var ona da biz gitmiyoruz, yani beni cezp etmiyor. Zaten orada da uyuşturucu kullanıyorlarmış. Hiçbir sosyal aktivite yok burada, bizim faydalanabileceğimiz bir şey yok. Yani mesela yaşlılarım açısından da söylüyorum belki bir halı saha açsalar güzel olurdu. Ama yok yani hiçbir şey yapılmıyor buraya.” (K5. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, erkek, 41 yaşında, kırtasiyecisi)

Sosyal imkân olarak faydalanabileceğimiz Migrosumuz var şokumuz var pazar yerimiz var düğün salonumuz var.” (K6. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 42 yaşında, kadın, tuhafiyeci)

“Sosyal imkânlar yok. En fazla market tarzı şeyler var onları kullanıyoruz.” (K2. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 22 yaşında, çalışmıyor).

4. Kapalı yerleşimlerde yaşayan kişiler pek çok sosyal imkâna sahiptir ve bu imkânlar bu yaşam alanlarının seçilmesinde ve yaşam memnuniyeti açısından önemlidir.

“Sitenin içerisinde daha kolay ulaşılabilir market ya da gıda ürünleri satan bir yer olsa daha iyi olur diye düşünüyorum. Kafeteryanın işletmesi dışında diğer alanlardan memnunum. Ortak yaşam alanları var yani havuz, kafeterya, yürüyüş yolları otoparklar, spor alanı gibi faktörler var. Heterojen olduğunu düşünüyorum. Sonuçta yaklaşık bin kişinin kaldığı bir yerde farklı farklı kesimlerin olduğunu düşünüyorum. Ama genel olarak insanların birbirine saygılı olduklarını da görüyorum. Yani tanışmasa da çok samimi ilişkiler oluşmasa bile saygı çerçevesinde davranıyor herkes birbirine. Genel olarak buradaki yaşamımdan memnunum.” (K11. Kapalı Yerleşimde yaşıyor, 42 yaşında, yaşam koçu).

“Sitede sosyal imkân olarak havuzumuz var, peyzajımız geniş bir alan, tenis kortumuz, basket sahamız, kapalı otoparkımız ve yeşil geniş alanlarımız mevcut tenis oynuyoruz, basket oynuyoruz. Ben daha çok fitness salonunu kullanıyorum. Yürüyüş alanımız var. Yazın da havuza giriyoruz. Eksikliğini hissettiğim çok fazla bir şey yok açıkçası, trafik daha az yoğun olsa daha iyi olur tabi de o da bizim dışımızda gelişen bir konu.” (K8. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 51 yaşında, doktor).

“Genel olarak güvenli bir site, giriş çıkışın kontrollü olmasından çok memnunum. Oyun parkları var çocuklar için çok rahat spor alanları var. Onun dışında düzenli. Apartman görevlisinin olduğu bir yer.” (K9. Kapalı yerleşimde yaşıyor, kadın, 45 yaşında, idari personel)

“Aslında burada çok fazla sosyal bir imkân yok çok modern bir site, çok iyi bir site çevrenin de çok fazla sosyal imkânı yok. Parkı var, tenis ve basket sahası var havuz var fitnessi var. Aynı zamanda peyzaj genelde buradaki insanlar çocuklarının güvenli bir ortamda rahat hareket edebilmesi sebebiyle tercih ediyorlar. Site içinde kreş olması gerekiyor en büyük eksikliği o konuda hissediyorum. Toplasan kaç çocuk 20-25 çocuk kapasiteli küçük bir kreş bile yeterli olacaktır. Yürüme mesafesinde etrafta bir kreş yok.” (K12. Kapalı yerleşimde yaşıyor, 49 yaşında, ev hanımı).

“Taşınmamda etkili olan faktörler uzun zamandır bu bölgede oturuyorum buranın daha güvenli olduğunu düşünüyorum. Sosyo-ekonomik açıdan daha rafine olduğunu düşünüyorum. Site imkânlarına gelirsek de havuzunun olması kapalı bir otoparkının olması kapıda güvenlik olması bir peyzajının olması; ilgi alanıma giren yerleri ulaşımın rahat olması etkenler bunlar.” (K10. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 46 yaşında, gümrük müşaviri).

5. Gecekondu mahallerindeki çok sınırlı sayıdaki sosyal imkâna rağmen insanların eksikliğini hissettiği ya da talep ettiği imkânlar sınırlı sayıdadır. Ayrıca yaşam alanına alışan kişiler uygun şartlar sağlansa dahi yer değiştirme konusunda isteksizdir.

“Siteler çok pahalı ama güvenli iyi. Ayrıca oralar güvenli olabilir ama biz yapamayız orada. Bizi aşar o. Müteahhit gelirse o zaman belki biz de öyle bir yerde yaşarız. Onun dışında maddiyat bizi aşar. Onlar bak aşağıda biz buradayız. Biz daha rahatız, onlar bize özeniyorlar. Kendilerini anca duvarlarla çevirilince güvende hissediyorlar, mahpushane gibi hayat. Onlar bence özeniyorlar bize oh diyorlar ne güzel bahçeli evleri var İmkânım olsa da orada yaşamak istemezdim. Kendi evimden memnunum.” (K7. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 50 yaşında, ev hanımı)

“Çok bir şey yapılmaz zaten buraya ama aile çay bahçesi gibi bir şey olsaydı, daha iyi bir sağlık ocağımız olsaydı güzel olurdu.” (K4. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 46 yaşında, emekli)

“Spor aktivitesi yapabileceğimiz alanlar olsaydı, mesela bir basket sahası olabilir, futbol oynayabilecek bir yer olur. Kahvehaneler var 3-4 tane ama onlara da ben gitmiyorum. İşten geç çıkıyorum zaten. Çoluk çocuk.” (K5. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, erkek, 41 yaşında, kırtasiyeci)

“Hayır istemezdim. Herkes güvenli bir yerde yaşamak ister ama site bana göre değil. Orada yaşamak isteyenlere saygı duyuyorum. Herkesin kendi tercihi, istediği yerde yaşayabilir tabii. Güvenlikli sitede yaşayamam diyorum çünkü komşuluk ilişkilerinin iyi olmadığını duydum oralarda. Söylentiler tabii bunlar. Görmüşlüğüm yok. Alttaki üstekini tanımaz, üsteki yanındakini tanımaz. Sinir bozucu bir şey. Biz burada herkesi tanıyoruz. Karşını da tanıyoruz, yan tarafı da, aşağıdakini de. O yüzden benim için daha güzel burada yaşamak. Bu mahallede avantaj herkesi tanıman, dezavantaj ise esnaf olmak benim için. Bunu neden diyorum çünkü biraz samimi olunca biliyorsunuz. Sorun oluyor bu da. Ben Şemikler’de yaşayamam mesela. Çünkü çok sıkışık, dar, arabayı koyacağım desen bir sürü dert. Ama burası öyle değil, daha ferah geniş, havadar. Bina olunca nasıl olur onu bilmiyorum ben ondan kentsel dönüşüm olunca nasıl olacak onu düşünüyorum. Gördüm mesela birkaç kişide kentsel dönüşüm olunca nasıl olacak diye videolar hazırlamışlar. İsim vermeyeyim de bir parti hazırlamış özellikle onunki ayrıntılıydı. Site olarak hazırlamış da. İmkân çok, kefeleler, yürüyüş yolları, otoparklar. Çok güzel olur bence. O şekilde yaparlarsa tabii. Gerçi o zaman kim öle kim kala zaten biz görmeyiz.” (K5. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, erkek, 41 yaşında, kırtasiyeci)

“Hep aynı binalar yeniydi eskidi. Cumhuriyetin kıymetini sonradan anlayacaklar. İnşallah imar girdi diyorlar ama. Ya bu mahalle ben bildim bileli böyle hiç bir değişiklik yok. İşte bir Migros önce Tansaş’tı zaten o vardı. Bir şok acıldı bir de BİM açıldı. Bir değişiklik bu başka hiç bir değişiklik yok.” (K6. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 42 yaşında, kadın, tuhafiyeci)

“Ben mi? Yok ya ben sevmem öyle şey. Oranın neyini seviyorum biliyor musun? Böyle çıkıyorlar güzel ışıklı akşamdan böyle kafa dinlemeye ne bilim yani böyle balık akvaryumuna bakarsında beynin dinlenir ya yani orda da öyle şeyler oluyor ama bizim burada bir kefe yok bir şey yok akşam gidebileceğin bir yer yok Karşıyaka’ya gidiyorsun bir öyle yerler olsa burası daha yaşanır. Tabii diyorum ya burada deprem oluyor bak hissetmiyoruz biz zemin olarak altı kaya.” (K6. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 42 yaşında, kadın, tuhafiyeci)

“Bir çay bahçesi spor salonu gibi şeyler. İnsanların spor yapabileceği bir yer yok parklar var parklarda da ne kadar çok gidebilirsin ki. Aslında parklarda spor aleti var ama güvenli değil.” (K2. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 22 yaşında, çalışmıyor).

6. Klasik mahalle doksuna sahip alanlar komşuluk, yardımlaşma ve sosyal bütünlük açısından daha avantajlı görülmektedir.

“Burada yaşayan insanlar genelde Anadolu kesiminden insanlar. Örf adet, komşuluk ilişkileri açısından güzel bir ortam var. Diğer gecekondu bölgelerine göre burası daha düzgün nezih bir yer. Gayet iyi bence komşuluk ilişkileri” (K3. Gecekondu mahallesinde yaşıyor erkek, 43 yaşında, esnaf)

“İyi. Fena değil yani. Eski komşularımıza gidip geliyoruz. Onlar da bize gelirler. Evlerde toplanırız. Çay, kahve, muhabbet, onlar da olmasa burada yaşanmaz zaten. Aramızda dayanışma, yardımlaşma da var. Eskisi kadar olmasa da birinin bir ihtiyacı olduğunda düğün dernek, mevlit gibi şeylerde bir araya geliyoruz.” (K4. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 46 yaşında, emekli)

“Komşularımızla ilişkilerimiz iyi. Birkaç tanesiyle sık görüşüyoruz. Zaten bahçelerimiz iç içe hemen birimizin bahçesinde toplanıyoruz ya da evlerimizde. Hemen hemen her gün görüşüyoruz.” (K5. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, erkek, 41 yaşında, kırtasiyeci)

“Olumsuz yönde gene orda gene bir hani ne bileyim ben gene burada bir kapıya çıktığında birisiyle gene bir sohbet edebileceğin bir şey var orada hiç olmaz, olumsuzluğu da o, herkes birbirine bön bön bakıyor böyle sanki uzaydan gelmişiz.” (K6. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 42 yaşında, kadın, tuhafiyeci)

“Temizlik yönünden rahat rahat temizlik yapabiliyorsun. Gece ya gündüz fark etmiyor. Ama başka bir avantajı yok. Apartmanlarda bunlarla ilgili çok yasak varmış.” (K2. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 22 yaşında, çalışmıyor)

“Bana göre şimdi orası iki uç oldu. Yani gecekondu mahallesi ve bir güvenli site bunun arası da var bu siteye taşınana kadar da ben hemen hemen 18 yıl öyle bir mahallede yaşadım. Öyle ortamlarda yaşadım. Çocukluğum da o ortamda geçti. Site benim için burada ilk 4 buçuk yıldır burada oturuyorum. Mahalle ortamında olmanın mesela otopark gibi sıkıntıları var. Yalnız yaşamının mahalle ortamında tek bir bayan olarak yaşamının zorlukları var yanı sıra çok iyi komşulara rastladığınız da çok korunaklı oluyor.

Komşuluk ilişkisi açısından site olması ya da mahalle olmasıyla bir ilişkisi olduğunu düşünmüyorum ben çünkü her ikisini de gördüm yani ila mahalle ortamında komşuluk çok iyi olacak diye de bir kural yok bunun tamamen kişilerle alakalı olduğunu düşünüyorum. Güvenlik açısından sitede olmak daha güvenli orası kesin sosyal imkânlar açısından daha olanaklı ben kendi açımdan bakarsam burada yaşıyor olmak aslında benim maliyetimi aşağı çekiyor. Her hafta sonu bir yere gitmek için bir deniz kıyısına gitmek istiyorsunuz bunu yapmak için sitenin içerisindeki havuz elinizin altında. Bu tip yaşam aslında dışarıdan bakıldığında çok maliyetli görünmekle beraber bence maliyeti yaşamaya başladığınızda aşağıya çekiyor birçok şey.”(K11. Kapalı yerleşimde yaşıyor, 42 yaşında, yaşam koçu).

7. Özellikle son 15-20 yılda etkisi daha fazla hissedilen küreselleşme ve neo-liberalizmin etkisi ile klasik mahalle dokusunda yaşayan insanlar arasında da komşuluk, yardımlaşma gibi sosyal ilişkiler azalmıştır.

“İyi değil, kimse kimseyi tanımıyor, ne dirisine ne ölüsüne, ölse de haberimiz olmuyor zaten. Buradaki insanların birini al ötekine yapıştır değişen bir şey yok hepsi aynı. İnsanların birbirine karşı davranışları soğuk, komşuluk ilişkileri yok. Birkaç kişi var işte konuştuğumuz o kadar” (K1. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, erkek, 54 yaşında, yorgancı).

“Çok farklı çok güzeldi mesela biz eskiden kapı baca açık yatabiliyorduk şimdi kapıya ayakkabı bile koyamıyorsun. Örnek Köy yapıldığı için oradaki bütün Çingenler, eroinci, kokainciler Cumhuriyet’e geldi. Şu 10 sene öncesiyle, 10 sene sonra arasında dağlar kadar fark var.” (K6. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 42 yaşında, kadın, tuhafiyeci)

“Önceden komşuluk vardır herkes birbirine gidip geliyordu şimdi herkes birbirinden korkar oldu çekingen oldu herkes kapısını kapatıyor kimse kimseyle ilgilenmiyor Onun psikolojisine bağlı bir selam veriyorlar bir vermiyorlar. İnsanlar çok değişti. Eski insanlar yok. Valla benim bir tane çocukluk arkadaşım var o da örnek köyde oturuyor onunla birlikte yani hiç kopmadık hep aynı gidiyor da mesela burada hiç komşuluk yok burada herkes çalıştığı için mesela ben hiç evine belki 2 sefer ya gittim ya gitmedim yan tarafla da öyle yok yani komşuluk.” Cumhuriyette bak cumhuriyet mahallesi diyorum ya bak on sene öncesi böyle değildi insanlar birbiriyle cıvıl cıvıl ne bileyim ben şey böyle ama şu an öyle değil şu an insanlar bön bön. O gün onu diyorum karşıdakiyle kapıda oturuyoruz ya diyorum ya şuraya bak sanki insanlar ölmüş sokaktan hiç kimse geçmiyor ama diyor herkes yerinde duruyor herkes evinden hani taşındı desen bir şey oldu desen kimsenin bir yere gittiği de yok insanlar artık ne biliyor musun insanlar sosyal medya üzerinden birbirlerine hava atma derdinde başka hiç bir şey yok. (K6. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 42 yaşında, kadın, tuhafiyeci)

“Burada herkes kendi halinde. Kimse kimseye karışmaz bir şey olsa çıkmaz. Yani herkes kendi çapında. Herkes bana dokunmayan yılan bin yaşasın gibi bir şey yani. Komşuluk ilişkisi yok şu an Merhaba- merhaba o kadar fazla şey değil. Nasılsın iyi misinden öteye gitmiyor muhabbetler. Ama insanlar birbirilerine karşı saygılılar yine de. Komşularımızla görüşmüyoruz.” (K2. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 22 yaşında, çalışmıyor).

8. Kapalı yerleşimlerde yaşayan insanlar arasında komşuluk, yardımlaşma ve sosyal etkileşim daha sınırlıdır.

Kapalı yerleşimlerde yaşayan topluluklar genellikle homojen bir yapıya sahiptir

“Çok sık görüşülen ilişkiler yok. Yani daha çok ortak alanlarda karşılaşıyoruz. Şu ana Dakar öyle oldu komşularla. Ortak alanlarda karşılaştığımız zaman da saygı çerçevesinde sohbet edilebilen bir ortam oluyor ya da havuzda yaz dönemlerinde daha çok bir araya gelinebiliyor, daha doğrusu karşılaşılabiliyor. Onda da daha çok ayaküstü sohbetler olabiliyor veya o an ortak bir konu olursa sohbet ediliyor. Ama onun dışında çok sıklıkla kurulan bir ilişki yok. Herhangi kimsenin evine ziyaret için gitmedim. Bana da kimse gelmiyor.” (K11. Kapalı yerleşimde yaşıyor, 42 yaşında, yaşam koçu).

“Genel olarak hoşnuttum eğitim düzeyi ortalamanın üzerinde. Asansörde karşılaşıncı birbirine iyi günler diyen selam veren düzgün bir insan profili var. Ancak komşularıyla çok fazla bir ilişkim yok çünkü yoğun bir iş hayatı içindeyim. Gerekli zaman aramızda bir yardımlaşma ilişkisi var ama çok arkadaşlık boyutunda olduğunu söyleyemem.” (K9. Kapalı yerleşimde yaşıyor, kadın, 45 yaşında, idari personel)

“Komşuluk ilişkileri pekiyi değil açıkçası. İnsanlar burada birbirlerini gözetliyorlar neden gözetliyorlar şimdi ortak kullanım alanında birisi bir şey yapınca diyelim ki olumsuz bir şey yaptı onu gören kişiler onun yaptığını kendilerinde de hak olarak görüyorlar. Genelde de olumsuz şeyler örnek olarak alınıyor. Bu

söylediğim kendi işiyle ve dış çevreyle alakadar olan kişiler için geçerli değil ama sadece buraya bağımlı insanlarda var, sitenin dışına çıkmayıp tek burada yaşayan insanlar için söylüyorum.” (K12. Kapalı yerleşimde yaşıyor, 49 yaşında, ev hanımı).

“Şu an yeni taşındım karşı komşuyla tanıştım. Gecenin ikisinde kapısını çalabileceğim insan olmasını isterim ama bu noktaya gelebilmek buralarda biraz zor. Bunlar daha çok mahalle kültürünün olduğu yerlerde yaygın. Orada insanlar daha çok birbirlerine yardım ediyorlar burada insanlar kendi paralarıyla evli oldukları için paraları onlara yeterli geliyor. İnsana ihtiyaç duymuyorlar, ihtiyaç duymayacaklarını zannediyorlar. Ama aslında ihtiyaçları var. Bunun çok geç farkına varıyorlar belki de farkına varmadan ölüyorlar. Bu neyle kıyasladığınıza bağlı ben küçükken mahallede yaşadığım hayatı özleyorum. Para kazanmak insanları mevki sahibi olması, insanları maalesef birbirinden koparıyor. Kaybedeceği şeyler olduğunu düşünen insanlar aralarına hemen mesafe koymaya başlıyorlar. Samimiyetlerini kaybediyorlar. Aman benden bir şey ister, aman bana musallat olur gibi yargılara kapılıyorlar aslında ihtiyacımız olan para değil insanlık ama maalesef para gelince o biraz uzaklaşıyor.” (K10. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 46 yaşında, gümrük müşaviri).

Güvenlik İle İlgili Temalar

1. Kentsel yapının oluşturduğu çok kültürlü ve karmaşık yaşam ortamı burada yaşayan insanların güvenlik algısını olumsuz etkilemektedir.

“Bekâr olduğum için kent yaşamı içinde yalnız olarak bir evde yaşamak beni tedirgin ediyor. Yalnız yaşamak güvenlik ihtiyacını birinci sıraya taşıyor. Daha klasik bir mahalle ortamında uzun yıllar yaşadığım için ve orada hep güvenlikle ilgili sorunlar hissettiğim için burayı (kapalı yerleşimi kastediyor) tercih ettim.” (K11. Kapalı yerleşimde yaşıyor, 42 yaşında, yaşam koçu).

“Kent yaşamında, trafiğin yoğunluğundan tut da kapkaça kadar her türlü sosyal sıkıntı yaratacak güvenlik problemleri herkes gibi bizi de rahatsız ediyor.” (K8. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 51 yaşında, doktor).

“Burada yakın çevremizde en yakın İZBAN arkasında gecekondu yaşayan insanlar var. Onların yarattığı tedirginlik ve kirlilikten şikâyetçiyiz. Silahlar patlıyor olur olmaz zamanlarda. Lastik yakıyorlar. Bunlara doğrudan maruz kalıyoruz. Burası Yalı Mahallesi de olsa bir bakıyorsun at arabalarıyla insanlar geçiyor yürüyor. Yani sıkıntı var. Sitenin içine giremeseler bile. Sokak aralarında sürekli karşılaşıyoruz. Çok sık değil ama arada karşılaşıyoruz.” (K9. Kapalı yerleşimde yaşıyor, kadın, 45 yaşında, idari personel)

“Genel olarak İzmir’in güvenli olduğunu düşünüyorum. Yaşadığım yerin de güvenli olduğunu düşünüyorum. Ama bir erkek olarak gece 00.00’den sonra sokağa çıkmak istemiyorum. O saatten sonra kendimi güvende hissetmiyorum. Bu site içinde olan bir şey değil tabii. İzmir’in belli noktaları var, insanların toplandığı toplu olarak içtikleri kendilerini kaybettikleri insanlıklarından çıktıkları mesela Kıbrıs Şehitleri şimdi aklıma gelen bu Karşıyaka’da da çok fazla böyle yer var. Ben 46 yaşındayım benim yarı yaşımdan küçük kız çocuklarının oğlan çocuklarının o saatlerde ne durumlara düşüklerini görmek beni çok üzdü. O bir travma yarattı bende. O saatlerde oralarda olmadığım için bu kadar olduğunu bilmiyordum. Bir gün olmam gerekti gençliğe acıdım yani”. (K10. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 46 yaşında, gümrük müşaviri).

2. Gecekondu mahallesinde özellikle kadınlar kendilerini genel olarak güvende hissetmemektedirler.

“Bizim bura fena değil. Çok şükür geldiğimizden beri bir şey duymadık. Yukarılarda, arkamızdaki okulda ve bir sokak yandaki parkta uyuşturucu, silah, fuhuş vs varmış duyuyoruz hep. Parka arabaları çekiyorlar, okulun bahçe kapısı da kilitli değil oralarda neler dönüyor kim bilir. Oralara özellikle de hava kararınca kesinlikle gitmiyoruz zaten biz.” (K7. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 50 yaşında, ev hanımı)

“Güvenli değil. Önceden olsa güvenliydi ama artık güvenli değil. Sokağa çıktığımda özellikle de belli saatlerden sonra kendimi güvende hissetmiyorum. Hava karardıktan sonra dışarı çıkamıyorum. Şimdiki gençler beni tedirgin ediyor. Çünkü ne yapacakları belli değil. Ot, ereoin kullanan, belinde silahı olan insanlar var burada. Kendi çocuklarım bile erkek olmalarına rağmen geç saatlerde sokağa çıkmazlar.” (K5. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, erkek, 41 yaşında, kırtasiyeci)

“Burada her türlü pislik var. Şu bizim bu arka parkta da çok var mesela. Benim arka parkta bahçemin dibinde hemen okul var ben görüyorum pencereden atladıklarını oraya gidip içtiklerini görüyoruz. Polisi arıyoruz polis gelene kadar onlar kaçıp gidiyorlar. Yani gene de her ne kadar da şey olursa olsun gene güvenli yani

hangi insandan sana zarar gelip gelemeyeceğini tahmin ediyorsun.” (K6. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 42 yaşında, kadın, tuhafiyeci)

“Güvenli olduğunu düşünmüyorum çünkü çok fazla serseri var. Gençlerin çoğu serseri. Gece evde yatarken bile baya rahatsız oluyoruz. Evde bile güvende hissetmiyoruz. Geçen sene hırsız girmişti ondan beri psikolojik olarak rahatsız hissediyorum. Sabah sokağa çıktığımda da rahatsız hissediyorum.” (K2. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 22 yaşında, çalışmıyor).

3. Gecekondu mahallerinde güvenlik kaygısı kadınlara göre erkekler üzerinde az hissedilmektedir.

“Bana göre güvenli. Tabii yer yerde kötü şeyler vardır muhakkak. Biz de buna dikkat ediyoruz zaten. Mesela burada karakol gibi bir şey yok. Ama yine de iyi. Bu mahallede kadın erkek fark etmeden gece 1 lerde geziyorlar sokaklarda. Kimsenin önü kesip de bir şey yapıldığını görmedim. Belki de ben görmedim. Vardır mutlaka. Her yerde olay vardır yani, olay olmayan yer yoktur. İlla ki bu mahallenin kötü olduğu anlamına gelmez. Ben birinin önü kesip de herhangi bir şey yaptığını görmedim. İnsanlar belki de televizyondan görüp etkileniyor. Yani olay ile kasıt laf atma, bağırma çağırma vs gibi şeylerse bunlar her zaman her yerde olan şeyler zaten. Bunların önüne geçmek zor. Eskisi gibi değil. “Bu da çok özgürlükten oluyor zaten. Çok özgür olunca insanlar böyle oluyor.” (K5. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, erkek, 41 yaşında, kırtasiyeci)

Mahalle güvenli, güvensiz diyemem ama güvenlik önlemleri, polis denetleme falan zayıf. Yani mahalledeki insanlar çok tehlikeli değil ama dışarıdan gelen hırsız, uyuşturucu, silah kullanan kişilere karşı herhangi bir engel olmadığı için sorunlu bir hale geliyor. Yoksa burada uzun süredir yaşayan insanlardan kimseye zarar gelmez. Herkes kendi halinde. Herkes kendi halinde ve genelde aileler var. Burada hiç kimse kimsenin kadını kızını rahatsız etmez. Burada öyle bir şey olsa zaten ilk biz müdahale ederiz öyle bir şeye müsaade etmeyiz. Yoldan bir kadın geçse yabancı da olsa, herhangi biri rahatsız etse hepimiz karşı çıkarız, koruruz yani. Ancak uyuşturucu olayları çok var. Gençleri alıştırmışlar. Hatta adam geliyor burada gözümüzün önünde uyuşturucu satıyor. Polisler de bunu görüyor aslında, kaç kere de söyledik ama bir müdahalede bulunmuyorlar. Onlar da bu işin içinde diye tahmin ediyoruz. Çünkü çok fazla görmezden geliyorlar. Bu kadarı hiç normal değil. Çocuklar zehirleniyor göz göre göre bizim de elimizden bir şey gelmiyor” (K3. Gecekondu mahallesinde yaşıyor erkek. 43 yaşında, esnaf)

4. Kentsel yapıda özellikle son dönemlerde artan değişimler yoksul ve zengin mahalleleri mekânsal olarak daha bileşik bir hale getirmiş bu durum sosyo-ekonomik olarak daha avantajlı grup için güvenlik kaygısını artırmaması neden olarak kapalı yerleşimlerin tercih edilme oranını artırmıştır.

“Bizim karşı tarafımız yani tren yolunun diğer tarafı gecekondu mahallesi, doğrudan karşı karşıyayız. Yine yakınımda kentsel dönüşüme uğrayan bir bölge var Şemikler bölgesi, yakın sayılır bize orada bir gecekondu yaşantısı ve düşük bir profil var. Ne oluyor işte kentsel dönüşüm olsun, müteahhitler buraya girmesiyle yeni yapılar yapılarak bu alanlar yenileniyor ve daha düzgün hale geliyor. Fakat demiryolunun karşısında belli bir grup var o grubun gerek ateş yakması, gerek silahlı çatışmalar yaşaması bizdeki profil açısından çok farklı bir dünyaya götürüyor yani dibinde ayrı bir dünya var. Onun şokunu yaşıyoruz ve zaman zaman doğrudan rahatsızlığımızı da hissediyoruz. Geçen sene yan tarafımızda bulunan modern 2 sitesinde pompalı tüfeklerin mermileri duvarlara saplandı, camlara geldi o kadar yani ve de maalesef bunu o kadar belediyeye, emniyete bildirdiğimiz halde hiçbir şey yapamıyorlar. Geliyor uyarıyor, hiçbir şey değişmiyor. Aynı şeyler devam ediyor. (K8. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 51 yaşında, doktor).

“Burada yakın çevremizde en yakın İZBAN arkasında gecekondu yaşayan insanlar var. Onların yarattığı tedirginlik ve kirlilikten şikâyetçiyiz. Silahlar patlıyor olur olmaz zamanlarda. Lastik yakıyorlar. Bunlara doğrudan maruz kalıyoruz. Burası Yalı Mahallesi de olsa bir bakıyorsun at arabalarıyla insanlar geçiyor yürüyor. Yani sıkıntı var. Sitenin içine gireseler bile. Sokak aralarında sürekli karşılaşıyoruz. Çok sık değil ama arada karşılaşıyoruz.” (K9. Kapalı yerleşimde yaşıyor, kadın, 45 yaşında, idari personel)

“Etrafımız güvenlikle çevirili olduğu halde rahatsız oluyoruz gecekondu mahallelerinden. Herkes rahatsız oluyor çünkü bir kere gecekondular bizim istasyon arkasındaki gecekondular daha bir farklı bir gecekondu bu gecekondu da değil artık konmuş sadece gece mece değil. Onların çalışma ve yaşam tarzı çok farklı olduğu için onlar çok fazla rahatsızlık veriyorlar. Onlar bir kere çevreye de saygılı değiller. Hırsızlık ses gürlüğü bu siteye de girmeye çalıştılar kaç kere ama giremediler, demirlerden falan çıkmaya çalıştılar ancak her tarafta kamera olduğu için yakalandılar ama sokak aralarında at arabalarıyla gezdiklerini görüyoruz.” (K12. Kapalı yerleşimde yaşıyor, 49 yaşında, ev hanımı).

“Gecekondu mahallelerini görüyorum. Yani burada işte yanımızda var. Onlar kendi kültürlerinde kendi kapalı toplum hayatlarında yaşamlarını sürdürüyorlar. Evet, bazı kültürel değerleri bana ters geliyor. Yazın her akşam düğün olur ve sürekli de silahlar atılır. Bunlardan rahatsız oluyoruz tabii ister istemez. Ancak gecekondu diyince benim aklıma sıcak suyu yok işte kaloriferi yok kişisel yetersizlikler değildir aslında gecekondu. Gecekondu benim için ifade ettiği şey başka olduğu için ben orada oturan insanları ne benden farklı görürüm ne de hakir görürüm evet kültürleri farklı ama onlar bunu tercih etmediler. Onlar tercihen orada değiller, onları da hayat bir şekilde oraya getirmiş önemli olan oradan insani değerlerin çıkarılmasıdır sonuçta maalesef dünya böyle keşke hepimiz burada oturabilsek burası bir dünya sitesi olsa hepimiz keşke burada oturabilsek ama böyle bir şey ütopya şu anlık. Ama sonuçta onlar da insan, bir şey yapabilmek için empati yapmak çok önemli benim çocuğum özel okula gidiyor, havuzda yüzüyor ama orada da bir anne bana var ve onun da bir çocuğu var ben istiyorum ki o da yapabilsin aynı şeyleri işte buna ulaşabilmek için ne yapabiliriz bunu düşünmek lazım.” (K10. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 46 yaşında, gümrük müşaviri).

“Gecekondu mahallesine gitmedim. Kedimi bir arkadaşım vasıtasıyla gecekondu mahallesinde yaşayan bir çiftten almıştım 3 yıl önce. Onlar tek başıma gelmemi çok güvenlikli bulmadıkları için oraya gelmemi istemediler. Yolun kenarına getirdiler beni oraya sokmak istemediler o yüzden görmedim ortamı ama metronun o tarafı falan görüyorum yani çok yakın çok iç içe ama çok farklı standartların olduğunu görüyorum. Tabii ki genelde bu tarz bir ortamın olması beni rahatsız ediyor. Daha doğrusu şöyle; aşağılamak anlamıyla değil de onların da daha iyi koşullara sahip olabileceken yan yana böyle yaşayınca daha çok üzülerek aslında bakıyorum duruma. Kimisi göz rahatsızlığı, görüntü kirliliği olarak düşünüyor ama ben öyle düşünmüyorum.” (K11. Kapalı yerleşimde yaşıyor, 42 yaşında, yaşam koçu).

Mekânsal Ayrışma İle İlgili Temalar

1. Kapalı yerleşim alanları kentsel mekânda bir ayrışma unsuru olarak görülmektedir.

“Orada yaşamadığım için bilmiyorum. Onlar ne hissediyordur. Olabilir ayrışma yaratabilir. Benim oraya girmek gibi bir derdim yok zaten. Kendine göre haklıdır belki de daha güvende hissetmek istiyordur. Çocuğunu öyle bir ortamda büyütmek istiyordur, yaşamını o şekilde istiyordur. Bu onun düşüncesi, bana göre olmaması lazım ama onlar da kendine göre haklıdır diyeceğim. İnsanlar herkese güvenmeyebilirler. Ama sonuçta şöyle düşün bu onların devamlı bir huzursuzluğunun da göstergesi. Ben Allaha sığınırım. İnsan Allaha bir olunca aklına kötü hiçbir şey gelmez. Kötü bir şey yapılacağını düşünmez. Ben öyle görüyorum. Ben öyle yaşıyorum. Ama onlar farklı yaşar ayrı görür. Ben onları ayrı görmüyorum ama onlar beni ayrı görüyorsa bir şey diyemem. Oradaki yaşamı merak etmiyorum. Allah yollarını açık etsin.” (K5. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, erkek, 41 yaşında, kırtasiyeci)

“Valla onlar sana bir şey söyleyeyim mi sadece yani sosyetik diye birbirilerine hava atma gayesindeler daha deminin bile nişanlı bir kız geldi mesela benim kızımın düğünü olacak ben bu düğün salonunu tuttum bir de diyor ki cumhuriyetten düğün salonu tutmam ben de dedim neden dedim hani cumhuriyetten düğün salonu tutmuyorsun ki sonuçta dedim Bahçelievler’de ki de aynı ve bizim düğün salonumuz oradakinden daha güzel ee cumhuriyet olduğu için diyor” (K6. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 42 yaşında, kadın, tuhafiyeci).

“Hiçbir bağımız yok ki onlarla, bilgim de yok. Varlıklarından da rahatsız olmuyorum şahsen.” (K1. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, erkek, 54 yaşında, yorgancı).

2. Kapalı yerleşimlerin çoğunlukta olduğu mahalleler kendi içinde de bir ayrışma yaratarak daha izole yerler haline gelmektedir.

“Evet, artık hissediyorum. Çünkü artık etrafımızdaki her taraf dolduğu için. İlk başlarda öyle bir his yoktu ama artık her yer kapalı site oldu burada. Yeni yeni siteler de yapıldı etrafımız da doldu. Dolduğundan dolayı kentten ayrı bir özerk alan gibi oldu burası (Gülüyor). Aslında şu da var buraya sonra zamanlarda çok fazla site yapıldı. Bundan sonra daha farklı, bölünmüş bir durum da oldu çünkü burası izole izole alanlarla doldu ve kurtarılmış alan gibi durmaya başladı. Açıkçası kamusal bir mahallede gezerkenki gibi olmuyor. Her yere bir şekilde izinle giriliyor ve her yer kamera ve duvarlarla çevirili. Herkes kendi dünyasını oluşturmuş yani herkesin ayrı bir dünyası var diyebiliriz. Herkes sitenin şartlarına göre ayrı bir dünya yaşıyor.” (K8. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 51 yaşında, doktor).

“Zaman zaman kopuk ve uzak hissediyorum. Uzun süre evden çıkmayınca daha fazla evde zaman geçirdiğiniz işiniz ya da hayatınızla ilgili bu dönemde evet hakikaten başka bir dünyada yaşıyormuşsunuz gibi falan hissedebiliyor insan. Site ya da mahalle dokusu arasında burada bir fark oluyor sanırım. Mahallede olsanız daha farklı hissedersiniz. Ama site içinde olduğunuzda aynı durum söz konusu olunca bu evet bazen soyutlanmış gibi bazen insan hissedebiliyor kendini. Ama bu kötü hissettirmiyor. Mahallede camadan baktığımız zaman bir hareket görürsünüz sokağa çıktığınız zaman yolda bir hareket görürsünüz.” (K11. Kapalı yerleşimde yaşıyor, 42 yaşında, yaşam koçu).

3. Gecekondu mahallesi ve kapalı yerleşimlerde yaşayan kişiler ortak bir sosyal çevreye ve mekânsal kullanım alanlarına sahip değildir. Bu durum ayrışma algısını derinleştirmektedir.

“Genel olarak Karşıyaka zaten başlı başına Türkiye’de profil olarak, insan kalitesi olarak eğitim düzeyi olarak en yüksek yerlerden bir. Bunu her yönden gerek sosyal, gerek günlük yaşantıda her şeyde net bir şekilde hissediyorsunuz. Ama tabii düşük profil de var belki biz gittiğimiz mekânlar açısından bunları fazla hissetmiyoruz. Karşıyaka genelinde heterojenlik ve belli kontrastlar da mevcut. Zaten diğer kesimle çok farklıyız. Onlarla da karşılaşıyoruz ama yüzde %50 sinin profili ortalamadan daha iyidir.” (K8. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 51 yaşında, doktor).

4. Sosyo-ekonomik imkânların mekânlara göre azalıp çoğalması özellikle dezavantajlı grup için kentsel mekândan ayrışma unsuru oluşturmaktadır.

“Kent yaşamından uzak hissediyorum evet. Her şeyden uzak hissediyorum. Onların yaşamları farklı, onların gezecek yerleri var. Oturacak yerleri var. Bizim yok. Mesela akşam dükkânı kapat doğru eve gitmek zorundasın. Bir yer yok gidecek.” (K4. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 46 yaşında, emekli)

“Evet, hissediyorum çünkü cumhuriyet daha çok böyle kuytuda kalıyor yani yokmuş gibi hissediyorum burası yokmuş gibi. Valla buradakiler yaşıyorlar mı yaşamıyorlar mı bilmiyorum ben. Akşamları mesela saat 6’dan sonra kimse olmuyor. Sadece sokak çocukları ve serseriler oluyor mahallede. Bizim arka sokağımızdaki parkta toplanıyorlar özellikle. Mesela ben bir kere Alsancak’a gitmişim iş aramak için. Mesela insanlara adres sorduğum zaman böyle yüzüne bakıyorlar sadece. Çok kendimi tuhaf hissetmişim o zaman. Hiç kimse yardımcı olmuyor otobüs şoförleri bile.

“Evden dışarıyla çok çıkamıyorum. Gidecek bir yer yok ki burada. Nerde ne var aslında hiç bilmiyorum. Bu mahalleden fazla çıkmadığım için. Neresi nasıldır çok fikrim yok. (K4. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 46 yaşında, emekli)”

5. Kentsel yaşamın oluşturduğu sosyo-mekânsal farklılıklar potansiyel sakinlerin hangi bölgeleri tanımladığını, hangi bölgeleri sevdiğini ve günlük yaşamlarında hangi alanları seçmeyi ve kullanmayı tercih ettiklerini etkiler.

“Benim Karşıyaka’da en sevdiğim ve en sık kullandığım mekân evim, evimi seviyorum. Pek de çıkmıyorum zaten. Onun dışında Serinkuyu’ya giderim. Mesela ben Serinkuyu’ya buradan yürüdüğüm zaman on dakikada iniyorum. Yani gidiyorum işte dükkâna bir şeyler almaya gidiyorum taksitlerimiz var onları yatırmaya gidiyorum. Şemikler’e gidiyorum Kemeraltı’na sık gidiyorum iş için tuhafiyeye bir şeyler lazım oluyor. Akşamları diyorum ya pek o kadar komşu şey kalmadığı için kefelere giderim ben. O da çok nadir de Akşam gidip kafa dinlemeye Karşıyaka’ya gittiğimiz de oluyor. Oradaki bütün o metronun oradaki kefelere oraya giderim. Kent Hastanesi’nin orada Akvaryum restoran bazen oraya da gideriz.” (K6. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 42 yaşında, kadın, tuhafiyeci)

“Burada gidebilecek hiçbir yer yok ki. Pazara, markete gidiliyor en fazla. İnsanlar evlerine tıklılıp kalıyorlar. Çalışanların zaten hali yok bir yere çıkmaya, gel bir çay içelim desen yorgunum diyor.” (K3. Gecekondu mahallesinde yaşıyor erkek. 43 yaşında, esnaf)

“Ben en çok Migros’a gidiyorum. Orasını seviyorum. Öyle bir dolanıp geliriz bir şey alamayacak da olsak. Garibanlık napalım (gülüyor). (K7. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 50 yaşında, ev hanımı)

“En sık gittiğim yer market. Marketimiz var. En çok oraya gidip geliyoruz. Başka bir yerimiz yok. Evimiz ve market.” (K4. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 46 yaşında, emekli)

“En sık gittiğim yer iş yerim. Başka da bir yere gitmiyorum”. (K5. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, erkek, 41 yaşında, kırtasiyeci)

“Karşıyaka’da en çok sahil bölgesi, Ege Park, Mavi Bahçe’ye gidiyorum. Burada istediğimiz her şeyi bulmak mümkün. Bostanlıda eğlenmeye gidiyoruz. (K11. Kapalı yerleşimde yaşıyor, 42 yaşında, yaşam koçu).

“Sevdiğim olarak özel bir yer söyleyemem ben daha çok doğal alanları seviyorum çünkü. Burada da öyle bir yer kalmadı. Alışveriş ve benzeri şeyler için en sık Ege Park ve Mavi Bahçe’ye gidiyorum diyebilirim.” (K9. Kapalı yerleşimde yaşıyor, kadın, 45 yaşında, idari personel)

“AVM’lere gidiyoruz genelde. Mavi Bahçe, Ege Park gittiğimiz yerler. Bunlar onun dışında yoğun çalıştığım için çokta fazla bir yere gitme imkânım olmuyor aslında. (K10. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 46 yaşında, gümrük müşaviri).

6. Kent mekânlarında neo-liberalizmin geliştirdiği yeni tüketim alışkanlıkları klasik mahalle alanlarında kendisi de neo-liberal politikaların yansımaları olan kapalı yerleşimlere göre daha az görülmektedir.

“Mahallede yıllardır bildiğimiz tanıdığımız dükkânlar var. Fırınımız var mesela. Kasap yok. Eskiden vardı sonra onlar taşındılar başka yere o yüzden Migros’tan karşılayabiliyoruz et ihtiyacımızı. Terzimiz var. Biz merkezde oturduğumuz için her şey yakın. Pazar yeri de çok yakın bize.” (K7. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 50 yaşında, ev hanımı)

“Buradaki fırını kullanıyoruz. Terzimiz var. Kasabımız yok. Etimiz de mecburen Migros’tan alıyoruz. Çok kasap lazım olursa Karşıyaka’daki kasaplara gidiyoruz.” 4

“2 tane hatta 3 tane fırınımız var. Terzimi var. Kasabımız yok. Şurada tavukçu var ondan tavuk ürünleri kesip şimdi bir de et kesip getirmeye de başladı. Öyle yani. O kadar hani böyle.” (K6. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 42 yaşında, kadın, tuhafiyeci)

“İhtiyaçlarımız için mahalledeki terziyi fırını, yorgancıyı, tuhafiyeyi falan kullanıyoruz.” (K2. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 22 yaşında, çalışmıyor).

Eşitsizlik ve Dezavantajlı Mahallelere Yönelik Tutum İle İlgili Temalar

1. Kentsel mekânda dezavantajlı grup içinde yer alan gecekondu mahallelerin sosyal adalet ve refah unsurundan yoksundur.

“Bize burada önem veren kimse yok ki. Yatırım yok, bakım yok. Hiç gelişmedi bu mahallemiz, gelişmiyor yani. Yıllardır aynı. Yatırım yapılmıyor. Şimdi bir şey desem siyasi olacak onlara gireyemiyim (gülüyor).” (K1. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, erkek, 54 yaşında, yorgancı).

“Bu mahalle unutulmuş bir yer. İzmir’in göbeğinde yaşıyoruz ama hiçbir imkân yok. Anadolu’da köyde bile olan imkânlar burada yok. Belediye çalışmıyor. Buradaki iktidar partisi kendisine o verilmesine alışmış, insanlar Atatürk sevgisinden dolayı zaten onlara oy verdikleri için hizmet etme gerekliliği duymuyorlar sanırım. Onlar sadece Mavişehir, Bostanlı, gibi zengin mahallelere hizmet ediyorlar. Burada doğru düzgün bir ulaşımdır, şudur budur bir hizmet yok. Evler eskilikten neredeyse insanların başına yıkılıyor. Burada 1-2 katlı eski gecekondu insanlara. Çünkü burasını yıkacaklar bence. Gerçi çoğu evin tapusu var artık. Seçim zamanlarında oy için tapuları vermişler, bir kısmı da parasını yatırıp belediyeden almış. (K3. Gecekondu mahallesinde yaşıyor erkek, 43 yaşında, esnaf)

“Bizim burada yani düşün benim dükkânıma hırsız girdi aşağıda olsa mobese kamerası var bir şeyler var yani sonuçta girmeye cesaret edemez ama buraya bakıyor hiç bir şey yok diyor Allahın unuttuğu yer elini kolunu sallayarak girebiliyor yani bu nisanda da gene mahkemesi var yani.” (K6. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 42 yaşında, kadın, tuhafiyeci)

“Biz burada kentte yaşıyor gibi değiliz ki. Hiçbir şey yok, her şeyi geçtim can güvenliğimiz bile yok burada. Ne bileyim bir bostanlı bir Karşıyaka’da insanlar insan gibi yaşıyorlar, bir sürü imkânları var. Karşıyaka’da yaşamak isterdim yani. Ev olarak da güvenlik bir sitede oturmak isterdim.” (K2. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 22 yaşında, çalışmıyor).

2. Kent yaşamında sosyal adalet ve refahın sağlanmasında temel faktörler özellikle daha az gelişmiş alanlarda eğitim ve fırsat eşitliği unsuruna önem vermekten geçmektedir.

“Sosyal adalet için devletin bir şey yapıyor olması gerekiyor ama devletin bir şey yapabilmesi içinde de önce insanların bir şey yapması gerektiğine inanıyorum ben herkesin önce bir kendinden başlaması ve kendi etrafını

nasıl güzelleştirebileceğine bakması gerekiyor. Nerde yaşarsa yaşasın insanların bilincinin değişmesi gerektiğini düşünüyorum bilinç değişirse devlet bazı şeyleri mecburen yapmak zorunda kalır. Çıkış noktasının devletten değil de ya da yukardan aşağıya değil de aşağıdan yukarıya doğru tetiklenmesi gerektiğini düşünüyorum. Bu nokta da da en hassas konu bence eğitim. Eğer doğru programlanırsa evet bunlar işe yarar olabilir. Vergi indirimi doğru bir karar olabilir üretim artışı desteklenebilir. Devletin üretimi artıran her türlü önemi alması gerekir ki iş olanakları yaratsın. İnsanlar asgari ücretle de olsa çalışabileceği bir işe sahip olsun. İş olanağı sağlamadan sadece sosyal yardım vermek doğru bir karar olamayacaktır.” (K11. Kapalı yerleşimde yaşıyor, 42 yaşında, yaşam koçu).

“Yani tabi bu ülkede fırsat ve imkânlar eğitim ile sağlanabilir bence. Gelir eşitsizliğini azaltmanın kalıcı yolu eğitim. Geçici olarak siyasi çıkarlar, siyasi taraftarların işe sokulması gibi, iş imkânları olmakla beraber. Kalıcı çözüm eğitim ve buna uygun iş olanaklarının yaratılması diye düşünüyorum. Aslında sosyal devlet olarak devletin belli şeyleri yapması lazım. Sağlık olayı devletin elinde olan bir şey. Bunu tüm vatandaşlar için daha uygun hale getirmek de devletin elinde. Tüm iknalar devlette var. Özel çok güzel yapıyor devlet niye yapmasın. Tamam, güzel şeyler de yapılmıyor değil açıkçası, yapılıyor da. Aslında sağlık yönünde güzel şeyler yapılıyor diyebiliriz. Özeldeki devlet karması, aile hekimi sisteminin gelmesi, kent hastaneleri, özel hastanelerde sosyal güvenliği olan SSK’lı hastaların bakılması gibi.” (K8. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 51 yaşında, doktor).

“Sosyal adalet için yapılması gereken o kadar çok şey var ki, ben daha çok sosyal yardım ve sağlık desteği dışında insanlara torba torba yapılmasını değil tabi yardım yapılmalı ama insanları fakirleştirerek muhtaç hale getirerek yapılmamalı bu. Sen ona iş, ekmek sağlayacak bir sistem kurmalısın ki ondan sonra yetmiyorsa yardım edilmeli, yoksa insanları fakirleştirip bağımlı hale getirmek çözüm değil tam tersine çöküş olacaktır. Yaşıyoruz zaten aynı durumu.” (K9. Kapalı yerleşimde yaşıyor, kadın, 45 yaşında, idari personel)

“Sosyal yardımlaşma yapılmayacak bir kere 1. Şimdi bir kere devlet iş imkânlarını tarlaları çiftçiyi bunları dışarıya bağımlı yapmayacak köprüyü kendi yapacak kendi işçisini çalıştıracak, fabrikaları satmayacak kendi insanını çalıştıracak. 4-5 milyon Mülteciyi sokmayacak ki kendi vatandaşın iş bulabilsin. İş imkânı yaratılmalı kişisel yardım yaparak bir insana balığı vermeyeceksin balık tutmaya öğreteceksin sosyal yardım yaparak bir ülkeyi geliştiremezsin. İş imkânları sağlayacaksın çalıştırdığın işçiyi de insan gibi çalıştıracaksın onun çalışma alanlarını daha düzgün düzenli daha ferah daha rahat yapacaksın. Ayrıca istihdam yaratılması da önemli. İş imkânı vereceksin 3 lira 5 lira para verip makarna patates yardımı yaparak herhangi bir şey değişmez. (K12. Kapalı yerleşimde yaşıyor, 49 yaşında, ev hanımı).

“Dünya sürekli devri âlem diye bir şey var ben doğdum büyüyorum. Benim bu dünyaya bırakabileceğim miras yazlık ev araba değildir iyi eğitilmiş bir çocuk ben miras bırakabilirim. O yüzden devletin özellikle eğitim işini çözmesi şart. Eğitimi çözerlerse evet belki orada ki çocukların anneleri babaları o fiziksel şartlarda yaşamış olabilir ama onların çocukları yaşamayacaktır ve onların çocukları da o şartlarda yaşamayacaktır ve böylece 3 nesil sonra bu problem çözülmüş oluyor. Bu uzun vadeli bir plan. Çocukları bu devirde motive eden unsurlar var şimdi eskisi gibi değil eskiden gecekondu mahallesinde yaşayan çocuk böyle bir yerde yaşayan bir çocuğun neler yaşayabildiği nerelere gittiğini ne giydiğini görmüyordu ulaşamıyordu ona, şimdiki çocuklar artık buna ulaşabiliyorlar. Bunların onlardaki yansımaları çok farklı olur kimisi hırslanıyor kimisi mutsuzluğa kapılıyor kimisi kendilerine uzanacak bir el bekliyor. Şimdi artık her şeye ulaşım çok kolay olduğu için onların durumu daha zorlaştı. Şimdi onlar artık her şeyin farkında bu demiryolunun bu tarafında böyle bir hayat yaşandığını biliyor ve de akşam yatağına girdiğinde kırık dökük penceresine ve akan damına bakıyor. Bunları yansımaları çocuklarda çok farklı oluyor kimisi hırslanıyor ben de öyle olmalıyım diyip illegal yollara başvuruyor uyuşturucu satmaya çalışıyor örgütlere giriyor yani kendince bir çıkış yolu bulmaya çalışıyor. Bu yüzden eğitime çok önem verilmesi lazım. Çünkü oradaki sıkıntılar buraya direkt yansıyor. Ben kendi şahsım adına söylüyorum ben burada bir yanım mutsuz burada oturmak şimdi beni çok tatmin etmiyor ama orası için bir şeyler yapıldığını yarın öbür gün orada da bir dönüşüm olacağını bir gün onlarında bu standartlarda olmasa da asgari standartlara kavuşabileceğini bilsem öyle bir ortam oluştuğunu görsem ben burada daha mutlu olurum. Aslında burada şunun da etkisi var bize kapitalizmin dayattığı çok zengin ol çok iyi yaşa, tamam zengin olabilirsin çok para kazanabilirsin bize dayatılan şeyin peşine o kadar çok takılmıyız ki orada mutsuz olan insanların durumunu önemsemiyoruz. Yani başımızda ne olduğunu bittiğini görmüyoruz bilmiyoruz ama bu dönüşüp dolaşıp bizi buluyor yarın o

umursamadığımız çocuk eline silah alıyor geliyor senin çocuğunu bir barda şurada burada vuruyor öldürüyor aslında sen kendi çocuğunu kendin öldürtüyorsun ama bunun farkında değiliz. O uyuşturucu satıyor biz sanıyoruz ki o uyuşturucu bizim çocuğumuza ulaşamaz ona satamaz ama o kadar güzel ulaşıyor ki o kadar güzel satar ki anlayamazsın. Yani bu iş dönüp dolaşıp ucu bize dokunan bir şey bunun bilincinde olmamız lazım.” (K10. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 46 yaşında, gümrük müşaviri).

3. Kentsel mekânın, az gelişmiş, kötü ve çarpık görünümlü alanları olan gecekondü mahallelerine yönelik kentsel dönüşüm uygulamalarına gecekondü mahallesinde yaşayan topluluklar orada yaşamaya devam etmeleri halinde olumlu yaklaşmaktadırlar.

“Buraya güzel siteler, evler yapılsın isterim tabi ama bize vermezler ki oralardan daire. Kafan rahat olur öyle bir yaşamda, çocuğunu salabilirsin. Havuzu vs varmış ama bizi nerde öyle yaşam. Buraya yapılsa bile öyle yerler. Bizi buradan şutlarlar. Onların niyetleri o. Kentsel dönüşüme verdiler mi bizi buradan şutlayacaklar. Ama ben neden kendi yerim varken bunu isteyeyim. Buradaki rahatı bulamam, çocukluğumdan beri burada büyüdüm, bahçem var, köpeğim var, başka hayvanlarım var, ağaçlarım var. Ben istediğim zaman mangalımı yakabiliyorum. Onların niyeti buraya gelip yeni evler yapsınlar, herkesin elinden evlerini ucuz fiyatlara alacaklar aslında bizim buralar değerli, zemin sağlam, deprem bile olduğu zaman biz çok hissetmiyoruz. Haberlerden öğreniyoruz. Ben müteahhitte vermeyi istemiyorum. Ben neden gidip daha kötü şartlarda yaşayayım. En iyi yerler Mavişehir’le Bostanlı gibi ama bence oralar çok iç içe, havasız bence, her yer yüksek bina, iç içe trafik var. Burası düzeltilmiş olsa yine ben burada kalmayı isterim. Cumhuriyete girince oh diyorum kendi toprağıma geldim. Çocukluğum, gençliğim burada geçti.” (K7. Gecekondü mahallesinde yaşıyor, kadın, 50 yaşında, ev hanımı)

“Bu mahalde kentsel dönüşüm olsun isterim. Kentsel dönüşüm iyi olacak herhalde. Mahalle gelişir. Hiçbir şeyimiz yok mesela. En azından sosyal bir aktivite olur, çocuklarımızın gidebileceği bir yer olur. Benim çocuklarımın gidebileceği bir yer yok burada. Buradaki evleri yıkarken bizi geçici bir yerleşim yerine gönderirler. Burasının düzenlenmesi bitip yeni evler yapılsa da geri geliriz Hep binalar da dikilecek diye bir şey yok. Nasıl mesela Soyaklar’ı yapmışlar sonra oraya restoran alışveriş merkezi bilmem neyini de yapmışlar buraya da öyle bir şey olmasını isterim. Tabii bunlardan sonra bizi buraya almayacaklarsa istemem. Ben başka bir yere gitmek istemiyorum. Yine burada yapılsın, burada olalım yani. Bilmiyorum ki nasıl oluyor bu işler her şeyin hayırlısı ne diyeyim yani. Bizim yan tarafı müteahhit almış mesela yavaş yavaş giriyorlar. Bir yandan iyi diyorum, bir yandan kötü diyorum. İyi mi kötü mü ne olacak kafam karışıyor. Her şeyin hayırlısı ya. Biz göremeyeceğiz bari çocuklarımız görsün. İnşallah güzel şeyler olur. Valla yine kendi mahalimde yaşamak isterim ben. Ama bu evde değil. Apartman olmasını isterdim, aile apartmanı. Komşularım mesela alt üst katımda olsun. Öyle bir yaşam daha güzel olurdu.” (K4. Gecekondü mahallesinde yaşıyor, kadın, 46 yaşında, emekli)

“Kentsel dönüşüm olsa da burada kalmayı isterim. Ama kentsel dönüşüm gelsin bence çünkü bizim evler biraz sakat. Bana göre kentsel dönüşümle bizim daha iyi şartlarda yaşamamızı sağlayacaklarsa yapsınlar. Belki bizi başka bir yere götürecekler. Buraya gelip baktığımızda mahalleyi tanıyamayacağız. Belki bir dairenin fiyatı 750 bin lira olacak biz alamayabiliriz. Bizim gücümüz yetmeyebilir. Ama bana ve herkesi tabii ihya edecek parasını veya karşılığını veriyorsa tabii ki yapılacak, çünkü buralar böyle mi kalacak hep. Yarın öbür gün bir depremde burasının yıkılma ihtimali var çünkü evlerimiz çürük. Ayrıca buraya kat izni vermiyorlar sadece iki buçuk kat burasının imar izni. o zaman site yapılırsa buraya o nasıl olacak bilmiyorum. Şu anda 2 buçuk kattan fazla çıkamıyorsun. Belediyeyi eleştirmek için söylemiyorum, belediye bunu neyine göre veriyor tabii onu da bilemem. Bir bildikleri vardır. Sonuçta onlar da bu işi benden iyi biliyorlar, bu iş için okumuş çalışanları var değil mi? Sonuçta onların bildiği iş bir bildikleri vardır ki vermiyorlar.” (K5. Gecekondü mahallesinde yaşıyor, erkek, 41 yaşında, kırtasiyecisi)

“Canım kentsel dönüşüm gelsin tabi. Ben sonuçta kiracıyım ama yani gene bir kentsel dönüşüm olmasını isterim. E yani yıkılsa da ben de gitsem yoksa eşim buradan taşınmıyor. Yoksa yani mesela benim bu ev sahibimin çok güzel arsası var ama şuraya bak. Yani var ya şurası şöyle bir sevgi yolu olsa kentsel dönüşüm olsa, ne bilim böyle binalar buraya kaç kat verirler versinler hiç bir şey olmaz. müteahhit alacakmış burayı. Ama burada hiç kimsenin de öyle bir vereceğini de pek zannetmiyorum. Yani buradakileri de kendileri yaşayacaklarmış gibi hissediyorlar ama hâlbuki kapıcı şey parasını nasıl verecekler. İmkânı yok veremezler onlar öyle sansın boş ver devam etsinler. Nasıl olsa ben kiracıyım.” (K6. Gecekondü mahallesinde yaşıyor, kadın, 42 yaşında, kadın, tuhafiyeci)

Kentsel dönüşüm olmasını isterim. Buralar değişir belki yaşanacak bir hale gelir. Biz de daha rahat yaşarız. Ama buradaki kişilerin çok fazla isteyeceğini yani anlayacağını düşünmüyorum. Şu açıdan diyelim seni 1 katlı bir evin var müteahhit geleceği zaman sen o bir kat karşılığında 2-3 kat istediğin zaman müteahhitlerin bunu kabul edeceğini ve onların istedikleri kadarını vereceklerini zannetmiyorum. O yüzden anlamazlar. Bence öyle bir şey olacak. Ama evet yapılabilse bence daha iyi olur. (K2. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 22 yaşında, çalışmıyor).

4. Gecekondu mahalleleri kent içinde çeşitli faktörler açısından sorunlu mekânlardır ve kentsel dönüşüm uygulamaları ile daha uzak bir alana taşınmalıdır

“Kentsel dönüşümün çok iyi bir şey olduğunu düşünüyorum. Yani çok önemli bir sosyal altyapı, kentsel dönüşüm hem evlerin yenilenmesi, hem de gecekondu kurtulması açısından, hem de depreme dayanıklılık açısından uygun standartların yapılması açısından her konuda çok iyi olduğunu düşünüyorum. Kentsel dönüşüm sunucu İstanbul’da vs insanların yaşadıkları yerlerden ücra, uzak bölgelere yaşamak zorunda kaldığını duydum ama İzmir’de böyle şeyler olduğunu sanmıyorum. Burada olanlara kentsel dönüşümden karlı çıkıyor bence. Adamın gecekondu uyduruk bir evi var diyelim ki bundan 3-4 daire alıyor durumu çok daha iyi hale geliyor. Yani çok çok iyi, hak etmediği derecede. Mülkü kendinin olmadığı için hak etmediği diyorum yoksa insanlık olarak değil. İnsanlık olarak herkesin iyi şeyleri hak ettiğini düşünüyorum. Fakat maddi olarak hiç para vermeden yapmış olduğu bir gecekonduyu da daha sonra değerlendirip, çeşitli aflare tapusunu alıp daha sonra aşırı değerlendirilerek büyük bir imkân elde ediyorlar. Bu da bir haksızlık alsında, diğer çalışan insanlar için de. Hayatın böyle artıları eksileri yan yana gidiyor.” (K8. Kapalı yerleşimde yaşıyor, erkek, 51 yaşında, doktor).

“Kentsel dönüşüm doğru düzgün yapılırsa tabii ki de güzel bir şey. Ama kentsel dönüşüm adında bir sürü yer var Karşıyaka’da kentsel dönüşüm bu apartmana geldi vs. gibi onlar gerçek kentsel dönüşüm değil bence. Bu sadece kentsel dönüşüm adı altında yapılan bir şey orası gerçekten kentsel dönüşüm alanı olsa bir mesela İstanbul’un Fikir Tepe’si gibi gerçek anlamda bir kentsel dönüşüm projesi yapılmıyor Karşıyaka’da sokaktaki herhangi bir eve yapılan müdahale ve asılan kentsel dönüşüm tabelası gerçek anlamda gecekondu mahallerine yapılan bir uygulama değil. Bunların daha düzgün ve kalıcı bir şekilde yapılması daha iyi olurdu.” (K9. Kapalı yerleşimde yaşıyor, kadın, 45 yaşında, idari personel)

“Bence kentsel dönüşüm olsun her yer site olsun. Eski gecekondu alanlarında sokakların dar olması açısından sadece evlerin tek olarak müteahhitte verilmesi bence sorunu çözmiyor tüm mahallenin yeniden yapılarak site sistemine dönüştürülmesi gerektiğini düşünüyorum. Bir gecekondu mahallesinde 3 katlı ev var ama üçünü toplasan 150.000 lira bile etmez ama o insanda diyor ki bana 3 daire versin Müteahhit. Ama değer belli zaten sen onu ev değil arsa olarak vereceksin. İşte bu yüzden de kentsel dönüşüm tam anlamıyla oturmaz. O eski püskü 40 yıllık damı akan evde oturmaya razılar bir de o tür insanları burada oturtmak nasıl bir şey olur onu da bilemiyorum tabii. Uyum sağlamaları da zor olur.” (K4. Gecekondu mahallesinde yaşıyor, kadın, 46 yaşında, emekli).

5. Gecekondu mahalleleri kentsel doku içinde yıllardır var olan klasik bir yapıdır ve yıkmak yerine çevre düzenlemesi yapılarak yenilenmesi gerekmektedir.

“Çok inşaat bilgisi olan bir insan değilim. Şahsi fikrim ihtiyacı olan evlerin yenilenmesi gerekir evet ben daha çok mevcut olanın iyileştirilip, restore edilip, hem yapı olarak hem de görsel olarak o insanların konforu için iyileştirilip o şekilde kullanıma sunulmasının daha uygun olduğunu düşünüyorum. Müstakil az katlı binalarda yaşamın daha güzel olduğunu düşünüyorum çünkü o insanların belki farkında değil ama bir şans olduğunu düşünüyorum. Onların yıkılıp yerine apartmanlar dikilmesinden hele de dar sokaklar haline getirilmesine karşıyım. Şu Bostanlı’da bile sokaklar daracık daracık zaten eskiye göre. Oralara büyük binaların dikilmesini ben çok da uygun bulmuyorum. Aslında görsel zevk diyorsunuz ya işte bu benim görsel zevkimi bozuyor.” (K11. Kapalı yerleşimde yaşıyor, 42 yaşında, yaşam koçu).

6. Kentsel dönüşüm uygulamalarının mülkiyet ve özgür yaşam hakkına engel olamaması gerekir

“Herkesin mal ve mülkü üzerinde hakkı var. Payı oranında bir şey verilmek zorunda bu da oranın kaderi yeni bir apartman dikerken orada oturan kişinin yani gecekondu yaşayan insanın genel bir kültür seviyesi ve yaşam tarzı vardır. Ama eğer orada barınmak istiyorsa orada barındırmak zorundasındır. Hayır, seni illa çıkartacağım şeklinde bir tutumu doğru bulmuyorum. Zaman içinde zaten kendi kendine onların ayıklanacağını düşünüyorum herkesin bir yaşam ve kültür alışkanlığı var ona uygun olan yerlerde barınmaya

yöneleceklerdir. Ben geçmişim sebebiyle Ege Mahallesiine gittiğimde oranın muhtarıyla konuşurken diyor ki ben buradan çıkmam istediğiniz firmayı koyun istediğiniz binayı buraya koyun ben gece mangalımı da yakacağım müziğimi de açacağım bizim düğünlerimiz asıl gece 01.00'de başlar biz eğleniriz buna kimse engel olamaz. Dikilen yüksek apartmanların ve sitelerin arasında bunun barınabilmesi mümkün değil. Eğer yasal süreçlere uyuyorsa kimsenin kimseye de çık deme hakkı yok. Kanuni hakkı varsa tabi arazi üzerinde.” (K9. Kapalı yerleşimde yaşıyor, kadın, 45 yaşında, idari personel)

